

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ATAOL BEHRAMOĞLU HAYATI VE ŞİİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Ekim 2016

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ATAOL BEHRAMOĞLU HAYATI VE ŞİİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen YILMAZ

(Y1212.250008)

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necat Birinci

Ekim 2016

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı Y1212.250008 numaralı öğrencisi **Figen YILMAZ**'ın "**ATAOL BEHRAMOĞLU HAYATI VE ŞİİRİ**" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 09.09.2016 tarih ve 2016/19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **Onaylanmıştır** ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :25/10/2016

1)Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necat BİRİNCİ

2) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdullah UÇMAN

3) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mahmut ARSLAN

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **İmzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum” Ataol Behramoğlu Hayatı Ve Şiiri” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.(11.10.2016)

Figen YILMAZ

ÖNSÖZ

Edebi hareketler genel olarak, kendilerinden önceki edebi birikime ve bu birikimin ürünlerine tepki olarak ortaya çıkar. Tanzimat Sonrası Edebiyatı, Servet-i Fünûn, Milli Edebiyat, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, Garip Hareketi, İkinci Yeni ve bunlar arasında yer alan, daha dar alanda kalmış, küçük çaplı diğer hareketler, hep bu şekilde kültür ve edebiyat hayatında kendilerine yer açmıştır. Dönemin siyasi, sosyal, kültürel özellikleri de bunda etkili olmuştur.

Edebiyat hayatımızda 1960'tan sonra, 1961 anayasasının da getirdiği düşünce ve özgürlük ortamında her çeşidinden sol akımlar ve Marksist-Leninist düşünce şekli, ana kaynaklarının da Türkçeye çevrilmesi ile kültür ve siyaset alanında tartışılır oldu. İdeoloji ile sanat iç içe geçti. Sanat ve edebiyat, ideolojinin benimsenip kitleler arasında yayılmasında araç durumuna geldi.

Diğer sanat ve edebiyat ürünleri gibi şiir de bu atmosfer içinde kendisine yol açmaya başladı. 1960'lı yılların şiiri, özellikle bu anlayışın önemli örnekleriyle doludur. 1960'lı yıllarda şiir yazmaya başlayan genç şairlerin önemli bir kısmı duygu ve düşüncelerini bu yönde geliştirdiler, kalemlerini bu yönde kullandılar ve bu anlayışa uygun ürünler ortaya koydular.

Bu dönemde şiir yazan şairlerin en önemlilerinden biri, belki de en önemlisi Ataoğulları Behramoğlu'dur. Biz çalışmamızı Ataoğulları Behramoğlu üzerine yaptık.

Edebi eser incelemelerinde, genel olarak iki ana yöntem uygulanır. Bunlardan biri "yapısalcılık (strukturalizm)." denilen ve edebi metni kendi yapısı içinde ele alıp inceleyen yoldur. Buna "Sanat merkezli yaklaşım" da denir. Burada, araştırmacı, eseri meydana getiren yapıyı esas alır, bu yapıyı oluşturan elemanları inceler. Amaç, eserin iç yapısının özelliklerini ortaya koymaktır. Edebi değer, eserin kendi yapısı içinde aranır. Metin dışı disiplin ya da verilerden yararlanılmaz.

İkinci yöntem "sebeplilik" esasına dayanan, "sanatçı merkezli yaklaşım" dır. Bu yöntemde her edebi eser, kendisini meydana getiren nedenlere dayalı olarak açıklanır. Yazarın eğitimi, yetiştiği ortam, yaşadığı dönemin kültürel, sosyal, ekonomik koşulları, sanat ve edebiyat anlayışları, dönemin toplum içinde yükselen değerleri vb. birçok konunun araştırılması bu açıklamada yer alabilir.

Daha ilk okumalarımızda gördük ki Ataoğulları Behramoğlu şiirini, başta kendi hayatı olmak üzere, doğrudan hayatta gözlenen olgulardan, hayat karşısındaki etkilenmelerden, dönemin fikir yapısı içinden, bireysel yaşanmışlıklardan, izlenimlerden çıkarır. O, "yaşantı"nın şiirini yazar.

Böyle olunca, şairin hayatı, ayrıntılarına varıncaya kadar, ortaya konmadan, bu hayatın ürünü şiirlerin, soyut olarak, kendi sanatsal yapısı içinde incelenmeleri sağlıklı olmayacaktır.

Bu kanaate vardıktan sonra, önce şairin hayat hikâyesini ortaya çıkarmaya çalıştık. Bunun için birinci kaynak şairin kendisi olabilirdi. Ama biz sözlü değil, yazılı kaynaklardan yola çıktık. Aile hakkında ilk ve önemli bilgileri, Behramoğlu'nun ilk çocukluk devresine kadar olmak üzere Nihat Behram'ın "Miras" isimli, anı ağırlıklı romanından edindik (2009). Yine ilk çocukluk devresi olmak üzere 2000'li yıllara kadar olan bazı önemli bilgileri şairin Benim Prens Adalarım (2010) adlı eserinden derledik. Asıl, edebi hayatıyla da ilgili olan bilgileri, İsmet Özel ile mektuplaşmalarından oluşan Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar (1995), Metin Demirtaş'la olan mektuplaşmalarının kitabı Şiirin Kanadında Mektuplar-1970-1995 (2011), Nihat

Behram'la birbirine yazdıkları mektupların kitabı Yeniden Yaratılmanın Coşkusuyla (2015) adlı eserlerden topladık. Ayrıca 1982 yılında Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutuklu bulunduğu sırada, eşi Ludmila'ya yazdığı, hiçbir yerde yayınlanmamış, el yazısı mektuplarını, yararlanmamız için bize vermesi ile, bu mektuplardan, özellikle tutukluluk dönemine ait önemli bilgiler edindik.

Edebiyat araştırmalarında, özellikle şiir incelemelerinde şiirlerin, çıkış sırasına göre ele alınması önemlidir. Bunun için biz de Behramoğlu'nun şiirlerinin tam bir kronolojisini kurmak istedik. En bireysel olandan en toplumsal olanlara kadar, lirizmin derinliği ve yumuşaklığı ile epik ifadenin yüksek sesini gördüğümüz bu barışçı, hümanist, mücadeleci, isyankâr, toplumcu, devrimci yönleri olan şiiri kronolojisi kurulmadan incelemek, temeli olmayan bir çalışma olurdu.

Ataol Behramoğlu'nun 1960 yılında yayınlanan ilk şiirinden bu güne elli altı sene geçti. Elli altı sene içinde yayınlanmış şiirlerinin çıkış yerlerini belirleyebilmek için geniş bir süreli yayın taraması yaptık. Çankırı'da çıkan Doğru Yol, Yeni Çankırı, Devrim, Halk Yolu, gibi dergi ve gazeteler başta olmak üzere 2015'e kadar çıkmış a, Adam Sanat, Alan, Anka, Ant, Ataç, Berfin Bahar, Bilim ve Sanat, Broy, Çağdaş Türk Dili, Çağrı, Devrim, Devinim, Devrimci Sanat, Dilge, Dost, Dönem, Dönüşüm, Düşler, Düşün, Edebiyat Dostları, Evrim, Evrensel, Halkın Dostları, Hürriyet Gösteri, Ilgaz, İnsancıl, Kıyı, Militan, Milliyet Sanat, Palimsest, Papirus, Sanat Emeği, Sanat. Yaprığı, Sonbahar, Soyut, Şiir Sanatı, Şiir'den, Şiir Ülkesi, Türk Dili, Üç Nokta, Varlık, Yapraklar, Yarın, Yasakmeyve, Yaşasın Edebiyat, Yazko Edebiyat, Yelken, Yeni a, Yeni Dergi, Yeni Düşün, Yelkovan, Yeni Edebiyat, Yeni Gerçek, Yeni Ufuklar gibi, şiir ya da yazısının olabileceği dergileri taradık.

Politika gazetesinin ise 1976-1980 yılları arasını inceledik. Şair ile ilgili ilk haberin çıktığı 1965'ten günümüze, Cumhuriyet gazetesinin elli yıllık koleksiyonunu inceledik. Bu taramalarda sadece Behramoğlu'na ait yazı ve şiirleri belirlemedik. Kendisinden bahseden yazıları da bulmaya çalıştık. Bunun için internet ortamını da inceleme alanı içine aldık.

Gerek şiirlerinden, gerekse deneme-anı türündeki yazılarından, gerekse de Behramoğlu'ndan bahseden başka yazılardan, şairin biyografisinde eksik veya gölgede kalmış kısımları tamamlamaya çalıştık.

Mektuplardan sonra tezimizin ana yapısını oluşturan pek çok malzemeyi Cumhuriyet gazetesinde bulduğumuz yazı ve haberlerden edindik.

Önümüze çıkan zengin malzeme, çalışmamızın sınırlarını yeniden çizmemizi zorunlu kıldı. "Ataol Behramoğlu, Hayatı ve Şiiri" olarak düşündüğümüz araştırmada sadece şairin hayatı bölümü hacimli bir çalışma olarak ortaya çıktı. Hocam Prof. Dr. Necat Birinci'nin tavsiyesi ile şiir anlayışı ve şiirlerinin kendi içinde incelenmesini bir başka çalışmaya bırakarak, şairin biyografisi üzerine yoğunlaştık. Böyle yaparken, kuru, şiirden uzak bir biyografi çalışması yapmadık. Şairin hayatını aydınlatacak, şiirinde dönüm noktası olacak eserlere de yer verdik. Böylece şairinin desteklediği tam bir biyografi ortaya koymaya çalıştık.

Ataol Behramoğlu üzerine bugüne kadar yapılmış gerek yüksek lisans seviyesindeki tezlerde ve gerekse deneme türündeki çalışmalarda şairin şiiri üzerinde durulurken, bu şiiri meydana getiren canlı, diri, hareketli, maceracı hayatı hiç göz önüne alınmadı. Oysa bu hayat bilinmeden bu şiirin, özelliklerini, gerek şekil gerek içerik ve gerekse etkiler yönü ile objektif şekilde ortaya koymak zordur. Biz bu çalışma ile bu zorluğu kolaylaştıracak ürün ortaya koymak istedik.

Çalışmamızı Giriş'ten sonra beş bölüm ve sonuçtan oluşturduk.

Giriş bölümünde, ulaşabildiğimiz kadar geriye giderek şairin ailesini tanıttık, doğumunu, ilk çocukluk yıllarını, liseyi bitirinceye kadar olan hayatını ele aldık.

Birinci Bölüm'de, Ankara yılları, evlilik, askerlik ve Halkın Dostları dönemi ile Avrupa'ya gidiş anlatıldı.

İkinci Bölüm'de ise Londra, Paris ve Moskova yılları ile Avrupa'daki hayatı ortaya kondu. Üçüncü Bölüm'de yurda dönüş ve tekrar Avrupa'ya kaçış arasındaki süre ele alındı. Dördüncü Bölüm, ikinci defa Avrupa'ya kaçışına ve oradaki faaliyetlerine ayrıldı. Beşinci Bölüm'de, yeniden vatana dönüşü, vatanın havasına karışması ve bugüne kadar geçen yıllar anlatıldı.

Altıncı Bölüm Sonuç olarak teze girdi. Bu bölümde tezde yapılanlar özetlendi. Ayrıca tezin, sonuna, Ataol Behramoğlu'nun hayatı ile ilgili on belge eklendi.

Tezimin konusunun belirlenmesinde bana yardımcı olan, çalışma boyunca tezimi yönlendiren ve karşılaştığım her problemi çözüme bana yol gösteren tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Necat Birinci'ye saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Hiçbir yerde yayınlanmamış eşi, Ludmila'ya yazdığı mektupları bize vererek, onlardan yararlanmamızı sağlayan, ayrıca kendisine her başvurduğumuzda bize yol açıcı fikirler veren, tezimizi, hayatı üzerine kurduğumuz Prof. Dr. Ataol Behramoğlu'na teşekkür ederim. Geniş bir süreli yayın taramasında bize yardımcı olan T.C. Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına da şükran borçluyum. Behramoğlu'nun özlük dosyasını, şairin izni ile incelememize imkân veren İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na teşekkür ederim.

Ekim 2016

Figen YILMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xv
ÖZET	xvii
ABSTRACT	xix
1 GİRİŞ	1
1.1 Ailesi.....	1
1.2 Doğumu ve İlk Çocukluk Dönemi: Kars Yılları	4
1.3 Çankırı	6
1.4 Lise Yılları: Şiirle Doğan Arkadaşlıklar.....	9
1.5 İlk Şiirler.....	13
1.6 Yakılan Şiir Defteri	15
2 ANKARA YILLARI	17
2.1 Ankara ile İç İçe Bursa	17
2.2 Şiirde Yeni Ufuklara Doğru	18
2.3 İşçi Partisine Giriş	21
2.4 Şiirin Kurduğu Dostluk: İsmet Özel.....	22
2.5 Hayat için: Militan, Şiir için: Sadelik ve Politika.....	23
2.6 Çevre Genişliyor, Gruplar Oluşuyor	25
2.7 Yeni Bir Mürşit:Nazım Hikmet.....	30
2.8 İlk Bildiri: Doğuş.....	32
2.9 Şiirin Dışında Eylemli Hayat.....	35
2.10 Yeni Bir Kuşak, Yeni Bir Şiir	36
2.11 Melankoli'nin Çekiciliği	38
2.12 İlk Şiir Kitabı: Bir Ermeni General	40
2.13 Bir Gün Mutlaka.....	43
2.14 Askerlik	48
2.15 Evlilik	51
2.16 Yıkılma Sakın'lar	53
2.17 Terhis.....	54
2.18 Halkın Dostları'na Doğru	56
2.19 Ant Soruşturması	59
2.20 Halkın Dostları	68
2.21 Halkın Dostları İçin Ne Dediler?.....	74
2.22 Ulusal Edebiyatımız Nedir?	84
3 GURBET	91
3.1 Vatandan Ayrılış: Ataol Avrupa'da.....	91
3.2 Londra Günleri	92
3.3 Paris'te Hayat	99
3.4 Evlilik İyi Gitmiyor	103
3.5 Moskava'ya İlk Gidiş	115

3.6	İkinci Kez Moskova'da	118
3.7	Gurbette Hazırlanmış Projeler	122
3.8	Yurda Dönüş Fikri ve Dönüş	125
4	YURDA DÖNÜŞ	131
4.1	Militan	132
4.2	Katilleri Tanıyor musunuz?	140
4.3	Annem Yok Artık	141
4.4	Yeni Bir Yol Başı	144
4.5	Sofya'da.....	147
4.6	Yunanistan'ı İlk Ziyaret.....	147
4.7	Sanat Emeği	149
4.8	Mustafa Suphi Destanı.....	150
4.9	Kuşatmada	158
4.10	Struga Şiir Festivali	161
4.11	Behramoğlu Yunancada	162
4.12	Dörtlükler.....	163
4.13	12 Eylül Askeri Darbesi	169
4.14	İyi Bir Yurttaş Aranıyor	170
4.15	Hapse Girmeden Hapiste Gibi Yaşamak	171
4.16	Ne yağmur... Ne Şiirler Toplatıldı.....	173
4.17	Maltepe Askeri Cezaevi'nde Hayat	175
4.18	Çocuklar Sarılmak İster	181
4.19	Hapishanede Şiir Çalışmaları	184
4.20	Lotus Uluslararası Edebiyat Büyük Ödülü	186
4.21	Dumanaltı	189
4.22	Dışarıda Hayat; Yoğun Çalışmalar ve Tedirgin Bekleyiş	192
5	YENİDEN GURBET	197
5.1	Gurbette Akademik Çalışmalar: Yüksek Lisans	198
5.2	Paris'te Tek Başına	202
5.3	Güzel Şeyler: Anka.....	204
5.4	Köklerden Uzak	206
5.5	Vatana Dönüş	209
6	VATANDA HAYATA YENİDEN KATILMA	213
6.1	Bir Gezgin Şair: Ataol Behramoğlu	214
6.2	Trafik Kazası	218
6.3	Nazım Hikmet'in 90. Yılı İçin.....	218
6.4	Lozan	220
6.5	Behramoğlu Cumhuriyet Gazetesi Yazarı	222
6.6	Bosna Savaşı.....	223
6.7	Babanın Ölümü.....	227
6.8	Akademik Hayata Geçiş	229
6.9	Üçüncü Evlilik	231
6.10	Aşk İki Kişiliktir	232
6.11	Yurt Dışı Toplantılar	237
7	ART ARDA KİTAPLAR: BİREYİN VE KLASİK NAZİM ŞEKİLLERİNİN ÖNE ÇIKIŞI.....	241
7.1	Yeni Aşka Gazel	241
7.2	İki Ağıt.....	243
7.3	Hayata Uzun Veda.....	247
7.4	Okyanusla İlk Karşılaşma.....	251

7.5	Behramoğlu'na Őir Büyük dl.....	252
7.6	Bordeaux Güncesi	254
7.7	Yeniden Makedonya.....	256
7.8	Puşkin dl ve Art Arda Diğer dller.....	257
7.9	Emeklilik, Yeni Görev, By Pass Ameliyatı.....	258
7.10	Behramoğlu İtalyancada	259
7.11	Ellinci Sanat Yılı	259
7.12	Behramoğlu Romencede	260
7.13	Dünya Őir Hareketi (World Poetry Movement WPM9).....	260
7.14	Medellin Uluslararası Őir Festivali ve Bir Trafik Kazası Daha.....	261
8	SONUÇ	263
	KAYNAKLAR	267
	EKLER.....	277
	ZGEMIŐ.....	291

KISALTMALAR

TCK	:Türk Ceza Kanunu
Vb.	:Ve başkası, ve başkaları; ve benzeri; ve benzerleri; ve bunun gibi.
Çev:	:Çeviren
Age	:Adı geçen eser
TKP	:Türkiye Komünist Partisi
AST	:Ankara Sanat Tiyatrosu
İ.Y.Ö.D.	:İlerici Yükseköğretim ve Dayanışma Derneği
İDDAC	:Bölge Sanatsal ve Kültürel Gelişim Enstitüsü

ATAOL BEHRAMOĞLU HAYATI VE ŞİİRİ

ÖZET

1960'tan itibaren şiirlerini yayınlamaya başlayan A. Behramoğlu, son dönem edebiyat hayatımızın önde gelen şairlerindedir.

İlk şiir kitabı 1965 yılında basılan *Bir Ermeni General*'dir. Son şiir kitabı ise ellinci sanat yılı adına yayınladığı *Yarım Yüzyıldan Şiirler*'dir.

Bu çalışmada Ataol Behramoğlu'nun, şiirini merkez alarak hayatını inceledik. Bu yapılırken, hayatı ile birlikte şiirinin de gelişme evrelerini göstermeye çalıştık. Açıklayıcı ve tamamlayıcı özelliği varsa şiir dışındaki eserlerine de temas ettik.

Eseri Giriş'ten sonra altı bölüm üzerine kurduk. Önsöz'de ne yapmak istediğimizi, sonuç bölümünde de yaptıklarımızı anlattık.

Eserin amacı Ataol Behramoğlu'nun mümkün olduğunca tam bir biyografisini ortaya koymak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Ataol Behramoğlu, Avrupa, Şiir, Fikir, Eylem*

THE LIFE AND POETRY OF ATAOL BEHRAMOGLU

ABSTRACT

A.Behramoğlu, who has started publishing his poems in 1960, is one of the outstanding poets of our last era literature.

The first poem book of this Armenian General has been published in 1965. His last poem book that was published in honor of his 50th anniversary in art was named “Poems from Half a Century.”

In this study we have inspected the life of Ataol Behramoğlu on the axis of his poems. We tried to show the development phases of his poems in unison with the development phases of his life. We have included his non-poetic work whenever it provided explanatory and complementary details.

The manuscript has been established on six chapters following the Introduction. Preface explains what we wanted to do and Conclusion elaborates on what we have accomplished.

The aim of this work has been to put forward a complete biography of Ataol Behramoğlu.

Key Words: *Ataol Behramoglu, Europe, Poem, Idea, Action.*

1 GİRİŞ

1.1 Ailesi

Şair, yazar, çevirmen, gazeteci, öğretim üyesi olan Ataol Behramoğlu, Yüksek Ziraat Mühendisi Haydar Bey ile İsmet Hanım'ın dört oğlundan en büyüğüdür. Iğdır'da yaşayan Azeri kökenli bir aileden gelmektedir. En büyük dedesi Behram Bey, Osmanlı tahrir defterlerinde Behramoğlu, Rus kaynaklarında Behrambekof olarak geçer. Bölge Osmanlı yönetiminde iken de, Rus yönetiminde iken de, Behram Bey uç beyidir. Behram Bey'in oğlu Sultan Bey, onun oğlu da Tağı Bey'dir. Tağı Bey'in Mâhî Hanım ile olan evliliğinden, beşi erkek, ikisi kız, yedi çocuğu olmuştur. Bu çocuklardan biri, Ataol Behramoğlu'nun dedesi Yusuf Bey'dir. Dava vekili olan Yusuf Bey, Bala Bey kızı Zehra Hanım ile evlidir. Bu evlilikten Abbas, Haydar ve Reşit adlarını verdikleri üç çocukları olmuştur.

I.Dünya Harbi sırasında Doğu Anadolu Bölgesi'nin durumu hiç de iyi değildi. Ermeni çeteleri Türk ve Müslüman köylerini basıyor, korumasız halkı katlediyordu. Iğdır'da da her an, her şeyin olabileceği düşüncesi ile Yusuf Bey ailesini alıp, daha iç kısımlarda olan ve daha korunaklı gibi görünen Küllük köyüne taşındı. Aradan çok bir zaman geçmeden Yusuf Bey Iğdır'da kalan kardeşlerinin Ermenilerce öldürüldüğü haberini aldı. Az zaman sonra Küllük köyü de Ermeni çetelerce kuşatıldı. Yusuf Bey çıkan çatışmada şehit oldu. Eşi Bala Bey kızı Zehra Hanım küçük oğlu Haydar'ı, büyük oğlu Abbas'a, "Abbas, al Haydar'ı, kaçanlara karış." diyerek, onları kaçan kafilenin arasına kattı, kendisi, evde, öldüğünden habersiz olduğu Yusuf Bey'i beklemeye koyuldu. Çok geçmeden Bala Bey kızı Zehra Hanım da, evi basan Ermeni çetelerce, küçük oğlu Reşit'le birlikte öldürüldü.

Abbas ile Haydar, katıldıkları kabile ile birlikte günlerce kaçtılar. Kafile, Tuzluca'ya bağlı Ekerek köyünde durdu. Yollara düşmüş bütün kabileler Ekerek'te toplanıyordu. Abbas, yeni gelenlerden, annesinin, babasının ve

kardeşinin Ermenilerce öldürülmüş olduğunu öğrendi. Haydar ne olup bittiğini anlayamayacak kadar küçüktü.

Kafile birkaç gün Ekerek köyünde kaldı. Ermenilerin köye doğru yaklaştığı haberi duyuldu. Abbas, kardeşini de alarak, köyden çıkanların arasına katıldı. Tuzluca'nın dağlarına doğru kaçıyorlardı. Her yerde Ermeni tehlikesi vardı. Güvenli yer kalmamış gibiydi. Iğdır'dan Kars'a kadar, her yerde Ermenilerin, köyleri bastığı, yaktığı, halkın, kadın erkek, çocuk, yaşlı, genç demeden, işkenceler altında öldürüldüğü söyleniyordu.

Kafile Kağızman-Tuzluca yolu üzerindeki Pernavut'a ulaştı. Abbas ile Haydar'ı burada, Yusuf Bey'in, Iğdır'da öldürülen ağabeyi Abo Bey'in kayınbiraderi Cemşit Bey buldu, onları kafile içinden alıp evine götürdü. Abbas hastaydı. Fazla yaşamadı ve öldü. "Haydar daha beşine değmeden bir dağ yamacında, koskoca bir dünyada, rüzgârın ve toprağın avucunda; açlığın, acının ve yokluğun içinde, ailesinin son canı, ağabeyisinin başucunda bir başına kalmıştı. Ya oturup kalkmamacasına o da yanına uzanacaktı ağabeyinin, ya da hiç oturmamak üzere kalkacak, dışarı çıkacak, uzaklaşacaktı. İçgüdüleri dışarı çıkarmıştı onu" (Behram, 2009: 107).

Çocuk Haydar Cemşit Bey'in evinden ayrıldı, kaçan kafileye karıştı, Karaköse (Ağrı)'ye kadar gitti. 1921 yılını Karaköse sokaklarında geçirdi. Kâzım Karabekir Paşa'nın emri ile toplanan, savaşta annesi, babası ölmüş, bütün ailesini kaybetmiş, kimsesiz kalmış çocukların arasında Haydar da vardı. Haydar, diğer kimsesiz çocuklarla beraber Erzurum'da, Yoncalık Ülya Kışlası'na getirildi. K 9 Sanayi Gürbüzler Mektebi, Öksüzler Yurdu okulunda okudu. 1928'de Şehir Yatı okulundan mezun oldu, Erzurum Lisesi orta kısmına parasız yatılı olarak alındı. Burayı 1932'de bitirdi. Yine parasız yatılı olarak kaydolduğu Erzurum Lisesi'nden 1935'te mezun oldu. Karaköse'ye döndü. Bir müddet bir esnafın yanında çalıştı. Tekrar Erzurum'a döndü. Yüksek tahsil yapmak istiyordu, ama imkânı yoktu. Başvurusu üzerine Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda yardımcı öğretmen olarak çalıştı.

Sonra Kayseri Maarif Müdürü tarafından, Etiler İlkokulu'na öğretmen olarak verildi.

Öğretmen Haydar 1937 yılında Kayseri’den Kars’a gitti, oradan Iğdır’a geçti. Iğdır’da, babaannesi Bala Bey kızı Zehra Hanım’ın teyze kızı Maçı Hala’yı buldu. Seksen yaşını aşkın bu kadın Haydar’ı, teyze kızının yadigarı olarak bağrına bastı. Haydar, sık sık bu yaşlı büyük teyzeyi ziyaret ediyordu. Maçı Hala’yı ziyarete gittiği bir gün, evin salonunda, daha sonra, Behramoğlu’nun annesi olacak olan genç bir kızın resmini gördü. Resimdeki ince, “dal” gibi bir kızdı. Elinde bir keman tutuyordu. Daha sonra hep “keman tutan kız” olarak yadedilen kızın ismi İsmet’ti ve İsmet’in annesi Gonca Hanım’la, Haydar’ın annesi Bala Bey kızı Zehra Hanım’ın teyze çocukları olduğunu yine Maçı Hala söyledi.

İsmet Hanım, 1930’lu yıllarda, Kars’ta “ Bölge salonu” adlı, konservatuar özellikli bir kurumdan Klasik Batı Müziği ve keman dersleri almıştı

(Behramoğlu, 2007).

Kendisinden bir yıl önce okulu bitirenlerden bazılarının üniversiteye başlama imkânı bulmuş olduğunu öğrenmesi, Haydar’da okuma arzusunu yeniden uyandırdı. Bir imkân bulma ümidiyle İstanbul’a gitti. Burada, bu imkânı bulamayınca Ankara’ya geçti, yatılı olarak Ziraat Fakültesi’ne kaydını yaptırdı. Böylece en büyük emeline kavuşmuş oldu; ama Maçı Hala’nın salonunun duvarında gördüğü “keman tutan kız” ı unutamıyordu, resimdeki güzel gönlüne kor gibi düşmüştü. Ama bunu aileye nasıl anlatacaktı?

Maçı Hala’nın ailesi nezdince itibarlı olduğu bilinen birini araya koydu. Bu kişiye mektup yazdı. Yazdığı mektupta, “keman tutan kız”la evlenmek istediğini, bu talebini, elçisi olarak, ailenin büyüklerine iletmesini söyledi. Uç Beyi Behram Bey’in dördüncü kuşaktan torunu, üniversite öğrencisi, öksüz ve yetim Haydar’ın bu isteği, kız tarafınca kabul gördü ve anne tarafından aynı aileden gelen, ancak birbirlerini hiç görmemiş bu iki gencin nişanları, kendileri olmadan kıyıldı.

Genç Haydar 1940’ta Ziraat Fakültesi’ni bitirdi. Kars Ziraat Müdürlüğü’ne stajyer yüksek ziraat mühendisi olarak atandı. Kars’a gelince, resimdeki “keman tutan kız”la nikâhları kıyıldı. Daha eli, nikâhlı karısının eline değmeden, askerlik görevi için İstanbul’a geldi, Harbiye Yedek Subay Okulu’na teslim

oldu. Genç ziraat mühendisi, İstanbul'a gidişini ve içinde bulunduğu ruh hâlini, kaleme aldığı bir şiirinde şöyle anlatır:

Bakıyorum dışarı
Hızla akıp gidiyor tren
Herkes neşe içinde
Bir ben varım gülmeyen

Kopardım kemanımdan
Hasreti nefes nefes
Bir benim kalbim inler
Bir de raylardaki ses!

Altı aylık yedek subay eğitimi sonunda Haydar, Hadımköyü'ne yakın Babanakkaş Köyü'ndeki Çadırlı Karargâhtaki birliğine katıldı. Bir ev kiraladı ve eşi İsmet Hanım'ı yanına aldı.

1.2 Doğumu ve İlk Çocukluk Dönemi: Kars Yılları

Kısa bir süre sonra birlik Çatalca'ya taşındı. Ataol Behramoğlu 13 Nisan 1942 tarihinde Çatalca'nın ana caddelerinden birinde, ebe Sıdıka Hanım'ın evinde doğdu. Babası, bebeğin kulağına ismini "Ataol" olarak söyledi.

Haydar Bey, 27 ay askerlik sonunda terhis oldu ve bir can olarak gittiği askerlik hizmetinden üç can olarak Kars'a döndüğü zaman Ataol altı aylıktır.

Haydar Bey 1950 yılına kadar Ziraat Müdürü olarak Kars'ta çalıştı. İkişer yıl ara ile; 1944'te Namık Kemal, 1946'da Nihat Behram, 1948'de de Yusuf Turan doğdu.

Ataol Behramoğlu 1949 yılında, dedesi Celil Pazarbaşı ile birlikte, dayısı avukat Hasan Pazarbaşı'yı ziyarete gitti. Orada hastalandı. Doktorların tanısını yeterli bulmayandede, torununu İstanbul'a getirtir. İstanbul'a ilk gelişi bu hastalık dolayısıyladır. Alman Hastanesi'ne tifo tanısı ile yatırıldı. Aile, Beşiktaş'ta

oturan teyze Lâlezar Hanım'ın yanında kaldı. Behramoğlu bu günleri bir aile söylencesi olarak, silik hatıralar şeklinde anlatır (Behramoğlu, 2010: 19-20).

Kars'ta geçen ilk çocukluk devresinin kişiliği üzerinde derin izler bıraktığını söyleyen şair, bu izlerin romantik bir çocukluk için gereken her ne varsa, onlarla birlikte belleğinde yer tuttuğunu anlatır:

“Hastane yokuşundan kızakla uçarcasına kayışlarım... Evden kaçıp Kayabaşı uçurumundan Kars Çayı'na bakışlarım... (Babamdan yediğim tek ve ciddi dayak bu nedenledir!). Parke taşı döşeli geniş caddeler... Taş evler, sarayımsı yapılar... Yağmurlar, faytonlar; Cumhuriyet'in ilk yapılarından olduğunu tahmin ettiğim Şehir Kulübü'nün birinci kat penceresinin geniş ve beton pervazına tırmanıp oturarak, uzaktan görüp sevdalandığım bir kızın imgesi ve uzak bir şeylerin özlemiyle gün batımına karşı kendi kendime mırıldandığım şarkılar... Babamla kent dışına çıkışlarımızda engin kırlar, sonsuz çayırlar; içe (ve aynı ölçüde dışa), dönük, romantik bir çocukluk için gereken ne varsa... (...). Kızak kaydığım yokuş, Kayabaşı, Uçurum, Kars Çayı, İlkokulum, parke taşı döşeli caddeler, taş binalar, sarayımsı yapılar ve hatta evimiz bile” (Behramoğlu, 2004; 2008:79-81).

Evden kaçır, Kayabaşı'na gider, derinden akan Kars Çayı'na, o, şiirlerinde hep yer alacak olan uçuruma bakmaktan hoşlanırdı.

Kars Ziraat Müdürü olan babasının, kardeşleri ile birlikte kendisini de alıp çıktıkları kırların, Kars'ın büyüleyici doğasının çocuk muhayyilesinde derin izler bıraktığını, o sonsuz kırların, içinde kaybolduğu çayırların kişiliğine sinmiş olduğunu söyler. Bu etki ile içinden şiire benzer şeyler geçtiğini, bazı şarkıların sözlerini, kendine göre değiştirip yeniden söylediğini, yalnızlık ve hüznün duygularını çok küçük yaşta, bu yıllarda tattığını her zaman hatırlar (Özer, 1982,5-7).

Çocuk muhayyilesindeki Kars hatıralarını, bu söylediklerine benzer şekilde, ancak, çocukluklarını Kars'ta geçirmiş olanları da içine alacak şekilde bir defa daha kaleme alır (Behramoğlu, 2004:6).

Bu genel hatırlamalar arasında bir de özel bir anı var ki, şair bunu hâlâ, onurunu diri tutma adına ve kişiliğinin oluşmasında yapıcı bir unsur olarak belleğinde titizlikle koruduğunu söyler:

“Çocukluğumun Kars’ında faytonlar vardı. Arkalarındaki dingile oturup bir süre kaçak yolculuk en büyük keyiflerimdendi. Bir gün, evimizin önünden geçmekte olan bir faytonun arkasında kaçak yolculuğum henüz başlamışken yılan gibi kıvrılarak gelen bir kamçı, başımı, yüzümü ve boynumu yaktı. Arkama bakmaksızın evimize doğru koştum; büyük, ahşap avlu kapısının arkasına sinerek bir süre utançla gözyaşı döktüm. Duyduğum şey, maddi acıdan çok daha fazla, onur kırıklığıydı. Bir daha fayton arkalarında kaçak seyahate yeltenmedim. Ve bu ilk onur kırıklığı, bende derin bir kamçı izi gibi, onurumu korumak için aşırı bir dikkat olarak hep kaldı” (Behramoğlu 1995; 1999: 42).¹

Ataol Behramoğlu ilkokula Kars’ta başladı. Sekiz yaşına kadar Kars’ta yaşadı. Babası Haydar Bey 1950’de önce Erzurum’a, oradan da Çankırı’ya atandı.

1.3 Çankırı

Aile Çankırı’ya geldiğinde Ataol sekiz yaşındadır. Kars’ta üçüncü sınıfa geçmiş, Çankırı Kurtuluş İlkokulu’na üçüncü sınıftan başlamıştır.

Haydar Bey’i biz Behramoğlu’nun ve kardeşi Nihat Behram’ın yazdıklarından takip edebiliyoruz. Ataol’un söyledikleri daha çok, babasının memuriyet hayatı ile ilgilidir:

“Çocukluk yıllarında babamın dairesine sık sık gider, böylece onu orada izleme olanağı bulurdum.

Çekinilen, saygı duyulan ve sanıyorum ki sevilen bir yöneticiydi. Devletle bir çelişkisi yoktu. Tam tersine, devletin temsilcisi, hatta ta kendisiydi.

¹ Ataol Behramoğlu, ayrılışının üzerinden elli dört yıl geçtikten sonra 25 Eylül 2004’te Kars’ı ziyaret etme imkânı bulur. Bu ziyareti anlattığı yazısında Kars’ta geçirdiği ve yukarıda anlatmaya çalıştığımız ilk çocukluk izlenimlerinin hayatı boyunca sürüp geldiğini söyler. Hastane Yokuşu, kızak kaymalar, taş evler, evden kaçıp Kayabaşı uçurumundan Kars Çayı’na bakmalar. Babasından ilk ciddi ve tek dayağı bu yüzden yediği de bu yazıda kendine yer bulur. Ancak bir farkla, şair burada duygularını ifade etmede, Yahya Kemal’in “İstanbul Ufukta’ydi” şiirinin duygu ve anlam yüklü

İstanbul ufuktan,
Simasını göstermeden önce,
Kalbimde göründü;

Mısralarını yardıma çağırır. Esasen şair, bu yazının bir şiire dönüşmesini arzu ettiğini de söylemektedir (Behramoğlu, 2004:6).

Kalbimde göründü;

mısralarını yardıma çağırır. Esasen şair, bu yazının bir şiire dönüşmesini arzu ettiğini de söylemektedir (Behramoğlu, 2004:6).

Memurlarının ona gösterdiği saygıyı o da aynen (vali ya da zaman zaman kente gelen bir bakanlık görevlisi, bakan vb.), amirlerine gösterirdi. Babamla köy yolculuklarına da katılırdım... Köylülerle ilişkisi sıcak, sevecen, ama her şeye rağmen mesafeliydi. Çünkü o, devletti (Çankırı'daki Müdürlük döneminde "Toprağın Sesi" adlı bir gazete çıkardı. Burada Ziraat Müdürlüğü'nün çalışmalarına ilişkin yazılar, köylüye yararlı olacağı düşünülen bilgiler yayınlanıyordu (...). Amatör bir şair olan babamın gençlik yıllarında yazdığı (...), bir şiirinden ötürü 'solculuk' suçlamasıyla kovuşturmaya uğradığını da anımsıyorum" (Behramoğlu, 1999:8).

Babasından söz açtığı bir başka yazısında Ataol Behramoğlu onu, sadece babası olduğu için değil, toplumun kaybetmeye yüz tuttuğu adalet duygusu, nahiflik ve kibar davranışların sembolü olarak da özlediğini söyler (Behramoğlu, 2002:9).²

Nihat Behram, babasının geçmişini de hatırlayarak, çocukluğu hiç olmamış Haydar Bey'i, Ataol'dan daha başka yönü ile, dört çocuğu arasında, adeta beşinci bir kardeş, ama davranışları çok ayrı olan bir kardeş olarak anlatır:

"Dört kardeşтик, fakat babamızı saymayı unuttuğumuz zaman dört kardeşтик. Babamızı sürekli unutmuştuk, çünkü en mazlumumuz oydu. Mazlumun kaderi budur, yani: unutulmak. Bizden önce doğmuştu ve çocukluğu hiç olmamıştı. Daha doğrusu kanlı bir nehirde yitirmişti çocukluğunu. Biz doğduktan sonra bulmuştu. Bulmuş ve sessizce karışmıştı aramıza. Daha doğrusu karışmak istemişti fakat biz anlayamamış, aramıza almamıştık. Mahzunluğunda bunun anlamı gizliydi. Çünkü biz taraftık, o ise taraf tutmadan aramıza karışmak istemişti. Biz kapışmalarda taraftık. O ise, kapışmada her birimiz eşit kapalım istiyordu; kendini katmıyordu bölüşmeye. Söz konusu yemekse eğer, biz kapıştıktan sonra oturuyordu sofraya. Bir şey kalmışsa, kalanı kendisinin sayıyordu. Biz bazı şeylerimizi saklardık birbirimizden. Sözgelimi, paramızı, giysilerimizi... O hiçbir şeyini hiç kimseden saklamazdı. İşimize geleni elinden alır bölüşürdü. Ona kalanlar, bizim işimize yaramayanlardı. Daha doğrusu:

² Haydar Gürus'un şiirleri sadece bu sözü edilenler değildir. Ataol Behramoğlu için Çankırı gazetelerinde yaptığımız geniş taramada, Yeni Çankırı gazetesinde "Aziz Meyveciler (nr. 1220, 23 Ekim 1959), isimli bir meslekle ilgili yazı, Doğruyol gazetesinde de altı şiir bulduk. Şiirler yayın sırasına göre şöyledir: İstanbul'da Yakalanan 25 Bedbahta İthaf (nr.557, 7 Şubat 1958), Gelin Evinde Düğün (nr. 559, 10 Şubat 1958), Gurbet (nr. 562, 15 Şubat 1958), Korku (nr.568, 20 Şubat 1958), Arzu (nr. 587, 12 Mart 1958).

yavrulu kuş gibi bir yerlerden bir şeyler bulup, kapışmamız için bize getirirdi. Tuhaf bir kardeşti!” (Behram, 2009, 66-67).

Haydar Bey, aile Çankırı’ya geldikten bir müddet sonra, yukarıda işaret ettiğimiz soruşturmayı da geçirmesi üzerine, soyadı kanunu ile aldığı Tulgar soyadını Gürus olarak değiştirdi.

Aile Çankırı’ya geldiğinde Ataol sekiz yaşındadır. Kars’ta üçüncü sınıfa geçmiş, Çankırı Kurtuluş İlkokulu’na üçüncü sınıftan başlamıştır.

Behramoğlu’nun İstanbul’a ikinci gelişi, on yaşında iken, bu defa Çankırı’dan olmuştur.³

Ataol Behramoğlu 1953 yılında ilkokulu bitirdi, aynı yıl Çankırı Lisesi orta kısmına yazıldı. 1-C sınıfının 267 numaralı öğrencisi olan Ataol Gürus (Behramoğlu), iyi ahlakı ve çalışmalarının mükâfatı olarak 1953-1954 ders yılı birinci kanaat dönemi iftihar listesine geçti. Ataol Behramoğlu’nun çalışkan bir öğrenci olduğunu, 1956 yılından itibaren arkadaşı olan, lise ve üniversite yılları boyunca arkadaşlıkları artarak süren ve bugün de devam eden; dostlukları, zaman içinde gönül ve fikir yoldaşlığına dönüşen Abdullah Nefes de söylemektedir (Zeki Çelik, Ağustos 2011; <http://kadrikarahan.netabdullahnefes.htm>).

Çankırı, tıpkı, ilk çocukluk devresinin hatıralarına hakim şehir Kars gibi, Behramoğlu’nun çocukluk, ergenlik ve ilk gençlik devresine, başta “Görkemli bir taş yapı olan lise binası, dere boyundaki meşe ağaçları, Atatürk Anıtı’ndan Pazar yerine doğru uzanan tertemiz, parke taşlı yokuş caddesi, ailesiyle oturduğu her ev çocukluk ve ilk gençliğinin geçtiği neredeyse bütün sokak ve caddeleri, su deposu, Hazret-i Ali’nin Mağarası, mahfeli, ilkokulu, İstasyon

³ İstanbul’a bu gelişten, şairin hafızasında kalan önemli izler arasında, Gedikpaşa’da, basamaklı iki katlı klasik bir İstanbul evi, karşı evdeki siyah zeytin renkli gözlerindeki ve tenindeki sevecen kıpırtılarla Ermeni komşu kızı, uzaktan ilk platonik aşk ve asıl Gedikpaşa’dan Kumkapı’ya inen sokağın başından bakıldığında, ufkun sonuna kadar uzanan denizdir, İstanbul denizi...

(Behramoğlu, 2010:20-21). Bu anı, çok sonraları, 1984 yıllarının ürünü Paris Şiirlerine

Çocukluğumun bir İstanbul denizi

El ediyor bana dar bir aralıktan

şeklinde yansıyacaktır (Behramoğlu, 2012: 154).

binası ve kahvesi’’ olmak üzere, şair kimliğinin oluşmasında etkili olan her şeyi ile belleğinde, yaz güneşinin aydınlattığı şekli ile durur

(Behramoğlu, Özel,1995: 11). Benim Prens Adalarım’da da benzer ifadelere rastlanır (Behramoğlu, 2009:16).

Ataol Behramoğlu’nun edebiyatla, özellikle şiirle ilk karşılaşması Çankırı yıllarına rastlar. Necip Fazıl, Orhan Veli, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Attila İlhan, Cahit Külebi’nin şiirlerini bu dönemde tanır ve sever:

“Şairleri önce şiirlerde sevdim. Okuduğumu anımsadığım ilk şiir Necip Fazıl’ındır... En çok on yaşlarındaydım. Dayımın çocukluğundan kalma dergileri karıştırırken karşıma tesadüfen çıkıveren Tabut beni vücudumdan bir elektrik akımı geçmişcesine etkilemişti... Tıpkı, birkaç yıl sonra, Sabahattin Ali’nin Kuyucaklı Yusuf’unu okurken etkilendiğimdeki gibi... Lise yıllarımda Orhan Veli, aydınlık Türkçesiyle, genç ölümünün hüznüyle; Dağlarca gizemli ve büyük dünyasıyla yaşamıma girdiler... Onlarla hemen hemen aynı zamanlarda, bitmek tükenmek bilmez yağmurları, ıssız parkları, baş döndüren serüvenleri, büyüleyen kadın kahramanlarıyla Attila İlhan geldi... Kişi olarak tanıdığım ilk şair, öğrenim gördüğümüz Çankırı Lisesi’ne müfettiş olarak gelen Cahit Külebi’dir. Kimi şiirlerini daha önceden de biliyor seviyordum.”⁴

Behramoğlu bir başka yerde, Cahit Külebi için “Çankırı’da, lise öğrenciliğimde, dilime Türkçemizin tadını yerleştiren ilk şairlerimizdendir” diyor

(Behramoğlu, 2006:6).

1.4 Lise Yılları: Şiirle Doğan Arkadaşlıklar

Ataol Behramoğlu, vücudundan bir elektrik akımı geçmişcesine etkilendiğini söylediği Tabut (Necip Fazıl, 1928:8), adlı şiirin etkisinde yazdığı, ancak yayınlamadığı Sefalet adlı şiirin ve daha geniş olarak, ilk şiirleri üzerine olan etkisini, yıllar sonra, bilimsel bir toplantıya sunduğu tebliğinde anlatır (Behramoğlu, 2007:469-483).

⁴ Gerçi Behramoğlu, şiirle ilk karşı karşılaşmasının aile içinde, hece ile yazdığı şiirleri ile babası Haydar Bey sayesinde olduğunu, ilk şiir öğretmeninin de babası olduğunu söyler(Behramoğlu, 1999: 233). Hece veznine karşı ilgisini de Haydar Bey’in bu şiirleri uyandırır(Özer, 1982:5-7).

Lise yıllarında Panat İstrati'yi, Ernest Hemingway'ı, Steinbeck'i, Sabahattin Ali'yi, Orhan Kemal'i, Sait Faik'i özellikle insancıl ve toplumcu yönleri ile okumuş olduğunu, Varlık dergisini takip ettiğini anlatır. “Çankırı’da lise öğrenciliğim yıllarında izleyebildiğim tek yazın dergisi Varlık’tı. Küçük kentin tek kitabevine gelen tek yazın dergisi de Varlık’tı zaten. Ben ve şiire eğilim duyan, şiir yazan arkadaşlar, Varlık’ta yayınlanan şiirleri ezberlercesine okurduk” (Behramoğlu, 1983: 21). Kalın, devrimci romanları, Tütün’ü, Çimento’yu, Azap Yolları’nı okuduğunu, bu kitapların kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirdiğini yine kendisi söyler (Behramoğlu, 1995; 1999: Sf.91).

Behramoğlu Lise yıllarında elinden bırakmadığı, birinden, hem Türk şiirinin Cumhuriyet sonrasındaki seyir ve örneklerini, diğerinden de özellikle Baudelaire, Paul Verlaine, Rimbaud, Mallarme, Valery, Victor Hugo ve diğer önemli romantik ve sembolist Batılı şairleri tanıdığı ve dünya şiiri hakkında fikir edindiği iki antolojiden söz eder. İlki Orhan Burian’ın Kurtuluştan Sonrakiler (1946)’i diğeri ise Hüseyin Karakan’ın Dünya Şiiri Antolojisi (1957) adlı eseridir. Behramoğlu Baudelaire’i Sabahattin Eyüboğlu çevirileri ile okuduğunu özellikle belirtir ve “Devrimciydik ama Baudelaire hüznü de uzak değildi bizden...” der.

Şair, Çankırı’nın kapalı taşra ortamında, Aziz Nesin’in yazılarının kendisinde toplumsal bilinç uyanmasında büyük rolü olduğunu söyler (Behramoğlu, 1975:6).

Ataol Behramoğlu’nun, daha sonra Ankara’da, üniversite yıllarında yakından tanıyıp arkadaş olacağı ve birlikte Türk şiirinde köklü değişiklikler ve yönelişler getirecek bir hareketi başlatacakları İsmet Özel de Çankırı Lisesi’nde okuyordu. Bu iki gencin arasında bu yıllarda bir arkadaşlık olmadığı gibi birbirlerini de iyi tanımıyorlardı. İsmet Özel, Ataol’u, her ikisi de Çankırı Lisesi öğrencisiyken şöyle anlatır: “Bizden iki sınıf yukarda olan Ataol’u bilirdim, ama pek konuşmuşluğumuz yoktu. O dönem aramızdaki yaş farkı mesafeyi artırıyordu nedense. Kitaplarla ilgilenen bütün memur çocuklarına özgü iletişim elbette söz konusuydu.⁵ En azından ben onun Varlık okuduğunu, şiirle ilgilendiğini

⁵ İsmet Özel’in babası Ahmet Bey emekli başkomiserdir.

bilirdim. Edebiyat merakına rağmen fen şubesine gidişinin sebebi; konuştuğu esmer, kısa saçlı, minyon çehreli kızla aynı sınıfta bulunma isteği miydi?” (Behramoğlu, Özel, 1995: 20).

Ataol Behramoğlu bu ilk gençlik aşkını, “İlk (ve tek), ergenlik aşkım, Çankırı Lisesi’nde sınıf arkadaşım... Kışın, ders aralarında, ikimiz, başka arkadaşlar kimi kez avluya çıkmaz, bir sonraki dersin yapılacağı sınıfta sobanın çevresinde oturarak söyleşirdik...Ben, kendimi rahat hissettiğimde, şarkı söylemeyi severdim... Beni en çok o dikkatle dinlerdi. Onunla hem delicesine romantik bir bağlılık hem de acemi, çocuksu, fakat 50’li yılların bir taşra kentinde iki lise öğrencisi arasında yaşanması yine de oldukça güç tensel dokunuşlar yaşadık...” şeklinde anlattıktan sonra bu gençlik aşkının, şairliğinin bir tarafını oluşturduğunu ve “kendini gerçekten bir şair olarak hissettiğinde bu aşkın verdiği mutlulukla (...) ilgili” olduğunu söyler (Behramoğlu, 1995; 1999: 131).

Ataol Behramoğlu’nun Çankırı Lisesi hatıralarında İsmet Özel “Nat King Cole özentili bir sesle, kısık gözler, meydan okurcasına küstah ve erotik bir gülüşle İngilizce şarkı söyleyen, kendi de Nat King Cole’e benzeyen, ince, kavruk bir oğlan” olarak yer alır.

Behramoğlu, İsmet Özel’in ablası Aysel’le, lise sonda aynı sınıftaydı. İsmet Özel de Behramoğlu’nun kardeşi Namık Kemal’le lise birdeydiler ve aynı sınıfta okuyorlardı (Behramoğlu, Özel, 1995:20).

Ataol Behramoğlu şiirle ilgileniyor, özellikle Garip hareketi şairlerini okuyor, ilk şiir denemelerini kaleme alıyordu. Bu arada, okul arkadaşları arasında kurulan orkestrada marakas çalacak kadar da müzikle ilgiliydi. Klasik Batı müziği alanında bir süre keman dersi almış fakat onu bırakarak bağlamaya geçmişti. Çok iyi mandolin çalıyor, alaturka şarkıları mandolinle çalıp söylüyordu(a.g.e: 11-12).

Ataol Behramoğlu ile İsmet Özel arasında, şiir ile ilgili yakınlık Çankırı’da değil, İsmet Özel’in ablası Aysel’in Ankara Hukuk Fakültesi’ne kaydolmasıyla ailenin Ankara’ya nakli üzerine, Ankara Gazi Lisesi’ne devamı sırasında doğar. İsmet Özel beş, altı kadar şiirini ablası Aysel’e vererek, aynı fakülteye kaydolmuş olan Ataol Behramoğlu’na ulaştırmasını ister. Behramoğlu bu şiirler

üzerindeki düşüncelerini yazılı olarak İsmet Özel'e bildirir. Özel, bu değerlendirme metinlerinin "ne yazık ki kayıp" olduğunu söyler (a.g.e. 20).

Ataol Behramoğlu'nun Çankırı Lisesi'nde bir başka şair ve yol arkadaşı, daha önce söylediğimiz gibi Abdullah Nefes'tir.⁶

İki şair, Behramoğlu'na göre ortaokul üçüncü sınıftan, Nefes'e göre ise lise birinci sınıftan itibaren arkadaşlıklar. Bu iki genci birbirine yaklaştıran edebiyat ve özellikle şiir olmuştur. Şiir etrafında geçirdikleri zamana örnek olarak, yıllar sonra Behramoğlu, hangi lise olduğunu belirtmeden "Abdullah Nefes'le lisenin yatakhaneğinde ya da resim işliğı gibi yerlerde, mum ışığında, Garip Orhan Veli adlı bir kitabın başında sabahladığımızı bugünmüş gibi hatırlıyorum." bilgisini verir.⁷

Bu arkadaşlığı Ataol Behramoğlu, yayınlanmamış bir şiirinde

Geceleyin caddeler üzerine
Kar yağardı inceden inceden
O şehirde eskiden
İki arkadaş yaşardı
Gönüllerinde sevgilileri
Ağızlarında cigaralar
O şehirde akşamlar
Sevda kokardı

şeklinde anlatır (Doğrudil, 2007:22). Abdullah Nefes ise şöyle ifadelendirir:
"Kasaba irisi bir taşra kentinde dilleri birbirine uyan iki yeni yetme, hele hele

⁶ Abdullah Nefes'in de babası memurdur ve PTT'de şef olarak çalışmaktadır.

⁷ Aynı hatırayı Abdullah Nefes, lise ikinci sınıfta bir dersten sınıfta kaldığını ve bu yüzden okula bir yıl ara vermek durumuna düştüğünü, Kastamonu'ya döndüğünü, Abdurrahman Paşa Lisesi Resim-İş öğretmeni Sabri Akça'nın kendisini koruduğu; geceleri lisenin yatakhaneğine gizlice girip orada kalmasını sağladığını; bir ara Abdurrahman Paşa Lisesi'ne Çankırı Lisesi orkestrasının konser için geldiğini, orkestrada Ataol Behramoğlu'nun olduğunu, orkestranın Kastamonu'da kaldığı sürece Behramoğlu ile hep şiirden konuştuklarını, geceleri, Behramoğlu'nun da kaçak olarak yatakhaneğe girdiğini; farkedilmemek için, mum ışığında, sabaha kadar Orhan Veli'nin ve İkinci Yeni şairlerinin şiirlerini okuduklarını, anlatır (Abdullah Nefes ile yaptığımız, yayınlanmamış söyleşiden). Ataol Behramoğlu bu ortak hatırayı, Orhan Veli'nin ölümünün ellinci yılı için kaleme aldığı Orhan Veli Öleli başlıklı yazısında Abdullah Nefes'in söylediği gibi anlatır (Behramoğlu, 2000:6).

birazcık şiire ve edebiyata bulaşmışsa başka ne yapabilir” (çelik, z. <http://kadrikarahan.netabdullahnefes.htm>).

1.5 İlk Şiirler

1950-1960 yılları arası Çankırı’da, şehrin küçüklüğüne göre yerel basın, dikkat çekecek kadar canlıdır. O dönemde Çankırı’da Doğruyol, Yeşil Ilgaz, Yeni Çankırı, Devrim, Güneş, Gözlem, Halk Yolu gibi gazete ve dergiler çıkıyordu. Bu gazete ve dergiler, çoğunlukla reklama dönük olsa da sayfalarında edebiyata, özellikle şiire yer açıyor, genç şair ve yazarlara yazılarını, şiirlerini, hikâyeye ve denemelerini yayınlama olanağı tanıyordu.

Ataol Behramoğlu’nun ilk şiirleri böyle bir yayın ortamı olan Çankırı’da, lise son sınıf öğrencisi iken, Yeni Çankırı gazetesinde, o zamanki soyadı ile, Ataol Gürus olarak çıktı. Asım Bezirci, Ataol Behramoğlu üzerine yazılmış ilk önemli ve kapsamlı olma özelliğini taşıyan çalışmasında, şair hakkında bilgi verirken “1960’a kadar Yeni Çankırı ile Yeşil Ilgaz gazetelerinde Ataol Gürus imzası ile şiirler, hikâyeler yazar”. ifadesini kullanarak Gürus’u takma isim olarak gösterir (Bezirci, 1965: 9-12). Daha sonra, Çağrı dergisindeki şiirlerini de Gürus takma adı ile yayınladığı söylenir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Ataol_Behramoğlu). Zaman içinde Ataol Gürus ismi, “İlk şiirlerini Ataol Gürus takma adıyla Yeni Çankırı, Yeşil Ilgaz, Çağrı gibi yerel gazete ve dergilerde yayınladı.” gibi ifadelerde doğrudan takma ad olarak gösterilir (<http://edebiyatdefteri.com.yazioku>).

Ataol Behramoğlu üzerine yapılmış bilimsel çalışmalarda da şairin ilk şiirlerinin yayımlandığı ilk gazeteler üzerine hiçbir araştırma, tarama, ve tespit yapılmadan bu söylenenler doğru kabul edilerek Ataol Gürus isminin müstear olduğu anlayışı sürdürülmüştür (Namlı, 2004:3). Hatta bu yanlış bilgi günümüze kadar da devam etmiştir, ilk defa biz, Ataol Behramoğlu’nun, biyografisini kurarken, şairin babası Haydar Bey’in, Tulgar olan soyadını Gürus olarak değiştirdiğini, böylece Gürus’un takma ad değil, şairin soyadı olduğunu belirledik.

Ataol Behramoğlu takma adlar da kullanmıştır. Belirleyebildiğimiz kadarıyla bunların ilki Ata Haydar’dır. Bunu A. Baykal, Vedat Sinan takip eder. Bu takma

adları, 1974'te, Paris'ten yurda dönene kadar olan devrede kullanmıştır. O günden bu yana yazı ve şiirlerinde takma ad kullanmadığı kanaatindeyiz.

Konu etrafında ikinci yanlış, Behramoğlu'nun ilk şiirlerinin yayınlandığı yerler üzerinedir. Yine Asım Bezirci, Ataol Behramoğlu'nun ilk şiirlerini Yeni Çankırı ve Yeşil Ilgaz gazetelerinde yayınladığını söyler. Ataol Behramoğlu, yukarıda adları verilen, Çankırı'da çıkmış gazete ve dergilerden sadece Yeni Çankırı ve Devrim gazetelerinde şiir ve hikâyelerini yayınlamıştır. Bu gazetelerde iki de köşe yazısını belirledik.Yaptığımız tarama çalışmalarında, diğer gazete ve dergilerde, gözden kaçma ihtimalini de kaydederek, şairin herhangi bir şiir, hikâye veya köşe yazısına rastlamadık.

İlk ve ortaokul sıralarında şiirler yazdığını söyleyen Ataol Behramoğlu'nun belirleyebildiğimiz kadarı ile, yayınlanan ilk şiiri Yeni Çankırı gazetesinin Şiir Köşesi'nde çıkan Melankoli'dir (Gürus, 1960).⁸ Gürus soyadı ile çıkan bu şiiri, yine aynı soyadla kısa aralıklarla Postane'nin Kaloriferi, Yeşilin Ötesi, Beyaz Duvaklım şiirleri takip eder.

Daha sonra Şiir Köşesi, yerini, Abdullah Nefes'in hazırladığı Genç Kalemlerden Edebiyat ve Şiir adlı köşesine bırakır. Bu köşede de Ataol Behramoğlu'nun Kanarya, Örnek, Ve Allah Kadını Seyretti, Üzüntü adlı şiirleri ile Deli Kâzım, Leylî Vakti, İlk Yaz ve Sığırtmaç Recep isimli üç hikâyesi yayınlanır.

Ataol Behramoğlu, Yeni Çankırı gazetesinde süren bu üç aylık yoğun şiir ve hikâye faaliyetinden sonra, üç ay ne şiir ne hikâye yayınlamadı. Bu ara verişe , lise bitirme sınavlarının yol açtığını ihtiyatla söyleyebiliriz. Bu aradan sonra 27 Haziran 1960 tarihli Yeni Çankırı gazetesinde Ana Vatanım isimli şiirini görürüz. Vatan kavramı etrafındaki duygulanmaları dile getirmesi ile önceki şiirlerden ayrılan bu şiirde, 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin, bütün yurttan ve özellikle gençler üzerinde oluşturduğu “özel” hassasiyetin etkisi olduğu açıktır.

⁸ Seneler sonra Ataol Behramoğlu, Melankoli şiiri için şu açıklamayı yapar: “Lise yıllarında doldurduğum birçok defterden sonra beni ilk olarak heyecanlandıran, kendimi kendi gözümde de ciddi olarak şair saydıran ilk şiirim, Melankoli, 1960 dan önce Yeni Çankırı adlı gazetede yayınlanır. Bu gazetede, Abdullah Nefes'le birlikte düzenlediğimiz sanat sayfasında daha önce de şiirlerim yayınlanmıştı. Fakat Melankoli'nin bunlar arasında ayrı bir yeri vardır. Bu şiiri bugün de seviyor ve değerli buluyorum (Behramoğlu, 1975:6).

Bizim yaptığımız dergi ve gazete taramalarına göre Ataol Behramoğlu'nun yayınlanmış ilk şiiri Melankoli'dir. Ancak, şiir Behramoğlu'nun söylediği gibi 1959'da değil, 5 Ocak 1960 tarihinde Yeni Çankırı gazetesinde yayınlanmıştır.

Ana Vatanım'dan iki hafta sonra, bu defa Devrim gazetesinde Hürriyet Şehitlerinden Millete isimli şiiri çıkar.

Ataol Behramoğlu'nun, Devrim gazetesinde kendine ait, Şamar genel ismi altında müstakil bir köşesi vardır. Bu köşede Dinin Manası ile Tanrı ve Kulları olmak üzere iki yazı yayınlanmıştır. Arkadaşı Abdullah Nefes'in de Yeşil Ilgaz gazetesinde Cızz genel başlığını taşıyan bir köşesi vardır.

1.6 Yakılan Şiir Defteri

Ataol Behramoğlu, yazdığı bu ilk şiirlerini, yakından takip ettiği, içinde yer alan her şiiri ezberlercesine okuduğunu söylediği Varlık dergisinde yayınlamak istemektedir. Bu arzusunu gerçekleştirmek için önemli bir girişimde de bulunur. Yıllar sonra, bu girişime ve bu girişimin ortaya getirdiği duruma bağlı olarak, Çankırı'daki bir iki yerel gazetede, üç aylık yoğun şiir yayını faaliyetine ve diğer şiirlerinin akıbetine, yine Varlık dergisinde yayınladığı bir yazı ile açıklık getirir:

“Lise sonda bütünlemedeyim, sanırım 1959 yılında, İstanbul'a geldiğimde, lise yıllarında yazdığım şiirlerle dolu kırmızı, kalın ciltli bir defter vardı yanımda. Doğruca Varlık yazıhanesine gittim ve Yaşar Nabi'nin kapısını çaldım (...). Yaşar Nabi, şimdi Filiz hanımın oturduğu masasında oturmuş, çalışıyordu. Görüşmemiz belki bir dakika, belki daha da az sürmüştür. Gerekli birkaç sözden sonra kırmızı, kalın ciltli defteri masasına bıraktım. Anımsadığımca, (Son derece ölçülü ve sakin: belki belli belirsiz müstehzi). “Defter çok kalın, seçip de getirseniz” dedi. Ben de defteri alıp çıktım (...). Benim kırmızı, kalın ciltli deftere gelince, Çankırı'da, edebiyat bölümlerini yönettiğimiz bir iki yerel gazetede yayınlanan birkaçı dışında, başka bir yerde yayınlanmadı o defterdeki şiirler. Çünkü Varlık'a, ya da başka bir dergiye göndermedim o şiirlerden. Bir süre sonra, lise yıllarında yaşanan bir tutku sona ermiş, o tutkuyla ilgili şiirlerin çoğunlukta olduğu defter de, başka anılarla birlikte, bir gün yakılmıştı...” (Behramoğlu, 1983:21).

2 ANKARA YILLARI

2.1 Ankara İle İç İçe Bursa

Ataol Behramoğlu 1960 yılında Çankırı Lisesi'ni bitirdi. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Dolayısı ile Çankırı'daki yoğun şiir ve yazı faaliyeti sona erdi. Bu arada Çankırı Halk Kütüphanesi'ndeki dünya klasikleri ve özellikle Rus klasiklerini okuduğunu biliyoruz.

Ataol Behramoğlu, Hukuk Fakültesi birinci sınıfında hiç zayıf notu olmamasına rağmen, not ortalaması yedinin altında olduğu için sınıfta kaldı (Behramoğlu, Özel, 1995:19).

O yıl, babası Haydar Bey, Gürus soyadını değiştirir ve dedelerinin Behramoğlu lâkabını soyadı olarak alır. Dolayısıyla Ataol'un soyadı da Behramoğlu olur.⁹

Aynı yıl Haydar Bey Çankırı'dan Bursa'ya tayin edilir. Bursa'dan sonra Kırklareli'ne, oradan da İstanbul Göztepe Bağcılık İstasyonu Müdürlüğü'ne atanır ve 1973 yılında, bu görevde iken emekli olur.

Ataol Behramoğlu ailenin Bursa'ya gelişini şöyle anlatır:

“Aile, yine babamızın görevi nedeniyle 1960'da Bursa'ya taşındı...

İnegöl üzerinden geldiğimiz Bursa'yı bir tepeden ilk görüşüm; yaşamınız boyunca unutmayacağınız bir çift yeşil gözle karşılaşmak gibi büyüleyici olmuştur...

Bir yaz rehabetinde, üstünde tüten buharlar ve tepeden tırnağa yeşillikler içinde uyuklayan o pırıl pırıl kenti bu ilk görüşümü unutamam...

Bursa'daki delikanlılık günlerimin de yaşamımdaki ve şiirimdeki yeri bambaşkadır....”

⁹ Ataol Behramoğlu'nun Gürus soyadı ile yayımlanmış son şiiri, Leylaklarda Yitirdiğim'dir (1961: 288).

Ataol Behramoğlu 2007 yılında yazdığı Poyrazın Yanıtları isimli yazıda Bursa'yı ilk görüşünü ve üzerindeki etkisini, benzer ifadelerle tekrarlar (Behramoğlu, 2007: 8).

Şair Bursa'yı, hayatında en çok ve derin izler bırakan bir şehir olarak hatırlar. Ancak ne yazılarında ne de şiirlerinde bu ifadeyi güçlendirecek yansımalara yoğun olarak rastlanmaz; bu konu yazılarında bazı temaslar şeklinde yer bulur.

Bursa Oda Tiyatrosu'nun kurucularından biri olduğunu, Fareler ve İnsanlar oyunundaki küçük bir rolle de seyirci önüne çıktığını anlatır. Bu rol daha sonra Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum Hayatımın, Uzaklaşan Seslerini... isimli şiirinde yer alır (Behramoğlu, 2012: 32).

Ataol Behramoğlu'nun Bursa edebiyat ortamı içindeki yerinin, bir tiyatro oyunundaki küçük bir rolle sınırlı kalmadığını Oktay Akbal, Cumhuriyet gazetesindeki Evet-Hayır sütununda yazdığı bir yazısında anlatıyor:

“Ben Ataol Behramoğlu'nu ilk kez 1964 yılında Bursa Halkevi'nde açılan bir şiir sergisinde tanıdım. Daha doğrusu şiirlerini... Coşkulu dizeleriyle dikkatimi çekmişti. Nice genç şair tanırız, nice şiir okuruz, ama çoğunun adı yerleşmez belleğimize dizeleri ise hiç akılda kalmaz. Ataol için böyle olmadı.”

Bu ifadeler Behramoğlu'nun çok erken dönemde şiiri ile dikkat uyandırdığını gösteriyor.

2.2 Şiirde Yeni Ufuklara Doğru

Ataol Behramoğlu'nun şiirlerini, Varlık dergisinde yayınlama teşebbüsünün sonuçsuz kalmasından sonra “şiirlerle dolu kırmızı, kalın ciltli defter” den seçtiği bazı şiirleri, gönlü, yok olmalarına razı gelmediği için olacak, seçip yayınladığını ve arkasından şiir defterini yaktığını gördük. Bu, kendi içinde trajik denebilecek davranış üzerine, elimizde, Halid Ziya'nın Mai ve Siyah romanı kahramanı Ahmed Cemil'in, yöneltilen ilk eleştiri, karşısında şiirlerini yakma sahnesi gibi, psikolojik izahlar yapan ve ayrıntılarla durumu aydınlatan metinler yok. Ancak ilk şiirlerini yakmakla beraber, Ataol Behramoğlu şiir yolunda yürümeyi durdurmaz. Daha bir kararlılıkla, yazdığı şiirlerini Varlık başta olmak üzere Yelken ve Ilgaz gibi dergilere gönderir.

Bu dergilere gönderdiği şiirler, 1961 Ağustos ayından itibaren 1962 yılının sonuna kadar art arda basılır. Önce Yelken’de Koşu, arkasından Varlık’ta Mızıka, Bahar Şiiri ve Kara Şarkı yayınlanır.

Varlık dergisinde ilk şiirinin yayınlanmasının şairi taşıdığı dünyayı, Ataul Behramoğlu, yirmi seneden aşkın bir zaman sonra şöyle hatırlar: “Varlıkta ilk şiirim yayımlandığı günün akşamı, Bursa’da, İtfaiye’nin karşısındaki birkaç katlı ahşap meyhanede, tek başına oturduğum masada, şiirim yayımlandığı dergi önümde, şiir ve kapaktaki adıma belki yüz kez bakarak, şarap içişimi, o günün büyüleyici, benzersiz güzelliğini, gittikçe buruklaşan bir duyguyla, hep anımsayacağım” (Behramoğlu, 1983:21).

Yukarıda söylenenleri Yelken’de İkinci Uykusuz Adam, Tutsaklar Baladı, Çok Garip Bir Zenci, Ilgaz’da Ölüme Çağrı, 1962’nin Ocak ayından itibaren yine Ilgaz’da Nuşina’ya Mektup I, Nuşina’ya Mektup II, Başkent Işıklarına Sone, Ben-Siz, daha önce Yeni Çankırı’da çıkan Melankoli’nin yeniden yayını ve Varlık’ta Mavi Bir Karanfil Yaratmak Diyelim adlı şiirler takip eder. İkinci Uykusuz Adam, Yelken ve Ilgaz dergilerinde aynı anda, Kasım 1961 tarihli sayılarında çıkmış, daha sonra Memet Fuat tarafından Türk Edebiyatı Yıllığı’na alınmıştır (Fuat, 1963:216).

Ataul Behramoğlu bu şiirleri ile, bir yandan günlük hayatın izlerini sürer, diğer yandan; bir yönü ile Orhan Veli’ye, diğer yönü ile Cahit Sıtkı Tarancı’ya bağlanabilir. Attila İlhan’ı hatırlatan tarafları da az değildir.

Bu köklü etkilerin içinden kendi şiirini oluşturup çıkarma gayretinde olan Ataul Behramoğlu üzerinde bir şair gurubunun,veya tek başına bir şairin değil, tek başına bir şiirin bile ufuk açıcı etkisi olduğunu biliyoruz.Şair bu konuda şunları söyler:

“Bu şiirlerden biri Can Yücel’in yine o unutulmaz altmışlı yılların Ankara’sında Dost dergisinin sayfalarında, en çok yirmi yaşında bir delikanlı olarak okuduğum küçük bir şiiridir:

“Uzun sulardan trenler kalkıyor
Islak bir istasyona iniyorum akşamları
Adım başında bir gas’te ölüsü
Bozuk bir şemsiye gibi kapanıyor gün
Ve bir kapı açılıyor
Senin iki kanatlı kapı
Ne benim yalanlarım ne de bu haftalarca yağmur
Kimseler yıkayamaz ellerinin beyazlığını.”

İçinde haftalarca yağın bir yağmur ve ellerinin beyazlığını o yağmurun bile yıkayamayacağı bir sevgilinin bulunduğu bu kısacık şiir, Can Yücel’in şiiri için ne kadar “tipik” tir bilmiyorum; ama benim duygularıyla örtüştüğü, önümde dünya açmış şiirlerden biri olduğu kesin” (Behramoğlu, 1999: 7).

“Tren, istasyon, yağmur, akşam” Ataol Behramoğlu’nun 1960-1965 şiir döneminde ağırlıklı yer tutmuş imgelerdir.

Ataol Behramoğlu, Ege ve Akdeniz’i ailenin Bursa yıllarında tanır. Bir yazısında, daha sonra şiirine de yansıtacak olan, Ege ve Akdeniz için çıktığı yolculuğu şöyle anlatır:

“Çok gençken, sırtımda bir yol çantasıyla Ege’yi keşfe çıkmıştım. Amacım Ege’nin bütün körfezlerinde denize girmektir. Yürüyerek çıktığım bu yolculukta da öylece sürdürdüğüm yolculuğumda bu amacımı gerçekleştirmeyi başardım.”

“Bursa’dan çıktığım yolculuğun ilk durağı Bandırma olmuştu. Kimsenin tanımadığı, çiçeği burnunda bir genç yolcu olarak Bandırma iskelesinden balıklama daldığım denizin hışırtısı hâlâ kulaklarımda ve serinliği hâlâ tenimdedir. Geceyi tren istasyonundaki boş bir vagona geçirdikten sonra yeniden koyulduğum yolculuğun sanıyorum ki ikinci ya da üçüncü haftasında Datça-Bodrum yol ayrımına varmış, orada attığım yazı-turadan Datça çıkınca

bir otobüsün üstünde, yükler arasında geçtiğim Datça yarımadasının unutulmaz renkleri gözlerimin ve içimin derinliklerine işlemiştir.¹⁰

2.3 İşçi Partisine Giriş

Hukuk Fakültesinin birinci sınıfında, not ortalaması yediyi tutmadığı için sınıfta kalan Behramoğlu bu fakülteden ayrılır. Bir süre Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'ne devam eder. Burada da karar kılmaz ve 1962 yılında aynı fakültenin Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne geçer.

Çankırı'dan sınıf arkadaşı Abdullah Nefes de onun gibi önce Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Fakat o da bu fakültede kalmayıp ayrıldı ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Klasik Filoloji Bölümü'ne girdi. Esasen iki arkadaş Ankara'da da birbirlerinden ayrılmadılar; 1962 yılında İşçi Partisi'ne de birlikte üye oldular. Ataol Behramoğlu Türkiye İşçi Partisi'ne üye oluşunu hayatının önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirir ve bu partiye girişini şöyle anlatır: “1962’de, sanki bütün ömrümce buna hazırlanmışım, yakın bir akraba evine girermiş gibi Türkiye İşçi Partisi'ne üye oluşum hayatımın bir başka dönüm noktasıdır” (Behramoğlu, 2001: 41).

Parti'nin, iki elin parmaklarını aşmayacak sayıdaki ilk üyelerindendirler. Behramoğlu, siyasetin her türlü olgusu ile yakından ilgileniyor, İşçi Partisi çalışmalarını, üniversitedeki dersleri kadar önemsiyor, hatta, edebiyattan daha çok, kendisini siyasal eylemlere adanmış görülmüyordu (Behramoğlu, 2007: 258).

Behramoğlu o sırada Abdullah Nefes'le birlikte Ankara'nın Cebeci semtinde bir apartmanın bir odasında kalıyordu. 1963 yılında buradan ayrılıp Tarkan Caddesi'nde bir apartman dairesine taşındılar.

Ataol Behramoğlu aynı duygu, görüş ve çevreyi paylaştıkları arkadaşlarının ortak özelliklerini, bir bütün halinde dile getirir:

¹⁰ Gerçi, Behramoğlu, Muğla'da yaşayan dayısını ziyarete giden anneanesi ve dedesinin yanında, çok küçükken, Ege ve Akdeniz'le karşılaşmıştır. Ama şairin Gedikpaşa'dan Kumkapı'ya inen dar bir sokağın başından gördüğü deniz ile asıl karşılaşması “Marmaris'te, olanca maviliği, derinliği ve coşkusuyla” olur. Bu defa Çankırı'dan Muğla'ya dayısının yanına tek başına gitmiştir. Ege'nin denizi, coğrafyası ve insanı ile karşılaşması asıl bu seyahatlerdir. Şair, “su ile sevişmek gibi bir şey” dediği yüzmeyi burada öğrenir (Behramoğlu, 2010: 19, 24).

“Tutucu yanlarımız vardı. Hemen hemen hiçbirimiz doğru dürüst dans etmeyi bilmeyiz. Buna o dönemlerde ne vaktimiz, ne de hevesimiz oldu... Eğlenmek, için bir araya geldiğimizde Ruhi Su’dan öğrendiğimiz türküleri, Drama Köprüsü’ nü, Zahit Bizi Tâneyleme’yi, Çanakkale İçinde’yi söyledik” (Behramoğlu, 1995).

2.4 Şiirin Kurduğu Dostluk: İsmet Özel

Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne geçtiği yıl İsmet Özel Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, birinci sınıf öğrencisiydi. Bu iki şairin şiir ekseninde etrafında gerçek tanışmaları İsmet Özel’in bizzat Memet Fuat tarafından, Memet Fuat’ın Seçtikleri ismi ile hazırlanan Türk Edebiyatı Yıllığı’nda çıkan “İkinci Uykusuz Adam” isimli şiiri dolayısıyla ile Ataol’u tebrik için geldiği Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi’nin kantininde oldu. İsmet Özel, değerlendirmesi için birkaç şiirini de yanında getirmişti:

“Puslu bir Ankara akşamı (63 kışı olabilir). İsmet fakülteye çıkageldi. Memet Fuat’ın edebiyat yıllığında benim İkinci Uykusuz Adam adlı şiirim yayınlanmıştı. Şiirimle ilgili bir şey söylediğini anımsamıyorum: fakat bir şiirimin böyle prestijli bir yayında yer almasından ötürü beni kutluyordu. Kendi şiirlerini de getirmişti” (Behramoğlu, 1995:12). Aynı ziyaret İsmet Özel tarafından şöyle anlatılır:

“Kısa bir süre sonra Ataol’a bir iade-i ziyarette buldum. Doğrudan DTCF Rus Filolojisi’ne gittim, daveti üzerine onunla Polonyalı bir öğretim elemanının verdiği dersi izledim. Mişka (farecik), kelimesini öğrendim Rusça’dan. Çıkışta Kızılay’a doğru yürüdük. Şiirlerimi okudum Ataol’a. İçten bir ilgiyle dinledi beni. Bana öyle geliyor ki benim yazdıklarımın bakışı o gün esas itibarıyla belirginleşti ve belki bugüne kadar o belirginliğin sınırları koruna geldi. Sanıyorum onun gözünde şiirlerim şiir olma özelliğine (belki olgunluğuna) erişmeleri bakımından dikkati hak ediyorlardı, fakat... işte o günden başlayarak yıllarca bu “fakat” konuşuldu aramızda. Çünkü her ikimiz de büyük diye bildiğimiz bir şiire emek verme niyetindeydik” (a.g.e: 21).

İsmet Özel'e göre şiir eksenli bu yakınlaşma kısa sürede riyasız, içten bir dostluğa dönüştü. Bu dostluğun doğmasında ve güçlenmesinde, o dönem siyasî yelpazesi içinde aşırı solun en uç noktasının her iki gence çekici gelmesi kadar, edebiyata, özellikle şiire bakışlarının da aynı yönde oluşunun yeri büyüktür. Ataol Behramoğlu bu yakınlığı, “şiir bizi buluşturmuştu ve buna siyaset de eklenmişti” şeklinde açıklar. İsmet Özel de İşçi Partisi Gençlik kolları üyesidir ve bütün parti ve öğrenci eylemlerine birlikte katılmaktadırlar. Ataol Behramoğlu'na göre ise, bu yakınlık şiirin ve siyasi düşüncelerinin dışında, içten, samimi, birbirlerine sırdaş olacak noktada olmadı. Her ikisinin de, ayrı ayrı, yakın arkadaş çevreleri vardı. Ataol Behramoğlu'nun Haluk Aker, Egemen Berküz, Abdullah Nefes, Veysel Öngören, Metin Altıok, zaman zaman İkinci Yeni'den Turgut Uyar'ın da katıldığı, partiden, sanat ve siyaset çevresinden arkadaşların sık sık buluştukları, Buhara, Atak, Mantar, daha önceleri Cahit Sıtkı ve Orhan Veli'nin de sık sık gittiği Missouri gibi meyhanelerde, Tavukçu'da, Mehmet Kemal'in kaleminde Ankara Sanat'takilerle Akat'taki buluşmalarda İsmet Özel yoktur

Ataol Behramoğlu Turgut Uyar'ı, 1960'lı yılların başında tanır. İkinci Yeni'nin bu önemli şairi, SEKA'nın Kızılay'daki binasının, birkaç kişinin paylaştığı odalarından birinde, bir masada çalışan küçük bir memurdu. Behramoğlu, şair arkadaşları ile birlikte “kutsal bir yeri ziyaret eder gibi o odaya sessizce girer, Turgut Uyar'ın masasına yakın bir yere ilişir, onu dinler, konuşur, bir süre sonra, yine geldikleri gibi, sessizce, saygıyla çekip giderlerdi.”

Bazen de Buhara Meyhanesi'nde karşılaşırlardı. Behramoğlu, “Arada bir ziyaretine gittiğimiz Turgut Uyar, hepimiz için bir ilâhtı” diyecek kadar onu yüceltir (Behramoğlu, 1996:4; 2001:7).

2.5 Hayat için: Militan, Şiir için: Sadelik ve Politika

1960'dan sonra, bir kısım aydın, işçi, memur ve öğrenci kesiminde, 27 Mayıs 1960 darbesinin ve arkasından 1961 anayasasının açtığı imkânlarla, gitgide hız kazanan ve yaygınlaşan tek yönlü, sol bir sosyal ve siyasal biçimlenme süreci yaşanır. Kendilerini “devrimci” olarak tanımlayan gruplar oluşur; bunlar yığınlar halinde bir araya gelir, alanı ve boyutları giderek genişleyen bir kavgayı, “devrim” kavgasını sürdürmeye çalışırlar. Marksizm ve Sovyet

rejiminin devrimci teori ve pratiğinin temel kitapları, Marksist estetiğın ana kaynakları birbiri ardınca Türkçe'ye çevrilir, o güne kadar siyaset ve kültür çevrelerinde düşünülmesi dahi akla gelmeyen ya da tabu olarak görülen toplum ve sanat sorunları, sosyalist görüş ve estetik anlayış ile tartışılır duruma gelir. En önemlisi bu dönemin bir kısım genç şairlerinin kendilerine örnek olarak alacakları Nazım Hikmet'in şiirleri, önceleri elden ele dolaşır, sonra art arda yayımlanmaya başlanılır. Bir önceki dönemin oluşturduğu koşulların içinde, kendilerini çıkmazda görenler, Nazım Hikmet'in ortaya çıkışı ile kendilerine yeni bir yol bulurlar ve bu yolun sanat anlayışını da eylemin içinde oluştururlar. Yaşama ve düşünme tarzları, sanat anlayış ve alışkanlıkları ile önceki döneme bağlı olanların yeni duruma uyum sağlamaları kolay değildir. Ece Ayhan, "Bir anayasa değişikliğinin şiiri neden değiştirmesi gerektiğini anlayamıyorum" diyordu (Behramoğlu, 2007:245).

Yaşanan toplumsal değişme, hayata giren yeni sosyalist değerler etrafında "devrimci" eylemin sorumluluğunu ve coşkusunu omuzlayan, çoğu genç kuşaktan militanlar arasında şairler de vardı. 1960'lı yıllarda edebiyat hayatına giren bu genç şairlerin ortak özelliği "sosyalist-toplumcu" oluşları idi. Bunlar İkinci Yeni anlayışının kapalı, içe dönük, edilgen, bireyci şiir anlayışına karşı çıktılar. Şiirde açık ve yalın söyleyişi, hayatın tanıdığı problemlere ve toplumsal olaylara "militanca" yaklaşımı seçtiler. Şiiri, gittikçe artan bir oranda, siyasal bir eylem olarak sosyalist bir kavmanın hizmetine verdiler. Yeni bir şiir ortaya koydular. Bu şiirle, kendilerini, bir yönü ile 1940'lı yılların ve Nazım Hikmet'in toplumcu şiirinin mirasçısı olarak gördüler, diğer yönü ile, 1950- 1960 yılları arasında, Türk şiirinin, özellikle biçim alanında kazandığı yenilikleri özümstediler. Şiiri, 1940 kuşağının bıraktığı yerden alıp Nazım Hikmet örneği ile, daha bilinçli ve sosyal gerçekçiliği sosyalist gerçekçiliğe evrilten bir hareketi başlattılar. Apolitik bir mecrada akan şiire politik bir çeşni ve hava getirdiler; şiiri politize ettiler.

Nazım Hikmet'in şiirinin ortaya çıkışı, sadece toplumcu şiir geleneği değil, İkinci Yeni tarafından bir kenara itilen, görmezden gelinen, yok farz edilen, en başta Orhan Veli, Atilla İlhan, Ceyhan Atuf Kansu, Cahit Külebi, Necati Cumalı vb. şairlerin de yeniden okunmasına ışık oldu (Akdemir, 2008:16). Bu ışığın aydınlığında yeni bir şiir ortaya gelmiştir. Bu şiir İkinci Yeni'nin aşırılıklarına

karşı çıkmış, kazanımlarını reddetmemiş, bünyesine almıştır. 1940 toplumcu kuşağına itibarını yeniden kazandırmıştır (Aliye, 1999:14).

2.6 Çevre Genişliyor, Gruplar Oluşuyor

Kısa süreli baba ocağı ziyaretlerinde bulduğu zaman aralıklarında tanıdığı ve hayatında köklü iz ve etkileri olan bir başka edebiyatçı da Yaşar Kemal'dir. 1960'larda Ankara'dan İstanbul'a geldiğinde onu görmemek olmazdı. "Tilda'yla oturdukları Basıncıköy'ün oralarda uzun yürüyüşlerimizi unutamam. Hele bana ağabeyliklerini unutmam nankörlük olur. 1970'te, yurtdışına onun sağladığı bir otobüs bileti ile çıktım.

Dört yıl sonra, ülkeye döndüğümde de Şehir Tiyatroları'nda dramaturg olmamda onun katkısı büyüktür" (Behramoğlu, 2009: 5).

Haluk Şahin'le Hukuk talebesi iken Bursa'da karşılaştı. Derin dostlukları, vefatına kadar devam eden Metin Demirtaş'ı ise Che Guevara'sı ve bir ufak votkası ile Ankara'ya çıkıp geldiğinde, bir kahvede şiir üzerine söyleşirken ve o şişeden yudumlar alırken tanıdı (Behramoğlu, 1996, 4; 1999:228-229).

1960'lı yıllarda bir kez Ankara'da, birkaç kez de İstanbul'da uzaktan gördüğü Fazıl Hüsni Dağlarca'yı tanınmasını, "71 ya da 72'de Moskova Üniversitesi Filoloji Bölümü'nde bir çalışma yaptığım sırada o da Moskova'ya geldi... Türkiye'de 12 Mart dönemi yaşanıyordu. Belki benimle görüşmek istemeyeceğini düşündüm. Tersine, Sovyet Yazarlar Evi'nin restoranındaki buluşmamızda şiirimizin büyük ustasının kendisinden neredeyse otuz yaş daha genç birini kalkarak karşılama nezaketini göstermesini unutmam olanaksızdı. O günlerde Moskova'da ve sonraki yıllarda kendi ülkemizde, bir kitap dolduracak kadar çok anımız, söyleşimiz vardır..." (Behramoğlu, 1996; 4).

Ama yine de 1960'lı yılların sol kesimde tek siyasi-felsefi zemini vardır: Marksizm, tek şairi Nazım Hikmet'tir.

1960'lı yılların başlarında şiir vermeye başlayan bir kısım şairlerce, ideolojik zemini ve pratiği gösteren bu iki hareket noktasının çok iyi öğrenilmesi, belenmesi; Nazım Hikmet için de daha ileri gidilerek, ezberlenmesi amaç edinilir.

1963'ten itibaren Ankara'da "sol" kanat içinde iki gençlik grubu vardı. Bunlardan biri, modern ve modernist sanat çevresi, diğeri de o günlerin deyimi ile aşırı sol denilen, Marksist ve Sosyalist gençler grubu idi. Bu iki grup Ataoğlu Behramoğlu'nun daima ilgisini çekmiş, içindeki "atılım ve değişim" umudunu daima beslemiştir.

Türkiye İşçi Partisi'nin Kızılay'daki lokalinde İsmet Özel, Haluk Aker, Egemen Berküz, Abdullah Nefes ve daha başkaları bir araya gelir, birbirlerine yeni şiirlerini okurlardı. Bu genç şairler, Behramoğlu'nun "İçtiğimiz su ayrı gitmezdi" diyecek kadar birbirlerine yakındılar. Bir yazısında "Bizler, 60'lı yılların ürünleriyiz. Siyaseti, edebiyatı, yaşamı birbirinden ayırmadık. Yurt sevgisini, insan sevgisini, insanın onuru ya da yurdun bağımsızlığı için mücadeleyi bütünlük içinde algıladık" (Behramoğlu, 2001:153).

Bu arkadaş grubu yeni tanışmalarla genişledi. Behramoğlu, İbrahim Beşikçi ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatıyor:

"1960'ların Ankara'sı. Kızılay'da bir sahaftayız. O, araştırmaları için bazı dergileri karıştırıyor. Ben kim bilir hangi kitabın peşindeyim. Yüzünde utangaç bir gülümseme. Konuşması neredeyse fısıltı gibi, sarışın bir genç adam" (Behramoğlu, 1995).

Bir başka yazısında ise şöyle anlatır Beşikçi'yi: "İsmail Beşikçi'yle 60'lı yıllardan, üniversite öğrenciliği dönemimizden tanışıyoruz. Kız gibi utangaç dedikleri türden, karınca ezmez görünümlü bir delikanlı" (a.g.e. 152).

Özkan Mert'i, Refik Durbaş'ı "1962 yılının yaz aylarından birinde İzmir'e giderken ayaklarımın altı yürümemi engelleyecek kadar sızlıyordu" dediği, yukarıda sözünü ettiğimiz gezisi sırasında tanıdı ve "şiirlerine kardeş yakınlığı" duydu.

Refik Durbaş, Behramoğlu ile tanışmalarını şöyle anlatır: "Ben İzmir'de gecikmiş bir lise öğrencisi, o, sırtında çantası, belinde baltası vurmuş Bursa'dan yollara, düşmüş İzmir'e" (Durbaş, 1991:7).

Ahmet Arif'le 1960'lı yılların ortalarında başlayan tanışıklık etkileri, duygusu hiç silinmeyecek bir dostluğa dönüştü. Edip Cansever'le, Cemal Süreya'yla, Metin Eloğlu ile, kendi kuşağından Sennur Sezer'le, Eray Canberk'le, Süreyya Berfe'yle, Ankara'dan İstanbul'a, baba evine geldiği zamanlarda tanıştı.

“Yenikapı Buluşmaları” denilebilecek bir aydın ve sanatçı grubunun buluşmalarına katılmak suretiyle, İstanbul sanat ve edebiyat çevresini de tanıdı (Göker, 2013).

Ataol Behramoğlu, bu etrafı tanıma yıllarını şöyle dile getirir. “Küçük bir taşra kentinde lise öğrenimini henüz tamamlamış, üniversite öğrenimine 60’lı yıllar Ankara’ında adım atmış bir genç, dünyayı keşfe çıkmış gibidir... Ankara’nın çelik serinliğindeki güz akşamlarında Kızılay’da volta vurmalar... Sigara dumanı ve yanmış yağ kokusu sinmiş meyhanelerde ucuz şarap içerek hayat, politika, edebiyat üstüne tartışmalar...”

Münir Göker ise bu kuşağı şöyle anlatır: “1968 olaylarından birkaç sene önceki İşçi Partisi yıllarında sol kuşak daha bir romans ve bilgi dolu, okuyan, haklarını demokratik yollardan ayıran bir entelektüel topluluğu idi (...). Bu kuşağın bilgi ve sanat birikimi vardı, ancak paraları yoktu... dostlukları, esprileri, şiirleri ve yaşanmış hikâyeleri vardı” (Göker, 2013: Behramoğlu, 2013:6).

Ataol Behramoğlu aynı kuşak için, sol anlayış üzerinde düşünce ve eylemlerini şekillendirenler ve özellikle şiirle uğraşanların hemen hepsinin “kuramcı” kesildiği, o yıllar henüz “Kapital”in tamamının tercüme edilmemiş olduğu, ancak Marks’tan ve Engels’ten yapılmış olan tercümeleri okudukları, Lenin’in hemen bütün eserlerini okuma imkânına kavuştukları, ayrıca Mao, Dimitrov, Enver Hoca, Mariguella ve daha başkalarını okudukları, başka yabancı ve yerli yazarların “Asya Tipi Üretim Tarzı” üzerine geliştirdikleri yorumları okudukları, bu yolla bütün bir sol gençliğin, ülkeyi kurtarma yollarının fikrî zeminini edinmiş oldukları, bu donanımına ulaşmış buldukları şeklinde bilgi verir (Behramoğlu, 2007: 6).

Bu, yoğun bir yaşama pratiği gibi anlatılanlar arkasında Ataol Behramoğlu, Ankara’da kendini yalnız ve mutsuz hissetmektedir. Şehrin ışıklı hayatına girememenin hüznünü yaşar. Bu duygu, 1962 Şubat ayında çıkan Başkent Işıklarına Sone şiirinin,

Bir

Bir ses veren çıkmıyor insancıl çığlığıma

.....

Düşüyor çığıl çığıl bir ilkbahar akşamı

Başkent'in ışıkları kıral yalnızlığıma

mısralarına yansır

“Başkent Işıklarına Sone”den iki ay sonra, yine Ilgaz’da çıkan Ben-Siz isimli şiir, şekil ve içeriği yönü ile, Ataol Behramoğlu’nun kendini ve toplumu idrak şeklini vermesi açısından önemlidir. Bu yönü ile eleştirinin dikkatine düşmemiş şiir, “Bir” ve “İki” bölüm başlıkları ile birbirinden ayrı iki bakış ve idrak şeklini dile getirir. Şiirin isminde yer alan ”Ben” in ifade edildiği birinci bölümde, “Başkent Işıklarına Sone”de yer bulan duyguların bir devamı görülür. Şiirde yalnızlık, karamsarlık, boşluk, umutsuzluk, bireysel acı ve yaşamın anlamsızlığı duygu olarak işlenir

Karanlık surlar üstünde yarasalar gibi yalnız

Kupkuru ve korkunç şarkılar söylüyordum.

Gözlerimde bir damla yaş yoktu içim bomboştu

Kendim, neydim, niçin yaşıyordum

Uzakta kentin sersefil ışıkları

Gözlerime değdikçe kahroluyordum

Kendimi öldürebilirdim- herkesi öldürebilirdim

Ellerime bakmağa korkuyordum.

Şair, gerçeği görenlerle görmeyenlerin farkını, Sen-Ben’in Bir yan başlıklı ilk bölümünün ana gövdeden ayrı kurduğu iki mısraında açıklar. Bu iki mısra da yolunu aydınlatacak, ufkunu genişletecek rehberlere; insanlara kitaplara, şiirlere olan ihtiyacını şöyle belirtir:

Diyojenin bir fener vardı elinde

Ben kördüm hiçbir şey bilmiyordum.

Şiirin, yan başlığı “İki” olan ikinci bölümü, şairin, gerek okumalarla, gerek hayat pratiği ile, ama daha çok okumalarla kazandığı yeni sosyal görüş ve idrak şeklini anlatır. Hayalle gerçek, bireyle toplum arasındaki “yalnızlığın duvarı” yıkılır. Yıkılan duvarda açılan kapıdan paramparça adamlar, yorgun kadınlar, bunların gözyaşları ve “paramparça tutkuları, yalnızlıkları, yoksullukları, delik deşik uykuları” şairin dikkatine düşer. Behramoğlu’nun şiiri, hayal gücü ağırlıklı olmakla beraber, bu şiirin ikinci bölümü ile, insanların ıstırabına ortak çıkılan, onların gözyaşlarının, nasırlı ellerinin öpüldüğü, yoksulluklarının paylaşıldığı ve bundan duyulan mutluluğun dile getirildiği bir şiire doğru evrilmeye başlar. Sosyal muhtevaya doğru bir dönüşüm görülür, kalabalığa kavuşma isteği anlatılır:

İki

Büyük bir kapı açıldı yalnızlığımın duvarında

Sizi gördüm ey paramparça adamlar yorgun kadınlar

Gözyaşlarınızı gördüm ve paramparça tutkularınızı

Yalnızlığınızı düşündüm-yoksulluğunuzu, delik deşik uykularınızı

Utandım şarkılarımdan yalnızlığımdan utandım.

Kalbinizi avuçlarıma aldım her şeye karşın insan kalbinizi

Öptüm gözyaşlarınızı nasırlı ellerinizi öptüm

Beni ellerimden tuttunuz ekmeklerinizi benimle paylaştınız

Paylaştım yoksulluğunuzu gönendim

Birden içimde ışıklar yandı aydınlık çiçekler açtı

Birden her şeyi anladım HER ŞEYİ ANLADIM.

Ilgaz, sayı; 7,1 Nisan 1962, s.13.

Ataol Behramoğlu bu etki, tecrübe ve kaynaşmayı bir başka yerde şöyle anlatır:

“60’lı yıllarda, babalarımız ve annelerimizle aşağı yukarı aynı yaşlarda, fakat bambaşka, farklı deneylerden geçmiş insanlar tanımaya başladık. Onlara 40 kuşağı deniyordu. Aralarında şairlerin, yazarların yanı sıra, terziler, işçiler, halk adamları da vardı... Hapishanelerden, işkencehanelerden geçip o günlere

ulaşabilmişlerdi... Bizlere biraz şaşkınlıkla, biraz güvensizlikle, biraz hayranlıkla, biraz gıptayla bakıyorlardı... Sonra bu kuşağın insanlarıyla bizim kuşak arasında derin dostluk bağları oluştu. Onlardan da toplumdaki sınıflar, sınıf mücadelesi gibi kavramları, yurtseverlik ve insanseverliğin sınıfsal temelleri olduğunu öğrendik. Bilgilerimizi, sezgilerimizi Marksizmin klasiklerinde sınavıya pekiştirdik. O yıllarda Türkiye İşçi Partisi, bizler için, en az üniversitelerimiz kadar önemli bir okuldu” (Behramoğlu, 1995; 1999: 90-91).

2.7 Yeni Bir Mürşit:Nazım Hikmet

Ataol Behramoğlu'nun üniversite yıllarının en önemli belirleyici ve yönlendirici davranışı, Türkiye İşçi Partisi'ne üye oluşu ve partinin hemen her eyleminde ve diğer “devrimci” gençlik hareketlerinde etkin bir şekilde ve ön saflarda yer almasıdır.Yeni okumalarla gelen yeni fikirler, karşılaşılan yeni yaşama şekilleri ve eylemlerin olgunlaştırdığı psikolojik algılar, yüz yüze gelinen yeni sosyal değerler, yeni şiir anlayışlarına yönelmesine yol açtı.

O zamana kadar, bir yandan, 1940 kuşağı toplumcularından Attila İlhan ve Ahmed Arif'in, Garip hareketinin ve ağırlıklı olarak Orhan Veli'nin, diğer yandan belli ölçüde İkinci Yeninin etkisi, yönünün yoğun şekilde toplumsal konulara, devrimci eylemlere, sosyal gerçekçiliğe çevrilmesine yol açtı. 1963'ten sonra Nazım Hikmet'in şiirlerinin edebiyat dünyasına girmesi, Ataol Behramoğlu'nun da aralarında yer aldığı genç şairler üzerinde etkili oldu ve 1940'lı yılların sosyal gerçekçi yönelişleri, onların şiirlerinde yeni boyut ve kıvam kazanmaya başladı.¹¹

¹¹ Ataol Behramoğlu, Nazım Hikmet'in şiirinin Türk şiir dünyasına kazandırılması hakkındaki düşüncelerini ve kendi üzerindeki etkiyi, Evrim dergisinin sorduğu sorulara verdiği cevaplarda, bu şiirlerin “biçim oyunları içinde tıkanmış şiirimize yeni bir muhteva kazandırdığı ve bu şiirlerde anlatılamayacak derecede bir derinlik olduğu” şeklinde özetlenebilecek cevaplarla dile getirir:

-Nazım Hikmet'in şiirinin gelişine sevindin mi?

-Tabii, şüphesiz.

-Çünkü, daha çok biçim oyunlarında tıkanan şiirimize muhteva genişliği getirdi.

-Nazım Hikmet'in daha önce bildiğin şiirleri vardı herhalde?

-Evet, ama yeterli değildi.

-O gördüğün şiirleriyle büyük şair sayar mıydın onu, yoksa serüveniyle mi büyüttürdün?

-O gördüğüm şiirlerinin bende çok etki bıraktığı söylenemez. Daha çok serüveniyle büyüttürdüm.

Bu yöneliş Ataol Behramoğlu'nun şiirinde ilk önemli örneğini 1965'te Bir Gün Mutlaka ile verdi. Aynı etkiler altında yürüyen İsmet Özel'in Partizan isimli şiiri de Behramoğlu'nun şiirine paralel bir örnektir. Bu iki şiir ve başka örnekler, artık Orhan Veli'den, 1940 toplumcularından, İkinci Yeni'den ayrı bir şiir kuşağının gelmekte olduğunun en belirgin işareti olarak kabul edilir. Cemal Süreya bu gelinen noktayı şöyle anlatıyor: "Eski sol şiirin temsilcilerini kabul etmiyorlardı (...). Onları şair saymıyorlardı, bizi yanlış yerde kabul ediyorlardı. Onları Nazım ve Ahmet Arif dışında - Ahmet Arif'i de fazla düşünmemişlerdi, bence o sırada hepsini reddettiler (...). Ahmet Arif ve Nazım dışında her şeyi reddetmişlerdi" (Süreya, 1987: 15). Şiir, bu kuşakta yaşama pratiği şeklini aldı. Yaşantının şiiri yazılmaya başlandı (Kayıran, 113). Bu genç şairler, gündelik hayatta ve politik anlayışta bir araya gelen, hemen her gün birlikte olan, aynı dünya görüşü içinde kendilerini rahat ve belki de emniyette hisseden bir topluluk oluşturdu. Egemen Berküz'ün "Bir Konuşmayla Başlar" isimli şiirinde bu durum açık şekilde ifadesini bulur.

-Peki, şimdi onu şiirleriyle de büyük görebiliyor musun?

-Yeni yayımlanan şiirlerini ilk okuyuşumda yine de beni çok etkilememişlerdi. Fakat gün geçtikçe çok büyük bir şairle karşı karşıya olduğumu anladım. Kurtuluş Savaşı Destanı'nı her okuyuşta yine aynı heyecanı duyuyorum örneğin.

-Nazım Hikmet'i büyük ozan yapan nedir peki sence?

-Tek kelimeyle, yüreği! Onun birçok şiirinde büyük sanatçılarda rastladığımız o anlatılmayacak derinlik var. O huzursuz heyecan (Behramoğlu, 1964:6).

Düşüncesi, şiiri, hatta varlığı ile Sovyet Devrimine bağlanan Nazım Hikmet'in eserleri 1930'lu yılların sonlarından itibaren tabu, kendisi de 1950'li yıllar boyunca özellikle sol kesim için efsane durumuna geldi. Aşılmaz kanaati yaygın olan bu tabu için Ataol Behramoğlu, 1995 yılında Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazısında "1960'lı yılların hemen başlarında Yön dergisinin cesur bir çıkışıyla tabu bir ucundan yıkıldı" dedikten sonra şöyle devam etti: "Bunu Kuvayı Milliye Destanı, Lirik Şiirler ve bütün görkemiyle Memleketimden İnsan Manzaraları'nın yayımlanması izledi. Türkiye'nin yazınsal ve toplumsal yaşamına açılan Nazım Hikmet penceresinden, temiz havalar doldu. Şiirimiz, insana ve dünyaya bakışımız derinden etkilendi" ifadelerini kullandı (Behramoğlu, 1995). Behramoğlu, daha sonra, önce Yön dergisinde yayınlanmaya başlayan şiirleri ve arkadan kitapları ile Nazım Hikmet'in, kendisi ve kuşağı için en önemli belirleyici olduğunu söyler (Behramoğlu, 2001:41).

Turhan Feyizoğlu, Nazım Hikmet'in şiirlerinin sol anlayışta bir gençlik oluşmasındaki etkiyi şöyle anlatır: "Türkiye'de, hayatta okuyamadığı kitapları Türk insanı okumaya başlamıştı. Düşünün ki, zannediyorum 1963 yılında, Türkiye'de Nazım Hikmet'in ilk kitabı Kurtuluş Savaşı Destanı yayımlandığında hadise olmuştu. Ve Türkiye'de pek çok insan o zaman okumuştur şiirlerini" (Feyzioğlu, 2010:50).

.....

Ankara 1963

.....

ne yapsak ne yapsak ne yapsak

şiiir ve kavga

Altındağ Yenidoğan

Karanfil sokakta aşşş boyalı yapı çöşşku ve gençlik

Yalçın Ahmet Ataol Haluk İsmet

Karanlık ve aydınlık

dört mevsim

.....

1960 sonrasının Ankara'sında okuyan üniversite öğrencilerinden olarak kendilerini, ülkenin yeni şartlarına göre konumlandırmak üzere, sol toplumsal dinamiğin önemli bir pratiğini oluşturdular. Önlerinde bu dinamizm ve pratiğe denk gelecek güçlü, köklü bir örnek ve gelenek de yoktu.

Yayınlanmış ilk Marksist kaynaklardan edindikleri teorik bilgi, görüş ve politik düşünceleri, Nazım Hikmet'in şiirlerini örnek alarak yazdıkları şiirlere katmak sureti ile, var olan şiire karşı bir nevi başkaldırı mahiyetinde yeni bir şiir kurma yoluna girdiler

2.8 İlk Bildiri: Doğuş

1964 yılında Refik Durbaş İzmir'de Evrim adı ile bir dergi çıkarıyordu. Ataol Behramoğlu, daha önce tanışmış olduğu Durbaş'a bir mektup gönderdi. Zarfta, mektubun dışında, kurmak istedikleri şiirin ana ilkelerini gösteren, "Ankara Genç Kuşak Sanatçıları" ortak adı ile, gündelik hayatın ve politik anlayışın bir araya getirdiği şairler grubu Haluk Aker, Rahmi Akseki, Erhan Etiker, Erol Gürsoy, Abdullah Nefes, İsmet Özel ve Semih Tezcan'ın imzaladıkları "Doğuş Bildirisi" başlıklı bir metin vardı. 1960'lı yılların ilk manifestosu özelliği taşıyan bu metinde Ataol Behramoğlu, eskiyi inkâr etmediklerini,

uygulayacakları sanat anlayışının önünün açık olduğunu da söylüyordu (Durbaş 2001).

Refik Durbaş Doğuş Bildirisi'ni Evrim'de yayınladı.¹²

Bu bildiri ile edebiyat ortamının mevcut durumunu ortaya koydular ve getirmek istedikleri değişim ve dönüşümün ilk adımlarını belirlediler. Edebiyatımızda ihtiyaç duyulan bir atılıma işaret ettiler. Ancak yapılması gerekli olan atılımın, savruluk ve dağınıklık içinde, önlerine çıkan dergide yazmış, önceki kuşaktan aldıkları kısır özü yinelemiş ve edebiyata yeni değerler kazandırma olanakları sağlayamamış şair ve yazarlarla gerçekleştirilemeyeceğini dile getirdiler (Kılıç, 2012: 40-41).

¹² “Edebiyatımızın son yıllardaki serüvenini, yayınlamakta olan onu aşkın sanat dergisinden izledik. Bunlara sanat dergisinden çok, “derleme dergisi” adı verilse yeridir. Genel görünümünü birkaç sözcükle çizelim: Ereksizlik, ticaret, ideolojik propaganda, sirkeleşmiş beğeni, kokuşmuşlara saygı, genç değerlere yergi, cılız özentiler, doldurma zorunluluğu, yorgunluk, usanç vb... Evet dergilerimizin son yıllardaki bu sanat dışı özellikleri, ulusumuz edebiyatına ne yeni bir ses getirebilirdi, ne de gelişmesini sağlayabilirdi.

Edebiyatımızın son yıllardaki serüvenini, yayınlamakta olan onu aşkın sanat dergisinden izledik. Orhan Veli akımının sağından, solundan işine geldiği gibi çeken içi geçmiş öyküncülerin de hâlâ edebiyatımızın bir yanını kapsadığı bu serüvende, önemi, açığı değiştirimi ve özgünlüğünden gelen 1956'ların, giderek öze ve anlama açılan yarı başarılı yönelişleri ağır basıyor. Bu yönelişte ağır basan yanın, sanat ve düşünce birliğinden çok, tehlikeli bir zorunluluk taşıması, gözden kaçmayan bir kısır döngü. Yazılanların yeni değerler getirmesi gerekirken, yaklaşık olarak aynıyı yinelemeleri, arayışların bencilliğine karşın, değer, ayrımlaşmalarının kısırlılığı ve öncülerin birer birer göçüşleri, edebiyatımızın atılım gücünü yitirmiş olduğunu kanıtıyor. Atılım gücünden de geçtik, içine düştüğümüz bu olumsuz gerçekler, edebiyatımızın zorunlu ve olağan akışını köstekliyor. Genel havasıyla süre gelen batı öykünmeciliğinin dışına çıkıp, kendi özbenliğini bulamamış bir yığın sanatçının (öte yanda güçlerini ortaya koyabilmiş ancak birkaç ad sayabiliyoruz), yazdıklarıyla daha olumlu bir yere varabilecekleri düşünülemezdi. Edebiyatımız bugün, öykünme ile etkilenme arasındaki o dev ayrımı göremeyişinin cezasını çekiyor. Daha da çeksin mi? Ne zaman kendine özgü bir Türk Edebiyatı'nın varlığından söz açabileceğiz? Edebiyatımızın son yıllardaki serüvenini, yayınlanmakta olan onu aşkın sanat dergisinden izledik. Sonuçta, biz genç kuşak, içinde bulunduğumuz durumu saptayarak şu doğrulara vardık:

- 1.Şimdiye değin, başı-kıçı, yolu-yöntemi belirsiz bir savruluk, bir damardağınıklık içinde, önümüze çıkan dergide yazdık.
- 2.Bu savruluğun sonucu, sanatın (bizden daha önceleri yok edilen), canlı havasına, eytişimsel gücüne kapalı kaldık.
- 3.Bu yüzden, bilinçli çalışma ve edebiyata yeni değerler kazandırabilme olanaklarını tepmiş olduk.
- 4.Ve zorunlu olarak, önceki kuşağın, daha kendi aralarında paylaşamadıkları kısır özle, belirli sanat gereçlerini küçük ayrımlarla yineledik.

Bundan böyle biz Ankara genç kuşak sanatçıları, genç Evrim dergisinde toplanmaya karar verdik. Edebiyatımız için gerekli canlılığa, gerekli değerlere, ancak böylebir davranışla varılabileceğine inandık. Bir araya gelişimizin kazandıracığı güçle, yukarda üç bölüm içinde sıraladığımız sakıncaları yenmeye çalışacağız. Geriye kalanı zamana bırakıyoruz (Doğuş Bildirisi, 1960:1).

Doğuş Bildirisi bazı çevrelerce bir nevi milat kabul edildi. Bildiri, edebiyata bir heyecan ve hareket getirme amacı taşıyordu. Edebiyata, özellikle şiire bir nevi sol müdahale gibi kabul görsün istendi. Dağınık olan genç kuşak derlenip toparlandı. Bu toparlanma, bir yönü ile siyasi bir yakınlaşma, diğer yönü ile de sanat alanında, özellikle şiirde aynı yönde güç birliği oluşturdu.

Böyle olmakla birlikte bildiri, kökten değişiklikler teklif etmez. Bazı düzenlemeler, iyileştirmeler önerir. Kendilerine, edebiyat ortamında, özellikle şiir alanında, bir yer açmak isteyen gençlerin, yenilikçi bir hareket olma özelliğini taşır.

Bildiriye imza koyan sekiz genç şair ve onlarla birlikte hareket edip bildiride imzası olmayan Egemen Berköz, Metin Altıok, Veysel Öngören, İsmail Beşikçi, Bilgin Adalı, Güven Turan ve diğerlerinin başlattığı ve fiilen yer aldığı bu hareketin etki alanı sınırlı kalır. Birkaç genç edebiyatçı da yankı bulan bu bildiri, edebiyat ortamının durağan, sessiz ortamını bozamaz, hareketlendiremez, fazla etkili olmaz. Hemen sadece Hüseyin Cöntürk, Dönem dergisinde Doğuş Bildirisi'ni değerlendirir:

“Edebiyatımızın son beş yıl içinde düştüğü yürekler acısı duruma ikinci tepki bu. Birincisi Dönem dergisinin çıkmasıyla kendini gösterdi. Bu sekiz genç, bizdeki kişisel, dergisel, birliksel her türlü edebiyat kurumlarının amaç yoksunluğu ya da amaçlarını şaşırımları sonucu yittiği görülen edebiyat ortamının yokluğundan vaktinde rahatsız olmuşa benzerler. Çünkü en çok birkaç yıldır yazıyorlar. Bildirileri bir yandan, günümüzdeki edebiyat durumuna bir tepki niteliği taşıyor, bir yandan da kendilerini toparlayıp bir değer olma planı taşıyor. Eğer planları gerçekleşirse bizde yeniden bir edebiyat ortamı yaratılacak demektir” (Cöntürk, 1964:1,41).

1960'lı yılların ilk yarısında, gücünü giderek kaybetmekte olan İkinci Yeni hareketinin iki önemli eleştirmeninden biri olarak kabul gören Hüseyin Cöntürk'ün- diğeri de Asım Bezirci'dir- Doğuş Bildirisi'ni benimseyip değerlendirmesi, bu gençlerin başlattığı hareket açısından önemlidir.

2.9 Şiirin Dışında Eylemli Hayat

1964-1965 yıllarından başlamak üzere üniversite öğrencilerinin ve öğrenci örgütlerinin sosyal, siyasi, ekonomik konular üzerine duyarlılık alanlarının oldukça genişlemiş olduğu görülür. Hemen her konunun tartışıldığı bir ortam oluşmuş, konuların geniş kitlelere ulaştırılabilmesi için mitingler, gösteriler, eylemler düzenlenmiştir. Gençliğin siyasi partilerle olan bağları bu gösterileri daha da yaygınlaştırmıştır.

Bu yıllarda, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sol ve Marksizm, yükselen bir siyasi anlayış olarak kendini gösterir. Ülke, 27 Mayıs 1960 darbesinin getirdiği hareketlilikten ayrı, yeni bir dünya görüşü ile, bir dalgalanma sürecine girer. İşçi ve öğrenci eylemleri artar. Üniversite gençliği, ülkede siyasi yapıda değişiklikler yapabilecekleri hususunda tam bir güvenle bu hareketler içinde yer alır.

Ataol Behramoğlu da şiir çalışmaları yanında, Ankara’daki hemen her sol öğrenci eylemi içinde bulunuyor, üyesi olduğu Türkiye İşçi Partisi gençlik kollarının eylemlerine de eksiksiz katılıyordu.¹³ Partinin yayın organı olan ve Behramoğlu’nun, daha sonra aralarına katıldığı, İsmet Özel başta olmak üzere birkaç gencin kendi imkânları ile 1965’te ikinci defa çıkardıkları Dönüşüm dergisini Kızılay Bulvarı’nda, “emperyalizme karşı Dönüşüm” sloganını coşkuyla, inançla, biraz da “kendilerini aşan” bir güvenle haykırarak satıyorlardı. Dönüşüm dergisi Fikir Kulüpleri Federasyonu’na giden yolun ilk basamağı gibidir. Behramoğlu, A. Baykal takma adıyla, “Tepeden İnceciler” ve “Halk Devrimi” gibi siyasi içerikli yazılar yazdığı bu dergi için içtenlikle emek harcadığını söyler (Behramoğlu, Özel, 1995:30). Behramoğlu, bu hareketin, o yılların Türkiye’inde yepyeni bir gençlik eylemi olduğunu söyler.

¹³ Hatta 9 Mart 1965’te Zonguldak’ta, kömür ocaklarında çalışan işçilerin direnişinin bastırılmasını protesto amacıyla sendikalarla öğrenci derneklerinin gerçekleştirdikleri ve ilk kitlesel işçi-öğrenci katılımlı yürüyüşe Siyasal Bilgiler Fakültesi, Fikir Kulübü öncülük etmişti. Yürüyüşün ön saflarında, kendilerinin hazırladığı pankartlardan birini, Ataol Behramoğlu, daha sonra ilk eşi olacak Necmiye Alpay ile birlikte taşıyordu. Bir Gün Mutlaka’ daki kız da Necmiye Alpay’dır (Behramoğlu, 2001:42).

(Behramoğlu, 1996; 1999:256).¹⁴ 2012’de yazdığı Ne Çok Hain Şiirinde, arkadaşları ile birlikte içinde buldukları ortak duygu zenginliğini

Işıkly günlerinde gençliğimizin

Hayalleriyle kanatlanırdık

Gelecek, güzel Türkiye’nin

mırsraları ile hatırlar (Behramoğlu, 2012).

Bu eylemler sırasında, arkadaşları ile birlikte, polis tarafından gözaltına alındığı da oluyordu.¹⁵ Ama bunlar en çok bir günlük gözaltılardı. Ataol Behramoğlu’nun öğrenci hareketleri ve çeşitli eylemler dolayısı ile ilk defa uzun süreli gözaltına alınması da 1965 yılındadır. Arkadaşları ile birlikte Türkiye İşçi Partisi ile ilgili bir bildiriye Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde dağıttığı için gözaltına alındı. Sıkı yönetim emri ile Ankara sınırları dışına çıkarıldı. Çorum’da ikamete mecbur edildi. Çorum sürgünlüğü on beş gün kadar sürdü. 27 Mayıs yıldönümü dolayısıyla bağışlanarak Ankara’ya dönmesine izin verildi (Behramoğlu, 1998; 1999:223).

2.10 Yeni Bir Kuşak, Yeni Bir Şiir

O yıllar Türkiye, dönemin siyasi adlandırması ile, içinde yer almadığı, bütün üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi devrim sancıları çeken bir ülke görünümüne sokulmak isteniyordu. Doğuş bildirisine imza koyan Ataol Behramoğlu ve diğerleri ile birlikte, bildiride imzası olmayan, yukarıda adlarını saydığımız genç şairler, bir yandan bu devrim havasını oluşturmak için eylemler yaparken, diğer yandan da bu hareketleri destekleyecek yeni bir şiir kurma

¹⁴ Behramoğlu bir başka yerde Dönüşüm için şunları söyler:” 1965’te Ankara’da Kızılay Bulvarı’nda faşizm ve emperyalizm karşıtı sloganlarla sattığımız Dönüşüm dergisinin iç kapağında, derginin sahibi olarak benim adım yazılıdır. Dergi, kuşağımızın malıdır ve büyük ölçüde Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi arkadaşlarımızın ürünüdür” (Behramoğlu, 2001:41). Fikir Kulüpleri Federasyonu’na giden önemli bir aşama olarak değerlendirilen Dönüşüm için Siyasal Bilgiler Fakültesi, Fikir Kulübü üyesi İsmet Özel de şunları söyler: “ Biz ilk defa kendimiz bir iş yürüteceğiz. Kendimiz bir dergi çıkaracağız, kendimiz satacağız diye bir tavrımız vardı. İnisiatifin sosyalistlerde olması bizim çok temel titizliğimizdi. Dönüşüm dergisini böyle planlayarak çıkardık” (Özel,1986).

¹⁵ Bu gözaltılar basına da yansımıştır. “Sakarya Caddesi’nin başında Dönüşüm dergisini satan gençlerle, Tuna Caddesi’nin başında, Kuva-yı Milliye dergisi satanlardan on kişilik bir grup Kahrolsun komünistler sözleri ile saldırmışlardı (...). Dönüşüm dergisinin sahibi Ataol Behramoğlu ile sorumlu yazı işleri Ümit Hasan, Uğur Mumcu ile birlikte iki taraftan nezarete almanlar oldu” (Cumhuriyet, 1965:5).

yolunda gayret içindeydiler. İsmet Özel, bu gayret ve kararlılığı, Ataol Behramoğlu'na yazdığı tarihsiz, ancak Behramoğlu'nun cevabına göre Mayıs veya Haziran 1965'te olabilir, bir mektupta, hem şiirde geldikleri noktayı, hem de şiirlerini hangi esaslar üzerine kurmaları gerektiğini, bunun için tutulması gereken yolu anlatmaya çalışır:

“Türkiye'nin devrim sancıları çeken şu dönemde, zaten köksüz değil ama kökünden habersiz (üstelik durgun ve giderek yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya), olan edebiyatımızın, daha doğrusu şiirimizin önemli kişileri olma durumundayız. Biz yönetimi ele almak zorundayız. Yani kararlı, planlı, bile bile bir şiir kurmak, bunu kendimizin bir sonucu kılmak zorundayız” şeklinde dile getirir (Behramoğlu, Özel,1995:35).

“İsmet Özel'in bu söyledikleri daha sonra şöyle değerlendirilecektir: “Bir köksüzlükten çok, bir bilgi eksikliğinden söz edilebilir aslında. 1960'larda bir devrim sancısı, toplumsal yapıya içkin değildi. Gerçi düşünsel düzeyde, okunuşların huzursuzluğu, tarihsel açıdan son tahlilde önemli arayışlara yol açmıyor değildi (Yön dergisi, TİP, doğmak üzere olan DİSK), ama genç İsmet ve Ataol'un Türkiye'sinde gündemin sonunda bile böyle bir kayma yoktu (...). 1965 yılında Türkiye'ye en uzak olan şey, toplumsal verilere bakıldığında, sosyal devrimdi” (Çutsay, 1997: 10-11).

Ataol Behramoğlu 28 Temmuz 1965 tarihli cevabî mektubunda, kurmayı düşündükleri şiirin özelliklerine de kısmen temas eden “Bir şiir kurmak zorunda olduğumuzun ve bunu bilinçle yapmamızın gerektiği düşüncesine katılıyorum. Şiirlerimizin muhtevasını böyle tartmamız aslında bilinçli olduğumuzun bir kanıtı sayılabilir. Biçim meselesi bizim kuşağı pek uğraştırmayacak. Yani o iş kendiliğinden olacak gibi. Mesele bir ahlak, bir dünya görüşü olarak ağır basıyor. Bu da hayatımızla çok ilgili bir şiir yazacağız demektir. İçtenlikle, açıkça, kendimizi açıklaması ile karşılık verir” (a.g.e).

Ataol Behramoğlu'nun bu içten ifadelerle ortaya koyduğu ve esasını bir ahlak ve bir dünya görüşüne dayandırmak suretiyle kurmayı düşündüğü şiir anlayışı Osman Çutsay'ca şöyle değerlendirilir: “Bir şiir kurmak zorunda olduklarını düşünüyorlar. Evvela kuşak olarak böyle bir sıkıntıyı çekinmeden, hatta zevkle üstlenmeye hazırlar. Saniyen, bunun bilincine ve ahlakına sahip olduklarına

inamıyorlar. Muhtevaya önem verdikleri için de bunu başaracaklarını söylüyorlar. İçtenlikle, hiçbir şeyi saklamadan kendi hayatlarını ortaya dökünce sorunu çözebileceklerini düşünüyorlar (...). Kimse bu genç insanların pırıl pırıl yürekleri ve halk için çalışan kafalarından kuşku duyamaz” (a.g.e).

Ataol Behramoğlu siyasi eylemlerin içinde yer alır, diğer yandan da hepsi genç olan bir şairler topluluğu içinde şiir faaliyetini sürdürmeye gayret eder; içinde yer aldığı bu topluluğu, “bir edebiyat kuşağı” olarak niteler. Bu kuşak, Evrim’den sonra, Diriliş bildirisine imza koyanlar ve yukarıda isimlerini saydığımız, imza koymayanlardan birkaçı, Şubat 1965’te Ankara’da çıkmaya başlayan Devnim dergisi etrafında toplandılar.¹⁶ Ataol Behramoğlu’nun Bir Şarkı ile Yeniden... Hüzünle’si bu dergide çıkar. Lermontov’dan yaptığı birkaç tercüme de bu dergide yayınlanır.

2.11 Melankoli’nin Çekiciliği

Ataol Behramoğlu’nun bu dönem şiirlerinde içe dönüklük, iç sıkıntısı, yalnızlık, hayata baş eğme; Ben-Siz şiirinin ikinci bölümünde ulaştığı iradeli tavırdan, yeni idrak şeklinden bir nevi geri dönüş, yayınlanmış ilk şiiri Melankoli’nin havasına bir nevi sığınma kendisini gösterir. Bir Şarkı isimli şiir:

Bir şarkı söylemek isterim

Aşk ve boyun eğmeyi anlatan

mısralarıyla başlar,

birkaç gözyaşı kırıntısı

intihar gelgiti birkaç

gibi mısralarla devam eder,

yalnızız bir çocuk

ölüsü kadar yalnız.

¹⁶ Cemal Süreya bu derginin yayın hayatına girişini şöyle değerlendiriyor: “Devnim’le bir çıkış başlamıştı. Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert’in bu dergide yer alması ve derginin sanatta soysuzlaşmayı durdurma hedefi ile çıkması Halkın Dostları’nın habercisi gibidir” (Süreya, 1987:15). M. Bülent Kılıç Devnime Halkın Dostları’nın habercisi olarak değil ama öncü, yenilikçi, devrimci olarak niteler (Kılıç, 2012:63).

mısraları ile biter. Yeniden... Hüzünle de

İşte yine can sıkıntısı

bana bir şiir yazdıracak

mısralarıyla başlar.

hüzünle başlıyorum bir romana

mısralarıyla sona erer.

İsmet Özel, Behramoğlu'nun düştüğü bu içe kapanıklık, bir nevi yenilmişlik psikolojisini, şaire yazdığı tarihsiz, ancak içeriği itibarı ile 1965 yılının Haziran veya Temmuz ayında yazılmış olduğunu söyleyebileceğimiz bir mektupta "Sende daha çok hayata bir sığınma, nerdeyse bir baş eğme ve sıkıntının rahatlığı var... (var mı?). Sanki o lanetlikten hoşlanırsın gibisin (...). Edilgin sıfatı kolayca akla gelebiliyor" (Behramoğlu, Özel, 1995:28).

Ataol Behramoğlu, Bir Şarkı ile Yeniden... Hüzünle'nin bir nevi açıklayıcı ip uçlarını veren, şiirin birtakım başka meselelerine de değinen İstanbul'dan yazdığı, yukarıda da sözünü ettiğimiz 28 Temmuz 1965 tarihli mektubunda, içinde bulunduğu ruh halini şöyle anlatır:

"Ben hiç iyi değilim, kötü, karanlık bir durumdayım. Yönsemelerim kesinliklerini, açıklıklarını kaybettiler. Neyi, niçin yapmam gerektiğini bilmiyorum. Ne olduğumu, ne halt ettiğimi de. Bazen beynim uyuşuncaya kadar okuyorum, bazen saatlerce uyur gibi dolaşıp duruyorum. Ara sıra iyi bildiğin yoğun, esrarengiz şiirsel duygu, o bir çeşit serüven duygusu, o güzelim coşku yüreğime geliyor ya, oturup bir şiir yazamıyorum. Böyle ne olur bilemem" (a.g.e. 32).

Ataol Behramoğlu'nun, Şubat 1965'te çıkan ilk sayısından itibaren, yazdığı şiirleri ve Lermontov'dan yaptığı tercümelemleri Devnim'de yayınladığını söyledik. Behramoğlu ile birlikte İsmet Özel ve diğer genç edebiyatçılar da Devnim etrafında bir araya gelir. Esasen derginin yayın politikasının bir tarafı da gençleri bir araya getirmektir. Ancak bu gençlerin bir kısmının Dönüşüm dergisi ile politik faaliyetlere yönelmeleri ve siyasi eylemlerde yoğun şekilde yer almaları dergi tarafından, sırf edebiyattan uzaklaştıkları için eleştirilir, bu

eleştiriler de derginin sayfalarında sık sık görülür. Bu durum Behramoğlu'nun dergiden uzaklaşması sonucunu getirir (Kılıç, 2012:63).

Şairin ruh hâlindeki dalgalanma, bunalım, şiir üretememenin verdiği sıkıntı, çaresizlik devam etmektedir. 1965 yılının yaz aylarında İstanbul'da ailesinin yanındadır. İsmet Özel'e İstanbul'dan yazdığı 16 Ağustos 1965 tarihli, mektubunda sanat, sanatın mahiyeti, sanat ve siyaset, sanat ve propaganda, sanatçı, devrim ve aydın, toplumda sanatçının konumu, İkinci Yeni, şiir gibi konularda görüş ve kanaatlerini yazdıktan sonra kendine dönüp, içinde bulunduğu ruh hali için “Şiir yazamıyorum. Bu beni çok üzüyor. Nedenini az çok biliyorum. Kendini başarısız, değersiz bulan biri biraz zor yazar.” demesi, esasen şairin içinde bulunduğu durumu ortaya koyuyor.

Ataol Behramoğlu, içine düştüğü bu açmazdan nasıl kurtulabileceğini, önündeki tıkanıklığı nasıl aşabileceğini İsmet Özel'e, “Eylül'de Avrupa'ya çıkabilirsem daha iyi olacağım.” şeklinde bildiriyor (Behramoğlu, Özel, 1995:41). Bu cümle ile şair Avrupa'ya gitme arzu ve özlemini ilk defa ortaya koyuyor.

2.12 İlk Şiir Kitabı: Bir Ermeni General

Ataol Behramoğlu arzu ettiği Avrupa'ya çıkma hayalini gerçekleştiremez ama, iç sıkıntılarının, tıkanmışlığının, kararsızlığının sürdüğü, kendini başarısız bulduğu bu dönemde, 1965'in Eylül ayında ilk şiir kitabı, Bir Ermeni General'i yayınlar. Çankırı'dakilerle birlikte kırkın üzerinde şiiri yayınlanmış olan şair, bunlardan on beşini kitabına alır. Daha sonraki yıllarda, hatta günümüze kadar hiç vazgeçemediği, yayınlanmış ilk şiiri olan Melankoli, Bir Ermeni General'de kendine yer bulamaz. Kitap, şiirlerin mahiyetine göre, Léger ve Miro'dan birer litografi, Klee'nin Yelkenliler tablosu, Picasso ve Kandinsky'den birer desen, Matisse ve Arp'ten birer gravür ile görsel olarak zenginleştirilmiştir.

Esere ismini veren Bir Ermeni General 1963'te yayınlanmıştır (Behramoğlu, 1963:11).

İsminden başka Ermenilikte ve bir Ermeni generalle hiçbir ilgisi bulunmayan şiirin bu şekilde isimlendirilmesi ve böyle isimlendirilmiş şiirin ilk kitaba da isim olarak verilmesi, bir amaca yönelik olmaktan çok bir fantezi, ama daha çok

bir ironi gibi görülebilir. Bu isimlendirmeyi şairin ailesine karşı Ermeni çetelerin işledikleri cinayetlere bakarak da değerlendirebiliriz.

Bir Ermeni General, serbest çağrışımları, bu çağrışımların başarılı gerilim noktaları ile birbirine bağlanması, şairin bireysel hayatından izler taşıması, bir yük gibi taşınan taşralılığın gerilimler içinde sonlanmaya doğru yaklaşmasının ifadesi, psikolojik çelişkileri ve sağlam yapısı ile bir kitaba isim olabilecek değerde görülebilir. Kitaptaki İstanbul, Bahar şiiri, Sonbahar Ezgisi, Hani Sevmek İçin Elleri, Kara Şarkı ve diğerleri, daha çok Garip hareketi öncesi şiirinin izlerini taşır gibidir. Kitap ve şairi üzerine önemli bir değerlendirme Eser Gürson tarafından yapılmıştır.¹⁷ (Gürson, 1965:1, 64). Kemal Özer, kitap çıkarma günlerine gelmiş genç şairler arasında Ataol Behramoğlu'nun Bir

¹⁷ “Gerçekte üstünde durulması gereksiz bir kitap. Şair 60 dan beri yazdığı halde, kitabındaki iki şiir ve son yazdığı kitaba girmeyen iki şiirin dışında, İkinci Yeni olanaklarının yanından bile geçmemişti. Birinci Yeniye yeterince özümlemeden, büyük ölçüde atlamış, giderek kendini daha eskiye bağlamıştı. Gerek konularda, gerekse biçim ve seste, 1930-45 arasında gelişen Türk şiirinden çıkış yaptığını, o dönemin şairleriyle beslendiğini görüyoruz. Üstelik koşukla yazmakta direnmek koşuluyla... İstanbul, Bahar Şiiri, Sonbahar Ezgisi, Koşu, Hani Sevmek İçin Elleri, Kara Şarkı, Sabiha, bütünüyle bu şiirin etkisi altında yazılmışlardır. Şiirlerde eski dönem şairlerinin izlerini tek tek göstermek mümkündür. Ama şiirlerin hiçbir yapıcı özellikleri olmadığı için gereksiz... Ey uzak, Lamartine'i anımsatacak denli, baştan sona koyu bir romantizm esen, Kedi, fantezi ile şiir arasında sıkışmış, Çok Garip Bir Zenci, A. İlhan egzotikliğine koşut birer şiirler. Başlarda adını verdiğimiz şiirlerin dışında, kitapta sözü edilmesi gereken bir şiir de İkinci Uykusuz Adam. Ussal yapı kaygısından uzaklaştıkça şiire daha çok yaklaşabildiği şiir. Şairin yeni ve kişisel bir dünyası olmadığı gibi, dünyaya bakışı da gençlik yıllarının kavak yelleri arasındadır.

Örneğin dedim şu dünya
Bir boşlukta döner de döner

Nasıl geçtiği anlaşılmayan bir zaman içindedir:

Saniyeler dakikalar saatler derken
Günler su gibi akıyor kardeşim
Bir yanda ders kitapları bir yanda kalbim
Şaşırdım kaldım

Bazen tabiatın kucağında coşkuyla türkü söyler:

Şöyle yanıbaşına çimenlere uzan
Kulak ver gümbürtüsüne dünyanın
Baharın varlığını ve aşkın
Türküsünü söyleyelim bir ağızdan

Garip bir tutku içinde yaşadığı olur. Bu gençlik tutkusundan başka bir şey değildir:

Kudurmuş gibi yazmak geliyor içimden, açım anlıyor musun
Doktorlar bana ne derse desin

En çok da aşkın hüznünü yaşar. Kitabın bir çok şiirlerine bu hüznün sinmiştir:

Aşkın ve hüznün şiiridir.
Yüzümlle çizdiğim karanlığa
Çılgın atlar. Savaşçılarım
Ey benim kaçınılmaz yazgım
Bir gün dört nala ağlamaya
Bir gün aşk geçilmelidir.

Ermeni General'i yayınladığını ve ilgi ile karşılandığını, şiirin anlatı düzeyine getirdiği “gösterişsiz atılımla” göze çarptığını söyler (Özer, K,1966: 1).

Ataol Behramoğlu'nun bu ilk şiir kitabına aldığı şiirlerde kullandığı dil, daha çok çaresizlik ifadesine yöneliktir. Bu dil bir yönü ile Orhan Veli'ye, diğer yönü ile İkinci Yeni'nin imge yoğunluğuna açıktır. Bu dille dönemin bireysel, sosyal, kültürel, siyasal özelliklerini yansıtmak mümkün değildi. İsmet Özel'in Kamyon, Tüfenk, Geceleyin Bir Koşu'sunda da aynı dil özellikleri vardır

Ataol Behramoğlu İstanbul'dan Ankara'ya döndü ve son sınıf öğrencisi olduğu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün sınavlarını vererek 28-10-1966 tarihinde mezun oldu. Bu arada, bir yandan çeviri çalışmalarına devam ediyor, bir yandan da arzuladığı akademik hayata geçebilmek için doktora sınavlarına hazırlanıyordu. Bu aylarda Ankara'da hiç de rahat olmadığını, sıkıntılı günler geçirdiğini, çevirmekte olduğu Çehov'un İvanov oyununu bitirip yayınevine satıncaya kadar Ankara'da kalacağını, yine Çehov'dan çevirdiği İvan adlı oyunun Bilgi Yayınları arasında çıktığını, arzu ettiği akademik hayata geçebilmek için doktora sınavlarına çalıştığını, ancak bu sınavda, kendi ifadesi ile oyuna getirildiğini, Mart ayında askere gitmeyi düşündüğünü, askerliği, yedek subay öğretmen olarak yapmanın yollarını arayacağını, yine İsmet Özel'e yazdığı 8 Şubat 1967 tarihli mektubundan öğreniyoruz. Yine bu mektuptan, şiir yazamadığından, o sıkıntılı halin devam ettiğinden haberdar oluyoruz. “Şiire yeniden nasıl başlayabileceğimi bilmiyorum. Hayatım yok ki yazayım. Sonra, o anlattığım psikolojik çatışma rezilane sürüp gidiyor (Behramoğlu, Özel, 1995-46).

Mektuptaki “Hayatım yok ki yazayım,” cümlesi Ataol Behramoğlu'nun şiir anlayışını da anlatır.

Gerçekten de 1966 yılında Ataol Behramoğlu'nun, biri kendi şiiri, Kör Bir, diğeri Lermontov'dan çevirdiği Şair isimli iki şiirini görüyoruz.

Yüreği hüznle dolduran hayat

mısrası ile başlayan Kör Bir'de şairin içinde bulunduğu ruh halini görebiliyoruz:

O zaman ne çok hastaydım

Sevgilim! ne çok hastaydım

Gece yarıları şehri dolaşırdım
Cebimde taslak halinde bir intiharla
Şizofreni ve pompalı mızıkayla
tanrım! ne çok yalnızdım, dağlara
doğru yürürdüm, ağlardım
yüzümü tutup toprağa
....

2.13 Bir Gün Mutlaka

1965 yılında yazdığı ama nedense yayınlamadığı, yazıldığı günlerden itibaren solcu ve sosyalist gençliğin, ortak duygu ve atmosfer oluşturmada, duygu, heyecan ve eylem paylaşımında bir nevi ortak metin olma özelliği kazanmış, hemen her toplantıda okunan, şairi ile birlikte anılan, bir dönemin sembolü olmuş, ikinci şiir kitabına adını veren Bir Gün Mutlaka'yı yedek subay öğrenci iken Papirus dergisinde yayınlar.¹⁸

Bir Gün Mutlaka, şiirimize Şinasi ve Namık Kemal'le giren yeni insan tipinin devrimci anlayışa çevrilmiş son örneği gibidir. Şiirde, Cumhuriyet ideolojisinin dışında, devletin hemen her kurumuna karşı çıkan, onu değiştirmek için mücadele eden yeni devrimci bir tip kendini gösterir. Bu yeni tip, yeni bir dil ve ifade tarzı ile anlatılır. Uzun, geniş soluklu mısra yapısı, bir nevi mensur şiir özelliği, geniş şekilde kullanılmış biçim serbestliği içinde somut olarak yaşanan hayat, yaşantı (experience), her şekli ile, şairin kalbinde iz bırakan hemen her şey, şiirimizin geçmiş birikimlerinden de beslenerek, serbest çağrışımlar yolu ile şiire girer. Bu şiirle birey nesne olmaktan çıkar özne olma yoluna girer.

Bir Gün Mutlaka, 1960'lı yılların ortaya getirdiği, 1940 kuşağından ayrı, yeni toplumcu anlayış özellikleri yanında gerçek üstücülüğün de izlerini taşır. İkinci Yeni karşısında, yeni ve ileriye doğru gidişin, ilk diyebileceğimiz, güçlü örneği olan şiiri ne tek başına aşk, ne tek başına cinsellik, ne de siyaset ve sosyal içerik

¹⁸ Bir Gün Mutlaka, yayımlanmadan önce, 1966'da Memet Fuat'ın seçici kurulunda bulunduğu Türk Talebe Federasyonu Şiir Yarışması'nda ikinci olmuştur. Aynı yarışmada Süreyya Berfe'nin Kasaba'sı birinci olmuş (Öneş, M.2007:4).

taşıyamaz. Şairin hayatında, muhayyilesinde, belleğinde ne varsa, hemen hepsi, serbest çağrışım yolu ile şiire girer. Şaire düşen bunları sıraya koymaktır: Sevişmek, yürüyüşe katılmak, yorgunluk, silah, değiştirmek istediği siyasal sistem, tabiat, kitaplar, uzamış saçlar, hayatın hareketliliği, kırlar, çiçekler, kitaplardan öğrendikleri, sevdiği kız,¹⁹ şairliği, gece, Ankara'nın kenar semtleri, bir gecekondu penceresinden bakan çocuk, dünyanın öbür ucundaki dostlar, yeni vakitlerin yeni şartlarla geleceği, siyasi havanın giderek sertleştiği, bunun için silah kullanmayı öğrenmenin gerekliliği ve silah kullanmayı öğrenmek, bunu sadece kendi yurdunun insanı için değil, Vietnam'ı, orada sessiz ölen kızı düşünerek yapmak, toplumu yönetenlere ve sömürenlere karşı kabaran öfke, karanlık, yağmurlu günler, yoğunlaşmış hüznün, insanlar, sinemalar, motor sesleri, sis, İkinci Yeni, şiir, emperyalizm, kapitalist sistem, yolsuzluklar, hırsızlıklar, talan, değişen hayat, halk, polisler, sorgulanma anları, ezilenler, yürümek; sevgili ile, arkadaşlarla, yeni heyecanlarla ve çoğala çoğala... yürümek, bir gün mutlaka yeneceğine inanmak... Şiir, bütün bunları hırçın değil, coşkulu bir dille verir.

Bütün bu sayılanlar kendi başına değerler ya da sosyal bozukluklar olarak ayrı ayrı ve tek başlarına şiire girmezler. Birlikte ve kol kola, kimileri de karşı çıkılarak, ama yine beraber, nihai bir hedefe doğru çoğalarak yürürler. Bu yürüyüşte, geriye dönüşü olmayan bir inancın hamuru da yoğrulur. Bu hamurda epik, lirik ve didaktik unsurlar ve toplumsallık, birlikte ve birbirini tamamlar şekilde duygu ve aklın dengelediği heyecanlı atmosfer içinde yer alır. Ve bu atmosferden Bir Gün Mutlaka ortak iradesi doğar. Bu ayırt edici iradeyi, şairin, şiirinde okuduğunu söylediği Descartes'in düzenlediği düşünülebilir.

Artık bireysel hayatın ayrı ayrı ve her biri kendi içinde var olan kabul ve retleri, toplumsal bilincin biçimlendirici ve itici gücü durumuna yükselir. Birey "mutlaka"nın adanmış ögesi olur.

1960'lı yılların sol akımlarının hayata kattığı, bireysel ve toplumsal her şey, yukarıya aldığımız, alışılmadık, sıra dışı giriş mısrası ile başlayan şiirin dünyasına, çok katmanlı hayat, önemli, önemsiz, sıradan ya da seçilmiş,

¹⁹ Sevgilim on sekizinde bir kız, yürüyoruz Bulvar'da, sandviç yiyoruz, dünyadan konuşuyoruz (Burada söz konusu olan genç kız Ataol Behramoğlu'nun önce sevgilisi, sonra ilk eşi olan Necmiye Alpay'dır (Behramoğlu, 2001:42).

birbirinden bağımsız yaşantılar şeklinde girer, ama “mutlaka” etrafında birleşirler. Bu şiirde, kendisinden sonra yazılmış pek çok şiirde yer alan simgeleri bulmak mümkündür. Şiir, bütünü ile kuşağının sesini ve ruhunu verir (Fişekçi, 2008; 12; Yıldızoğlu, 205: 16-17).

Bir Gün Mutlaka, 1960’lı yılların Türkiye devrimci hareketinin ilk eyleme dayalı kabarmasına karşılık gelen içeriği ortaya getirir. Bu şiirde eylemlerle yükseltilmeye çalışılan hareketin şiire ilk yansımaları buluruz. Bu şiirle adeta, içinde sosyalizm, halk hareketi, sınıf savaşları, komünizm olan bir dünyaya girilir.

Ataol Behramoğlu, İsmet Özel’in, yine 1965 yılında yazılmış Partizan’ı ile Bir Gün Mutlaka’nın, içeriği ve biçimi ile birlikte, kendi kuşaklarının manifest şiirlerinden olduğunu söyler (Behramoğlu, 2001:42).

Bir Gün Mutlaka bir dönem şiirinin sonu ile bir yenisinin başlangıcı olarak kabul edilir.

Artık ne içerik ne biçim olarak şiir eskisi gibi olmayacaktır.

“Bu girilen yol ne tek başına aşkın, ne tek başına siyasetin, ne sadece cinsel eylemin, ne tek başına sosyal hassasiyetin var olamayacağı ve hayatı taşıyamayacağı bir yoldur. Bu yol cinsel eylemle siyasi eylemin, aşkla siyasetin, şehvetle sosyal kahramanlığın kol kola çıktığı yoldur ve menzile bir gün mutlaka ulaşılacaktır.

Bir Gün Mutlaka 1960’lı yılların siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ortamının ortaya getirdiği “devrimci tip”in ortak özelliklerini gösterir. Bir yola, sonunu düşünmeden, nasıl ve kimlerle çıkılacağını ve nasıl yürüneceğini anlatır (Yıldızoğlu, 2015: 16-17).

Şiirde şair, bir yandan kendine, diğer yandan kitlelere seslenir, birey olarak tek bir insanla birlikte bütün bir devrimci kesimi anlatır. Bireysel olanla toplumsal olanı birlikte vermeye çalışır. Bireysel ve toplumsal bütün duygulardan söz etmek ister. Toplumun bir kesimini hedef alır, ona saldırır, kendisinin de içinde yer aldığı bir kesimi yüceltir. Bunu da bir konu, tema, şekil ve ses zenginliği içinde şiirini kurarak ve her şeyi birinci şahıs ağzından anlatarak yapar.

Bazı şiirler vardır ki şairlerinden bağımsız olarak varlıklarını sürdürürler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları, Ahmet Muhib Dıranas'ın Fahriye Abla'sı, Necip Fazıl'ın Kaldırımlar'ı, Sezai Karakoç'un Mona Roza'sı, Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş'ı böyledir. Bu örnekleri artırmak mümkündür. Atıol Behramoğlu için de Bir Gün Mutlaka bu özelliktedir. Şair bu durumdan memnundur. Bir soruya verdiği "O şiir benden bağımsız olarak var," şeklinde verdiği cevap bunu gösteriyor (Pamir, 1988:3). Böyle olmakla beraber Atıol Behramoğlu, her şeyden önce, Bir Gün Mutlaka şairidir. En azından belli bir çevrede, biri söylenince diğeri hatırlanır. Şairin yürek atışlarının hissedildiği mısraı

Bugün seviştım, yürüyüşe katıldım sonra²⁰

ile en bireysel, en özel, en mahrem yanıyla, kendisini insan yapan tarafı bir diyalektik içinde veren, bireyin, kişisel varoluşu ile toplumsal duruşunu ayırmadan, bir arada hep birbirinin içinde ele alan ve anlatan Bir Gün Mutlaka, hem tema, hem şekil yönü ile yeni yönelişler içindedir. 1960 kuşağının "devrimci" gençliğini her yönü ile temsil eden sembol bir şiir olarak değerlendirilir. O nesilden her eylemcinin, kendisinden bir şeyler bulduğu; tek başına, sessiz değil, kalabalıklar karşısında yüksek sesle okunan, yüksek tonlu, yer yer bir çeşit meydan okuma özelliği de taşıyan, toplumsal direnci öne çıkarması ile sol grupları birbirine kenetleyen, "tek yumruk" haline getiren öncü bir şiir olma özelliği taşır (Aslankara, 2010:20). Şair ile bir kesim okurun dünyası bu şiirde kesişmiştir. Kendisini, daha doğrusu olmak istediği beni bulmuştur.

Bir Gün Mutlaka'nın bu öncü şiir olma özelliğini ve kendi tavır ve anlayışlarını Zeynep Oral, "Benim yaşımdakilerin birlikte büyüdüğü, her dizesini ezbere bildiği, sol göğsümüzde, kalbimizin üzerinde taşıdığı şiir." ifadeleri ile dile getirir ve devam eder: "1968, bir taş atımı mesafedeydi. Dünyayı değiştirmek üzere yola çıkmıştık. Olanaksız istiyoruz. Hemen, şimdi, burada istiyoruz!"

²⁰ Şiirin giriş kelimesi "Bu gün" dergide "Bir gün" olarak çıkmıştır. Atıol Behramoğlu bu yanlışlığı, şiirdeki zaman kavramından, taşıdığı anlama, şiirin, yaşanmışlıkların anlatımına dayanan temel yapısına ters düştüğü, vurgu gücüne zarar verdiği, şiirin, güncel etkinliğini kaybetmesine yol açtığı düşüncesi ile, hiç affetmemiştir

İnanıyoruz: Bitecek bir gün bu zulüm, bitecek bu hân-ı yağma! Sevişmek, eyleme katılmak, ikisi birbirinden uzak hiç düşmezdi ki!”

Bir gün mutlaka yeneceğiz! Ey şeyhülislam! Ey Padişah! Bir gün mutlaka yeneceğiz. Sevgilimizle el ele çoğalarak yürürdük! Yürürken çoğalırdık! Çoğala çoğala haykırırdık! Bir gün mutlaka!” (Oral, 2015: 14).

Behramoğlu sonraki yıllarda Bir Gün Mutlaka’yı nasıl yazdığını şöyle anlatır:

“1966 yılının Ankarası’nda bir bahar günüydü. Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun o sırada Sıhhiye’deki bürosundaydım. Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden bazı arkadaşlarımız yanlış anımsamıyorsam o sabah, bir bildiri dağıttıkları suçlaması ya da benzer bir nedenle gözaltına alınmışlardı. Serbest bırakılacakları, fakat işlemlerin birkaç saat daha sürebileceği haberi geldi. Aralarında, sonradan ilk eşim olacak sevgilim de vardı. Federasyonun bürosundan çıktım. Kızılay’dan geçerek o günlerde Küçükesat’ta bir arkadaşla ortak tuttuğumuz eve doğru yürüdüm. Ankara’nın eşsiz güzellikteki ilkbahar günlerinden biriydi. 23 yaşındaydım. Dönüşüm dergisini Kızılay Bulvarı’nda anti- emperyalist sloganlar bağırarak sattığımız günlerdi... Yarı bodrum olmakla birlikte penceresi bir arka avluya açılan odamda daktilomun başına geçtim ve Bir Gün Mutlaka’nın ilk dizeleri, kendiliğinden, zorlanmaksızın tuşlardan dökülüverdiler;

“Bugün seviştim, yürüyüşe katıldım sonra Yorgunum, bahar geldi, silah kullanmayı öğrenmeliyim bu yaz... Sonra yine zorlanmaksızın, kendiliğinden, o uzun şiir bir solukta yazılıp bitti...” (Behramoğlu, 1995:3).

Aynı şiir için 1977’de kendisine sorulan bir soruya verdiği şu cevap da şiirin nasıl yazıldığını, aşağı yukarı aynı ifadelerle, ama birbirini tamamlayıcı şekilde anlatıyor:

“Bir akşamüstü, Fikir Kulüpleri Federasyonu’nda oturuyordum. Bir yürüyüş nedeniyle gözaltına alınan yığınla arkadaşın serbest bırakıldıkları haberi geldi. Şiirin ilk dizelerini o gün orada yazdım. Ertesi sabah tüm şiiri bir çırpıda orada yazdım. Bir şiirin içeriğini ve biçimini oluşturan o kadar çok etken vardır ki, bunları yazarın kendisi de tümüyle tanımlayamaz. Bildiğim, coşku dolu yıllardı onlar. Bilinçlenmenin, bir kavgaya omuz vermenin, arkadaşlığın coşkusu. Ankara’nın geniş caddelerindeki mitingler, yürüyüşler, ilkbaharda şehrin

üstündeki, masmavi, geniş gökyüzü. Şehrin hemen ötesinde başlayan kırlar. Bütün bu duygular, izlenimler ve daha başka birçok şey, o şiirin biçimini ve içeriğini saptamış olmalıdır (Behramoğlu, 1977).

Bir Gün Mutlaka, yazıldığı günden bu yana devrimci fikirlerin ifadelendirilişinde ve hayata aktarılmasında, çoğu zaman örnek ve dayanak noktası olarak gösterildi, eylemci şiirin örneği olarak benimsendi (Çetiner, 2004).

Bir Gün Mutlaka'da kullanılan zaman Nazım Hikmet'in Saman Sarısı, Attila İlhan'ın Kaptan'ı, belki Cemal Süreya'nın Üvercinka'sındaki zaman kullanımı ile örtüşür. Bir Gün Mutlaka'da geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman aynı anda, birbiri içine geçen, daha doğrusu geçişken zaman olarak kullanılır. Zamanın bu şekilde kullanımı, büyük ihtimalle Fransız gerçeküstücülerinden gelir. Böyle olmakla birlikte şiirin büyük ölçüde izlenimlere yaslandığı gözden uzak tutulmamalıdır.

2.14 Askerlik

İsmet Özel'e yazdığı mektuplardan öğrendiğimize göre Ataol Behramoğlu ne Avrupa'ya çıkabilmiş, ne de doktora sınavlarını geçip lisans üstü eğitime başlayabilmiştir. Önünde tek yol kalır: askere gitmek. O da öyle yapar ve 1 Nisan 1967'de askere gider; yedek subay öğrencilik eğitimini yapmak üzere Tuzla piyade okuluna teslim olur.

Ataol Behramoğlu'nun askere gitmesi onun edebiyat alemi ile ilgisinin kesilmesi anlamına gelmez. Askere gitmeden önce eski Yelkencilerden bazılarının, İstanbul'da çıkarmayı düşündükleri bir dergi için kendisinden yardım istemelerine olumlu karşılık vermiş ve düşüncelerini dergi çıkarmak isteyenlere anlatmıştır. O sırada, kendisi de asker olan İsmet Özel'e yazdığı 27-8-1967 tarihli mektupta (Tüze, 2008:46), derginin adının Yeni Gerçek olacağını, İstanbul'da çıkacağını, bir hafta Ankara'da, bir hafta Tuzla yedek subay Okulu'nda oda hapsinde olduğunu, bundan dolayı dergi ile çok yakından ilgilenemediğini, ilk sayıya girecek yazıları okuduğunu, beğendiğini, şiir yönü ile zayıf olduklarını, daha çok edebiyat kuramına ağırlık verdiklerini, bu eksikliklerini Murat Belge, Özkan Mert, Süleyman Berfe'nin de katılmasıyla

birlikte giderebileceklerini, ikinci bir sayı için bir şiir verdiğini, daha sonraki sayı için Çağımız ve Yeni Bir Gerçekçilik konulu bir yazı hazırladığını kaydeder.

Ataol Behramoğlu Tuzla'da yedek subay öğrenci iken sadece Yeni Gerçek'le ilgilenmez. Mayıs 1967'de çıkmaya başlayan ve ancak, ayda bir olmak üzere, dört sayı çıkabilen Alan 67 dergisinin ikinci ve üçüncü sayılarına da birer yazı yetiştirir.²¹

Ataol Behramoğlu, İstanbul Tuzla'daki Piyade Okulu'nda yedek subay öğrenciliğini geçirdikten sonra, askerlik görevini tamamlamak üzere, kıta hizmetine, Trabzon'a atanır. Trabzon onun için, öğrencilik aylarının geçtiği Tuzla Piyade Okulu hakkında, "Bizim ilk altı ay içinde bulunduğumuz ortam iğrençti" dediği durumdan sonra, bir nevi nefes alma, rahatlama, tabiata karışma vesilesi olmuş gibidir. Gerçi o, "her ortamda bir şeyler elde etmeye çalışmalı" anlayışı ile bu süre içinde epeyce kitap okuyabildiğini, eski Türkçe harfleri öğrendiğini söyler.

İsmet Özel'e Trabzon'dan yazdığı 29.12.1967 tarihli ilk mektubunda, yaptığı işten pek memnun olmadığını hissettiriyor, ancak mutlu olduğunu da açıkça dile getirmekten de geri durmuyor:

"Burada, Polita (Pazarcık), adını taşıyan bir tepede nöbetçi subayıyım. Binlerce silah ve merminin bekçiliğini yapıyorum. Fevkalade güzel bir sabah. Her taraf yemyeşil. Güneş iyice ısıtıyor. Birkaç gün önce diz boyu karla kaplı olan çayırlara şimdi yatıp uyunulabiliyor. Biraz ötede deniz ve şehir. Karşıda dağlar, küçük köy evleri, selviler, minareler v.s. Yani kendini Genç Werter gibi hissetmemen için hiçbir neden yok" (Behramoğlu, Özel, 1995:53).

Mektubunda anlattıklarından, bir nevi "kopma" duygusu içine düştüğünü hissettiği, kendisi de asker olan İsmet Özel'e yine yukarıda söylediğimiz anlayış ile Babeuf'ten Dimitrov'a kadar devrimci savunmalar konulu bir kitap okuduğunu, hapisanedeki bu adamların, orada da bir savaş biçimi

²¹ Üç Romanyla Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Alan 67 sayı.2, Haziran 1967, Sf.7-10; Bizim Kuşağın Görevi, Alan 67 sayı.3, Temmuz 196, Sf.9-12

Alan 67'nin önemi dört ay içinde yer alan dört sayı içindeki şiir ve yazıları değil, Devrim'in yazı kadrosunu yeniden bir araya getirmesi ve iki yıl sonra çıkacak Halkın Dostları'nın yazı kadrosunu hazırlamış olmasıdır (Kılıç, 2012: 91-92).

bulabildiklerini, örgütlendiklerini, ayrışmadıklarını söyler, kendilerinin de böyle bir davranış içinde olabileceklerini hatırlatır.

Ataol Behramoğlu Trabzon'daki askerliği süresince, “yönetmeliğe sıkı sıkıya uygun” dersler verir. Dikkati ve ilgisi her yöne açık askerlik yapar. Asker arasında “hiç duymadığı türküler duyuyor, onları not ediyor,” hacıdan, hocadan, karanlık geceden korkulacağı gibi kalıplaşmış söz, deyim ve atasözlerini topluyor, askerlerin söylediği, kendisinin hiç duymadığı

Yaş nane kuru nane

Kül oldum yane yane

Sen orada ben burada

Sonumuz hastahane

gibi türkülerini küçük defterine yazıyor, toplayabildiği kadar halk kültürü unsurlarını kaydediyordu. Bölükteki, iyi Arapça bilen bir hocadan, gece nöbetleri sırasında Kur'an ve tercümesini dinliyor, halkın genç kesimini ilk defa böyle yakından görüyor, Puşkin'in hayatını okuyor ve ondan çeviriler yapıyor, çevirilerden kazandığı parayı biriktirip, askerlikten sonra Fransa'ya gitmeyi, hukuk, felsefe, sosyoloji, iktisat okumayı planlıyor; dünyayı dolaşmayı, döndükten sonra da, her halde Metin Demirtaş'tan esinlenerek, torna atölyesi açmayı kuruyor. Bu ifadeler şairin nasıl bir ruh hali içinde olduğunu göstermektedir.

Ataol Behramoğlu Trabzon'da boş durmaz, şehrin kültür hayatına da katılır. Fatih Eğitim Enstitüsü'nde “Türk Edebiyatı ve Gerçekçilik” konulu bir konferans verir. Bu konferansın metni, daha önce İsmet Özel'e, Yeni Gerçek dergisi için yazdığını söylediği makale olabilir. Bu yolla kendi kuşağının gerçeklik anlayışını Trabzon'da yüksek öğrenim gençliğine anlatma imkânı bulur. Konferansta kendisinin, İsmet Özel'in, Özkan Mert'in ve Süreyya Berfe'nin şiirlerinden örnekler okur.²²

²² Yeni Gerçek dergisi Behramoğlu'nun bu konferansını sahiplenir ve “Arkadaşımız Ataol Behramoğlu Trabzon'da T.D.O. lokalinde Yeni Gerçekçilik konulu bir konferans vermiş, geniş ilgiyle karşılanmıştır” cümleleri ile haber yapar (Kılıç, 2012:114). Nihat Behram, Ataol Behramoğlu'na yazdığı 17.1.1967 tarihli mektubunda, “Ben senin konferans vereceğini bir konuşma arasında söylemiştim. Dergide haber olmuş” diyerek ağabeyine bildirmiştir.

2.15 Evlilik

Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel yeni yazdıkları şiirleri birbirlerine gönderirler ve bunlar hakkında birbirlerinin görüşlerini alırlar. Daha sonra Halkın Dostları'nda çıkacak olan Onun Türküsü, Guevara'nın isimli şiirini de bu dönemde yazdığını bu mektuplardan öğreniyoruz. Daha sonra bu şiiri, 9 Ekim 1967'de Che Guevara'nın öldürülmesi üzerine yazdığını söyler.

Şair, K r Bir'de sözü geçen, Zonguldak kömür iŐçilerinin direniŐini destekleyen yürüyüşte birlikte pankart taŐıdđđ, Bir Gün Mutlaka'da “Sevgilim on sekizinde bir kız, yürüyoruz bulvarda, sandviç yiyoruz, dünyadan konuşuyoruz” dediği Necmiye Alpay'la 1966 yılında evlenmiŐ, Trabzon'a eşi ile birlikte gelmiştir. Aynı mektupta Ataol Behramoğlu, eşi ile birlikte olan hayatını ve evliliği üzerine düşüncelerini, bir sorusu  zerine İsmet Özel'e Şöyle anlatır:

“Evlilikten soruyorsun. Necmiye çok hoş bir kız. Fevkalade bir insan denebilir. Çok Őükür Puşkin'in o soğuk, aptal karısına benzemiyor. Fakat ben yine de Puşkin'in sözlerini tekrarlıyacağım.

-“Niçin evlendin yahu?” diye soran dostuna;

-“Avrupa'ya gitmek istiyordum, bırakmadılar. Bir Şey yapmam gerekliydi Ben de tutup evlendim,” diyor.

Bu ifade Behramoğlu'nun, yaşanılan hayatla kitaplardan öğrenilen ve alınan örnekleri birbirine karıŐtırmıŐ gibi olduğunu gösteriyor. Genç Şair acaba Puşkin'in dediği gibi mi evlendi, - Behramoğlu'nun da Fransa'ya gitme hayalleri kurduğunu görmüŐtük, - bunu bilmiyoruz. Esasen Şairin Necmiye ile değil ama evlilik kurumu ile problemi vardır.

“Evlilik bana yaramadı İsmet. Bağımsız, yüzlerce kadının karıŐtıđđ bir hayatım olmasını arzuluyor içim. Aklıma esince çekip gidebilmeliyim. Ama bağlandım Şimdi. Necmiye'yi seviyorum. Beni bırakırsa belki çok mutsuz olurum. Ama Şimdi mutlu muyum? Değilim galiba” (Behramoğlu,  zel,1995:57).

Behramoğlu'nun askerlikten önceki ruh sıkıntıları devam etmektedir. Siyasal Bilgiler Fakültesi  ğrencisi olan Necmiye'nin, dersleri takip etmek üzere Ankara'ya gitmesi Şairin Trabzon'daki hayatını daha da zorlaŐtırmıŐ, içinde olduğu sıkıntılı hali daha yođunlaŐtırmıŐtır. “Bir buçuk aydır bir çeşit sürmenaj

içindeyim yine. Şimdi Necmiye de dersleri izlemeye Ankara'ya gitti. Yalnızım burada. Askerliğe çok zor dayanabiliyorum. Sürmenajın asıl nedeni de bu olsa gerek. (a.g.e: 66). Aynı mektupta, Necmiye'nin Ankara'ya dönmesi üzerine evi taşıdığını, askeri tesislerde yatıp kalktığını, sıkıntının, sinirin gırla olduğunu, uyuyamadığını, okuyamadığını, hatta, içki bile içemediğini” yazar (a.g.e: 70).

Bu sırada İlhami Soysal, Ataol Behramoğlu'nun askerde uğradığı baskıları konu alan bir yazıyı Akşam gazetesinde yayınlar. Yazıdan şair sorumlu tutulur ve disiplin mahkemesince dört hafta oda hapsine mahkum edilir ve Malazgirt'e tayin edilir. Bu durum şairin kaleminde şöyle yankı bulur:

“1966 ya da 67'de Trabzon'daki yedek subaylığımı tamamlamaya altı ay kalmışken Malazgirt' e tayin edildiğim bildirildi. Bu apaçık bir sürgündü. Danıştay' a başvurdum. O günlerin koşullarında kısa sürede olumlu yanıt aldım: Yürütme durdurulmuştu...

Fakat sevinmeye fırsat bulamadan, alayımızın ve kolordunun bağlı olduğu Erzincan' daki 3. Ordu Komutanlığı'ndan bir emir geldi. Ordu komutanı Ülgenalp Paşa Erzincan'a gönderilmemi istiyordu... Askeri bir jeeple, yanımda kıdemli bir astsubay arkadaşla yarı tutuklu, yarı kahraman, Ziganalar'ı geçerek Erzincan'a doğru yola koyulduk... Gece Erzincan' da kaldım ertesi gün zaten Malazgirt'e gidecek bir askeri konvoyla yeni birliğe hareket ettim” (Behramoğlu, 1997; 1999:275-276).

İsmet Özel'e yazdığı bundan sonraki mektup 14 Aralık 1968 tarihlidir ve Malazgirt'ten yazılmıştır. Malazgirt' te geçen askerliğin son altı ayında garnizon dışına çıkması yasaklanmış, peşine de, komutanlık tarafından “hafiye bir asteğmen” takılmıştır. Buna rağmen o askeri birlik içinde rahattır. Günlerini kayak, müzik, çeviri ve kitap doldurur. Şiirden de hiç kopmaz:

“Asım Bezirci'nin antolojisinde şiirlerin vardı. Özensiz bir derleme ne yazık ki. Çok kötü dizgi yanlışları vardı. Senin bölümünde bir de sana ait olmayan bir şiir! Yeni Dergi'nin Ocaksayısında 3 şiirinin çıkacağını işittim. O şiirleri banadagönder” dedikten sonra, biraz da kendini ve şiirlerini de kastederek “Türkiye'nin en iyi şairi olarak orada bulunduğunu, her şeye rağmen mutlu olması gerektiğini, çünkü öfkesini ve her şeyini çelik gibi parlak, güzel, sağlam mısralar halinde birbiri arkasına işleyebildiğini, birçok genç adamın, birçok

sevgili kızın mısralarıyla bileneceğini, silahlanacağını, onların yüreklerine ışık serpeceğini, İstanbul'daki toplum polisi karargâhının duvarlarına yazdıkları gibi daha birçok hücrelerin duvarlarına şiirlerinin yazılacağını” söyler.²³ Mektubun devamında kendi durumunu anlatmaya koyulur ve Necmiye’ den ayrı kalmış olmanın verdiği yalnızlık duygusundan olacak, eşine karşı hislerini hiç de yukarıdaki örneklerde olduğu gibi dile getirmez; çok başka şeyler söyler:

“Necmiye Ankara’da. Deli gibi seviyorum onu. Onunla evlendiğim için tarifsiz mutluyum. Tanıdığım en seçkin insan. Biliyor musun, son sınıfa geçti bu yıl. Tam anlamıyla mükemmel bir insan. Hayatımı sevinçle dolduruyor. Zekâsına, yüreğinin sağlamlığına, tutarlılığına hayranım onun. Tabii, güzelliğine, insanca sevgililiğine de (...).” 17 Mart 1969 tarihli mektubunda “Sonunda Necmiye’den uzak olmak beni harap ediyor.” diyerek bu ayrı kalışın üzerinde bıraktığı etkiyi dillendirir (Behramoğlu, 1995).

2.16 Yıkılma Sakın’lar

Aynı mektupta “Acılar insanı olgunlaştırıyor.” dedikten sonra, yazmakta olduğu bir şiirinin aşağıya aldığımız parçasını İsmet Özel’e gönderir:

Elbette vardır bir diyeceği, bir haberi
Bir kaçağa çay sunan kürt kadınlarının
Dağlar dilsizdir, yalçındır
Ama gün gelir bir diyeceği olur onların da
Ve dağlar, ıssız tarlalar başladı mı konuşmaya
Susmazlar bir daha, söz artık onlarındır

²³ Ataol Behramoğlu’nun işaret ettiği bu durumu, çok sonraları Sina Akyol, *Günümüz Şiiri İnsana Bakıyor* başlıklı yazısında şöyle anlatıyor: “Militan bir şiir alıp başını gidiyordu. Ataol Behramoğlu, İsmet Özel gibi şairler fazlasıyla etkiliyordu gençleri. Onların şiirlerinin neredeyse fotokopisi-elbette kötü fotokopisi- olan şiirler kaplamıştı ortalığı” (Akyol, 1997).

Sina Akyol’dan üç yıl sonra Turgay Fişekçi, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel etkisi için şunları söyler:” Benim şiir yazmaya başladığım 1975’te İkinci Yeni tartışmaları bir ölçüde soğumuştü. Ataol Behramoğlu ile İsmet Özel’di önümüzde örnek olarak gördüğümüz genç kuşağın parlak şairleri (Fişekçi, 2000).

Mektubundan kısa bir süre sonra avukat Zülküf Şahin’le de şiirin bitmiş halini gönderir. İsmet Özel, bu şiir “Türk edebiyatına getirilmekte olan yeni havanın çok iyi bir örneği. Dürüst, mert ve etkili.” cümleleri ile değerlendirir. Bu şiir, Ataol Behramoğlu’nun İsmet Özel’e, içinde, bulunduğu her koşula dayanma güç ve iradesi kazandırma amacı ile yazdığı Yıkılma Sakın’dır. Şiir gerçekten de Özel üzerinde etkili olmuş, aynı ad altında, aşağı yukarı aynı duyguları dile getirmeyi hedef aldığı, ancak bir türlü ortaya dökemediği şiir, Ataol’un şiiri ile canlanma ve tamamlanma şansına kavuşmuştur. Ve dileği “bu iki devrimci şairin İstanbul dünyasını biraz yerinden etmektir.” Karşılıklı olarak birbirleri için yazdıkları Yıkılma Sakın isimli bu iki şiir, edebiyat ve politik görüşleri ile adeta kader birliği yapmış bu iki şairin birbirlerine verdikleri desteği dillendirmeleri açısından önemlidir.²⁴ Ataol Behramoğlu yedek subay, İsmet Özel er olmak üzere, her ikisi de askerdir, her ikisi de hapidedir. Yegâne direnme araçları ise okuma ve şiirdir. Ataol direnme araçlarına çeviri çalışmalarını da eklemiştir.

2.17 Terhis

Behramoğlu, Şubat 1969’ dan sonra “şafak” saymaya başlar. Herhangi bir vukuat olmazsa 8 Mart 1969’da terhis olacağını düşünür. Ancak hakkındaki iki dava dolayısıyla 15 Marttan, belki Nisandan önce terhis olamama durumu ortaya çıkar. Bu hal şairin sinirlerini iyice yıpratmıştır. Esasen Mart başından itibaren Ağrı Askeri Cezaevi’nde tutukludur. 17 Mart’ta serbest kalır. Bu tutukluluk hâlinde sonra 1 Mayıs 1969’da terhis olur. Fakat, terhisinden bir hafta önce bırakıldığını, İsmet Özel’e çektiği 25 Nisan 1969 tarihli “Ağrı’dayım. Yarın Ankara’ya gidiyorum. Senin ve Güney’in gözlerinden öperim. İyilikler ve sonsuz sabırlar dilerim.” şeklindeki telgraftan öğreniyoruz.

²⁴ Bu iki şiir için İsmet Özel mektubunda, Behramoğlu’na, “Niyetim, bu ikisini aynı sayıda ardı ardına basılmak üzere Memet Fuat’a göndermek. Buna itirazın olacağını sanmıyorum” der. Şiirler Behramoğlu’nun terhisinden sonra Yeni Dergi’de yayınlanır (sayı:57, Haziran 1969, Sf.540). Behramoğlu da bu iki şiir hakkında şunları söylemiştir. O Muş’ta, Yılmaz Güney’le birlikte sürgündü. Ben Malazgirt’te sürgün ve yedek subaydım. Ağrı Askeri Cezaevi’nde başladığım (Malazgirt’te oda hapsinde tamamladığım) Yıkılma Sakın’ı, ona elden ulaştırdım. Çok güzel Yıkılma Sakın’ıyla yanıtladı bu şiiri... Memet Fuat’ın her iki şiiri, birlikte Yeni Dergi’ de yayınlamakta gösterdiği inceliği ve gözüpekliği unutmam olanaksızdır (Behramoğlu, 1987).

Ataol Behramoğlu “uzun, sıkıcı, karanlık günlerden sonra nihayet” Ankara’dadır. Askerlik bitmiştir ama başka sıkıntılar; “evli olmak, ev aramak, para bulmak” gibi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. 28 yaşındadır ve bir hafta sonra nereden para bulacağını düşünmek zorundadır.

Sıkıntıları sadece kişisel hayatından kaynaklanmaz. Hatta daha büyük sıkıntı siyasi sol ortamın içinde bulunduğu “çirkef, kusturacak nitelikteki” durumdur. Bu durum şiir çalışmaları dahil pek çok şeyi sorgulamasına yol açar:

“Niçin mücadele ediyoruz? Bir gün küfür yemek için mi? Niçin hapiste yatıyoruz? Niçin iş bulamıyoruz? Niçin Avrupa’ya gidebilmek için polis bize izin vermiyor? Bir takım yeni ve eski yetme zibidiler selâmı sabahı kessin diye mi? Niçin şiir yazıyoruz? Aptal, mankafa, budala, cahil, sözüm ona aydın geçinen yoz bir takım burjuvalar, bürokrat sersemeler şöyle bir göz atıp geçsin diye mi?

Yine de kötümser olduğumu sanma. Sıkıntım devrimci çizgide rotama henüz oturamamış olmam. Eskiden gazete çıkarır, dövüşür, nezarete sabahlar, sürgüne gönderilir, fakat yorgun argın bir yerde bulduğumuz zaman mutlu olurduk. Şimdi o yok. Şu filancı, bu falancı var. İstanbul’un sanat ortamına özgü lâçkalıklar Ankara’nın siyasi sol ortamına sıçramış şimdi. Fikirler yok, putlar var. Eylem yok, gösteriş var. Dostluk yok, haset var. Millet birbirine sövmeyi marifet bellemiş. Sanki düşmanımız emperyalizm değil de, kendimiziz (...).”

Şair mektubunda birden karşılıklı mutlu olabilecekleri alana, şiire döner ve Yıkılma Sakın’ları sorar: “ Şiirlerimizi gördün mü?²⁵ Herhalde İstanbullu sersemeler üzerinde etkili olmuştur biraz” (Behramoğlu, Özel.1995:90).²⁶

Ataol Behramoğlu’nun eski sıkıntıları değişik şekilde olsa da devam eder. Bu sıkıntıların ağırlık noktasını artık bireysel yaşantı değil devrimci anlayışın rotasına henüz oturmamış olması ve İstanbul’un sanat ortamına özgü

²⁵ İsmet Özel şiirleri görmüş ve 15 Haziran tarihli mektubunda şöyle değerlendirmiştir: “Şiirlerimizi gördüm. Onlar Türk edebiyatının sağlam dayanışma örnekleridir. Ve Türk şiiri ikinci defa bizimle anlama ve niteliğe ulaşıyor. İstanbullu veya şuralı buralı sersemeler üzerine etkisi olmasa bile, biz pek yakında bayrağımızı Türk kültür alanına itirazsız saphıyacağız. Bu güç bizde vardır. Sözümüz, işimiz vardır çünkü” (Behramoğlu, Özel.1995:93).

²⁶ Ataol Behramoğlu daha önce de İstanbul şairlerinin Ankara’nın genç şairlerince başlatılan devrimci sosyalist şiiri anlayamadıklarını ve bu şiire karşı duyarsız kaldıklarını, hatta bu hareket karşısında, derin uyku içinde olduklarını söylemiş, bu durumdan şikâyet etmiş, kendilerini, İstanbul şairlerinden ayrı tutmuştu (a.g.e. 56).

laçkalıkların, Ankara'nın siyasi sol ortamına da sıçramış bulunması oluşturur. Dönüşüm dönemlerini hatırlar ve “gazete çıkardıkları, dövüştükleri, nezarete sabahladıkları, sürgüne gönderildikleri, fakat yorgun argın bir yerde buldukları zaman mutlu oldukları” durum ve ortam artık yoktur. Bu ortam içinde kendine sağlam bir ideolojik zemin oluşturabilmek için Sovyet Devrimi lideri Vladimir Lenin’i okumaya başlar. Bu okumaları, kendisi ile aynı görüşler etrafında birleşen arkadaşları ile paylaşmak için Lenin üzerine yazılmış önemli bir monografiyi Aykut Baykal takma adıyla Türkçe’ye çevirir (Obickin, 1969).

Eser Lenin üzerine Türkçe yayımlanmış kapsamlı ilk kitaptır.

Politik eylem ile edebiyat eylemi Ataul Behramoğlu'nun düşünce ve duygu dünyasında birlikte yürür. Avrupa'ya gitme arzusu da içinde canlılığını, rahatsız edici şekilde sürdürmektedir: “ Şu Avrupa'ya gitmek tutkusu kafamı kurcalayıp durmakta.” Bu konu şair için bir nevi nevrastenik tutku hâline gelmiştir. Akademik hayat ve üniversitede hoca olma arzusu da sönmüş değildir (Behramoğlu, Özel 1995:91).

2.18 Halkın Dostları'na Doğru

Ataul Behramoğlu'nun askerliği bitirip döndükten sonra İsmet Özel'e gönderdiği mektupta sol-devrimci ortamın ne durumda olduğunu ve bu durum karşısında kendisini sorguladığını yukarıda gördük. İsmet Özel cevabında “Kavga bütün bu çirkefle, bütün bunlara karşı yürütülecektir” (a.g.e: 42), diyerek kendilerinin benimsedikleri siyasi ve edebi anlayışı etkili kılacak yolu işaret eder. Esasen bunun için bir çalışmayı başlatmış ve 28 Mart 1968'de Ataul Behramoğlu'na yazdığı mektupta “Partizan Edebiyat ve Görevi” konulu bir yazı yazmayı tasarladığını söylemiştir. Bu yazı kendi kuşaklarının ortaya koyduğu, şimdiye kadar esasları belirmiş olan, ancak daha çok Behramoğlu ve kendisinin şiirleri etrafında şekillenecektir. Böyle düşünmesinin nedeni, birçok konuda ortak yön ve tavır içinde olduklarına inanmasıdır. Bu kanaatin verdiği güvenle, yeni edebiyatın, daha çok yeni şiirin bugüne kadar beliren özellikleri ve takip edeceği yol üzerine birlikte söz söylemelerinin gerekli olduğuna inancındır.

İsmet Özel, okur karşısına bir akımın temsilcileri olarak değil, ortak yönleri olan iki şair gibi çıkmanın hem doğru hem de yararlı olacağını söyler. Amacını

da, “yaptığımız halk savaşını dört başı bayındır bir biçimde sürdürmek ve ilerlemek” şeklinde açıklar. Kaleme alacağı düşüncelerini ona göndermeyi, onun da kendi düşüncelerini bildirip yazıyı birlikte oluşturmayı ve iki imza ile, sonbaharda bir çıkış yapmayı tasarladığını söyler (a.g.e: 62).

Ataol Behramoğlu cevabi mektubunda, İsmet Özel’in düşüncelerini, her yönü ile kabul ettiğini, bu yolla yeni bir çıkış yapma imkânı bulabileceklerini söyler. Sadece söylemekle kalmaz, bir sonraki, 7.4.1968 tarihli mektubunda konuyu genişletir, ortak yazı için şöyle bir program da ortaya koyar:

“İkinci mektubunda söylediklerinin hepsine varım. Bir çıkış yapabiliriz Bunun güze olması da iyi. Belki kitaplarımızı da çıkartırız o zaman (...).

Yazacağımız ortak yazıyla ilgili olarak düşündüğüm şeyleri kısaca belirteyim şimdi. Bu yazıda bizi ilgilendiren bütün sorunlara özlü bir biçimde değinmeliyiz:

Kimin İçin yazıyoruz? Bizim asıl okuyucumuz Türkiye’de sosyalist devrimi gerçekleştirmek için savaşan militanlardır. Yani öğrenciler, küçük memurlar, partiler, işçiler, küçük esnaf, sınıf bilincine varmış aydın köylü grupları (Bunu düzenli bir biçimde, iyice belirtmeliyiz.).

Şiirimizin görevi: Şiirimizin görevi sosyalist militanlar olan bizlerin kişiliğinde Türk toplum hayatının bu dönemdeki devrimci insanı yansıtmaktır. Ütopik değil, gerçek bir insandır bu. Bazan umutlu, bazan umutsuzdur, ama hep umudu haklı çıkarmak ister. Çünkü hayatın özünde umut var. Umutsuzluk ölüme, yok olmaya, umut ise hayatın yenilenmesine götürür insanı. Biz umuttan yanayız. Ama umutsuzluğa düştüğümüz anları da doğrulukla yansıtmalıyız. Şiirimizin bir görevi de bütün sosyalist militanları yaptıkları savaşta bilinçlendirmek, yüreklendirmektir.

Gelenek ve Batı Sorunu: İnsanlığın edebiyat alanında yarattığı bütün değerlerden yararlanmak isteriz. Yöntemimiz yadsımdan çok eleştirmek, değerlendirmek olmalıdır. Ta ilk çağ türkülerinden, gerçeküstücü edebiyata varıncaya kadar bütün edebiyat ürünlerinden yararlanmasını biliriz.

Kendi halkımızın kültür köklerine inmek isteriz. Hem halk, hem divan edebiyatı geleneklerinden yararlanırız. Ama daha çok halk edebiyatı, halkın konuştuğu dil, halkın esprisi bize kaynaklık eder. Edebiyatla yakın ilgisi olmayan halk

yığınlarına bile şiirlerimiz okunduğunda o şiirlerde kendilerini okşayan öz ve biçim öğeleri bulabilmeliler. Açık, sade bir şiirden yanayız.

Bu nokta çok önemli. Bunu ısrarla belirtmeliyiz. Yani, köksüz sözcükler uydurmak değil, halkın bağrında, yüreğinde yaşayan sözcüklere, imajlara yeni dirilikler katabilmeliyiz

“Mahmur bir tohumdan delikanlı bağrıma”

Bu fevkalade güzel dizeyi oku herhangi bir köylüye, zevk alır. Anlar, sezer onu (Seni yürekten kutluyorum.).

Batıyı çöp tenekesine atmıyoruz, ama ezik değiliz batı karşısında. Yani, gelişme çizgisinde bir halkız biz. Köhnemiş Batı bize öncülük edemez artık” (a.g.e: 66-68).

Mektubun devamında Behramoğlu siyasi görüşlerine yer verir. Marksizmi Batı kültürünün bir aşaması olarak gösterir. Marksist olduğunu söyler. Marksizme, insan toplumlarının gelişme yasası olarak bakar. Marksist olmakla çağdaş kafa yapısına sahip olmayı bir görür.

Bu siyasi açıklamalardan sonra Türk edebiyatını burjuva öncesi, divan ve halk edebiyatı olmak üzere ikiye ayırır. Burjuvalaşma dönemini de Batı taklitçiliğinin yaşandığı devre olarak gösterir ve edebiyat devrelerini Tanzimat-Servet-i Fünun-Edebiyat-ı Cedîde dönemleri olarak şubelendirir. Kurtuluş Savaşı, hece edebiyatını oluşturur, dilde özleşmeyi, Türklük bilincinin uyanmasını sağlar. Tek parti dönemi ve mistik akımlar, ona göre, bu devrelerden “Nazım Hikmet’i, Orhan Velileri de değerlendirmeli, İkinci Yeninin kaynaklarını bulup çıkarmalı” dır.

Bu geniş çerçeveli ifadelerden sonra Ataul Behramoğlu görüşlerini ve teklifini, yazının fikir kadrosunu da gösterecek şekilde ve daha belirli çizgiler içinde ortaya koyar. Partili olmanın önemine değinir. “Partizan Edebiyatı ve Görevi” isminin de uygun olmayacağını, başka bir ad düşünmenin gerekliliğini söyler. Bu arada, İsmet Özel’in şiirlerini “Partizan” adı altında toplamasına da karşı çıkar ve olması gereken ismi teklif eder: “Evet, İsyân”. Böylece İsmet Özel’in ikinci şiir kitabının ismini de Behramoğlu koymuş olur. Behramoğlu ortak yazının çıkabileceği yeri de Papirüs ya da Ant olarak işaret eder:

“1960 sonrası Marksist düşüncenin yaygınlaşması, bireyciliğin sonu, biçimci devrimciliğin, Kemalizmin, halka rağmen halk için görüşlerinin iflası. Bunları özlü bir biçimde belirtmeli, kendi yerimizi tesbit etmeliyiz.”

Partili olmak: Belli bir edebiyat belli bir hayat tarzının ürünüdür. Bireyci bir hayat tarzı bireyci bir edebiyat yaratır. Partili olmak, militan olmak gereklidir devrimci, gerçekçi bir edebiyat yaratabilmek için. 1960 sonrası bu olanak ele geçirilmiştir. 1960 öncesi toplumu edebiyatının bize bakarak cansızlığı bununla ilgili.

Not 1: Yazının adı olarak “Partizan Edebiyatı ve Görevi iyi değil pek. “Partizan Edebiyatı” dedikten sonra bir de “görevi” demek bu ikinci sözcüğü öldürüyor. Başka bir ad düşünelim. Zaten kitabına da “Partizan” deme bana kalırsa “Evet, İSYAN” daha iyi bence.

Not 2: Yazacağımız ortak yazıda oldukça yumuşak, anlayışlı bir üslup tutturmalıyız. Gerçekçi olmalıyız. Kolay suçlamalara, yararsız, yozlaştırıcı yansımalara gerek yok.

Not 3: Papirüs ya da Ant olabilir. Önce yazıları bitirelim” (a.g.e: 70).

Ataol Behramoğlu böyle bir yazının çıkacağı yeri de İsmet Özel’e Trabzon’dan yazdığı 7.4.1968 tarihli mektubunda belirlemiş oldu.

Ortak imzalı böyle bir yazı çıkmadı, fakat bu düşünce yeni bir oluşuma doğru yönelişin öncüsü oldu. Ataol Behramoğlu bu oluşuma giden yolu şöyle anlatır:

“Terhis sonrası İsmet’le Ankara’da buluştuk. Bunu bir heves olarak değil, bir zorunluluk olarak duyuyorduk artık. Temiz, net, katışıksız, kendimiz olan bir şeyi özlüyorduk. Şiir ve siyaset anlayışımız bizi birleştiriyor, toplumcu ya da bireyci, çeşitli kişilerden, çevrelerden ayırıyordu. Net bir siyasal tavır... Atak, yeni, özgün bir toplumcu şiir..” (Behramoğlu, 1987).

2.19 Ant Soruşturması

Bu “atak, yeni, özgün bir toplumcu şiir” in hangi ihtiyaçtan doğduğu, kaynaklarının ve ilkelerinin neler olacağı, muhatap kitle olarak hangi kesimin alınacağı, kimlere hitap edeceği ve hedefinin ne olacağı konuları sadece sanat ve edebiyat çevrelerinde değil, siyaset de dahil olmak üzere, öğrenci, işçi,

memur, toplumun hemen her kesiminde yankı uyandıracak bir şekilde duyurulması gerekiyordu. Bu da Ataol Behramoğlu'nun İsmet Özel'e mektubunda işaret ettiği iki yayın organından biri olan Ant'da gerçekleşti.

Ant dergisinin 2 Aralık 1969 tarihli 153. sayısında Osman S.Arolat imzalı ve “Devrimci Genç Şairler Savaş Açıyor” başlıklı bir sanat soruşturması yer aldı (Arolat, 1969:10). Bu soruşturma derginin 154 ve 155. Sayılarında da devam etti.²⁷ Soruşturmaya Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'den başka Süreyya Berfe ve Özkan Mert da katılır. Bu son ikisi daha çok Ataol Behramoğlu'nun arkadaşıdır ve Trabzon'da verdiği konferansta bunların da şiirlerinden örnekler okumuştur.

Söyleşi, İkinci Yeni şiiri hedef tahtasına konularak, o günkü Türkiye'de görülen sanatın durumu, bu durumun devam etmesinin mümkün olamayacağı, bunun için toplu bir çıkışın zorunlu hale geldiği, Türkiye'deki devrimci anlayışa uygun ve paralel bir sanatın geliştirilmesi gerektiği, bir devrim hareketinin sanatsız olamayacağı konuları çerçevesinde başlar ve sürer. Konuşmalar, soruşturmayı doğuran “Devrimci Genç Şairler Savaş Açıyor” sloganındaki “savaş” kelimesine uygun bir üslupta olur. Önce Ataol Behramoğlu görüşlerini açıklar. Behramoğlu, sanatın kaynağında “çağdaş insan gerçekliğinin” yer almasına işaret ettikten sonra konuyu asıl alanına, edebiyata taşır ve bugünkü Türkiye edebiyatının geri kalmış bir edebiyat olduğunu, Türkiye halkının çağdaş gerçekliğini ifade etmediğini dile getirdikten sonra bu gerici edebiyatı da belli başlı iki grupta toplar: Ona göre Necip Fazıl, Faruk Nafiz ve bu gibiler birinci gerici edebiyatçıları oluşturur. Bugünün toplumu üzerinde bunların artık etkisi kalmadığı için edebiyatçı olarak bunlardan söz edilemeyeceğini vurgular. İkinci grubu oluşturan “gerici edebiyatçıları”ın ise 1950-1960 arasında yazmış olup hâlâ etkinliklerini sürdürmekte olanlar olduğunu belirtir ve asıl kavganın bunlarla olacağını, toplumcu bir sanat anlayışının temsilcileri olarak kıyasıya bir kavgaya girişmeye karar verdiklerini söyler ve bunu şöyle anlatır:

27 İsmet Özel bu sanat soruşturması için, “Ataol Behramoğlu, Özkan Mert ve Süleyman Berfe kendisinin 1969'un son aylarında Kartal İşçi Birliği'nde düzenlenen şiir ve gösteri gecesine katıldıklarını, ardından hep birlikte Ali Özgentürk'ün evine gittiklerini ve Osman S. Arolat'ın soruları eşliğinde bir söyleşi yaptıklarını söyler (Kurtuluş, 1987: 5-8).

“Türkiye 1960’den sonra önemli aşamalar geçirdi. Bugünün genç kuşakları çok şey öğrendiler. Bugün bir bağımsızlık ve özgürlük kavgası yürütülmektedir. 1950-60 arasında bu gibi şeyler küçük bir azınlığın zihnini kurcalardı. Açın, o dönemin gazetelerini okuyun, şaşır kalırsınız. Bugünün Türkiye’inde biçimci, kapalı bir sanat anlayışının artık egemenliğini kaybetmesi gerekir. Bizler, açık seçik, toplumcu bir sanat anlayışının temsilcileri olarak, birlikte, kıyasıya bir kavgaya girişmeye karar verdik. Yapacağımız toplu çıkışla, bizden sonra yazmaya başlayan genç kuşakları etkilemek, onları zararlı etkilerden arındırmak istiyoruz” (a.g.e: 10).

Ataol Behramoğlu konuşmasının devamında, ilkel toplumlardan gelişmiş, çağdaş toplumlara, işçi sınıfının oluşmasına kadar edebiyatın gösterdiği değişmeyi, insanlık ilerledikçe hayatın karmaşıklaştığını, edebiyatın da bu karmaşıklığı anlatacak yeni özellikler kazandığını, değişim gösterdiğini, destan, masal, trajedy, dram, komedi türleri ile, romantizm, realizm gibi akımların özellikleri ile açıklar. Batı toplumlarının “alabildiğine” çıkmazda olduğunu, Batılıların bu çıkmaza karşı başkaldırısının bize örnek olamayacağını, bizdeki başkaldırının onlardan örnek alınarak gerçekleştirilemeyeceğini, toplumsal yapının göz önüne alınması gerektiğini; Türkiye’de hedeflerin belli olduğunu, Batının bunalımcı sanatının ancak kendileri için ilerici olabileceğini, Türkiye sanatçısının bunalıma düşmemesi, kendisini bunalıma iten koşullarla savaşması gerektiğini söyler. Devamla, sanatın siyasi propaganda ile ilişkisini ve kendi anlayışını dile getirir:

“Sanatla siyasal propaganda ilişkisine gelince; sanatın etkisi anlık değil, derinliğindedir. Bunun yanı sıra, sanat sadece bugünü anlatmakla kalmaz, içinde geleceğin tohumlarını da taşır. Ama sanatın devrimci kavgadan kopmuş olması anlamına gelmez bu. Şiirlerimizi gerektiği zaman mitinglerde de okuruz. Fakat mitinglerde okunsun diye şiir yazmayız. İşin düğüm noktası buradadır.”

Ataol Behramoğlu’nun söylediklerine göre, Türkiye’deki devrimci anlayışa uygun, bu görüşlere paralel, devrimci bir edebiyat geliştirilmesi gerekir.

İsmet Özel de bu konudaki düşüncelerini ve şiirlerinin amacını “Devrimin öncü kesimlerini belli bir duyarlığa itmek, onları duygularında terbiye etmek, onları

diri tutmak” şeklinde açıklar. Şair bu görüşlerini yıllar sonra da aynen tekrarlayacaktır (Özel, 1985:33).

Ant dergisindeki bu çıkış, esas itibarı ile 1950-1960 yılları arasında hüküm süren içe dönük, pasif, mistik, şekilci, imaja dayalı, kapalı, toplum dinamiklerinin değişmesiyle ortaya çıkan yeni şart ve ihtiyaçlara, yükselen toplumsal heyecana, devrim ruhuna, cevap veremeyen edebiyata, özellikle şiire karşı bir tepkidir. Behramoğlu başta olmak üzere, bu dört şair kendilerini “devrimci mücadele”nin hem bir parçası ve hem de bir sonucu olarak görürler.

Ataol Behramoğlu bu hareketin 1940 toplumcularının olduğu gibi dar bir çerçevede kalmayacağını, mücadelelerini geniş bir alanda sürdüreceğini söyler:

“1940 toplumcuları bir bakıma kendi kişisel dünyalarına, ya da küçük bir arkadaş çevresine kapanıp kalmışlardı. Çünkü Türkiye’nin nesnel koşulları bu yöndeydi. Bu bakımdan şiirlerinde bir cansızlık göze çarpar. Şiirlerinin soluğunu hayattan değil, “barış, özgürlük, eşitlik” gibi bazı evrensel kavramlardan alıyor gibidirler.

Oysa bizler oldukça geniş bir alanda devrimci mücadeleyi yürütebilme şansına sahibiz. Devrimci militanlar olarak halkla ilişkiler kurabildik. Şiirimizi daha geniş alanlara ulaştırabilmek bakımından önemli olanaklardır bunlar (...).

Eğer Türkiye’de 1960’dan sonra koşullar değişmeseydi, Marksist literatürü okumak olanağı bulmasaydık, Nazım Hikmet’in ve sonra da Ahmed Arif’in şiirleri gün ışığına çıkmıyaydı, belki de bizler 1950-60 şiirinin bir uzantısı olurduk. Türkiye edebiyatına da yazık olurdu.”

İsmet Özel de verdiği cevapta Ataol Behramoğlu ile aynı düşünceleri paylaştığını açık bir ifade ile ve II. Yeni hareketini de hedef alarak dile getirir:

“İyi ve ilerici bir edebiyattan yana olduğumuz ortadadır. Giderek Türkiye’imizde yalnızca iyi (yani belli bir edebi düzeyin üzerinde), edebiyatçının bile işlevi olamayacağı görüşüne varıyorum. Karşı olduğumuz, dergileri doldurdukları için de başat gibi görünen şiir ve edebiyat anlayışının ilerici olmak bir yana iyi olma niteliğini de taşımadıkları kanısındayım. Çünkü artık bir şiire bakarken ne söylüyor? diye bakıyoruz. Ne güzel bir buluş! dediğimiz dönem çok gerilerde kalmıştır.

Karşımızda esasen iflas etmiş bir şiir vardır. Eğer böyle olmasaydı, bu şairler günü geçmiş fakat yine de iyi evrelerini kurmuş olan bu şairler, bir kent yalnızlığını, kentli bunalımını dile getirdiler denebilir. Ama şiirlerinin gereği olan kültürel temelleri atamadılar ya da şiirlerini çürük, sudan temellere dayandırdılar. Tıkanıp kalmaları, büyük boyutlara ulaşamamaları bundandır.

Temellerinin çürük oluşu yüzünden Türkiye’de 1960 sonrası sosyal uyanışı başlayınca, bu şairler bu uyanışa ayak uydurmaya çalıştılar. Bir anlamda günah çıkarmaydı bu. Ama kısa zamanda, böyle bir şiiri kaldıramayacak bir hafiflik içinde olduklarını gördüler.

Şimdi bizimle birlikte yeni bir tomurcuk patlamaktadır. Bizler devrimci bir mücadele içinde bulunmak şansına sahip olduk. Marksist felsefeyi öğrenme konusunda önemli olanaklar edindik. Böylece edebiyatımıza yeni bir soluk, taze bir hava getirmeye başladık.

Bizim şansımız sadece sosyalist olduğumuzdan ileri gelmiyor. Bugünün insanı olma avantajlarını kullanıyoruz. Şair artık yaşayan, dünyaya müdahale eden bir kimsedir. Ben kendi payıma günümün şiirini yazdığım için kıvanç duyuyorum. Hatta şiirimizin bazı tohumlar bırakıp ölüp gideceği düşüncesi bana sevinç veriyor.

Bu yüzden bizim şiirimizi önceki toplumcu şairlerin şiirlerinden ayrı bir yerde düşünmek gerekir. Çünkü biz toplumcu bir perspektif içinde, bugünün duyarlılığını getiriyoruz” (Özel, 1969:15).

Konuşmacılar, sanatçıların günlük kaygılar, anlık etkilenmeler altında eser veren kişiler olmadığı noktasında birleşirler. 1960’tan sonra ülkede yaşanan büyük değişimin edebiyata yansımalarının, 1950-1960 yılları arasında yaşanan sanat anlayışının yıkılmasının gerekli olduğunu belirtir ve devrimci özelliğin artık belirleyici duruma geldiğini anlatırlar. Atıf Behramoğlu, 1960’lı yılların getirdiği yeni şartlar altında, Nazım Hikmet’in, Ahmet Arif’in şiirlerinin doğrultusunda, Marksizmin teorik bilgileri ile donanmış, devrimci sosyalist şiire ilgisiz kalan, içe dönük, pasif, şekilci, bireyi esas alan, kapalı şiir anlayışlarını devam ettirenlere karşı çıktıklarını söyler.

Mülakatı yapan Osman S.Arolat, “sonuç olarak Halkın Dostları” dergisinde toplanacak olan arkadaşların amacı nedir? Bunu özetleyebilir misiniz? sorusunu İsmet Özel cevaplar:

“HALKIN DOSTLARI dergisi emperyalizme ve tüm gericiliğe karşı bir kültür cephesi kurmak istiyor. Ülkemizde yürütülen devrimci kavganın edebiyat ve kültür alanındaki uzantısını ortaya koyacak bir hareketi başlatmış oluyoruz böylece. Edebiyat, müzik, tiyatro, resim, sinema ve öteki sanat ve kültür dallarında yürütülmek istenen devrimci mücadelenin bir toparlayıcısı olmaya çalışacağız. Türkiye halklarına yaraşan devrimci sesi bir vurucu güç hâline sokmak zorundayız. Halkımızın değerlerini yaşatmak, yaymak, ileri götürmek, yüceltmek dileğindeyiz. Bu amacı benimseyen her devrimcinin saflarımızda yeri vardır” (a.g.e.) .

Ant dergisinde ortaya konan bu tepki ve çıkış, bir taraftan yeni, devrimci bir sanatı, özellikle şiir anlayışını ortaya koyarken İkinci Yeni şiirine de tam bir “hücum” özelliği taşır. Bu hareket İkinci Yeni’yi geriletmiştir, denilebilir

Osman, S.Arolat, aradan elli seneye yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen “Dört Genç Şair Başkaldırıyor” röportajının etkilerini unutamaz (Arolat, 2015:13).

Daha çok Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel’in yönlendirici etkisi görülen, Özkan Mert ve Süreyya Berfe’nin de katıldığı bu soruşturmada, 1960’dan sonra ülkenin siyasi ve sosyal hayattaki değişme ve fikir hayatındaki hareketliliğin, ne 1930’lu yılların estetik anlayışı, ne 1940’lı yılların, 1930’lu yıllardan devraldığı estetik anlayış ve duyarlılıkla oluşturulmuş “çiğ gerçekçilik”, ve ne de 1950-1960 arasının bireysel, imge ağırlıklı, kelimeye yaslanmış estetik anlayışı ile anlatılamayacağı; bunun için yeni bir dil, yeni bir ses, yeni bir estetik kurmanın zorunluluğu ortaya çıktı. Kurulacak olan bu estetik anlayışla “gerici sanata hücum” edecek şiirin, edebiyatın, geniş halk kitlelerine ulaştırılabilmesi için bir yayın organına ihtiyaç vardı. Esasen bir dergi çıkarma fikri ortaya çıkmış, hatta ismi de İsmet Özel tarafından “Halkın Dostları” olarak belirlenmişti ²⁸

²⁸ Dergi çıkarma fikrini ilk defa Nihat Behram, Ataol Behramoğlu’na yazdığı 1.12.1967 tarihli mektupta “Sen, İsmet Özel, Özkan Mert, Süreyya, Murat kadrolu bir dergi çıkarma düşününe ne

Ant dergisindeki bu çıkış, 1960 sonrası, özellikle 1965'ten sonra toplumda yükselen sosyal heyecanın devrimci cepheden görünümünü verir ve sosyalist şiirin ruhunu yansıtır. Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel arasında ve belli bir süre içinde oluşan ve ortaya konan bir düşünce ve eylem ortaklığının uygulama planı gibidir.²⁹

17 Aralık 1969 tarihli mektubunda Ataol Behramoğlu İsmet Özel'e "Derginin çıkması gerekiyor. Bize ümitsizlik veren Ankara'daki hava. Burada herkes dergiyle ilgili. Ant'taki konuşma geniş yankılar uyandırmış." diyerek hem derginin bir an önce çıkmasını istediğini bildiriyor, hem de Ant'taki konuşmaların yankılarına işaret ediyor (Behramoğlu, Özel.1995: 94).

Ataol Behramoğlu derginin adının Halkın Dostları olması konusunda kaygılıdır. Halkın Dostları adını, Ekim Devrimi'nde, Lenin'e karşı olan bir hareketin kullandığı söylentileri vardır (a.g.e. 104). Bu durumun dergiyi zayıflatacağını

dersin." şeklinde dile getirmiştir (Behramoğlu, Behram:149). Nihat Behram'ın saydığı çekirdek kadro iki buçuk yıl kadar sonra Halkın Dostları'nı çıkarır (2015: 149).

Halkın Dostları'nın çıkış süreci hakkında Ataol Behramoğlu şu bilgiyi verir: " Halkın Dostları dergisi, daha doğrusu bizi böyle bir dergiye ulaştıran fikir ben Trabzon'da, İsmet Sivas, Konya, Elazığ ve Muş'ta askerlik yaparken, birbirimize yazdığımız mektuplar sürecinde ortaya çıkmıştır... İsmet, benim onun şiirleri, onun da benim şiirlerim hakkında yazmayı ve ortak bir çıkış yapmamızı istemişti. Tabii ikimizin 1960'lı yıllardaki şiirleri arasında siyasi, politik ve etik paralellikler olmasaydı dergi olmazdı. Böylece ikimizin ortak bir yayın yapma arzusuyla doğan bu dergide doğal olarak belirleyici olan şiirlerimiz idi (...). Bizi dergiyi çıkartmaya yönelten tavır ise şöyledir. II. Yeni şiirinin kapalı, mistik, siyasetten uzak, giderek biçimci oyunlar içinde kalan yapısına karşı çıkış vardır. Cevabımız açık toplumcu bir şiirdi ama, bu toplumculuk yalnızca bir toplumculuk değildi. Gerçeküstücü şiir zaten tanınıyordu; biz bunu bir nevi toplumculukla sentezleyip, modern öğeleri kullanıp şiir yazdık. II. Yeni şiirine ihtiyaç olmadığını düşünüyorduk. Diğer bir tavır ise anti- emperyalist oluşturu" (Fedai, 2011).

²⁹ Gerçi Ant'taki bu çıkıştan önce Dönem ve Yordam dergilerinin bu derecede yoğunlukta olmasa da sanatta yeni bir hamleye ihtiyaç olduğu çıkış yazılarında ortaya konmuştur. Ama asıl Ant çıkışını hazırlayan bir ses, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'in de imzaları olan Yeni Gerçek dergisinin bildirisinde şöyle ifade edilir:

"Bu dergi, oluşan toplumsal ve siyasi gelişimin paralelinde toplumcu ve gerçekçi bir sanat dergisidir. Gerçeklik anlayışına yeni bir yorum getirme kaygısı yanında, gerçekçi geleneğin mirasından yararlanmak çabasıdır.

Edebiyat alanını ayrı kotları gibi sarmış bulunan, insandan kopuk anlayışın, sanatçıyı gereksiz ve değersiz bir düzeye düşürmüş olması karşısında, bu onuru kurtarma amacı dergimizin yolunu belirleyecektir.

Çağdaş sanatçının halkının bilinçlenmesinde sorumluluk yüklenen aydınların önünde bulunması gereği davranışımızın baş ilkesidir.

Sanatta ulusal bileşim sorununa olumlu bir çözüm getirmek amaç ve çabasıdır. Bugünkü uluslararası durumun ezilen uluslararası, sorunların benzerliğinden gelen bir işbirliğini gerektirdiği bir olgudur. Sanat açısından bu olguya katkıda bulunmayı insancıl bir görev biliriz.

Bu ilkelerin her birimizin kafasında ayrı ayrı yoğunlaşması bizi belli bir gerilim ortamında bir araya getirdi. Böylece bu derginin yayınlanması birikimden gelen bir zorunluluk olduğundan YENİ GERÇEKÇİLİK akımı içerisinde Türk halkı önünde ve evrensel planda edebiyatımızın yüzünü ak çıkarmak için gerekli her türlü çabayı göstermek yazarlık onurumuzun görevidir. Bütün değerlerin yaratıcılarına ak saygılar sunarız.

düşünen Behramoğlu, İsmet Özel'e çektiği 11.2.1970 tarihli telgrafta "Dergi'nin adı mutlaka değişsin." der. Telgraftan dört gün sonra yazdığı mektupta da "Türk edebiyatı tarihinde bugüne kadar çıkan dergilerin en önemlilerinden biri olacağına inandığım dergimizin adını Haklı Yumruklar olarak değiştirmeliyiz." diyerek, isim değişikliğinde ısrarcı olur.

İsim konusunda, gerekçesini de ortaya koyarak, endişelerini dillendiren Ataul Behramoğlu, aynı mektupta, imkânsızlıklar içinde olsalar da derginin mutlaka ve sürekli şekilde çıkması gerektiğini, hemen bağış makbuzlarının bastırılmasını, kendisinin Ankara'da Mart'ın ilk haftası içinde 2000 lira bağış toplamayı garanti ettiğini, hatta, Alman Kültür Derneği salonunu işaret ederek, İstanbul'da bir salonda, sanat severlere para karşılığı şiirlerini okuyabileceklerini söyler.³⁰

Ataul Behramoğlu, bu dergi mutlaka çıkmalıdır derken derginin çatısını da İsmet Özel'e yazdığı mektupta kurar:

"İŞTE SİZE ÇATI:

Serim: Kültür emperyalizminin Türkiye'de yaptığı namussuzluklar. (Bu konuda İsmet'in ağzı iyi laf yapıyor.).

Düğüm: Türkiye sanatının rezalet durumu (Bu konuda fikirlerim size ışıktutabilir.). GERİCİ SANAT MESELESİ

Sonuç: Ne yapmalıyız? (...).

-Devrimci teorinin ışığı (Özkan).

-Ah halk (Süreyya).

-Birleşelim, güç olalım (Koro), (a.g.e: 99)."

Bütün bu çalışmalar yürütülürken, önce İsmet Özel'in İşte, İsyan, arkasından Ataul Behramoğlu'nun Bir Gün Mutlaka isimli şiir kitapları yayınlanır.³¹

³⁰ Görülüyor ki "Kültür emperyalizmine karşı ortak cephe" için dergi çıkaracak bu iki idealistin ellerinde dergi çıkaracak paraları yoktur. Dergiyi çıkarabilmek için uygun gördükleri her türlü imkânı kullanmak istiyorlar

³¹ Behramoğlu İsmet Özel'e kitapları hakkında şu bilgiyi verir: "Kitaplarımız çok iyi gidiyormuş. Benimki Erdal'da yüz elliye bulmuş, seninki zaten gelince tükeniyor. Kitaplarımızın Türk edebiyatında seçkin yeri olacak (a.g.e. 101). Nihat Behram, 11 Mayıs 1970 tarihli mektubunda kitabın satışının 1500'ü bulunduğunu yazar (Behramoğlu, Behram 2015: 194).

İsmet Özel, Behramoğlu'na yazdığı mektupta Halkın Dostları adını sevdiğini, bilinen bir ad olmasına rağmen, davranış, yaşayış, yapmak istedikleri ve şiirleri ile bu ismi yeniden bulduklarını, kendisinin ve Ataol'un halkın birer dostu olduklarını söyler ve "Halkın Dostları adı anılarla süslüdür" diyerek tercihini belirtir. Ataol bu konuda ısrarcı olmaz. Derginin adı Halkın Dostları olarak kabul edilir. Sorumlu müdür İsmet Özel'dir. Ataol Behramoğlu kurucular arasında yer alır. Derginin çıkabilmesi için gerekli potansiyel vardır. İlk sayının çıkış tarihi Şubat 1970 olarak belirlenir ve İstanbul'da çıkacaktır. İsmet Özel İstanbul'da, Behramoğlu Ankara'da hummalı bir çalışma içine girerler. Bu durumu, Bir Gün Mutlaka'nın şairi, İsmet Özel ve Süreyya Berfe'ye hitaben yazdığı 13 Ocak 1970 tarihli mektupta şöyle anlatır:

"Telgrafınızı alır almaz faaliyete giriştim. 24 saattir süren bir komadan ancak bu mektubu da bitirdikten sonra çıkacağım. Hemen Füsun'u ve Veysel'i yakalayarak yazmayı tasarladıkları yazılarını tamamlattırdım. Dün gece benim ev Milli Kütüphane'yi aratmıyordu yani. Ben de İsmet'le yaptığımız sözleşme uyarınca (her sayıya birer yazı), gerçekten kafamı kurcalayan bir sorun üzerine bir şeyler yazdım. Ceyhun Can'ın yazısı da birkaç gün önce gelmişti. Çeviri şiirleri "her ihtimale karşı" gönderiyorum. Murat yakında göndereceğini söylüyor yazısını. İlk sayıya yetişmese bile, "Gelecek sayıda Namık Kemal üzerine bir yazısı var" diye bir not düşmeliyiz. Ben ayın on sekizinden bir iki gün önce geleceğim (...). "Her zamanki gibi yorgunluktan başım dönüyor. Derginin ilk sayısına Gorki'den bir hikaye yetiştirmek istiyorum" (Behramoğlu, Özel 1995:98,101).

İstanbul cephesindeki çalışmaları da Ant soruşturmasında yer alan, hatta en ateşli konuşmaları yapan ve ancak daha dergi çıkış hazırlığı içinde iken gruptan kopan Süreyya Berfe, biraz da ayrılış sebebini, en azından görünen yüzü ile dile getiren şu ifadelerle döker:

"Derginin çıkması yakın. Bizim evde sık sık bir araya gelip, yazıları seçiyoruz, tartışıyoruz. Benim ak dediğime İsmet kara diyor. Veysel Öngören, Ahmed Arif üzerine bir yazı yazıp göndermiş. Hepimiz ayrı ayrı okuduk. Ben, bazı yerlerini anlayamadığımı söyledim. İsmet, anlaşılmayan bir yer olmadığını, A.Arif'i anlayamadığım için yazıyı da anlamadığımı söyledi. Ataol, tarafsız. Yazıyı baştan sona satır satır okuduk. Ataol da anlaşılmayan yerler olduğunu söyledi.

İsmet kabul etti. Bu, bardağı taşıran son damla oldu. O anda dergiden ayrıldığımı, beraber olamayacağımızı söyledim. Çünkü bu kadar derin görüş ayrılıkları olan kişilerin H.D gibi bir derginin yönetiminde olamayacağını savundum. Israr ettiler, biraz da kırıldılar ama vazgeçmedim” (Berfe.1988:4).³²

Özkan Mert ve Süreyya Berfe'nin dergi için pek bir şey yapmayacaklarını, bu projede kendileri ile birlikte yürümeyeceklerini, bunu da derginin adının değiştirilmemesine bağladıklarını Ataol Behramoğlu İsmet Özel'e yazar. Süreyya Berfe'nin, Ant soruşturmasına katılmış olmaktan duyduğu pişmanlığı yirmi sene sonra dile getirdiğini gördük³³. Böyle olunca İsmet Özel, durumu bu “pis politik” ortama göre değerlendirmemek gerektiğini, Yıkılma Sakın'ları anlayamayan bu çevreden daha fazla bir şey beklenemeyeceğini ima eder ve toplum aynasında kendilerini;

“Biz – iki şair- toplumun atar damarıyız. Yaşamayı böylesine ciddiye alan başka yazar göremiyorum, yaşayanlar arasında. Derginin önemi de buradan geliyor zaten. Önceden kestiriyoruz birçok sorunların yönünü, önemini. Toplumu derinden kavramak göze görüldüğü kadar bize vergi.” diyecek kadar güven ve kabul edilmişlik içinde görür (Behramoğlu, Özel 1995:101).

2.20 Halkın Dostları

Çıkışı 1 Şubat 1970 tarihi olarak planlanan dergi Mart 1970'te yayın hayatına girdi. Ancak daha ilk sayıda Süleyman Berfe ile, İsmet Özel Ataol Behramoğlu ve kendisinin şiir kitaplarının isimlerini art arda sıralamak suretiyle kurduğu,

“ Evet, İsyân, Bir Gün Mutlaka, Kuracağız Her Şeyi Yeniden” cümlesiyle, başlattıkları hareketin amacını ortaya koymak isteyen Özkan Mert dergide yer

³² Süreyya Berfe, yirmi sene sonra bu yazdıklarında sadece gruptan kopma sebebine işaret etmez, Ant'taki çıkışa katılmış olmadan dolayı duyduğu pişmanlığı da dile getirir.: “ Bir engel çıkaydı, İsmet ile Ataol bugünkü gibi samimi davranaydı da 1969'da o kavak yeline benzeyen oturuma katılmaz olaydım. 20 yıldır aynı takımın içinde sayılıyorum: Söz konusu oturuma katılıp malum herzeleri yedikten sonra aralarından ayrıldım. Halkın Dostları dergisinde yer almadım” (a.g.e.) .

³³ Böyle olmakla birlikte, Ant çıkışının en ateşli konuşmacısı Süreyya Berfe imzası derginin sadece 15 ve 16. sayılarında, iki defa yer alır.

almadı,³⁴ ama Murat Belge, Ayhan Gerçeker ve Nihat Behram gibi üç yeni isim dergiye katıldı.

Ant soruşturmasından bir hafta sonra, İsmet Özel'in yine Ant dergisinde, Ataol Behramoğlu, Emperyalizm Buyruğundaki Şiiri Tehdit Ediyor başlıklı bir yazısı çıkar (Özel, 1969:15). Bu yazıda İsmet Özel, yukarıda bahsi geçen mektubunda da işaret ettiği gibi, kültür emperyalizminin buyruğundaki zihinlerin görmezden geldiği Ataol Behramoğlu ve şiirinden söz açar. Ant dergisinde anlattıkları ile dikkat çeken Ataol Behramoğlu'nu daha da öne çıkarma amacı ile kaleme alınan yazıda şairi, "özgün ve özden bir şiirin elif basınının yazarı" olarak takdim eder. Behramoğlu gibi "özgün duyguları, salt dünya ile ilgili merakları olan" bir şairin şiirimize yeni anlayışlar getirebileceğini söyler. Ona göre, Bir Gün Mutlaka şairi, hayatı ölçüp biçen bir zekâ ile yaşadığı günleri derinden anlayan, birey sorunlarına eğilen, çağını kavramaya çalışan, sevmek, yaratmak, atılmak isteyen bir yüreğe sahip, zaman zaman umutsuzluğa kapılsa da karamsarlığın şairi olmayan, sıkıntıların, intiharın, gözyaşlarının çalkanıp durduğu bedeninden, başkaldırma, hep uyanık kalma duyguları fıskıran duygu özelliklerine sahiptir. Taşdığı ve şiirine aktardığı bu meziyetleri ile o, özellikleri ve hedefi, Ant dergisinde üç sayı art arda hedef ve özellikleri anlatılan, yeniden kurulacak şiirimizin yükünü üzerine alabilecek çok önemli bir imkândır.³⁵

Halkın Dostları birden bire ortaya çıkmış bir dergi değildir. Bu derginin, fikir olarak, Ataol Behramoğlu'nda, İsmet Özel'de ve Nihat Behram'da nasıl doğup geliştiğini, zaman zaman ifadeye döküldüğünü gördük. Doğuş bildirisi, Evrim dergisi süreci, Devinim'de yer alan ayrılış, Dönüşüm'ün sağlamlaştırdığı saflar ve Yeni Gerçek, hep bu sonuca hizmet eden ve yol açan çalışma devreleri olarak görülebilir. Halkın Dostları'nın böylesi bir tecrübe ve birikim üzerine kurulduğu düşünülebilir.

³⁴ O dönemin şiir okuyucusu kitapçıya gittiğinde, Evet, İsyân, Bir Gün Mutlaka, Kuracağız Her Şeyi Yeniden cümlesini söyleyerek üç kitabı birden isterdi" (Mert, 2001:10). Özkan Mert'in Kuracağız Her Şeyi Yeniden isimli şiir kitabı yayınından kısa süre sonra toplatılır.

³⁵ Ataol Behramoğlu baştan sona, hakkında bir övgü olan bu yazıyı daha basılmadan görmüş ve zamansız bulmuştur: "Ant'a gönderdiğin yazıyı gördüm. Pek çok teşekkür. Fakat, bence, zamansız bir yazı. Ant'taki soruşturmanın arkasından, yararlı olmayacağı kanısındayım (...). Yazının daha sonra basılmasını sağlamaya çalışacağım. Bu konuda bana kırılmayacağını umarım" (Behramoğlu, Özel 1995:95).

Halkın Dostları, Gerici Sanata Hücüm isimli, derginin politikasını çizen, oldukça kesin ifadeli, bir nevi manifesto niteliğinde imzasız bir yazı ile çıkar. Yazı şöyle başlar:

“Bugünkü Türk edebiyatı geri kalmış bir edebiyattır. Çünkü Türkiye insanının çağdaş gerçekliğini ifade etmemektedir.” Bu paragraf aynı şekli ile Ant çıkışında, Ataol Behramoğlu’nun söyledikleri arasında vardır.

Gerici sanat Hücüm’un Ant’taki çıkış ile benzerliği bu kadarla kalmaz. İlk sayıdaki bu “saldırgan” denebilecek yazı, Ant’ta, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel’in söyledikleri arasından seçilmiş, fiil ve şahıs zamirleri dışında hiçbir değişiklik yapılmadan, ancak yeni bir kompozisyon içinde, dergiye alınmış bölümlerden oluşmaktadır.³⁶ Demek oluyor ki Halkın Dostları Ant çıkışında, Yıkılma Sakın şairlerinin söylediklerinin gösterdiği istikamete göre yayın hayatına doğmuştur ve yayın hayatını o istikamette sürdürecektir.³⁷

³⁶ Bazı araştırmalarda, Gerici Sanata Hücüm Ant’ta söylenenlerin bir nevi özetidir, denir (Kılıç, 2012: 127). Bu, özet değildir. Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel’in Ant dergisinde söylediklerinden seçilmiş bölümlerden oluşturulmuştur.

³⁷ Özkan Mert ve Süreyya Berfe’nin söylediklerinin hiç yer bulamadığı çıkış yazısını, önemli bulduğumuz için, hangi bölümlerinin Ant’ta, kimin söyledikleri arasında yer aldığını da göstererek aynen alıyoruz: “Çünkü bağlarını hayattan ve toplumdan koparmışlardır. Batı edebiyatının gayri meşru çocuğu gibidirler. Batı toplumları ise alabildiğine çıkmaz içindedir (Ortak). Batının başkaldırma biçimi bizimkinden ayrıdır. Ama Türkiye’de hedefler bellidir. Neye karşı, nasıl savaşılabileceğini ana hatlarıyla bilmekteyiz. Oysa batılı insan çıkmaz içindedir. Çünkü emperyalist bir devletin yurttaşıdır. Mücadelesi bir bakıma kendi kendisiyledir. Batılı bir Hippi bir ölçüde belki bağışlanabilir. Ama Türkiyeli Hippi gericidir. Son çözümlemede emperyalizmin aletidir. Bu paralelliği sanatta da kurabiliriz. Batının bunalımcı sanatı Batı için ilerici bir nitelik taşıyabilir. Ama Türkiyeli sanatçı onu bunalıma iten koşullara karşı hiç değilse eleştirel bir tavır takınabilmelidir (A.B)

Hayatın bütün zenginliklerine sahip çıkarak ve fakat devrimci rotadan sapmaksızın coşkuyla çalışacağız. Şansımız yalnızca sosyalist oluşumuzdan ileri gelmiyor. Bugünün insanı olmanın avantajlarını da kullanıyoruz. Şair artık, yaşayan, dünyaya “müdahale” eden bir kimsedir. Toplumcu şiir ülkemizde yıllardan beri namusla insani değerlerin savunusunu yapmıştır. Ama N.Hikmet ve A. Arif dışında büyük boyutlara ulaşmış değildir. Kaldı ki bu iki büyük usta da kendi dönemlerinin şairidirler. Dünyaya bakışları günlerinin gerekleri ile ilgilidir. Sorunları da Marksizmin klasik yorumu çerçevesindedir.

Bu yüzden bizim şiirimizi önceki toplumcu şairlerin şiirlerinden ayrı bir yerde düşünmek gerekir (Ortak). Sanatla siyasal propaganda ilişkisine gelince; sanatın etkisi anlık değil, derinliğindedir. Bunun yanı sıra, sanat yalnız bugünü anlatmakla kalmaz, içinde geleceğin tohumlarını da taşır (A.B).

Bizim ajitasyon ve propaganda derken anladığımız şudur:

- Devrimin öncü kesimlerini belli bir duyarlılığa itmek
- Onları duygularında terbiye etmek
- Onları diri tutmak

Gerici Sanata Hücum, Bir Gün Mutlaka ve Partizan şairleri, 1950’li yıllardan beri politika dışında yürüyen edebiyatın, özellikle şiirin, 1965’ten sonra kendi politik anlayışlarına göre şekillenmesi için yapılması gerekenlerin bir nevi programını verir. Hatta, sadece bir programı işaret eden bu yazı ile yetinilmez, Halkın Dostları etrafında “devrimci bir genç sanatçılar kuşağı” oluşturma isteği, üçüncü sayıda Gerici Sanata Hücum’u güçlendirecek özellikte bir çağrı notu ile duyurulur:

“Halkın Dostları’nın çevresinde devrimci bir genç sanatçılar kuşağı oluşturmak temel görevimizdir (...). Edebiyatımızın devrimci bir yönde gelişmesini isteyen bütün yazar arkadaşlardan ilgi ve yardım beklemek hakkımızdır. Devrimci bir sanat cephesi kurmak konusunda çabalarımızı birleştirmek zorundayız.”

Ataol Behramoğlu’nun, derginin ilk sayısında, Bir Gün Mutlaka adlı kitabından alıp dergiye koyduğu “Onun Türküsü, Guevara’nın” isimli şiiri, Halkın Dostları ile temelden değiştirmek istedikleri edebiyatla, şiiri nasıl ve ne yönde dönüştüreceklerinin, kimin, hangi türküsünü, ne şekilde söyleyeceklerinin açık.

Bizi kaygılandıran şeyler, günlük politikanın durmadan değişen sorunları olmamalıdır. Bizler sanatçı kişiler olarak, insanları insan varlığının olumlu değerleriyle kaynaşık kılmak: başka bir deyişle onları hayat karşısında uyanık kılmakla yükümlüyüz (İ.Ö).

Bugünkü Türkiye edebiyatı geri kalmış bir edebiyattır. Çünkü Türkiye insanının çağdaş gerçekliğini ifade edememektedir. Geri, bu yüzden de gerici edebiyatı belli başlı iki grupta toplamak gerektiği kanısındayız (A.B). Bunlardan birincisi sağcı, idealist düşüncenin uzantısı kokuşmuş bir edebiyattır (İ.Ö). Bugün hâlâ egemenliklerini sürdüren “sanatçıların” Türkiye’deki devrimci mücadeleye pasif tutum takınmaları bizim edebiyat alanındaki devrimci mücadelemize hız vermiştir.

Biz bu pasif tutuma karşı tepkiyiz. Yeni şartların, devrimci mücadelenin bir sonucuyuz (A.B). Halktan uzaklaşmış, onun değerlerine yabancılaşmış olan bir sanat ister istemez emperyalizmin bir aleti olmak zorunda kalacaktır. Oysa Türkiye her alanda canını dişine takarak, var olma savaşını verme döneminindedir. Bu yüzden edebiyatçı olarak sanat alanında girişeceğimiz mücadele de, aslında devrimci hareketin bir parçası olacaktır.

Halktan alacağız ve sanatımızla halkın diri yanlarını uyarmaya çalışacağız. Kendimizi bununla görevli sayıyoruz.

Biz gerici sanata karşı mücadele ederken, toplumculuğun yanlış anlaşılma biçimlerine de karşı çıkacağız. Sanatın en önemli özelliği insanı derinliğine bilinçlendirmesidir. Sanatçı, toplumcu kaygılarla da olsa, sanatın bu temel özelliğini kavramazsa, günlük politik dalgalanmaların adamı olursa gülünç durumlara düşer. Biz eğer bugün toplumcuysak, bu biraz da eskiden okuduğumuz yazarların bilinçlerimizde bıraktığı derin etkilerin sonucudur. Sanatın uzun süreli, derinliğine bir etkisi vardır. Yalnızca bugünü anlatmakta değil gelecek kuşakları hazırlamakla da yükümlüyüz (A.B).

İleri sanat emperyalizme karşı döğüşte yerini alırken, bu arada yeni bir kültür ve ahlak da oluşturmak zorundadır. Bizlerin, bu görevleri yerine getiremeyecek olan gerici, dejenere edebiyata karşı çıkarken getirdiğimiz, yeni değerler vardır.

Burada bize kaynaklık edecek şeylerin başında halkımızın değerleri gelmektedir. Emperyalizmin kültür alanındaki saldırısına karşı koyabilmek için buna başvurmak zorundayız.

Karşı olduğumuz, dergileri doldurdukları için de başat gibi görünen şiir ve edebiyat anlayışının ilerici olmak bir yana iyi olmak niteliğini de taşımadıkları kanısındayız (İ.Ö).

örneği gibidir;

.....

Kahraman bir yüreğin türküsünü söylemek
istiyorum

.....

Kavganın ve hürriyetin

Türküsünü söylemek istiyorum

Gür bir akışla akacak kanın

Eşitliğin türküsünü söylemek istiyorum

Halklar adına yükselen sancağın,

Sadeliğin, inceliğin, onurun

Türküsünü söylemek istiyorum

Onun türküsünü, Guevara'nın

Bu örnekte, ifade tarzı ve tavrı değişen şiirin içeriğinin de politikaya, daha doğru ifade ile devrimci bir anlayışa yönelmiş olduğu görülür. Aynı anlayışı, güçlendirmek için olacak, İsmet Özel de Evet, İsyandan, “Kalk Düğüne Gidelim” isimli şiiri Halkın Dostları'nın ilk sayısına alır.

Halkın Dostları, yukarıya aldığımız çağrı ile, kendi etrafında bu anlayışa bağlı genç yazarlar grubu oluşturmak istediğini zaten ilan etmiştir. Buradan hareketle Halkın Dostları, İkinci Yeni'ye karşı çıkışı, onu geriletme gayreti ile olduğu kadar, hatta ve daha çok yeni bir şiir ve kültür hareketi kurma çabası içindedir, denilebilir. Bunun hiç de kolay olmayacağını derginin ikinci sayısında Ataoğ Behramoğlu çıkış yazısı Gerici Sanata Hücum'un devamı gibi olan Umutsuzluk Pusuda isimli yazısında, ana çizgileri Ant'taki sert çıkışla belirlenen ve Halkın Dostları ile başlatılan hareketin oturduğu zeminin analizini yapmaya çalışır. Mevcut siyasi, kültürel, edebi ortamı, kendi hareketleri yönünden değerlendirir, önlerini kesebilecek tehlikeleri, Rusya'da 1905 devriminin bastırılması ve bu olayın arkasından gelen ve bütün değerleri ile çürümüş bir toplumun ifadesi

olarak kabul edilen “saninizm” örneğini vererek anlatmaya çalışır.³⁸ Böyle bir duruma düşmemek için 1960 darbesinin ülkeye, özgürlükler adına getirdiği kazanımları daha da ileriye taşıyabilmek için, bir an dahi gevşekliğe düşmemek gerektiğini, 1965’li yıllardan itibaren yürütülen yoğun çalışmalarla geriletilmiş, ancak sinmiş gibi görünen pasifist sanat anlayışının birdenbire ve yeniden canlılık kazanabileceğini, umutsuzluğun pusuda olduğunu hatırlatır. Başlattıkları hareketi, bu genç atılımı küçük görenlerin, alttan alta engellemeye çalışanların, içlerine alıp bünyelerinde eritme yolunu seçenlerin niyetleri arkasında pasifist bir eğilim yattığına dikkat çeker; aksi durumda, pasifizmin, kendi içlerinde de dal budak salabileceğini belirtir. Durumu ve endişelerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra Behramoğlu, sanatta inandığı anlayışın, dünyayı değiştirmeye yönelmiş gerçekçilik olduğuna vurgu yapar. Gerçekçilik adına pasifist bir izlenimciliğe sapılmasının söz konusu olmayacağını, bunun, mevcut düzenle uzlaşmış, “gerici, karanlık, kokuşmuş bir sanat ortamına yol açacağını” yeniden 1960’ın ilk yıllarındaki meyhane sohbetlerine geri dönebileceğini hatırlatır.

Ataol Behramoğlu, Halkın Dostları’nın üçüncü sayısında yer alan, eşi Necmiye de dahil olmak üzere, Bursa’daki, adına şiir yazdığı çilli kıza kadar, hemen bütün gençliğinin, ölgün ışıklı kahvelerin, tanıdık caddelerin, meyhanelerin, parkların, kütüphanelerin, acılarla dolu ihtilal arefelerinin, birbirine eklenen aşkların, bedenlerinden sisli izler taşıyan odaların, acıların, özlemlerin, intiharla İstanbul’a gitme arasındaki titreyişin, ya da “bir toplum polisi öldürme” düşüncesinin, hemen hayatındaki bütün yaşanmışlıkların, serbest çağrışımlar şeklinde, ama hüznün pirizmasından geçerek kendisine yer bulduğu “Yeni Bir Şarkıya” isimli şiiri

Sesimi tartıyorum başlamak için yeni bir şarkıya

Kendime yeni şairler arıyorum şimdi,

.....

Bitmiş olan şeylere nefret var içimde

³⁸ Sanin, Rus yazar M.P.Artsıbaşev’in 1907’de yayınlanan romanının ve roman kahramanının adıdır. Roman ve kahramanı, Sovyet edebiyat tarihçilerince, 1905 devriminin yenilgisinden sonraki Rus toplumunda aydınlık arasındaki ruhsal çöküntü ve seksüel aşırılıkları yansıtan bir eser olarak görülür ve bu yolda eserler verilir. Bu anlayış bir akım halini alır. Bu akıma saninizim denir.

gibi mısraları ile Gerici Sanata Hücum'u devam ettirir ve destekler özelliğindedir (Mayıs 1970, Sf.3). Aynı sayıdaki, Mayakovski'nin "Vladimir İlyiç Lenin" isimli şiirinden çevirdiği bazı bölümler de, çıkılan bu yola ışık tutmak amacıyla ve yeni değerler oluşturma yolunda her imkânı hizmete koşma gayretiyle seçilmiş gibi görünmektedir.

Derginin çıkış sayı sırasını bozmadan, edebiyat ortamında nasıl karşılandığını Ataol Behramoğlu'nun İsmet Özel'e yazdığı 15 Mart 1970 tarihli mektuptan öğreniyoruz: "Dergi hiç satmıyor azizim. Herkes fena hâlde eleştiriyor (...). Dergiye bir sıcaklık katmalı" derken, Nisan, Mayıs ayları ve sonrasında bazı dergilerde çıkacak eleştirileri ve diğerlerini önceden işaret ediyor. Üçüncü sayı için yazacağı yazının da adını verir: Kime Karşı Kimden Yana.

2.21 Halkın Dostları İçin Ne Dediler?

Halkın Dostları'nın yayın hayatına böyle, bir nevi manifesto şeklindeki bildiri ile girmesi karşılıksız kalmaz. Emin Özdemir, çıkış bildirisinde ileri sürülen görüşleri eleştirir (Özdemir, 1970:18). Düşünce ve edebiyat dönemlerinin bıçakla kesilmişçesine birbirinden ayrılmasının mümkün görülemeyeceğini, şimdilerde gerici bir edebiyatın söz sahibi olduğunu söylemenin, bütün bir edebiyat ortamını bu şekilde adlandırmanın yanlış ve haksız olacağını; "gerici" ve "ilerici" edebiyat kavramları ile nenin anlatılmak istendiğinin belli olmadığını, bu konuda açık ve anlaşılır bir tanımın yapılmadığını kaydeder.

Emin Özdemir'in bu görüşlerine Halkın Dostları'ndan, Dergilerde Halkın Dostları adlı, imzasız bir yazı ile cevap gelir (1970:8). Yazı, büyük ihtimalle Ataol Behramoğlu veya İsmet Özel tarafından, ya da tıpkı çıkış bildirisi gibi ortak kaleme alınmıştır. Yazıda, Emin Özdemir'in hemen her söylediğine sistemli şekilde cevap verilir. Bu cevaplarda İkinci Yeni'ye karşı oluş, yeniden ve kuvvetli şekilde ifade edilir. Ayrıca Ant soruşturmasında ve derginin çıkış yazısında söylenenlere atıfta bulunularak, oradaki görüş ve düşünceler, bir kere daha ele alınır, gerekli açıklamalar yapılır, yanlış anlamalar düzeltilir, kapalı geçilen taraflar açıklığa kavuşturulur, temel görüşler daha da kuvvetlendirilir.³⁹

³⁹ Emin Özdemir'in, düşünce ve edebiyat dönemlerinin bıçakla kesilmişçesine birbirinden ayrılmak istendiği, edebiyatın "gerici, ilerici" olarak ayrıştırıldığı, "gerici" bir edebiyatın hüküm sürdüğü

Emin Özdemir, Halkın Dostları'nın çıkış bildirisinde, aklına takılan, açıklamasını istediği noktaları, eleştirel bir anlayışla ele alıyor. Cemal Süreya, ilgi ile beklediği derginin nihayet çıktığını belirterek başladığı, dergi tanıtımı için uzun sayılabilecek yazısını, Ant soruşturması ve derginin çıkış bildirisinde ortaya konan görüşlerden çok, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'in şiirinin eleştirisine ayırır. Derginin ilk sayısındaki şiirlerin yeni olmadığını, daha önce yayınlanmış şiir kitaplarından alınıp buraya konulduğunu, bu iki şairin yeni şiir yazmadıklarını, oysa hele bütün bir ülke şiirini silip onun yerine kendi çalışmasını koyma savı gütme kavgası içinde olanların kendi şiirini en önden uzatmak zorunda olduklarını söyleyerek başlar ve “Önce şiir sonra kuram. Ve kuramın şiirle haklılaşması, doğrulanması” şeklinde devam eder. Sözlerine, “Bu arkadaşlar böyle hareket etmiyorlar. Yeni bir şiir yazmaya yönelecekleri yerde,

iddialarına Halkın Dostları şöyle cevap verir: “ Biz düşünce ve edebiyat dönemlerinin bıçakla kesilmişçesine birbirinden ayırabileceklerini ileri sürmediğimiz gibi, bugünkü Türkiye edebiyatının tümüyle gerici olduğu görüşünde de değiliz. Nitekim çıkış bildirisinde “Geri, bu yüzden de gerici edebiyatı belli başlı iki grupta toplamak gerektiği kanısındayız. Bunlardan birinci sağcı, idealist düşüncenin uzantısı kokuşmuş bir edebiyattır ve düzenle bütünüyle uzlaşma hâlinindedir. Bir de gerici gibi görünmediği hâlde, gerici olan bir başka edebiyat vardır ki, bu da kendini hayatla yenilemeyen, hayat tarafından eskitildiği için gerici olan edebiyattır.” diyerek hedefimizi belirtmiş oluyoruz.

“Gerici gibi görünmediği halde gerici olan” sözüne, de “hâlâ İkinci Yeni duyarlılığının yürütücülüğünü yapmaya çalışan bir bölük şairin var olduğu ve buna işaret edildiği, bu sözün Türkiye edebiyatının tümüne uygulanamayacağı” şeklinde açıklık getirilir.

Emin Özdemir'in Gerici ve ilerici edebiyat kavramlarından neyi anlamak gerekir? Açık bir tanımını yapmıyorlar? demesine de şu şekilde karşılık verirler:

“İlericilik, gericilik kavramlarının edebiyata yansımış biçimleri edebiyata özgü bir karmaşıklık taşır. Ayrıca çağlara ve ülke koşullarına göre değişen bir sorundur bu... eleştirmenlere, felsefecilere, estetikçilere düşer. Biz, (savlarımızı temellendirecek ölçüde) Ant'taki konuşmalarda, dolayısıyla Halkın Dostları'nın çıkış bildirisinde değinmiştik buna.”

“Emin Özdemir'in İkinci Yeni Duyarlılığı üzerine söyledikleri de karşılıksız kalmaz: İkinci Yeni Duyarlılığı denebilecek bir edebiyat anlayışının bugün gerici bir nitelik aldığı kanısındayız.” Cevabı yazıda İkinci Yeni'nin dünü ve bugünü ayrı ayrı değerlendirilir: “ İkinci Yeni'nin dünü ayrı bir inceleme konusudur. Batıdan aktararak da olsa bir takım teknik yeniliklerle şiirimizi zenginleştirdikleri yadsınmaz. Fakat ilerici küçük burjuvazinin özlemlerini taşıyan; bu nedenle, açık, aydınlık bir şair olan Orhan Veli'ye bile oranla ileri mi, yoksa geri mi oldukları pekâlâ tartışılabilir.

Bugünkü durumlarıysa açık seçik ortadadır. Emperyalizmin çöreklendiği geri kalmış bir ülkede değil de, uzayda yaşıyorlar sanki. Bırakınız Marksist bir kafanın izlerini, şiirlerinde ilerici küçük burjuva özlemlerine bile rastlayamazsınız. Yazdıkları şeyi bir Fransız aydın da yazabilir. Soyut bir şeyden söz edip duruyorlar. Gericiliğin dik alası da budur zaten.

Emin Özdemir'in Halkın Dostları'na yönelttiği “Sanatçıyı ille de güdüm altına almak, ondan sanatını bir silah gibi kullanmasını istemek, sanatçının seçme ve bağlanma özgürlüğü ile bağdaşamaz.” şeklindeki eleştiriyi de şöyle cevap verir:

“Bir kere sanatçının seçme ve bağlanma özgürlüğü denilen şeyi sorumsuzlukla, başıbozuklukla karıştırmamak gerek. “ Ben istediğimi yazarım.” Bu olmaz.. Sonra biz kimseyi “sanatını bir silah gibi kullan” diye sıkboğaz etmiyoruz. Yeter ki namuslu olsun. Türkiye'yle, Türkiye insanıyla köprüleri atmayalım. Yaşadığımız hayattan söz edelim.” Bu son cümle Halkın Dostları'nın temel yönelişinin de açıklanmasıdır.

hatta kimi zaman şiir yazmaya yönelecekleri yerde ‘ilerdeki’ bir şiir adına konuşmayı yeğliyorlar.” şeklinde devam ederek, bütün bir Ant çıkışına ve derginin çıkış yazısına topluca karşılık verme yolunu seçer. Hatta işi, “dergideki yazıları yazacaklarına, oturup birer şiir yazsalar, ya da derginin çıkışına şiirleri yazdıkları zamana erteleselerdi.” demeye kadar götürür. Ancak Cemal Süreya burada da durmaz, bu iki şairi, bir arada, 1960’lı yıllardan itibaren, toptan bir değerlendirmeye alır, her iki şairin bir yandan İkinci Yeni bakış açısından kurtulmak istediklerini, böyle olunca da, bu anlayışın olanaklarını yeterince ve rahat kullanamadıklarını, diğer yandan, İkinci Yeni şiirinden kurtulamadıkları için yeni bir şiir de kuramadıklarını söyler. İkinci Yeni’yi ters yüz edip kullanmak isteyen bu iki şair, ona göre bir çeşit İkinci Yeni biçimiyle 1940’lı yılların toplumcu cevherini birleştirmek istiyor ve bu yolla yeni bir şiir ortaya getirmeye çalışıyorlar (Süreya, 1970 53-54).

Halkın Dostları, Cemal Süreya’ya kendileri hakkında söyledikleri üzerinden değil, bireysel davranışlarına yönelik ve kısa şekilde cevap verir. Yazıyı “sönük, tutarsızlıklarla dolu, daha da kötüsü, bile bile yanlış yargılarla örülmüş” olarak değerlendirir. Ant’taki konuşmaları yeniden ve dikkatle okuması istenir. Bu konuşmalarda geçen “Türkiyeli sanatçı, onu bunalıma iten koşullara karşı en azından eleştirel bir tavır takınabilmelidir.” değerlendirmesinin şiire karşı çok “sekte, Stalinci, Jdanovcu⁴⁰ bir tavır” olarak algılamasını, Halkın Dostları temelden reddeder ve bu sözlere karşı İkinci Yeni üzerine görüşlerini bir kere daha tekrar eder: İkinci Yeni duyarlılığı çökmüştür. Gitgide gericiliğe sapmakta, yozlaşmaktadır. Bu soluk benizli, cılız, kapanık, mızımız şiire karşı, biz açık yürekli, canlı, güneşli bir şiirle geliyoruz. Örneklerini de yeterince verdik” (1970:8). Bu son cümle Cemal Süreya’nın yeni şiir yazmıyorlar iddiasına da cevap olur.

Halkın Dostları’nın yayın hayatına doğuşunu değerlendiren bir yazı da Mustafa Öneş’e aittir (Öneş, 1970: 30-31). Mustafa Öneş Yeni Dergi’deki yazısında Ant konuşmalarından yola çıkar ve bu konuşmalarda söylenenleri iki başlık altında toplar:

⁴⁰ Adını, Andrei Jdanov (1896-1948)’dan alan, Stalin dönemi Sovyet kültür politikalarının resmi komünist sisteme uygun olarak düzenlenmesi hareketinin adı.

1. İkinci Yeni'ye savaş açmak ve bu akımın yeni yetişenler üzerindeki zararlı etkilerine engel olmak 2. Halkın yaratıcı kaynaklarına eğilip oradaki devrimci potansiyeli bilinç düzeyine çıkarmak, vurucu güce dönüştürmek.

Ant çıkışını bu şekilde özetleyen yazar, bu konuşmalarda en çok takıldığı yerler olarak, İkinci Yeni şairlerinin gerici bir anlayışta oldukları ve yeni yetişenler üzerinde zararlı etkileri olacağı görüşlerinin anlatıldığı bölümleri gösterir. Arkasından, İkinci Yeni'nin, toplumdaki sosyal, ekonomik, siyasi değişmeler karşısında eskimiş olabileceği, ancak bunu doğal bir eskime olarak saymanın uygun olacağını, bu sanat anlayışının işlevini yitirmeye başlamasının yeni bir döneme geçişi muhtuladığını söyler. Ve İkinci Yeni egemenliğine can verebilmesi için, genç kuşağın daha çok eser ortaya koyması gerektiğine işaret ederek, Cemal Süreya ile aynı noktada birleşir.

Mustafa Öneş'in bu söyledikleri, Halkın Dostları'na, İkinci Yeni ile birlikte, var olan edebiyat ortamı üzerine görüşlerini yeniden ve daha kesin çizgilerle dile getirme fırsatı verir: "Türkiye'de siyasi ortamın karışıklığı, bunalımcı, kapalı edebiyat akımlarının yeniden fışkırmasına olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan İkinci Yeni duyarlığını, doğal bir eskime içinde saymakla yetinemeyiz. Onu açığa çıkarmak, mahkum etmek zorundayız. Edebiyat alanında devrimci bir görevdir bu." dedikten sonra "İkinci Yeni egemenliği" anlayışını da şu şekilde karşılar:

"Nedir İkinci Yeni egemenliği denilen şey? İkinci Yeni şairlerini tek tek ele alırsak hiç birinin (hele bugün). egemen şair filan olmadıkları görülür. Yazdıkları okunmuyor. Kitapları satmıyor. Böyle egemenlik olur mu? Ama yine de İkinci Yeni duyarlığı denebilecek pasifist, kapalı, biçimci şiir anlayışının bir etkenliği olduğu ortada. Bunu büsbütün silemeyiz de. Sınıflı bir toplumda kaçınılmaz bir şeydir böyle bir ayrımlaşma. Biz bu duyarlığın gerçek niteliğini saptamak, göz önüne sermek istiyoruz. Sorun budur."

Az şiir yazma konusuna ise Halkın Dostları, biraz da Yahya Kemal'in

Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir.

anlayışından da geldiği düşünülebilen bir kanaatle karşılık verirken, az sayıda olduğu söylenen şiirlerinin, çok şiir yazan İkinci Yeni şairlerinin fazla sayıda şiirlerinden daha etkili olduklarını söylemekten de geri durmazlar:

“Şair kişi çok şiir yazmakla değil, iyi şiir yazmakla övünmelidir. Ve çoğu zaman birkaç şiirdir bir şairi şair kılan. Şair hem kendine, hem okuyucuya karşı bir duygu namusunu korumak zorundadır. Her şiir kırıntısını şiir diye piyasaya sürmemelidir. Bunun tersi hem şairi, hem de okuyucuyu laçkalaştırır. İkinci Yeniciler bu hatayı da işliyor.

Kaldı ki az şiir yazdığı söylenen bizlerin şiirleri, çok yazmakla şiir yazdıklarını sanan İkinci Yeni şairlerinin şiirlerinden çok daha etkindir okuyucu arasında. Bir şairin etkinliğini yazdığı şiirlerini sayısı değil, niteliği belirler. Kelle hesabına gelmez bu iş.”

Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel’in Ant’ta ortak sesle dile getirdikleri, Halkın Dostları çıkış bildirisinde yeniden ve daha kuvvetle vurguladıkları İkinci Yeni’yi yıkma, en azından geriletme ve yerine devrimci, açık, canlı, yürekli bir şiir kurma kararlılıklarına karşı hemen bütün eleştirmenlerin ortak bir değerlendirmesi vardır: “ Bu şairler İkinci Yeni içinden geçmişlerdir.” Bu ifade eleştirmenlerce çokça kullanılır olmuştur. Ömer Faruk Toprak’ın da Halkın Dostları çıkış bildirisini değerlendirdiği yazısında ele aldığı en önemli nokta budur. Toprak, “İkinci Yeni ozanlarının kitaplarını okuduktan sonra Behramoğlu ve Özel’in şiirlerini inceledim. Bir güzel İkinci Yeni’nin içinden geçmişler daha önce.” diyerek, bir nevi özel bir terim hâline gelmiş bu ifadeyi kullananlar arasına katılır (Toprak 1970) ⁴¹

Ataol Behramoğlu, iki hafta sonra aynı dergide yayınladığı Nedir İkinci Yeniden Geçmek? başlıklı yazısında Ömer Faruk Toprak’ın ileri sürdüğü görüşlerinden sadece bu yargısını dikkate alır ve konuyu iki yönden değerlendirir (Behramoğlu, 1970; 16-18). Birinci olarak, bir şiir akımının içinden geçebilmek için o akımın “türdeş (mütecanis).” olması, ortak söyleyiş, ortak tema, ortak biçim özellikleri taşıması gerektiği üzerinde durur. Ortak

⁴¹ Halkın Dostları’nın çıkışından on beş yıl sonra Tuğrul Tanyol da bu dergiyi çıkaranların İkinci Yeni ile olan bağlarını, benzer ifadelerle tekrarlar:

“Asıl ilginç gelişme 60’lı yılların sonlarında ortaya çıktı. İkinci Yeni’nin icazeti ve etkisiyle yazmaya başlayan bir grup şair, birdenbire ustalarına karşı tavır alarak 60 toplumcuları olarak anılan bir şiir yazmaya koyuldular. Nazım’ın kitapları yayınlanmaya başlamış ve edebiyat dünyasında derin bir etki yaratmıştı. Bu şairler Nazım’ın şiirlerinden ve ülkenin o günkü nesnel koşullarından etkilenerek toplumcu olarak adlandırılan bir şiiri yazıyorlardı. Burada ilginç olan nokta, 40 toplumcularının doğrudan veya dolaylı, bu kuşağın üstünde etkili olmayışlarıdır. 60 kuşağı İkinci Yeni’nin yarattığı bir kuşaktır” (Tanyol, 1985: 18-20).

özellikleri dolayısıyla Hece şiirinden, Garip şiirinden geçmiş olunabilir. Ancak İkinci Yeni için bu söylenemez. Çünkü bunların elle tutulur ortak özellikleri yok, ancak bireyciliğe, kapalılığa, gizemciliğe, sinikliğe, edilgenliğe (pasifizm), dayalı ortak duyarlılıkları vardır. Buna “İkinci Yeni duyarlılığı” demektedir. İkinci Yeni şairlerinin hemen her birinin bu duyarlılığa bağlı olarak şiir dünyası, kurgusu, ifade ediş şekli ayrı ayrıdır. Bunlar dile, söyleyişe ilişkin özellikler değildir.

İkincisi, sanki öncesiz ve sonrasız, değişmeyen, aynı durağanlıkta sürüp giden, hiçbir şeyden etkilenmeyen bir edebiyat anlayışı var da kendilerinin onu alıp aynen uygulamaya koydukları anlamına gelir. Ataol Behramoğlu yaptıklarının bu olmadığını, böyle bir durumun “Mekanik toplumcu”⁴² görüşün tipik örneği olacağını belirtir ve bu durum için Nazım Hikmet’in Makinalaşmak şiiri ile Saman Sarısı şiirini gelişmişlik farkına örnek gösterir. Kendilerinin de “Yeni bir toplumcu edebiyatçılar kuşağı olarak, (daha) önce yazılan ve şimdi de yazılmakta olan her türlü şiirin olumlu yanını kavramak, özümlemek zorunda” olduklarını belirtmek suretiyle, İkinci Yeni’ye temelden karşıt bir şiir anlayışı ile gelen bu şairlerin İkinci Yeni’den geçtiklerini söylemenin tutarlı olmayacağını, olsa olsa, bu anlayışı oluşturan şairlerden “esintiler” taşıdıklarını dillendirmenin yerinde olacağını söyler. “Eğer İkinci Yeni şairlerinin olumlu niteliklerini özümsememişsek, on beş yıllık bir serüvenin dışında kalmışız” demek olacaktır. Ataol burada kalmaz, yalnız İkinci Yeni değil Ahmed Arif’in, Orhan Veli’nin, Nazım Hikmet’in, Yahya Kemal’in, Hececilerin, Tanzimat’ın, Divan ve Halk şiirinin, kısmen kendilerinden önce yazmış bütün Türk ve Dünya şairlerinin iyi taraflarını özümlemek zorunda olduklarını ifade eder. Bu anlattıkları ile Ataol Behramoğlu, Ant soruşturmasında söylediklerinden hiç ayrılmadıklarını da göstermiş oluyor. Bu yönü ile şair, Halkın Dostları hareketine, Türk ve dünya edebiyatından bir temel ve kök arayışını vurgulayan tek şair olarak görünür. Diğerleri kök ve temel arayışı bakımından zayıftırlar veya belirli bir sisteme bağlı olarak düşüncelerini ortaya koymazlar, Behramoğlu’nun duyduğu bu ihtiyaç karşısında suskun kalırlar (Temo, 2007:1-

⁴² Mekanik toplumcu görüş, Jdanovcu anlayışın ortaya koyduğu parti edebiyatının benimsediği bir anlayıştır. Bireyin kendi kabiliyetlerine değil, partinin tercihlerine göre düşünüp yazmasını, yaşamasını benimser (Russel, 1979:279).

9). Behramoğlu ise Barikatlara başlıklı yazısı ile getirdikleri şiir anlayışının saflarını daha da sıklaştırma gayretini gösterir (Behramoğlu, 1970:1).

Grlen odur ki Gerici Sanata Hücum anlayışı ile yola çıkan Halkın Dostları, eleştiri ortamına bir canlılık getirmiştir. Gazetelerde, dergilerde, bu yeni hareketin ortaya getirdiği görüşler değerlendirilir, çeşitli tartışmalara yol açar, edebiyat dergileri de hangi safta yer alacakları üzerine görüş bildirmeye başlar. Esasen Halkın Dostları'nın da varmak istediği nokta, farklı görüşlerin belirmesi, cephelerin hatta barikatların oluşması idi.

Halkın Dostları, yayın hayatına doğuşundan itibaren hemen her sayısında, Ant soruşturmasını hatırlatan, hatta bu soruşturmaya açıklık getirmeye çalışan bildirilerle, açıklayıcı yazılarla, çizdikleri yolu, hedeflerini anlatmaya çalışır. Bu yazılarla bir yandan kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap verirler, bir yandan da yanlış anlaşılmalara açıklık getirmeye çalışırlar. Belki kendilerinin de açık seçik anlatamamış olabilecekleri tarz ve tavırlarını kesin çizgilerle ortaya koyma ihtiyaı duyarlar. Ataul Behramoğlu'nun Kime Karşı Kimden Yana başlıklı yazısı bunlardan biridir (Behramoğlu, 1970:1; 2007:19-22).

Behramoğlu, yazısına mer Faruk Toprak'a cevap mahiyetinde Devrim'de yayınladığı Nedir İkinci Yeni'den Geçmek'te bıraktığı yerden başlar ve konuyu biraz daha kesin, biraz daha açık, biraz daha sınırları çizilmiş ifadelerle ortaya koyar. Ve şu iki edebiyat anlayışına karşı olduklarını söyler: 1. İkinci Yeni duyarlığı, 2. Mekanik Toplumcu anlayış.

Kime Karşı Kimden Yana'da, “ Nedir İkinci Yeni'den Geçmek” başlıklı yazısında İkinci Yeni için söylediklerini daha da genişletir, örneklendirir. İkinci Yeni Duyarlığı'nın neyi ifade ettiğini geniş olarak açıklar. şiirleri birbirlerinden ne kadar farklı görünürlerse görünsün, İkinci Yeni diye adlandırılan şairleri, buna birtakım hikâyeci ve deneme yazarı da katılabilir, birleştiren özelliğin ortak bir duyarlılık olduğu üzerinde yeniden ve ısrarla durur ve bu duyarlığın hâlen devam etmekte olduğunu belirtir. İlhan Berk'in, Edip Cansever'in, Turgut Uyar'ın; “Eluard'la Orhan Veli'nin yaramaz bir ğrencisi olan Cemal Süreya'nın”, toplumcu yönelişler taşıyan tavırlarından nasıl bir “kof” söyleyişe vardıklarını anlatır. şiirimize yeni tatlar getirdiğinin de kabul edilmesi gereken bu duyarlığa karşı çıkmak, Ataul Behramoğlu'na göre; “düşünce hayatımızın

yeni ve büyük boyutlara ulaştığı, bireyci edebiyat akımlarının fişkırmasına sayısız olanaklar tanıyan Batı Aavrupa’da ve Amerika’da bile her alanda Marksist eleştirinin egemen olmaya başladığı bir dönemde, Batı’nın artık eskitmiş olduğu birtakım düşüncelerle hâlâ idare etmeye çalışan, bu yolda örnekler veren, toplumsal gelişmelerin gerisinde kalan, gizemciliği, simgeciliği, biçimciliği, edilgenliği koyulaştırdıkça koyulaştıran sanatçıların gerici bir konuma doğru kaydıklarını belirtmek, onlarla ideolojik mücadeleye girmek Marksist sanatçılar için görevdir.”

Ataol Behramoğlu, Halkın Dostları’nın karşısında olduğu ikinci edebiyat anlayışının Mekanik Toplumculuk olduğunu tekrarlar: Bu, birtakım sosyal içerikli kavramları alt alta sıralamayı toplumculuk olarak gören bir anlayıştır. Her dönemde bu özellikte şiirler görülür ve taraftar da bulur. Behramoğlu, Toplumcu Şiir Üstüne Birkaç Söz yazısını bu konuya ayırır. Yeni bir sanat anlayışının kavgasını vermek için çıktıklarını yeniden hatırlatan şair, “toplumculuğu üstünkörü söz söylemek sanan, halkımızın türküler ve şiirlerle yarattığı inceliğin çok gerisinde kalan kısır anlayışlara da karşı” olduklarını söyler. Ona göre halkın acılarından, yoksulluğundan söz etmekle toplumcu bir şiir yazmış olduklarını sanmak yanlıştır ve önemli bir yanılgıdır. Bu tavır, bir yandan popülizmi, bağı yanık bir halkçılığı, öte yandan küçük burjuvanın kolay yoldan tatmin arama eğilimini yansıtır.⁴³ Behramoğlu’na göre “toplumcu şiir salt bir yakınmanın şiiri olmakla yetinmez.

Belli bir başkaldırıyı, bir direnişi içermek durumundadır. Üstelik gerçeklikle çelişmeyen, kaynağını onda bulan bir başkaldırı olmalıdır bu. Pek çok arkadaşı, halkı yüceltmeyi, övmeyi toplumcu bir tutum sanıyor. Oysa çoğu zaman devrimci olmayan bir halkçılık anlayışıdır bu. (...). Toplumcu şiir sadece acıların, yoksullukların, umutsuzlukların şiiri olarak da görülemez” (Behramoğlu, 1970:4).

Behramoğlu Kime Karşı Kimden Yana’da mekanik toplumcu anlayışın edebiyatı kurulaştırdığını, köksüzleştirdiğini, zehirlediğini söyler. “Mekanik olduğu için de diyalektiğe aykırıdır, temelde antimarksist bir tutumdur (...).

⁴³ Ataol Behramoğlu, 1960’lı yılların ortalarında bir kısım sol çevrelerde “Halkımızın büyük ozanı” olarak kabul gören Âşık İhsani’yi bu anlayışa örnek gösterir (Behramoğlu, 1995:4).

Toplumcu olduğunu söyleyen bir sanatçı, hayatın bütün ayrıntılarını, bireysel ve toplumsal, insan varlığının bütün inceliklerini gözetmek, araştırmak zorundadır.”

Ataol Behramoğlu işaret ettiği iki anlayışa niçin karşı olduklarını açıkladıktan sonra kendilerinin benimsediği toplumcu sanat anlayışına açıklık getirir:

“Tavrımız açık seçik ortadadır. İnsanın bireysel ve toplumsal varlığını diyalektik bütünlük içinde kavrayan bir sanat anlayışından yanayız. Kendini hayattan soyutlamayan, şematize etmeyen; biçimci, edilgen, gizemci bir tavrı temele almayan; izlenimlerini toplumcu bir gerçekçiliğin potasında eritmek çabasında olan bir sanat anlayışdır bu.”

Sanat anlayışlarını bu şekilde ortaya koyan Ataol Behramoğlu, sanatı her zaman büyük ülkülerin savunucusu ya da gerçekliğin üstün ve olgun bir yorumu olarak görmenin yanlış olacağını da söyler. Arkasından, böyle kesin ve dar bir kalıbın içinde kalınamayacağını “Küçük umutların, umutsuzlukların, sevinçlerin ya da hüznün şarkısı da her zaman söylenecektir.” diyerek, kendi bazı önemli şiirlerine de bu anlayış içinde yer açar. Çünkü hayatımızda bunların da yeri az değildir.⁴⁴

Bir çeşit saldırı şeklinde başlayan ve o tonda devam eden yazılara zaman zaman, daha sakin bir dille eleştirilerin geldiğini görüyoruz. Oysa bu zıtlama daha yumuşak, uzaktan bir bakışla değerlendirilmeliydi. Bunu da Haluk Şahin, Şiirimizin Gürleşen Sesi başlıklı yazısı ile karşıladı (Şahin, (1970).4-5).

Konuya Halkın Dostları cephesinden yaklaşan, ancak bir iddiadan çok süreci

⁴⁴ İsmet Özel de Şair Arkadaşlara başlıklı yazısında bu söylenenlere paralel görüşler ortaya koymuştur (Özel, 1970:3). Ayrıca İsmet Özel, Tanrı Mezarını Isıtsın başlıklı yazısında

İkinci Yeni şiirini geniş bir değerlendirmeye tabi tuttukten sonra, bu şiirin bütün kurum ve kuruluşları ile bir yenilenme, insani değerlere sahip çıkma, yabancı kültürlerin yanlış etkilerinden arınma, yeni ve ileri bir toplum oluşturma savaşına girmiş ülkenin verdiği «bu savaşın edebiyatı da doğmak üzeredir,» diyerek kurmak istedikleri şiirin özelliklerini” «önümüzdeki şiir kavga şiiridir. Hayatı bütün yönleriyle ve fakat kasıtlı bir doğrultuda; insanın yücelmesi, yorgunluğun, umutsuzluğun yenilmesi, insani olmanın galebe çalması doğrultusunda anlatmak amacını güden bir şiirdir. Cılız, bireysel küskünlüklerin değil, kalabalıkların, aşk ordularının militan koroların şiiridir” şeklinde açıklar; bir başkaldırı, var olma, meydan okuma şiirini getirmek istediklerini belirtir (Özel, 1970:7).

Varmak istedikleri nokta, İkinci Yeni şiirinin alanını daraltmak, ve onu etkisizleştirmek ve bir de tek tip bir şiir önerir duruma düşmemek, olarak özetlenebilir.

değerlendiren bu yazısında Haluk Şahin, Ataul Behramoğlu ve İsmet Özel'in getirmek istedikleri sanat anlayışı ve şiir üzerine, gerek Ant soruşturmasında, gerek çıkış bildirisinde ve gerekse, görüşlerini anlatmak, açıklamak ve güçlendirmek için kaleme aldıklarını diğer yazılarında söylediklerini, 1940'lı yıllardan itibaren, Garip Hareketi'ni İkinci Yeni'yi, 1960'lı yılların getirdiklerini ve gür bir sesle yeni bir sanat anlayışı ortaya koymaya gayret gösteren gençlerin anlatmak istediklerini, siyasi, kültürel ve edebi zeminde değerlendirir, konuya geniş bir açıdan, sakin, slogan ve heyecan tonu olmayan, bilimsel tavrı ağır basan bir yaklaşımla bakar, bütün anlatılanları derleyip toplarlar; bu yeni hareketi, her toplumsal hareketin, kendi sanat sözcülerini getirdiği gerçeği olarak görür ve önümüzdeki yıllarda bu türden gür sesli, dürüst, bildirisi olan şiirin edebiyat dünyamızda önemli bir yer kaplayacağını açık bir dille anlatır.

Bu yazı, Halkın Dostları'nın çıkış amacını ve yapmak istediğini dışarıdan bir gözle ve soğuk kanlı bir dille ortaya koymaktadır. Yeni harekete örnek olarak da Ataul Behramoğlu'nun Yıkılma Sakın'ı ile, İsmet Özel'in İnce Sızı'sını gösterir.

Bu tartışma etrafında Haluk Şahin'inki gibi yumuşak bir tonda ve uzlaştırıcı bir başka görüş Halil İbrahim Bahar'ın kaleminden gelir. Bahar, önce edebiyat üzerine yapılan bir tartışmanın alanına zenginlik ve çeşitlilik kazandıracağını söyler. Bu durumun edebiyata yarar getirebilmesi için ise, tartışmaya girenlerin birbirlerini suçlamaları yerine edebiyatın ana sorunlarına yönelmeleri gerektiğini belirtir ve durumu şöyle belirler: "Burjuvacı, halkçı, devrimci, kavramları içinde bir kavgadır gidiyor." Bu tartışmaya, ileri ülke edebiyatı, geri bırakılmış ülke edebiyatı da eklenir. Oysa her iki durumdaki ülkeler için önemli olan, eser verenin, gerçek anlamda edebiyatçı olmasıdır.

Behramoğlu ve arkadaşlarının Ant dergisinde ortaya koydukları gerçeklerin kolay kolay görmezden gelinemeyeceğini, ancak onların da görüşlerini çok da net olarak ortaya koymadıklarına işaret eden Bahar, üstelik herkesten toplumcu, halkçı, siyasal edebiyat yapmasını da beklemenin yanlış olduğunu belirtir, edebiyatı böyle kesin kategorilere ayırmanın doğru olmayacağına işaret eder.

Bahar, Fazıl Hüsni Dağlarca gibi, Ceyhun Atuf Kansu gibi toplumcu, halkçı şairlerimizin varlığını da söyler. Ona göre edebiyatın merkezinde insan olmalıdır (Bahar, 1970:3-4).

2.22 Ulusal Edebiyatımız Nedir?

Fethi Naci 1965 yılında Yön dergisinde Milli Kültür ve Batı Kültürü İle İlişkiler konulu bir soruşturma düzenledi. Soruşturmaya Sabahattin Eyüboğlu, Niyazi Berkes, Mehmet Seyda, Melih Cevdet Anday, Ferit Edgü, Memet Fuat, Demir Özlü, Orhan Duru, Abidin Dino ve Pertev Naili Boratav katılmışlar ve Geçmişin kültür ve sanat eserlerinden yararlanıp yararlanılamayacağı, milli bir kültürün oluşum şartlarının, Batı kültürü ile ilişkilerimizde, göz önünde bulundurulması gereken noktaların neler olduğu konularına, kendi görüşlerine göre açıklık getirirler. Refik Durbaş Sanat ve Geleneklerimiz Konusu başlıklı yazısında, bu soruşturmadan çıkan sonucu şöyle özetler:

“Sanatçı geçmişin kültür ve sanat değerlerinden yararlanabilir. Bunun nasıl olacağını herkesten daha iyi kendisi bilir. Bunun bir yöntemi, bir kuralı yoktur. Asıl sorun bu değerlerden nasıl yararlanılacağıdır. Sanatçı, bilim adamından farklı olarak, gözlemlerle, inceleme ile nedenleri aramakla kalmayacak geçmişin olayları ve davranışları karşısında kendi düşüncelerini de belirtecektir. Kendisi de geçmişin olayları içinde yaşıyormuş gibi, geçmişi günümüze getirecektir. Bu sorunu, sanatçı yalnız düşünerek değil, yaratarak, yaratırken çözecektir. Aslında sanatın aldığı konu zaten değişmiyor, değişen bakış açısı, teknik ve biçimdir” (Durbaş, 1971:11).

1960’lı yılların başlarından itibaren Türkiye’de baş gösteren çeşitli siyasal ve kültürel açılımlar, özellikle sol ve Marksist anlayışın tercüme yolu ile yaygınlık kazanması yanında teklif edilen ve genişleme eğilimi gösteren anlayışlar içinde, milli kültür, kendimize dönme, dilimizi, kültürümüzü, sanatımızı, tarihten gelen seyri içinde, geçmişin bir devamı şeklinde, bir bütün olarak görüp değerlendirme, kültürü bu şekli ile devam ettirme; geçmişimizden kopup savrulma yerine, onunla daha yakın ilişkiler kurma, en önemlisi, Durbaş’ın makalesinde işaret ettiği gibi, Türk olma konusu da yeniden gözden geçirilir oldu. Ulusallık, yöresellik, milli kültür, gelenek, Batı kültürü gibi konularda soruşturmalar açıldı.

Bu tartışmaların edebiyat, müzik, resim gibi sanatlarda yansımaları görüldü. Gelenekten etkilenen veriler ön plana çıkmaya başladı. Hat, tezhip, minyatür gibi geleneksel sanatlara yönelmeler boy verdi. Tiyatro, geleneksel seyirlik oyunlardan izler taşımaya başladı, modern resimle geleneksel halk resim sanatının birbirine yaklaştığı görüldü. Metin And'ın, Cevdet Kudret'in çalışmaları ile geleneksel seyirlik halk oyunlarının kaynakları yayınlanmaya başladı (Kudret, 1968; And, 1969).

Bu açılım şiirde de kendini gösterdi. Behçet Necatigil'in bir şiir kitabının adını Divançe koyduğu, Turgut Uyar'ın şekil olarak gazeller, kasideler, rubailer, konu olarak münacatlar yazdığı, bunları Divan adı altında topladığı, Attila İlhan'ın kaside, semai, şarkı tarzı şiirler yazdığı, İlhan Berk'in bu yolda uygulamalara giriştiği görüldü.

Örnekler özellikle şiir alanında çoğaldıkça, tartışmalar da bu alanda yoğunlaştı. İlk örneklerin ardından halk edebiyatından yararlanılıp yararlanamayacağı, divan şiirinin, hangi yönleri ile örnek tutulabileceği, Osmanlıcılık-batıcılık-laiklik, ilericilik-gericilik gibi değişik alanlara kaydı.

Bütün bu kalem tartışmaları devam ederken Ataol Behramoğlu A. Baykal takma adıyla, Halkın Dostları'nda, "Son zamanlarda edebiyatımızı saran Divan ve Gelenekçilik modalarına arkadaşlarımızdan A. Baykal da katılmaktan kendini alamadı. Aşağıda en son divan şairlerimizden esinlenerek yazdığı bir gazelini sunuyoruz." notu ile bir gazel yayınladı.

Ataol Behramoğlu, gazelinde konuya hicivden çok alaycı bir tutumla yaklaşır. Hemen her şeyi; Nedim'i, Sâdâbâd'ı, Leyla ile Mecnun'u, Fûzûli'yi "Şâir-i Âzam" terkibi ile Nazım Hikmet'in ilk yıkılacak put olarak gördüğü Abdülhak Hamid'i alaycı bir dille söze taşır. Araya günlük hayattaki çamaşırcı kadını, İzmir'in imbadını, mebus maaşını da katar. Bu gazel Ataol Behramoğlu'nun, bu tartışmalarda takındığı tutumu gösterir.

Ataol Behramoğlu bu kadarla kalmaz. Halkın Dostları'nın bir sonraki, sayısında yine A. Baykal adıyla, bu defa doğrudan Turgut Uyar'ı ve onun Divan'ındaki "Sâlihât-ı Nisvandan Saffet Hanımefendi'ye isimli gazelini hicven, Süheyla Hanım'ın Bir Yaz Gecesi Balkona Çıkmasına Gazel'i yayınladı (Behramoğlu, 1970:8). Üstelik, şiirin yayınlandığı çerçeve içine "H.D." rumuzu ile, ama

kendisinin kaleme aldığı çok açık olan, gazel tarzında şiir yazmanın yollarını, alaycı bir şekilde ortaya koyan, FORMÜL başlıklı uzunca bir bilgi notu da konmuştur. Bu notta, divan şiirinde kafiye seçimi, anlam bütünlüğü anlayışı, “karın gurultusuna” varıncaya kadar, her şeyin şiire konu olabileceği yer alır⁴⁵

⁴⁵ FORMÜL

En yeni divan şairlerimiz tarzında Gazel mi yazmak mı istiyorsunuz? Çok kolay. Önce uyaklanmaya elverişli bir sözcük seçin. Örneğin: “ucundan” Sonra uyaklar bulun bu sözcüğe: “orucunadan, sorgucundan, şundan bundan”. Korkmayın, yarım uyaklar da kullanabilirsiniz: “uğultusundan, tuzundan, uykusundan” vs.vs... Sonra ilk beyiti, tabir-i eskiyle “makta” beytini düşürün. Örneğin:

Gelirdi İstanbul’un öbür ucundan

Oturup konuşurduk şundan bundan

Bilindiği gibi Gazel’de beyitlerin anlam bakımından birbirleriyle ilişkisi olması pek aranmaz. Zaten en iyi Divan şairlerimize Divan edebiyatının özellikle bu tarzını sevdire şey de bu olmalı. Eh, o zaman işiniz büsbütün kolaylaşmış oluyor. Döşenin artık aklınıza ne gelirse. Yeter ki biraz melankoli, biraz romantizm, biraz “ilginçlik” katabilin beyitlerinize.

İşte bazı örnekler:

Ben o ormanı hemen tanım

Kulaklarımda kalan uğultusundan

Ey deniz, nedir senden çektiklerim

Nedir senden çektiklerim ve tuzundan

Çıkınca tahta Yavuz Sultan Selim

Titremişti Şah İsmail korkusundan

En yeni Divan şairlerimizin bir başka özelliği de hiç çekinmeden her şeyi şiirleştirebilmeleri. Bir takım tumturaklı beyitleri ardı sıra, örneğin şöyle bir beyit düşünebilirsiniz:

Ne yaptım uyuyamadım be birader

Bütün gece karnımın gurultusundan

Vs.vs.. Böylece onbeş yirmi tane Gazel yazdınız mı hemen bir Divan tertip edebilirsiniz artık. Üstelik bir taşla iki kuş vurmuş olur, hem zevki iğdiş edilmiş burjuvaziye tavlarsınız, hem de “geleneksel sanat”, “ulusal sanat” sorunlarınızı bir çırpıda çözümlenmiş olursunuz. Aşağıda A.Baykal’ın bu formülü uygulayarak yazdığı yeni bir gazelini sunuyoruz. Yakında öteki “büyük şairlerimiz” den bazıları gibi şiir yazmak için de yeni formüller ve örnekler sunmak istiyoruz.

SÜHEYLA HANIMIN BİR YAZ GECESİ BALKONA ÇIKMASINA GAZEL

Bir yaz gecesi balkona çıkmıştı Süheyla hanım

Sevdiğim, efendim, devletli sultanım

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer

Ama her geçmiş zaman da hayale değmez ki canım

Ataol Behramoğlu'nun, Turgut Uyar'ın yazdığı Sallihat-ı Nisvandan Saffet Hanımefendi'ye isimli, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını anlatan ve yeni bir dönemin eşiğinde yazılmış şiirini esas alıp, hem bir şiiri, hem de divan şiiri geleneğinin gazel nazım şeklini hicvetmek ve hem de o sırada bir kültür konusu olarak tartışılan, edebiyatta gelenekten yararlanma konusunda tutumunu belirtmek için A. Baykal imzasıyla yazdığı Süheyla Hanımın Bir Yaz Gecesi Balkna Çıkmasına Gazel ve bir önceki sayıdaki aynı imzalı gazele karşı tutumu üzerine Selim İleri dergiyi de mercek altına alan Halkın Dostları isimli bir yazı yazdı(İleri, 1970:24).

Yazıda Selim İleri üç nokta üzerinde durur: Bildiri ve açıklayıcı yazılarla ortaya konulan görüşler; bu görüşlerin delillendirilmemiş olmasının eksikliği, Turgut Uyar'ın gazeline yazılan nazire. Turgut Uyar'ı, onunla birlikte Cemal Süreya ile Edip Cansever'i yakından takip eden biri olarak Selim İleri, yazısında Turgut Uyar'a haksızlık edildiği, şiirinin hafife alınmasının uygun olmadığı, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Asım Bezirci, Murat Belge ve Haluk

Tulumbacılar geçiyordu o sırada yoldan
Dedim yangın var galiba gidip bir bakalım

Mahmut Şevket paşayı vurdular bir öğle üzeri
Korkudan üç ay tavan arasında saklandım

Efendim, bendeniz mülazım-ı evveldim o sırada
Fakat hareket ordusuna katılmadım

Yirmibeşine henüz basmıştım galiba
On beşine ya var ya yoktu Süheyla hanım

Fasl-ı nihaventten bir şarkı gibiydi hayat
Nasıl da geçip gitti anlamadım

Ey ömür! Ey gül ve bülbül! Ey falan filan!
Ey dinmek bilmeyen siyatik ağrılarım;

Baykal, yeter artık bunca tegazzül
Sonu gelmez bu işin üstadım

Şahin'in, A. Baykal' a hiç ses çıkarmamalarının inanılır şey olmadığı üzerinde durur.

Attila İlhan ise gelenekten yararlanmayı sadece nazım şeklinden ibaret görenler için, yapılanların “ İkinci Yeni şiirini bu defa da geleneksel bir vitrin içinde satmak telaşından başka bir şey” olmadığını ve Atıol Behramoğlu'nun yazdıklarını işaret ederek toplumcu gençlerin bunları Halkın Dostları dergisinde pek güzel alaya aldığını söyler (İlhan, A. 1970:11).

Konuyu karikatürize eden bu iki gazelden bu iki gazelden sonra Atıol Behramoğlu Ulusal Edebiyatımız Nedir? Başlıklı yazısı ile, bir süredir edebiyat ortamında devam eden tartışmalar eleştirel anlayışla katılır. Sözü edilen tartışmalarda ortaya çıkan Osmanlıcı-Kemalist Batıcı anlayışların ne olduğu, ne anlama geldiği üzerine düşüncelerini söylemeden önce ulusal edebiyat kavramını açıklamaya çalışır. Ulusal edebiyat kavramının, uluslaşmasüreci içindekalan edebiyatı kuşatabileceği,daha önceki devirlerin edebiyatlarını, dairesi içine alamayacağı üzerinde durur. Edebiyatı bir bütün olarak ifade edebilmek için bu terimin yerine geleneksel edebiyat veya yerel edebiyat terimlerini teklif eder.

Bu açıklamadan sonra, tartışmalarda ortaya çıkan iki anlayıştan Osmanlıcıların görüşlerini “ Edebiyatımız geleneksel-yerel yönde gelişmelidir. Batı öykünmeciliği terk edilmelidir. Kendimize dönmeliyiz. Geçmişin değerlerini benimsemeliyiz.” Şeklinde özetler.

Atıol Behramoğlu'na göre bu görüşün haklı yönleri vardır. Ancak, Osmanlı edebiyatında Arap-Fars edebiyatlarının taklidi esasına dayandığını da söylemekten geri durmaz.⁴⁶

Bu anlayışı taşıyanların Osmanlıcı diye adlandırmanın yerinde olacağı, bu görüşün de, dil olarak, Osmanlıcanın savunulmasına, siyasi bakımdan da “ümmeççi, şeriatçi bir yönseme ile gidip Necip Fazılcılıkla çakışacağına kadar işi vardırır.

⁴⁶ Atıol Behramoğlu, Ziya Paşa'nın, yayınından bugüne kadar divan şiirine karşı çıkışlarda daima esas alınan ve adeta bir manifesto olarak benimsenen makalesi Şiir ve İnşa'dan gelen görüşleri, asıl kaynağından değilse de, o makaleyi açıklayan kaynaklarda tekrarlanıp genişletilen değerlendirmeleri aynen benimsemiş görülmektedir.

Ortaya çıkan ikinci görüş olan, Kemalist Batıcı anlayışın bütün savunma mekanizmalarını “Osmanlıca’ya ve Osmanlıcılığa” karşı çıkış esasına dayandırdıklarını kaydeder. Geleneksel-yerel edebiyat sorununu önemsemez göründüklerine dikkat çeker. Bu anlayışta olanların, Tanzimat’la birlikte başlayan ve günümüze kadar süregelen Batı öykünmeciliğini eleştirmeye yanaşmadıkları üzerinde durur.

Ortaya çıkmış iki görüşü, ana hatlarıyla bu şekilde değerlendiren Ataol Behramoğlu, Marksist açıdan “ulusal edebiyatımız” yan başlığı açarak kendi görüşlerini anlatır. Behramoğlu’na göre her iki yol da yanlıştır. Yabancı edebiyatların dümen suyunda şekillenmişlerdir. Oysa Yunus Emre’nin, Dede Korkut’un, Nasrettin Hoca’nın, Köroğlu’nun, Dadaloğlu’nun, Azmi Baba’nın, Pir Sultan Abdal’ın, Keloğlan’ın, alınmaları gerektiğini vurgular. Karacaoğlan’ın Türkiye Türkçesini zenginleştirdiği göz ardı edilmeyip kaynak

Görülüyor ki Ataol Behramoğlu yukarıda da işaret edildiği gibi ortaya getirilmek istenen Halkın Dostları hareketine bir temel ve kök arayışı üzerinde ısrarcıdır. Köksüz ve temelsiz bir hareketin sürekli ve kalıcı olamayacağı düşüncesindedir.

Halkın Dostları, çıkışından itibaren hemen her sayısında tuttuğu yol ve aldığı tavır üzerine, imzalı ya da dergi adına bildiri, açıklama özelliği taşıyan yazılar yayınladı. Bu yazılarla çıktıkları yolu aydınlatma, söylediklerinde anlaşılmadık bir taraf bırakmama gayreti taşıdılar. Bu yazılardan biri de, yine imzasız olarak, dergi adına çıkan Barikatlara’dır (1970:1). Barikat imgesini Ataol Behramoğlu daha önce kullanmıştır. Ona göre, gerici sanata karşı çıkan her dergi bir barikattır. Bu yazı da büyük ihtimalle Behramoğlu’nun kaleminden çıkmıştır.

Yazıda, daha önce bu mahiyette kaleme alınanlarda söylenenler ana çizgileri ile özetlenir ve Halkın Dostları’nın görevi “Edebiyat ve sanat alanında her türlü gericiliği açığa çıkarıp kökünü kazımak, burjuva aldatmacalarını boşa çıkarmak ve ileri insanlık ülküsünün sözcülüğünü yaparak üstün düzeyde çağdaş gerçekliği sunan sanat ve düşünce ürünleri ortaya koymak” olarak yeniden belirlenir.

Başlangıçta bir şiir hareketi gibi görünen Halkın Dostları, aslında devrimci kültürü bütünüyle kucaklama amacını taşır, Dergi, Marksist sanat anlayışının o

günkü “uğrağı“ olarak görülür ve “Halkın Dostları’nda kurulan barikat işlevini yerine getirecek” tir. Yazı, “Öyleyse: devrimci sanatın barikatlarına! (...). Barikatlalara! Yeni barikatlar yaratmaya!“ çağrısı ile biter.

Halkın Dostları, devrimci bir sanatın kavgasını sürdürdü. Ortaya yeni eserler koymaktan çok, birtakım ideolojik ve sosyolojik kavramsal temeller üzerinde gelişmeye çalıştı. İlk sayıdaki Gerici Sanata Hücum sloganı, daha sonraki sayılarda ulusal kültür, ulusal edebiyat, halk, sanat ve devrim gibi konularda, devrimci yazarlardan da örnekler alınarak derinleştirildi. Devrimci düşünce üzerinde yoğunlaşan bir anlayışın merkezi ve temsilcisi olmak istedi ve bir ölçüde de oldu.

Derginin, sonraki sayılarında bu ton ve muhtevada yazı görülmez. Esasen, Ataol Behramoğlu’nun yıllardan beri arzu ettiği “Avrupa’ya çıkma” arzusunu gerçekleştirmiş olması, dergiyi zayıflama sürecine sokmuştur.

3 GURBET

3.1 Vatandan Ayrılış: Ataol Avrupa'da

Ataol Behramoğlu yoğun bir çalışma içindedir. Dergiye yazı yetiştirmek, dergiyi zenginleştirecek, ilgi uyandıracak yazılar toplamak, çeviriler yapmak, dergiyi yayına hazırlamak, baskı işleri ile uğraşmak, düzeltmeler yapmak, dağıtım, tahsilat, dergi için bağış toplamak; bütün bu işlerde yalnız değildir; İsmet Özel ve kardeşi Nihat Behram da dergi için aynı derecede çalışmaktadır.

Eşi Necmiye'nin de 28 Haziran 1970 Pazar günü Paris'e gitmesi şairi iyice yordu. Necmiye'nin Paris'e gittiğini İsmet Özel'e yazmış olduğu 1 Temmuz 1970 tarihli mektuptan öğreniyoruz: "Necmiye Pazar günü Paris'e uçtu. Beni, kocaman, çolpa bir adam olarak burada bırakıp" (Behramoğlu, Özel.1995.113).

Bu yoğun iş temposu içinde sıkışmış Bir Gün Mutlaka şairi, bir de Necmiye'nin gidişi ile iyice bunalmış gibidir. Yeni bir başlangıca ihtiyacı vardır. Bu sıkıntılı durumu İsmet Özel'e "En kısa zamanda çekip gitmek zorundayım. Hayatımın yeni bir atılımla başlaması için." (a.g.e: 113), şeklinde duyurur.

Önüne çıkan ilk fırsatta, daha doğru kendisinin oluşturduğu ilk imkânla, belirleyebildiğimiz kadarı ile 6 Eylül 1970 Pazar günü karayolu ile Türkiye'den ayrıldı; Bulgaristan, Yugoslavya, Avusturya üzerinden önce Almanya'ya; Almanya'da çok kalmayıp, oradan da İngiltere'ye geçti. Otobüs biletini, daha önce bir münasebetle değindiğimiz gibi Yaşar Kemal temin etti. İsmet Özel'e, Göttingen (Almanya)'den yazdığı mektup Genç Bir Şairden Genç Bir Şair'e Mektuplar'da yer almamıştır. Avrupa'ya çıkışından sonraki ilk mektup 21 Eylül 1970 tarihlidir ve Londra'dan gönderilmiştir. Bu mektupta uzun uzun, İngiltere'ye gelene kadar, yol boyunca gördüklerinin, üzerinde bıraktığı izlenimlerini anlatır. Yazdıklarına göre Yugoslavya,

Avusturya, Almanya, İngiltere; bunların hiçbiri yaşanılır yerler değildir. Kendisini heyecanlandıran tek ülke, büyük bir ihtimalle rejimi ve Nazım Hikmet'in etkisi dolayısı ile Bulgaristan'dır

3.2 Londra Günleri

Dört yıl sürecektir bu Paris merkezli Avrupa macerasının, daha sonraki ay ve yıllarda değişmeyecek ve bazı şiirlerinde de izleri sürülebilecek ilk izlenimlerini vermesi bakımından İsmet Özel'e ilk mektubu aynen alıyoruz:

21. Eylül.1970

Sevgili İsmet,

Sana en son Göttingen'den yazmıştım sanıyorum. Bir süredir Londra'dayım. Selma Ashwort'larda kalıyorum. Ay başında geçmek üzere bir pansiyon kiraladım. Haftalığı 5,5 İngiliz lirası. Bizim paraya vurursan, tek bir oda için ayda 700 liraya yakın bir para ödeyeceğim demektir. Buna karşılık İngiltere'de ve kapitalist Avrupa'da hayat ve kazanç koşullarının pek de parlak olduğunu sanma. Ağır işleri ikinci sınıf ırklara, yani Asyalılara ve Afrikalılara yaptırılıyor genellikle. Çalışma saatinin sınırlı olduğunu sanmıyorum. Avusturya'da bir otelde gece 12'de servis yapan bir kadın, sabah 7'de de servis yapıyordu. Nedenini sordum “ Ne yaparsın” dedi. “Burası küçük bir şehir”

v.s. Yorgunluktan ölmüş bitmiş lokanta işçilerine, Türkiye'den daha beter lumpenlere raslıyorsun. Birde Yugoslavya faciası var. ÖzellikleAlmanya'dahabireçeneyarıştırdım Yugoslav işçilerle. Yozlaşmanın bu kadarı şaşılacak bir şey. Bütün Avrupa'da (United Kingdom dahil), beni heyecanlandıran tek şey, yemyeşil, sade ve sakin Bulgaristan oldu. Sofya'nın deterjanla yıkanmış, pırıl pırıl ışıklandırılmış sokaklarından rüyada gibi geçtim. Sokaklarda gezinen ahalinin tenefüs aralığında okul bahçesinde dolaşan öğrenciler gibi, neşeli, terbiyeli, çocuksu bir hali vardı. Bütün Bulgaristan (9 Eylül arifesiydi ben geçerken), Lenin'in Dimitrov'un portreleriyle, pankartlarla donanmıştı.

Yugoslavya'ya girerken ise Amerikan sirkinin afişleri karşıladı bizi. Hele Avusturya sınırından içeri girip de Mobil, Coca-Cola ilanlarıyla burun buruna gelince otobüsteki burjuvalar derin bir nefes aldılar. Binbir serüveni (vurulma dahil), göze alarak Avusturya- Almanya fabrikalarında kaçak olarak çalışmaya giden sevgili Anadolulular ise, bütün yol boyunca sessiz kaldılar. Bulgaristan'dan ve Yugoslavya'dan geçerken toprakların bereketliliğine iç geçirdiler sadece. Benim anlattıklarımı can kulağıyla dinlediler. İçlerinden biri,

uzun boyu, sımsıkı saçları, dar alnı, kocaman gözleri ve koca kulaklarıyla daha yakışıklı ve cana yakın bir Kafka'yı andırıyordu. Bir adam düşün, daha Türkçesi kıt. Elindeki kirli zarf parçasında kötü bir yazıyla okunaksız bir adres. Öyle küçük bir kasabanın adresi ki, danışmadaki memur defteri belki yirminci karıştırışında bulabiliyor yerini. Münich'ten oraya gitmek için trenle beş aktarma yapmak gerekiyor. Münich garı tam bir arı kovanı gibi kaynıyor. Trenlerin biri gidip biri geliyor. Adam, elinde kirli zarf parçası, sağa sola bakınıp duruyor. Gitmek istediği yerde, şöyle uzaktan tanıdığı biri var işçi olarak çalışan. Adresini bir köylüsünden bulmuş. Ve oraya gideceğini ona haber vermemiş bile. Umut kapısı. Gidiyor. Bir iş bulmaya v.s. Beceremedim tabii. Tuhaflığın, rezaletin, ya da trajedinin derecesini anlatamadım.

Avrupa'yı sevmedim azizim. Hem de hiç sevmedim. Necmiye Türkiye'ye yazdığı bir mektubunda orada gizli gizli düşündüğümüzün aksine, Avrupa'da da gökyüzü var diyordu. Bence Avrupa'da (yani kapitalist Avrupa'da), bayağının bayağısı, rezilin rezili bir hayat yaşanıyor. Para denilen şeyin döndüğünü gözlerinle görüyor, elinle tutuyorsun. Herkes bezirgânlaşmış, satıcıların tavırları Türkiye'dekinden daha iğrenç. Her şey yapmacık, iğreti, insanlık dışı. Gece son treni kaçırdım (Burası banliyö). Londra'yı arşınladım sabaha kadar. Kanapelerde üzerlerine gazete örtmüş yatan yaşlı lumpenler. Tek bir ucuz otel yok. Sabahlayacak sıcak bir köşe yok. Kazara rastladığım bir polise bir şey soracak oldum, adamın tavrı karşısında vazgeçtim hemen. Sınır dışı edilmekten korkarak çabucak uzaklaştım yanından. Waterloo istasyonu leş gibiydi. Türkiye'de o kadar pis bir istasyona rastlamadım şimdiye kadar.

Şovenistliğim mi tuttu sanıyorsun? Korkma. Nasıl boktan bir hayat yaşadığımızı biliyorum elbet. Ama kapitalist Avrupa bizimkinden daha boktan bir hayat yaşıyor. Bu düzeni binlerce ton dinamitle havaya uçurmak gerekiyor. Bir avuç serser (çevrelerindeki polis, daha doğrusu koyun koyuna yürüdükleri polis, onlardan birkaç kat daha kalabalıktı). Filistin lehine gösteri yapıyordu. Saçlı sakallı, minili budala bir kalabalık. Kalabalık bile değil, azlık. Hyde Park dersen, bizim Türkiye'de her gün görüp durduğumuz panayırların daha keyifsiz bir kopyası.

Bu arada İngilizce denilen dil kafama yayılıyor, yerleşiyor. Bir araç sadece. Başka hiçbir şey. Üstelik kötü, bön bir dil. Almancanın fonetiği (sandığının

aksine), çok daha güzel. Adalılar, Amerikalılardan daha berbat konuşuyor İngilizceyi yine sandığımızın aksine.

İyi şeyler de yok mu? Var. Mesela Londra'daki parklar. Sonsuz büyük parklar. Çimenlere uzanmak serreserbest. Bu güzel bir şey. Yaşanmaya değer. Avrupa (kapitalist Avrupa), hakkında, bunun dışında başkaca iyi bir şey söyleyebilecek durumda değilim azizim. İlerde söyleyebileceğimi de hiç sanmıyorum (a.g.e. 117-120).

İsmet Özel'e ilk Avrupa izlenimlerini, daha çok kendi bakış açısından anlatan Ataol Behramoğlu, bana gelince; diyerek ve her zamankinden daha kötü olduğunu anlatmayı ifadenin merkezine alarak; gidip Filistin'de savaşıp ölmeye, orada İslam dilleri üzerine doktora yapıp Türkiye'de profesör olmaya, dört yıl sosyoloji okumaya, Rusya'ya gidip Kafkasya'da halk türküleri ezberlemeye, piyano çalmayı öğrenmeye, bir otomobil satın almaya, Necmiye ile asude bir ömür sürmeye, gemilerde tayfalık yapmaya, judo öğrenmeye, her milletten bir sevgili edinmeye, çok uzun mısralı, Homeros'un kileri hatırlatan, geniş soluklu destanlar, kısa kısa aşk şiirleri yazmaya; içinde bulunduğu sıkıntılı durumu, çıkmaz, karmaşık düşüncelere veya geniş ufuklara doğru yönelişlere, değişik heveslere, kararlar ve kararsızlıklara, arzuları ile iç içe tasavvurlara kadar, düşüncelerini kaplayan hemen her şeyi, Bir Gün Mutlaka'da olduğu gibi, serbest çağrışım yolu ile ve şiirsel bir ifade içinde anlatır. Bütün bu zihin karışıklığı ve değişik arzular içinde, onun için üç şey önemlidir: Necmiye, İsmet ve Halkın Dostları. Attığı her adımda, zihnine doğan her düşüncede bu üçlüyü birlikte taşır.

Ataol Behramoğlu, polis tarafından takip edilme endişesi içindedir. Daima yakalanıp sınırışı edilme korkusu taşır. Kimliğinin belirlenmemesi için, yazacağı mektupları bazı şiirlerinde kullandığı takma ad olan A. Baykal adına göndermesini İsmet Özel'den ister. Nihat Behram'la olan mektuplaşmalarında da bazen bu adı kullanılır.

Londra'da kaldığı sürece boş durmaz. Dergi için şiir çevirileri; başka çeviriler yapar, dergi tanıtımları hazırlar. Bu kadarla kalmaz, derginin daha güzel, okunur, kaliteli olması için, "Şiirleri uygun klişelerle süslersen iyi olur. Dergide haber eksikliği var. Sanat- kültür haberlerine mutlaka yer verilmeli." gibi

düşünce ve önerilerini de bildirir (Sf.124). Türkiye’de belki de ilk defa olarak, Kürt halk şiirinden olarak Keremşah, Senender ve Erbil türkülerinden yaptığı çeviriler yanında klasik Kürt şiirinden de, Ahmet Cezir (XII. yüzyıl), Ahmed Hani (XVII. yüzyıl), Mirza Şafi (XVIII. yüzyıl), Nali, Hacı Kadir Kafi, Mirza Rahim Vefai ve Sani (XIX. yüzyıl)’den gazel ve kıt’alar çevirir. Halkın Dostları’nda yayınlanan (sayı:9), bu çevirileri Rusça metinlerden yapmıştır. Bu çevirilerin Cumhuriyet sonrası için Kürt edebiyatından Türkiye Türkçesine ilk çeviriler olduğunu söyleyebiliriz.

Çevirilerden ayrı olarak Halkın Dostları’na kendi şiirlerinden de göndermekten geri durmaz. Büyük bir ihtimalle Necmiye’ye duyduğu özlemi dile getiren Sana Seslenmek İçin, derginin 9. sayısında çıkar (1970:3).

“Gece sessizce başlıyor ve ırmağın

Öte yakasına geçiyor atlılar”

şeklindeki Nazım Hikmet etkisi açıkça görülen giriş mısraları ile başlayan, kendi benini merkeze almış şiirde, çocukluk yıllarına kadar uzanan pek çok unsur; ıslak yaprakların serinliği, ıslak dağların uyandırdığı keder, tezek ve yanık ot kokusu, öğretmen imgesi etrafında ilkokul yılları, taptaze tütün kokusu ve taze cevizin kararttığı parmaklarla, ağız mızıkası ile, ilk öğrenilen şarkılarla, sevgili olan bütün kızların, saçların itina ile tarandığı ilk gençlik yıllarının, derin yalnızlıkların, yol üstü, ölgün ışıklı kasaba lokantalarının, harman yerlerinin ve yanık türkülerin, ufuklar gibi büzüldükleri minderlerinde, eskinin olağanüstü günlerini düşünen yaşlı kadınların, bu hülya dolu hatırlamaların girdiği şiire, yanında olabilmek için çılgınlıklar yapabileceği, -Bir Gün Mutlaka’daki-, beyaz kıza, onunla konuşmalara duyulan özlemle İngiltere’deki hayatının bir tarafı da bir tablo şeklinde ve derin bir duyarlık içinde yer bulur:

Damalı kasketleri

Ve şaşılacak kadar yorgun yüzleriyle

Ve bütün emekçiler gibi

Çocuksu gözleri

Partal elleriyle oturan

İşçilerden konuşsak

Zencilerden konuşsak sonra

Gülünce bütün yüzleriyle gülen

Zencilerden yakışıklı ve hazin

Sana Seslenmek İçin şiirinde, pek çok ayrıntısı ile, bütün yaşanmışlıklar, hatırlamanın rüyalı atmosferi içinde sevgiliye seslenmek için yazılacak şiirlere konu olmak üzere, hali hazırın sıkıntılı, zor şartlarının eşliğine taşınır.

Ataol Behramoğlu, Yön dergisinin Nazım Hikmet'i meşrulaştırması gibi, Halkın Dostları yolu ile Kürt edebiyatını meşrulaştırmak istemektedir (Sf.123).

Ataol Behramoğlu'nun 13 Aralık 1970 tarihine kadar İngiltere'de oturma izni vardır. Bu arada Türkiye ile en önemli bağı, İsmet Özel ve kardeşi Nihat Behram ile mektuplaşmalarla kurar. Dergi ve Türkiye ile ilgili haberleri bu iki kaynaktan alır. Zaman zaman Türk öğrencilerin, masraflarını karşılayarak çağırıldıkları civar illere konferansa gider. Bu konferanslarda edebiyatın genel ve Türkiye'ye özgü sorunlarından bahseder, Nazım Hikmet'ten, Ahmed Arif'ten, İsmet Özel'den ve kendisinden şiirler okur (Behramoğlu, Özel.1995:133).

Şiirin soyut duygu ve düşüncelerden değil, hayatın içinden gelen izlenimlerden doğması gerektiğine inanan Behramoğlu, Londra merkezli, İngiltere günlerini de şiirleştirmekten geri durmamıştır. Kendisi de, İngiltere'deki şiir denemelerinin bir defteri dolduracak kadar olduğunu söylüyor. Bu şiirlerden bazılarını, daha sonra Dörtlükler'in ikinci baskısının, "Ülkeler- İzlenimler" bölümünün "İngiltere" başlığı altında yayınlar. Bu şiirlerde,

"Yılan gibi kibar İngiliz sınır polisleri" nin...

"Niye geldin?

Ne kadar kalacaksın Kaç paran var"

(Sf.45)

gibi aşağılayıcı soruları;

"Bir akşam

Trafalgar

Alanından
Geçerken
Bir lokantanın
Dibinden
Çıkan (...). - Yunanlı belki
Belki Portekizli
Belki Türk-elindeki çöp tenekesini dışarıdaki bidona boşaltan”
Ve bir an
Dövülmüş bir hayvanın
Acısı
Gözlerinde
Bakıp Çevreye, İnine dönen

(Sf.46)

göçmen işçi portresini, Türk öğrencilerin daveti üzerine konferansa gittiği Manchester’de yağmur sesi ile uyandığını, Türk gençlerle bir arada olmanın verdiği huzur ile olacak- ve sabah, yıkanmış ağaçların üstünde mavi gökyüzünü fark ettiğini (Sf.47); bazen Thames üstündeki asma köprüde eylülün parmaklarını saçlarında gezdirmesinin verdiği mutluluğu (Sf.48), bütün bunlara rağmen, ... Keder Bu kente yakışmasa, Londra’da kederden ölebileceğinin ifadelendirilişini bulabiliyoruz (Sf.49). Bu denemeler bize Behramoğlu’nun Londra’daki hayatı ve ruh hâlinin ip uçlarını veriyor.

Halkın Dostları, 8. sayıdan itibaren yeni bir döneme girdiğini, sayfalarının arttığını, bu sayede devrimci sanat kavgasında daha güçlü duruma geleceklerini duyurur.

Ataol Behramoğlu İsmet Özel’e yine Londra’dan yazdığı Aralık 1970 tarihli mektubunda derginin son sayılarını beğendiğini, ancak, teorik yazılara ağırlık verilmesinin, dergiyi “kalın, ama okunmayan” bir duruma getirebileceğini,

böyle bir dergi çıkarmaktansa gerekirse tek yaprak, ama merakla beklenen bir dergi çıkarmayı yeğlediğini söyler.

Dergideki bazı yazılar üzerine düşüncelerini de aktarır.⁴⁷ Ama bu kadarla kalmaz, Sana Seslenmek İçin şiiri üzerine de açıklamalarda bulunur: “Bu şiirle, Kör Bir, Yeniden Hüzünle duyarlıklarını aştığımı, dünyaya doğru, işçilere, gençlere, yaşlı kadınlara, harman yerlerine daha bir açıldığımı sanıyorum. Üstelik şiirin gövdesindeki ses bana ait olduğundan, yan etkileri hiç umursamadım. Sana Seslenmek İçin bence lirizmle toplumculuğu bağdaştırabilmiş oldukça iyi bir şiir.” dir şeklinde kendi şiiri üzerine kanaatini belirtir.⁴⁸

Ataol Behramoğlu'nun İngiltere'de hiç de rahat bir hayatı yoktur. Zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, önüne ne tür iş gelirse, yapmaktadır. Kazandığı paranın bir kısmı ile Fransa'ya oradan da Necmiye ile birlikte Almanya'ya geçmeyi, ilk fırsatta tekrar Londra'ya dönüp İngilizce kursuna devam etmeyi düşünür.

⁴⁷ İhtimal Ayhan Gerçeker'in György Lukase İle Konuşma başlıklı çevirisini kasedip, “Bir de revizyonizm, oportünizm v.s. gibi konulara fazla girmemeli. Hatalar yapabiliriz.” der ve kendi düşüncesini, “Edebiyat yanımız her zaman asıl ağırlığı taşımalıdır.” şeklinde bildirir. Paris'ten yazdığı 5 Şubat 1971 tarihli mektupta da “Sıkı bir kültür dergisi, namuslu şiirler. Az şey değil bu.” demek suretiyle görüşünü genişletip pekiştirir.

⁴⁸ Refik Durbaş Şiirin de Kokusu Vardır isimli fantezi ağırlıklı yazısında, Ahmet Haşim'den başlayarak kendi kuşağına kadar ve kendi kuşağından bazı şairlerin bir veya daha çok şiirinden hareket ederek, şiirin kokusunu arar. Ona göre Ahmet Haşim'in şiiri karanfil, Ahmet Kutsi Tecer'in gül, Sait Faik'in meyhane ve zeytinyağı, Oktay Rıfat'ın Deniz, Attila İlhan'ın kaldırımlarda yağmur, A.Kadir'in kadın teni, Ece Ayhan'ın zakkum, Kemal Özer'in Ekmek, Özdemir İnce'nin kan, Gülten Akın'ın kar, Turgut Uyar'ın yanmış yağ, Metin Demirtaş'ın karanfil ve gülhatmi, Süreyya Berfe'nin yayla, Ataol Behramoğlu'nun kuru ot kokar (Durbaş.1998:9).

Ataol Behramoğlu'nun bu şekilde değerlendirilmesi, ihtimal, Sana Seslenmek İçin isimli şiirin “Tezek kokusu ve yanık ot kokusuyla

Loş bir oda duyusuyula gelen uyku”

mısralarındaki “yanık ot kokusu” ndan gelebilir. Ancak, şairin bu şiiri kitabına alırken bu iki mısraı çıkardığını belirtelim. Bu kanaat Nasıldı Annemin Yüzü şiirinin;

Kuru ot kokusu getirsin rüzgâr

Yağmur usulca yağarken

Mısralarına da bağlanabilir.

3.3 Paris'te Hayat

Ataol Behramoğlu 21 Ocak 1971 tarihli mektubunu Paris'ten yazar. Ansızın Fransa'ya geçmek durumunda kalmıştır. Ev bulamamanın sıkıntısı içindedir. Yaza kadar Fransızca'yı öğrenmeyi planlamaktadır. Bir yandan da içinde yepyeni şiirler kabardığını söyler. Ancak onları yazıya dökebilmek için biraz sabırlı ve daha az sinirsiz olması gerekiyor. Bu ruh hâli ile de, içindeki “gitmek” duygusu burada da devam ediyor ve “bir süre sonra gideceğimi biliyorum.” diyor (Behramoğlu, Özel 1995:143).⁴⁹

Çok fazla kitap okuyamadığını söylemekle beraber Çimento'yu⁵⁰ okuduğunu, Memleketimden İnsan Manzaraları'nın başucu kitabı olduğunu, ara sıra Shakespeare ve Byron okuduğunu söyler. Byron'na hayranlığını dile getirmekten geri durmaz.

Kapital'i Rusçasından okumaya başlar.

5 Şubat 1971 tarihli mektubunda, bir önceki mektubunda anlattığı, içinde yazılmayı bekleyen yepyeni şiirlere daha da açıklık getirir ve adeta bir yandan tema, bir yandan içerik, bir yandan da estetik düşüncelerini dile getirir:

“İçimde deli dolu şiirler var. Günlük sıkıntıları, sinirlilikleri aşabilirsem yazabileceğim şeyler. Geniş, güzel, güneşli şiirler. Onları söyleyemedikçe göğsüm çatlayacakmış gibi daralıyor, kederden bunalıyorum. Hayata ilişkin şarkılar. Çağımıza yaraşan, kavgamızın güzelliğine, tabiatın sonsuz güzelliğine, varoluşun sersemletici güzelliğine yaraşan şeyler. Yıllardır (belki ta çocukluğumdan), biriktire biriktire getirdiğim şeyler. Bütün namussuzluklara, bönlüklere, kabalıklara, yalınkatlıklara karşı; hayatın inceliğini, çarpışa çarpışa kendini yaratan insan aklının korkunç serüvenciliğini yazmak. Ciğerlerine hayatın ilk soluğu çarptığı zaman acıdan ve mutluluktan bağırان bir çocuk gibi...” (a.g.e: 146).

Londra'da başladığı, ancak adı ve konusu üzerine hiç bilgi vermediği oyununu da bitirmek üzeredir. Eseri, sahneye konulabilecek, normal uzunlukta

⁴⁹ Nitekim bir yıl sonra Rusçasını geliştirmek üzere Moskova'ya gidecektir.

⁵⁰Fyodor Gladkov (1883-1958)'un devrim sonrası Sovyetler Birliği'ni anlatan romanı. Türkçe'de “Fabrika” adı ile basılmıştır.

planlamıştır. “Çehov sitili ile Brech sitili arasında bocalayan, oldukça iyi bir oyun” olacaktır. Bu arada dergi için Neruda’dan da şiirler çevirmektedir. Halkın Dostları’nın aranılan bir dergi olması için nelerin yapılması gerektiği hususunda da düşüncelerini bir taraftan İsmet Özel’e, diğer yandan, dergide sorumluluğu artan Nihat Behram’a yazmaktadır. İsmet Özel’e yazdığı mektupta, derginin istenilen seviyeye gelebilmesi için küçük sanat haberlerine, küçük küçük sanatla ilgili uyarılara, sloganlara yer verilmesi gerektiğini, bunun zor olmadığını söyler. Bir yandan da kucaklayıcı olmasını, Rıfat Ilgaz, A. Kadir, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın gibi, belli düzeyin üzerine çıkmış toplumcu yazarlar ve hem dergi adına ve hem de kişisel olarak daima ilişki içinde olunması gerektiğini, bunun çalışmalara canlılık kazandıracağını söyler. Dergide bol resim, karikatür bulunmasını da tavsiye eder (a.g.e.).

Bu arada, Behramoğlu ve Özel arasındaki mektuplara, Halkın Dostları etrafında birtakım çalkantıların olduğu yansır. Bu yeni durumun bir başka yansıdığı alan da Behramoğlu ve Nihat Behram’ın birbirine yazdığı mektuplardır (Behramoğlu, Behram, 2015).

Ataol Behramoğlu’nun yurt dışına çıktığı ay Halkın Dostları’nın yedinci sayısı yayınlanmıştı. Bundan sonraki birkaç sayı, her şey yolunda olarak devam eder. Hemen her sayıda, yeni, devrimci bir edebiyatın doğmasına yol açacak tohumların atıldığı ve yeşermesini sağlayacak şiir, deneme ve tercüme yazılar yer alır. Her sayıda bu ağırlık ve anlayış kendini açık şekilde gösterir. Ataol Behramoğlu, Paris’ten sadece önerileri ile değil, yazdığı ve çevirdiği şiirlerle de Halkın Dostları’nı destekledi. Rus şair Nekrasov’dan şiirler çevirdi. Bu çeviriler onun için hiç de kolay olmadı.” Nekrasov’u bir türlü kıvıramıyorum. Aslında okuduğumda çok hoşuma gidiyor. Ama işi Türkçeye dökünce olmuyor nedense. Belki de çağdaş şair olmayışından. Ölçülü, uyaklı bir şiiri var. Şimdi oturup bütün o ölçülerin uyakların karşılıklarını bulmak olacak iş değil. Dümdüz çevirmeye kalktığında da bir şeye benzemiyor. Galiba çağdaş şairler bulmalı çevirmek için” (Behramoğlu, Behram, 2015:26). Bu ifadeler, klasik nazım şekilleri ile yazılmış şiirlerde vezin ve kafiye konularının şairi zorladığını gösteriyor. Böyle olmasına rağmen Behramoğlu Nekrasov’dan şiirler çevirir ve dergiye gönderir.

Nihat Behram'a yazdığı, tarihsiz, ancak bir önceki ve bir sonraki mektuba göre, Temmuz 1971'de yazıldığı anlaşılan mektupta, Avrupa'ya geleli yazdığı şiirlerin iki büyük defteri dolduracak kadar olduğunu, bu şiirlerin her birinde ayrı ayrı güzel yanların bulunduğunu, ancak hiçbirinin tek başına yayınlanacak düzeyde olmadığını söyler (Behramoğlu, Behram 2015:27).

Bütün bunların yanında, bir yandan da yukarıda işaret ettiğimiz gibi, İsmet Özel'e yazmasını tavsiye ettiği Mustafa Suphiler üzerine, kendisi bir destan yazmaya girişmiştir. Bunu ilk olarak yine İsmet Özel'e yazdığı 13 Şubat 1971 tarihli mektubundan öğreniyoruz. “ İlk fırsatta M.Suphiler için destanımsı bir şeyler yazmayı da tasarlıyorum. Ama kesin kararımı, gereken belgeleri toplayıp değerlendirdikten sonra verebileceğim” (Behramoğlu, Özel 1995:156-157).

Bu yoğun şiir çalışması içinde doğru dürüst, gelir getirecek sürekli bir işi de yoktur. Bu durumun yol açtığı maddi imkânsızlık sınırlarını da yıpratmaktadır. Adeta her şey onu rahatsız eder: “Bir yandan da arabaların vızıltısı, vb. Paris çok yorucu bir şehir. Rezalet bir yaz. Sokaklarda avanak bir turist kalabalığı, cıyak cıyak sesler” (Behramoğlu, Behram 2015:24).

Bu sıkıntılı ortam içinde iken dahi, gelecek öğrenim dönemi üniversitede felsefe kurslarını izlemeyi, bu yolla bilimsel terminolojiyi iyi kavramayı planlar. Edebiyat, tarih, ekonomi de takip etmeyi düşündüğü kurslar arasındadır. Her şeye rağmen direnmek ve daha güçlü ve donanımlı olarak Türkiye'ye dönmek arzusundadır (a.g.e: 24).

12 Mart 1971 muhtırasından sonra basın üzerindeki baskı arttı; Halkın Dostları da bu baskıyı derinden hissetti. Bu baskı sonucu olabilir, aralarında gerek sanat ve edebiyat ve gerekse politik anlayış yönü ile tam bir yakınlık, ortak tavır ve anlayış bulunan ekip arasında bazı farklı davranış şekilleri kendini göstermeye başladı. Bu farklılıklar daha çok dergi yönetimi etrafında su yüzüne çıktı. Ataoğulları Behramoğlu ile İsmet Özel'in mektuplaşmaları sorunu çözmeye yetmedi. Dergi on ikinci sayıdan sonra Nihat Behram'ın yönetimdeki ağırlığı altında ve İstanbul'da çıkmaya başladı. Gerçi derginin sahibi ve sorumlu yönetmeni İsmet Özel, yazı işleri sorumlusu da Nihat Behram'dı. Böyle olmasına rağmen, Ataoğulları Behramoğlu, Nihat Behram'a derginin tek sorumlusu sensin. Bunu böyle bil, direktifi ile arka çıktı, destek verdi. Nihat Behram da aldığı bu destekle dergiyi

nasıl çıkardığını, “13. sayıdan sonra ben dergiyi çıkarma ve ödünsüz çıkarma kararı verdim. Çıkarma kavgasını her türlü sabotaja karşılık İsmet’e ödünsüz çıkarmayı da Ayhan, Murat, Bekir’e karşı verdim” (Behramoğlu, Behram.2015:243), şeklinde anlatır. İsmet Özel de derginin on ikinci sayısından sonra bir kriz dönemine girdiğini söyler (Behramoğlu, Özel.1995:165).

Dergi yönetimi etrafındaki sıkıntılar ve sıkıyönetim baskısı üzerine İsmet Özel dergiye bir süre ara verip daha sonra, daha güçlü ve donanımlı olarak çıkma düşüncesine kapılır. Ataol Behramoğlu, derginin her ne pahasına olursa olsun çıkması taraftarıdır. Derginin çıkmasına önem verir ve kendisine umut veren şeyin dergi olduğunu söyler (Behramoğlu, Behram, 2015:33). İsmet Özel’in dergiye ara verme teorilerine bir türlü akıl erdirememekte, hem derginin devamını istemekte, hem de gelecek sayılar için daha sıkı hazırlanmayı düşünmektedir. Ona göre dergi gerçek rayına oturmuştur. Dar bir kuşak çekişmesini aşmış, teori ve pratiği ile bir halkın kaderinde rol oynayabilecek bir yayın organı durumuna gelmiştir. Ataol Behramoğlu Halkın Dostları’nı önemseydiğini söylüyor, gerek bireyci tutuma, gerek köhne toplumcu tutuma karşı sağlıklı bir kültür sanat hareketi oluşturabilmek ve genç insanların kafalarına olumlu tohumlar ekebilmek için Halkın Dostları’nın şart olduğunu, ama eğer çıkmayacaksa, bunun kendileri tarafından değil, hükümet tarafından kapatılmak suretiyle olması düşüncesindedir.

Ataol Behramoğlu’nun dediği olur ve Halkın Dostları Eylül 1971’de sıkıyönetimce, halkı isyana teşvik ve milli duyguları zedeleme gerekçesiyle kapatılır. Nihat Behram, ağabeyine yeni bir dergi çıkarmayı teklif eder. O da, derginin kapatılmasının karşılıklarına üç yol çıkardığını; buna göre, ya yasal yollar zorlanıp, dergi yeniden çıkarılacaktır, ya, yayınevi kapatılmadığı için, Halkın Dostları Yayınevi adına, Aylık Dergi diye bir derginin yayımına başlanacaktır, ya da yeni bir adla, yeni bir dergi çıkarılacaktır. Behramoğlu, çıkaracağımız dergi, çıkardığımız derginin gerisinde kalmamalıdır demek suretiyle, bunlardan yeni bir dergi çıkarma fikrini benimsediğini belirtir (a.g.e: 53), ve “Aklımda sıkı bir dergi tasarısı var. Adı Aylık Dergi olabilir, daha önce yazdığım gibi.

Günümüzün ekonomi, felsefe, estetik, siyasal ve edebiyat sorunlarını ve ürünlerini kapsayan kalınca bir dergi” (a.g.e: 57).⁵¹

3.4 Evlilik İyi Gitmiyor

Nihat Behram, ağabeyi Ataol Behramoğlu'nun İstanbul ve Ankara' daki gözükulağı, alıcı-verici anteni gibidir. Türkiye'nin siyasi durumundan derginin yeni sayılarının hazırlanışına, dergiye gelen her türden yazıların özelliklerine, A. Kadir, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Kerim Korcan, Asım Bezirci gibi kendilerinden yazı isteneceklerle, sol edebiyat ve fikir dünyasının dergiye karşı aldığı tavıra, verilen ilanlara, satış ve abone durumuna, kendisiyle mektuplaşmasına rağmen İsmet Özel'le ilgili haberlere, Nedim Gürsel, Bedrettin Cömert, Bekir Yıldız, Murat Belge ve diğerleri üzerine bilgilere, yeni çıkacak sol dergilere kadar hemen her bilgi bu göz tarafından görülür, bu kulak tarafından işitilir, bu antene verilir ve Ataol Behramoğlu'na ulaştırılır. Necmiye Alpay'ın bile Nisan 1971'de Ankara'da olduğu haberini yine bu antenin sesinden alırız

“Mektubunu dün aldım. Hemen notere gidip iki nüsha çıkarttım. Yarın tiyatrodaki parayı alacağım ve hemen Ankara'ya gideceğim. Necmiye'yi orada bulup parayı vereceğim. Bir aksilik o sıra Necmiye de İstanbul'a gelir diye Yurdakullara da haber bırakırım rahat ol” (a.g.e: 200-204).

Necmiye Alpay Türkiye'de çok kalmaz, Paris'e döner.

Ataol Behramoğlu Avrupa'ya çıktığında, kendisinden iki ay kadar önce Paris'e gelen eşi Necmiye'nin yanına gitmediğini yukarıda gördük. Bunun nedenini bilmiyoruz ama aralarının iyi olmadığını İsmet Özel ve Nihat Behram ile mektuplaşmalarından öğreniyoruz. Doğan Özgüden'in anlattıklarından ise bir süre bir arada olduklarını da öğreniyoruz. “Şair Ataol Behramoğlu, eşi doktora öğrencisi Necmiye Alpay, eski TİP yöneticilerinden Feridun Aksın, eşi ressam Nevhiz Aksın, bizi gerçekten bağırlarına bastılar. Büyük zorluklar içinde yaşadıkları küçük stüdyolarını, aşlarını bizimle paylaştılar” (Özgüden, 2011:71).

⁵¹ Ataol Behramoğlu'nun bu yazdıkları, Ocak 1975'te çıkardığı Militan adlı derginin ilk işaretleri gibi görülebilir

Necmiye ile aralarında olan durumu, Behramoğlu'nun, kardeşi Nihat'a art arda yazdığı mektuplardan takip edebiliyoruz. 29 Haziran 1971 tarihli mektubunda Nihat Behram'a yazdıklarından, Necmiye ile Nihat'ın da mektuplaştıklarını öğreniyoruz. "Necmiye iyidir. Şu sıralarda sana bir şeyler yazacaktır belki." Altı gün sonra yine Nihat'a yazdığı mektuptan aile içindeki durumu daha açık öğreniyoruz. "Gidip Necmiye'yi arayacağım şimdi dergiyi göstermek için. Az önce yine kavga etmiştik, ama dergi yumuşattı beni." Behramoğlu mektupla Necmiye'nin adresini de verir. 22 Temmuz 1971 tarihli mektubunda ise şu bilgi vardır. "Necmiye Paris dışında bir yerde. Birkaç ay ayrı kalarak çalışmanın ikimiz için de iyi olacağına karar verdik." Aynı mektupta şair, harıl harıl çalıştığını, yazmayı tasarladığı Mustafa Suphi Destanı için bir sürü kitap okuduğunu, arada bir bazı parçalar da yazdığını söylüyor. İki gün sonra yazdığı, 24 Temmuz tarihli mektubunda, Necmiye'ye karşı olan duygularını da yazıyor: "Necmiye'ye yazdığın mektup bende duruyor (Senden mi Defne' den mi bilmem). Adresi belli olunca göndereceğim kendisine (...). Bu, Necmiye'ye olan sevgimi artırıyor... Ama yine de olumsuz bir şey var aramızda. Ölüm korkusu filan gibi doğaüstü birtakım duygular belki. Mutlak bir beraberlik düşüncesi, hayat sona ermişçesine titretiyor beni." 29 Temmuz tarihli mektubunda Necmiye'nin Paris'ten ayrılalı on gün olduğunu, gider gitmez yazacağını, ama hiçbir şey yazmadığını söyler. Kendisi Paris'te sıkıntı içindedir. Sürekli bir işi yoktur. Gece bekçiliği yapar. Arkasından bir otelde kâtiplik bulur. Görevi telefonlara bakmaktır. Bu iş ona kitap okuma zamanı ve Fransızcasını ilerletmek imkânı sağlar. İçinde bulunduğu ruh hâlini daha iyi anlatabilmek için Nihat'a Bir Gün Mutlaka'nın, Yeni Bir Şarkıya'nın ve Yıkılma Sakın'ın son mısralarını hatırlatır ve "Yeni Bir Şarkıya'nın bazı mısralarındaki ve özellikle "Kederliyim, binlerce sebep var kederli olmama" mısraındaki sezgilerine şaşırdığını dile getirir (Behramoğlu, Behram. 2015:70).

Bir yandan da Necmiye'nin yokluğu, ona karşı duyduğu özlem, şairi hayatın uzağına düşürmüştür: "Necmiye bir aydan fazladır Paris'te değil. Güzel yüzünü, dal gibi bedenini ben de özledim". Bu özlemler içinde Necmiye ile aralarında olan duygu kopukluğunu ifadenin devamında şiir dili ile söze getirir:

Ama bir şey var
Aşkımızı aralayan,
Küçük gülüm, sen
Uzaktasın
Ve dünya da bana
Uzakta.

Ataol Behramoğlu mektubunda, Necmiye'yi özlediğini, hayatında tuttuğu yeri ifade edecek şekilde anlatıyor, ama aynı mektupta bir başka kadının çekiciliğini, yaşadığı bu hâli Abdülhak Hamid örneğine benzeterek anlatmaktan da geri durmuyor:

“Al işte sana, şu yukardaki satırlara tam karşıt bir duygu: Birkaç gün önce trene bindirip gönderdiğim İsveçli kızın da, harikulade, berrak gözleri vardı. Ve gülerken, gözlerinden taşan ışıklar, bütün yüzünü kaplıyordu. Lisede edebiyat hocası, Abdülhak Hamit bir yandan Makber'i yazarken, öte yandan yeni sevgilisine aşk şiirleri yazıyordu demişti de, şaşır kalmıştım...” (a.g.e: 46).

Nihat Behram, Ataol Behramoğlu ile eşi Necmiye arasındaki sıkıntılı duruma, ağabeyine bazı ima ve hatırlatmalarda bulunmak, Necmiye'nin kişiliğini de yeniden söze getirmek suretiyle çözüm yolu bulmaya çalışır: “İkinci değineceğim nokta sevgili Necmiye ile bir türlü refah bir soluğu bölüşememen (...). Sevgili edinmek bir ömürde bir kere rastlayan bir şey insana. Oysa yüzlerce kadın olabilir insanın hayatında. Sevgililik üstün bir düzeyde kurulan ilişkidir. Temelindeki harçta gözyaşı, insan teri, emek, hatıralar ve koca bir yüreğin güvenle salladığın beşiği vardır.

Dırdır ve çekişme -ne yazık ki durmadan yaşanan bir ağrı- toplumsal mikroplardan arınamayışın sonucudur (...). Ve unutma ki Necmiye- o koca yürekli yüce kişi- seni her zaman dik tutacak bir ürünün başağdır” (a.g.e: 251).

Ataol ile Necmiye arasındaki bu çözümlüş nihayet ayrılığa kadar varır. 20 Aralık 1971 tarihli mektubunda Behramoğlu durumu biraz da tahlili şekilde, içinde bulunduğu ruh halini de dile getirerek ve ayrılımları gerektiği kararlılığını da belirterek şöyle anlatır:

“Söyleyeceğim en önemli şey, Necmiye’yle kesin ayrılığa karar vermiş olmamızdır. Türkiye’ye birkaç gün sonra (Çarşamba günü uçakla hareket ediyor buradan), gelecek oluşunun başlıca nedeni de zaten bu işi çözümlenektir.

Bir zaman için gerçekten büyük bir beraberliği yaratabileceğimize inandığım bir insanı yitirmek güç. Bunu söylemeliyim. Ve Apollinaire gibi söylersek – Bugün hâlâ sevmekte olduğum- Tabii bütün bunlar görece şeyler. Hayatın kendisi gibi. Ayrılmamız gerekiyor. Bu beni daha sağlıklı, daha atılgan ve daha dinç kılacak. Umarım, daha verimli. Necmiye hakkında şu anda olumlu ya da olumsuz bir şeyler söylemeye gereksinmiyorum. Çok değerli, çok seçkin, çok sevimli bir insan elbet. Ama birlikteyken, birbirimizin olumsuz yanlarını azdırıyor olmalıyız. Sonuçta da, doğrusunu istersen, kendimi çok az haksız buluyorum. Gerekirse uzun konuşulabilir bu konuda daha sonra, Ama galiba gerekmez” (a.g.e: 67).

Aynı gün İsmet Özel’e yazdığı mektupta durumu daha az söz ama daha çarpıcı ifadelerle şöyle anlatır: “ Söylenecek bir milyon şeyden hangi birisini söyleyeyim. Delice kederli olduğumu mu. Belki de mutluyum. Bilmiyorum” (Behramoğlu, Özel.1995:177).

Ataol Behramoğlu mektuplarında yazdıklarının dışında, Notlar I isimli şiirini baştan sona Necmiye Alpay’la ayrılışlarının kendisinde oluşturduğu yalnızlık ve boşluk duygusuna ayırır.

Alacakaranlıktayım, birini bekliyorum

giriş mısraını şair, şiir boyunca, küçük bazı değişikliklerle dört defa tekrarlar. Sevgili gitmiştir ama bekleyiş, daha doğrusu dönebileceği ümidi devam etmektedir. Ancak şair içine düştüğü durum üzerinde düşünmekten de geri durmaz:

İnsan her zaman

Bir uçuşuma

Hazır olmalı diye düşünüyorum.

Ölmeye soğukta ve tek

Kalmaya.

Hayatın içinde ve karşısında tek kalma veya tek olma hali, şiir boyunca

Tekim, hayatımı

Düşünüyorum.”

Hayatın içinde ve karşısında tek kalma veya tek olma hali, şiir boyunca

Tekim, hayatımı

Düşünüyorum.”

şeklinde, ama küçük değişikliklerle altı defa kullanılır. Buna rağmen Tek bir hayatın da önemli olabileceğini belirtir.⁵² Fakat yine de,

“Uzaktaki beyaz kız

Belki beni

Hiçbir zaman anlamadı

Bu belki benim içinde böyle.

Ama seviştik bazı odalarda.

Mutlu zamanlarımız da oldu.”

şeklinde durum üzerinde düşünmekten geri durmaz.Şiir boyunca devam eden karanlık, ıslak, yapışkan, kirli yağmur şairin duygularına refakat eder.

O, “Kaderin Böylesine

Bir Çırpıda

Ve Sersemce

Belirlenmesi”

karşısında kendisini hazır gibi hissediyorsa da şaşkındır. Göğsü, parçalanacakmış gibi daralır. Ama o artık tek başınadır ve hayatını düşünmektedir. Bir yandan da alacakaranlıkta birini beklemektedir. Necmiye o sarsıntı içinde, beklenecek sevgili olarak şairin duygularında iz bırakır.

Ataol Behramoğlu, Necmiye Alpay ile evlilikleri bir yandan bu şekilde bir sona doğru sürüklenirken, diğer yandan sıkıntılı ve yorgun hayatını devam ettirir; değişik ve kısa süreli işlerde çalışır. Yine Nihat’a yazdığı 28 Eylül 1971 tarihli mektubuna göre hem kafası, hem vücudu dehşetli yorgundur. On günden beri Paris civarında üzüm bağlarında çalışmaktadır (a.g.e: 53). Burada bağ işinin bitmesi üzerine İsviçre’ye geçer. Lozan gölü civarındaki dağ yamaçlarında,

⁵² Bu mısralar Nihat Behram’a yazdığı 24 Aralık 1971 tarihli mektupta bahsettiği şiir taslakları arasında vardır (Behramoğlu, Behram.2015:7).

berbat şartlarda üzüm taşıyıcısı olarak çalışır. “ Sırtımda üzüm dolu küfeyle yürürken bir yandan da elimdeki Le Monde’un katlayarak küçülttüğüm birinci sayfasındaki baş yazıyı heceleyerek, yaklaşık bir yıldır öğrenmekte olduğum Fransızcamı ilerletmeye çalışıyorum” (a.g.e: 55).

Sona eren evliliği ve kesintilerle devam eden zorlu çalışma hayatı arasında Behramoğlu Türkiye ile ilgili konuların dışında kalmaz. Türkiye’deki sıkıyönetim uygulamalarını hafifletmek, siyasi ortamı normalleştirmek için çalışan komisyonlara etkili şekilde katılır. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan hakkında sıkıyönetim mahkemesinin verdiği idam kararının kaldırılması için çeşitli muhalif eylemlerde yer alır, bu amaçla Paris Türk Öğrenci Derneği’nde basın toplantısı düzenlenmesini sağlar, toplantıda kendi hazırladığı Fransızca bir bildiri okur, arkasından açlık grevini başlatır. Grevciler arasında Necmiye Alpay da vardır. Avrupa Konseyi’ne sunulmak üzere, Türkiye’deki sıkıyönetim uygulamalarını bir nevi şikâyet şeklinde hazırlanan Türkiye Dosyası’nın baskı işlerine ve redaksiyonuna katılır, Türkiye’deki sıkıyönetim rejimi uygulamalarını Fransız kamuoyuna duyurmak üzere, Nisan 1971’den itibaren çıkarılan Nouvelle de Turquie ismindeki enformasyon bülteninin yayınında çalışır, Nazım Hikmet ve Aziz Nesin’in eserlerinden yararlanarak, Vedat Sinan(Vedat Demircioğlu), Sinan Cemgil takma adlarıyla bazı metinlerini kaleme aldığı Geleceğe Destanlar (Legendes à Venir) Mehmet Ulusoy’un, arkadaşları ile birlikte kurduğu Theatre de Liberte (Özgürlük Tiyatrosu)’ de sahnelenir (Behramoğlu, Özel 1995:192). Hem Fransız kamuoyuna ve hem de dünyaya, Türkiye hakkında sürekli bilgi verecek yasal bir merkezin ve İno-Türk adında bir de basın ajansı kurulmasına katılır ve üyesi olur. Bu çalışmaların hemen hepsi, hem Ataol’la evlilikleri devam ederken ve hem de ayrılmalarından sonra Necmiye Alpay da katılmıştır. Üyelerin çoğu bu çalışmalarda takma ad kullanır. Ataol Behramoğlu da daha önce kullandığı A. Baykal adını kullanır. İsmet Özel’e ve kardeşi Nihat Behram’a yazdığı mektupların bir kısmını da bu isimle yazmıştır. Necmiye Alpay da Müge adını kullanmıştır (Özgüden, 2011: 71, 84-87, 94-95, 107-108, 182,184,192, 226-227).

Ataol Behramoğlu, gerek İsmet Özel’e ve gerekse Nihat Behram’a yazdığı mektuplarda, yeri geldikçe, parçalar hâlinde, günlük yaşama şekli üzerine

bilgiler verir. Şiirleri hakkında kaleme aldığı makalesi tartışma konusu olan Defne (Sandal)' ye yazdığı, 4 Eylül 1971 tarihli mektubunda, ise günlerinin geçiş şeklini uzun uzadıya ve adeta bir rapor dili ile anlatır:

“Bak, sana buradaki hayatımın bir raporunu çıkarayım. Öncelikle, günlük hayatımı saptayan şey, çalıştığım işin niteliğine bağlı. Ve burada hep geçici işler bulunuyor. Örneğin birkaç gündür bir otelde yazmanlık yapıyorum. Öğleden sonra saat 4.30'da başlayıp, gece 12'de sona eren bir iş. (Beklemekten başka yapacak fazla bir şey yok. Çünkü ben gelinceye kadar otel zaten dolmuş oluyor. İşim, çoğu İngilizce konuşan turistlere bir iki yanıt vermek). Evet, şu sıralarda, günlük hayatım bu işe göre ayarlı. Sabah 8.30-9.00 sularında kalkmış, sıcak bir şeyler içmiş olarak, dinç bir kafayla, çalışma (ve yemek ve her şey), masamın başına geçmiş oluyorum. Saat yarıma ve kimi zaman 1'e kadar, aralıksız, uzun şiirime çalışıyorum. Saat 1'de, eve pek uzak olmayan üniversite lokantasında yemeğe gidiyorum. Eğer sabahki çalışmam verimliyse, yemekten sonra bir saat çimenlerde oturmaya, ya da yüzme havuzuna gitmeye haklı

buluyorum kendimi. Yoksa hemen dönüyor ve tekrar çalışıyorum. 4'e çeyrek kala metroya biniyor, işe geliyorum. Yaptığım ufak tefek işlerin yanı sıra (ki yabancı dil pratiği oluyor bunlar, ve sanırım çok yararlı). Fransızca ya da İngilizce bir şeyler okuyorum saat 8' e kadar. Şu sıralarda (ve çoktandır). Marksizmin yeni sorunlarıyla ilgili kafam, bir de yazdığım uzun şiire ilişkin konularla. Okuduğum şeyler bunlara ilişkin oluyor çoğunlukla. Araya romanlar, piyesler, ve elbet şiirler de giriyor. Gece 8-9'dan sonra gelip giden azalıyor, o zaman Rusça'ya başlıyorum (Ana'yı okuyorum birkaç gündür. Bir de Çernişevski'nin Ne Yapmalı'sını. Bir de Genç Marks diye hoş bir kitap.). Yine gece, arada bir, dörtlük denemeleri yapıyor ve bir küçük zaman da uzun şiire ilişkin bir şeyler yazmaya ayırıyorum. 12'de buradan ayrılıyor (akşam yemeği yemiyorum sayılır. Burada çöregimsi bir şeylerle idare ediyorum. Zaten şişmanlamaktan da ödüm kopuyor), ve 1'e doğru, oldukça yorgun bir zihinle eve dönüyor ve uyuyorum hemen.

Bir hafta öncesine kadar gece işçisiydim (Renault'da çalışmıyordum hayır. Bir gece bekçiliği şirketinde çalışıyordum. Hangi kurumda boş yer varsa oraya gönderiyorlardı. İşim, sabaha kadar oturup beklemektir. Birkaç gün Renault'ya ilişkin bir otomobil parkında, birkaç zaman da bir sigorta şirketinde oturdum). O zamanlar da hayatım bu işe ayarlıydı. Sabah saat 6'da bir Humanité satın alıyor, didik didik okuyordum. 8'de evde olup, 12'ye kadar uyuyordum. Sonra yemeğe

gidiyor, yemekten sonra da akşama kadar bir şeyler yazıyordum yine. Gece de yarı okuyarak, yarı kestirerek düzensiz bir biçimde geçiyordu.

İşte böyle sevgili Defne, Zaman korkunç hızlı geçiyor diyebilirim. Ve insan beyni de buna ayarlı. Yani zaman çabuk geçmese (ve gün 24 saat olmasa), beyin parçalanabilir. 1 yıl olacak birkaç gün sonra, ben Türkiye’den çıkmalı. Beni korkunç üzen kişisel dertlere rağmen, iyi çalışıyorum diyebilirim. Boşa zaman geçirmediğimi sanıyorum. Ve asıl şimdilerde girmeye başlayacağım istediğim çalışmalara. Marksizm Leninizmin bazı klasikleri, ve bir de bu konuya değin modern sorunlar üstüne temel yapıtlar okumak, çağdaş sanat-estetik sorunlarına ilişkin bir şeyler, bir de daha çok, az gelişmiş ülkeleri ya da yeni sosyalist ülkeleri (Küba, Şili), kapsayan bir açıdan, günümüz romanından, şiirinden ve genel olarak bütün edebiyat dallarından bir şeyler okumak. Aslında, doğrusunu istersen, cahil filan bulmuyorum kendimi. Telaşlı da değilim. Tam tersine, tepeden bakıyorum Avrupa’ya. Gururluyum. Ama yine de bir şeyler var öğreneceğim, biliyorum. Sakince, bunları edinmeye çalışıyorum şimdi (a.g.e: 48-49).

Burada çok güzel şeyler yaşanabiliyor. Düşün, tek bir gecede Aragon’u, Rafael Alberti’yi dinliyorsun ve Theodorakis’i, Picasso gecesinde. Yazık ki Neruda katılmadı o geceye, Aragon’la ayak üstü şöyle bir tanıştık. Ama bu sonbahar ve kış, hem onu hem Neruda’yı yakından tanıyacağım. Bir yandan da kitaplarını okuyorum şu sırada. Karşılaştığımızda soracağım şeyler çoğalsın diye. Rafael Alberti galiba Fransa’da oturmuyor. Sanırım Picasso gecesini için gelmişti. Şiirini (Picasso’nun gözleri), İspanyolca okudu. Sonradan bir Fransız aktörü okudu Fransızcasını. Alberti’yi dergideki şiiriyle sevmiştim zaten. Kendisini görüp dinleyince sevgim daha da arttı. Ahmed Arif’e benziyor. Şişman, sade, alçakgönüllü. Çok daha yaşlı bir insan tabii. Çok hoş bir insan, gerçekten büyük bir şair. Şiirini de çok güzel, çok coşkulu okudu ve çok güzel bir şiirdi anladığım kadarıyla. Aragon da volkan gibi bir herif. Dünyada şu sırada yaşayan şairlerin en büyüğü olduğu söylenebilir sanırım. Şiir yazmıyor da, fişkırtıyor sanki. Okuyuşu ve tavrı da pek güzeldi” (a.g.e: 59-60).

Ataol Behramoğlu, Paris’te dörtlükler ve büyük şiir dediği Mustafa Suphi Destanı’ndan başka, tıpkı Londra’da yazdıkları gibi küçük küçük, izlenimlerinden çıkmış, Orhan Veli’den gelen nükteye dayalı şiirler de yazar. Aragon’la karşılaşmasını ve ona ait düşüncelerini mektuplarında anlattığı gibi

bu şiirlerinde de dile getirir. Bunlardan birisi de Picasso gecesi için yazdığı, Picasso'nun 90. Doğum Yıldönümü Şenliğinde Karşılaştığım Aragon'a İlişkin İzlenim isimli şiirdir.

Aragon
Gerçekten
Kuyruklu yıldız gibidir.
Kuyruğu,
O yürürken
Ardı sıra giden
Yüzlerce genç şair

(Behramoğlu, 1983:52).

Ataol Behramoğlu'nun Abidin Dino ve M.Delouse tarafından Fransızca çevirisi yapılan Bir Gün Mutlaka isimli şiirinin bir bölümü, ayaküstü tanıştığı ve kısa süreli bir görüşme yaptığı Aragon'un Les Lettres Françaises adlı dergisinin Şubat 1972 tarihli sayısında "La Jeune poésie turque (Genç Türk Şiiri) sunuşu ile tek şiir olarak yayımlandı. Şiirin başına konan sunuşta Halkın Dostları'ndan da söz edilir. Behramoğlu'nun, derginin kurucularından olduğu söylenir (Behramoğlu, Özel.1995:185,190).Ataol Behramoğlu İsmet Özel'e yazdıklarına benzer bilgileri, aynı gün, Nihat Behram'a yazdığı mektupta da, ancak biraz daha geniş ve duygularını katarak anlatır (Behramoğlu, Behram 2015:73).

Aragon'un dergisinde, Ataol Behramoğlu'nun şiirinin yayınlanmasından hemen hemen bir buçuk yıl sonra, yine bir Fransız dergisi olan Action Poétique'in Eylül 1973 tarihli 53.sayısında Yunus Emre ve Nazım Hikmet'in şiirleri ile birlikte Kör Bir isimli şiiri

yayınlanır. Eseri Fransızcaya Necmiye Alpay ile Marc Delouze çevirdi (Bir Fransız Edebiyat Dergisinde Üç Şair, 1973:6).

Pablo Neruda Ataol Behramoğlu'nun Paris'te olduğu sıralarda Şili'nin Fransa büyükelçisidir. Genç şair daha lise yıllarında Enver Gökçe'nin çevirilerinden okuyup sevdiği ve etkilendiği dünyaca ünlü şair ve politikacı Neruda'yı, Abidin Dino ile birlikte ziyaret eder. Neruda, bu iki Türk'ü kabul eder ve ayak üstü bir

süre görüşür. Bu ânı, unutulmaz bir durum olarak daima belleğinde canlı tutan Ataol için Neruda tükenmez bir kaynaktır. Kendisine Halkın Dostları nüshalarından vermiştir. Okudukça, Neruda ile aynı şeyleri hissettiğinin farkına varan Behramoğlu, Fransızca ve İngilizce'den yeterince anlayamadığı şairin Rusça tercümelerini araştırır. Neruda, onun için “Kocaman bir çocuk. Sonsuz bir yürektir”.

Neruda da bu genç Türk şaire, Şili'de İspanyol edebiyatı bursu teklif edecek derecede ilgi duymuştur. Behramoğlu, kendisine Santiyago yolunu açacak bu bursu “nasıl olsa bir yıl sonra döneceğim ben (...). Kalış süremi uzatmak niyetinde olmadığım için, buralarda edinebildiklerimle yetineceğim bu kez” (a.g.e: 63), diyerek İsmet Özel'in kullanmasını ister. Neruda bunu kabul eder, ancak İsmet Özel pasaport alamadığı için bu burs imkânı kullanılamaz. Behramoğlu, Nihat'ın da yurt dışına çıkmasını istemektedir (a.g.e: 68).

Defne'ye yazdığı, adeta bir günün raporu şeklinde olan mektubunda anlattıklarının dışında Paris'te dikkatini çeken başka zenginlikler de vardır. Bunlardan birisi de tiyatrodur: Tiyatro Birliği'nden edindiği bir yazar kartının sağladığı imkânla çok iyi yerlerden ve çok indirimli bir fiyatla istediği hemen her oyunu seyredabilmektedir. Şair, bu imkânın hem Fransızcasını geliştirmede hem de yazmayı düşünebileceği oyunlarda ona yararlı olabileceği düşüncesindedir.

Dörtlükler kitabında yer alan Paris şiirleri arasında bu tiyatro seyirlerinden söz açan sadece “Comedie Française” ismi ile;

Oyuncuların ve eşyanın

Yeri belirlenir

Başla komutu verilir

(Behramoğlu, Behram.2015: 52).

şeklindeki üç mısra vardır.

Bu şiirler arasında Fransızcanın öğretildiği en büyük kültür merkezi olan Alliance Française de,94 Fransız dili

Alınır satılır

Burada

Bayanlar, baylar

Haydi, kalmasın

Bedava! Bedava!

mısraları ile, biraz ironik, biraz gerçek, kendisine yer bulur.

Bu şiirler arasında bir örnekle de olsa, Paris'ten insan manzaraları çizildiği görülür. Şairin kendi ideolojisine göre seçtiği, resim unsuru ağır basan “Paris 1971” isimli şiir bunun örneği olarak görülür:

Önce hasta bir köpek sanıp irkildim
Duvar dibinde kıvrılan karaltıyı
Sonra baktım ki bir insandı bu

Bütün bu örnekler Ataol Behramoğlu'nun gerek kısa süreli İngiltere ikameti sırasında, gerekse Fransa'da, şiir yazmayı hiç bırakmadığını gösteriyor. Nihat Behram'a yazdığı Temmuz 1971 tarihli bir mektubunda da iki büyük defter dolduracak kadar şiir yazdığını, bütün bu denemelerde ayrı ayrı sevdiği taraflar olduğunu, ama hiç birinin tek başına, yayınlanacak olgunluğa henüz kavuşmadığını söyler (Behramoğlu, Behram 2015:27).

Ataol Behramoğlu 24 Aralık 1971 tarihli mektubunda da şiir yazmaya devam ettiğini, dörtlükler kaleme aldığını, bunlar arasında güzellerinin de olduğunu söyler.

Bütün bu yoğun şiir çalışmalarında amaç, Yahya Kemal'in ses kıt'asında söylediği

Yarab! Bana bir ses yaratan kudreti ver!

mısramı hatırlatan “Tek ve yoğun bir sese ulaşmaktır. Bunlar, “büyük bir şair olabilmenin yalazlanmaları” gibidir.

Ataol Behramoğlu'nun okumaları arasında Louis Althusser'in yazıları, La Nouvelle Critique, “Yeni Eleştiri” adlı derginin “Litterature et Ideologies” (Edebiyat ve İdeoloji), adlı hacimli bir eser olan özel sayısındaki makaleler, Karl Marks'ın Kapital'inin Rusçası, Fransız edebiyatından Appolinare, Cendrars, Baudelaire, Rimbaud, Nerval, Aragon'un Çalardı Basel'in Çanları adıyla Türkçeye de çevirilen bir romanı yer alıyor. Şair, bu kış “Fransız klasik ve modern edebiyatının belli başlı stratejik noktalarını ele geçirme” niyetindedir (a.g.e: 69-70).⁹⁵

Bir başka ifade ile, yurt dışında yapmayı arzuladığı ve tasarladığı şey “bir dil disiplini içinde temel yapıtları okumak”tır. Behramoğlu için çok önemli iki şey vardır: “öğrenmek” ve “uygulamak”. Kendisinin ifadesi ile “delice bir öğrenme

tutkusu”. Edebiyat tarihi, romanlar, şiir, felsefe, devrimci kuram, pratik ve bütün bu konuların güncel sorunları. Bir yandan da üretici olmayı, yazı yazmayı meslek haline getirmeyi, bu alanda profesyonel olmayı arzulamaktadır. Ama bütün bunlar “militanlık zorunluluğunu” da unutmama esası üzerinde yükselecektir (a.g.e: 87). Garaudy, Althusser, Lefebvre, daha önce Gramsci, bunları okurken dikkatine düşecek başka isim ve konular, önüne açılacak yeni ilgi alanları, o dönemin sosyalist ülkelerinin, Kübalı, Çek, Yugoslav, Yunan düşünürler; bütün bunlar şairin merak ve dikkat alanı içindedir.

Bu yoğun okuma gayretleri hiç de rahat ortamlarda olmadı. Bütün bunları anlatılamayacak, kadar kötü koşullarda, İşkenceye Karşı Belgeler kitabını hazırlarken, basarken ve basılmış bölümlerini sandıklarla, sırtında, Paris’in altıncı kat tavan arası odalarına taşıırken, teksir makinalarının başında, tahta masalara uzanıp, sabahladığı dönemlerin, zaman aralıklarında gerçekleştiriyordu (a.g.e: 118).

Ataol Behramoğlu, en rahat okuma ve çalışma ortamını, kısa süreler için de olsa, yaz tatilinin gelmesiyle buluyordu. Paris’te konforlu, ya da lüks evlerde, apartmanlarda oturanlar, yaz ayları geldiğinde, sayfiyeye, ya da başka ülkelere, tatile gittiklerinde, evlerini emanet edebilecekleri birisini bulma kaygısı taşırlar. Bazen Ataol Behramoğlu’nun da böyle bir imkânla, yurt odalarından kurtulup, rahat bir ortamda, bir yaz veya daha kısa bir süre geçirdiği olurdu. Doğan Özgüden, Behramoğlu’nun, şansına düşen böyle konforlu bir evden kendisini arayarak, “Şimdi croissant’ımı yeyip kahvemi içtim. Hava da güzel, destanı⁵³ yazmaya devam ediyorum” dediği zamanlar olduğunu anlatır (Özgüden, 2011:93-94).

Ataol Behramoğlu bu yoğun okuma ve yazma gayreti içinde iken bile, Avrupa’daki şiir etkinliklerini de mümkün olduğunca takip eder. Nitekim 15 Mart 1972 tarihli mektubunda Nihat Behram’a, Haziran ayının son haftasında Rotterdam’da (Hollanda), uluslararası bir şiir gününe katılacağını söyler (Behramoğlu, Behram, 2015:73).

⁵³ Mustafa Suphi Destanı

3.5 Moskava'ya İlk Gidiş

Ataol Behramoğlu, Paris yıllarında sadece bu kültür etkinlikleri içinde kalmakla yetinmemiş, kendisini yenileme, lisans eğitiminde tamamladığı Rus Dili ve Edebiyatı disiplinini daha da ilerletme, yeni yer ve insanlar tanıma, ideolojisi ve sanatını geliştirme adına önüne çıkan hemen her fırsatı da değerlendirmiştir. Bu fırsatlardan biri de Nazım Hikmet'in 10. Ölüm yılı üzerine Moskova'da Şubat 1972 tarihinde düzenlenen anma programına katılmasıdır. Bu konuda ilk bilgiye Nihat Behram'ın 15.12. 1971 tarihli mektubunda rastlıyoruz: “Unutmadan bir şey daha söyleyeyim. Sovyetlerde Nazım günü varmış. Buradan bazı sanatçıları davet etmek istemişler. Sanırım gidebilecek durumda kişi olmamış. Bunun üzerine senden söz etmişler ve “Kendisi Fransa'dadır, talebe birliği yoluyla haberdar edebilirsiniz” demişler. Bana bu kadar söylendi. Sen istersen ordaki konsolosluklardan durumu öğren. Zaten onlar da kendi ülkelerine dönüp ora konsoloslugu yolu ve talebe birliği aracılığı ile seni haberdar etmeye çalışacaklarmış” (a.g.e: 256).

Paris'te, Moskova'ya gitme, Nazım Hikmet'in anma gününe katılma işlemlerinin nasıl yürüdüğünü takip edecek bilgiye ulaşamadık, ama büyük hayranlıkla bağlandığı gençlik heyecan ve ümitlerini, sanatının bütün imkânlarını yoluna akıttığı bir ideolojinin merkezinde yapılan bu toplantıya katıldığını, İsmet Özel'e yazdığı, seyahati ve toplantı esnasında ve sonrasında gördüklerini, kanaatlerini, duygularını, coşku ve heyecanlarını ortaya çıkarabileceği olumsuz durumların endişesinden olacak; adeta bir işaret dili ile yazmak zorunda kaldığı 15 Mart 1972 tarihli mektubundan öğreniyoruz: “Gördüğüm sade şeylerden söz edememek acı. Avrupa'nın vıcık vıcıklığına karşı. Büyük bir şairin (bizim şairimizin), jübilesine çağrılıydım. Sade, güzel insanlar, güzel şeyler de var dünyada. Hayatımın en onurlu bir on beş gününü yaşadım geçen ay. Belli bir sağlamlığı geliştiren insanlar. Sağlıklı bir toplum. İyi birkaç şiir yazdım. Gerçekten nefis insanlar tanıdım” (Behramoğlu, Özel. 1995:186).

Şubat 1972 tarihinde Nazım Hikmet'in ölümünün 10.yılı için gerçekleşen bu Moskova seyahati, Behramoğlu'nun sanat hayatına bir ilgi ve sevginin

düşmesine de fırsat vermiştir. Fazıl Hüsni Dağlarca'nın vefatı üzerine kaleme aldığı yazıdan bu konuda şu bilgileri ediniyoruz.

“1970 başlarında Moskova'da unutulmaz birkaç günden sonra büyük ustayla aramızda derin dostluk bağları oluşmuştu (...), engin kişiliğini tanıyışım ve hayranlık duyuşumun başlangıcı, 1971 ya da 72'de Moskova'daki karşılaşmamızdır” (Behramoğlu, 2004; 2007:81-83)⁵⁴

Bu gibi davetler, zaman zaman bunalımlara kadar varan gurbet hayatı içinde, şairin dünyasına ümit ve canlılık getirir. Bu ilişkilerle hayatının bir başka döneme girdiğini söyler. Daha önce bir Fransız dergisinde çıkan şiiri, bu şiire, Halkın Dostları'nın kurucu ve sahibi olduğunun kayıt düşülmesi, başka ülkelerde, üniversite öğrencileri ve edebiyat öğretmenlerine hitaben yaptığı konuşmalarda ve edebiyat dergilerine verdiği mülakâtlarda, hem şiirlerinin ve hem de edebiyat hareketlerinin taşıdığı anlamı dile getirmesi; bütün bunlar, şiirlerinin ve başlattıkları edebiyat hareketinin, dünyanın çeşitli ülkelerinde okuyucularının olabileceği kanaatini kuvvetlendirdi. Hollanda'daki sanat hareketinin, ortaya koydukları edebiyatta güçlü ve başarılı bir damar bulmuş olmaları üzerine kendisini davet etmiş olabileceklerini düşünür. Nesil olarak da, yoğun bir şiir kaynağına sahip olduklarına ve yazdıkları şiirin dünyada bir önemi olabileceğine inanır (Behramoğlu, Özel, 1995:190-191).

Ataol Behramoğlu bu günlerde yine Türkçe dersi vererek geçimini; “ölmeyecek kadar” temin etmektedir. Yürüttüğü yoğun okuma faaliyetlerini, dil, edebiyat ve şiir çalışmalarını aksatır düşüncesi ile sürekli bir işe girmeyi düşünmez.

Şairin bu günleri Abdullah, Memet, Nihat, Murat, isimli şiirine bir yönü ile şöyle yansır:

Ben burada, yatağım darmadağın
Karnım aç, canım sıkkın
Yandaki odada gitar çalmayı öğrenen bir oğlan
Pencerem kişiliksiz bir avluya açık
Duvarda hapisteki arkadaşlarımızın isimleri

⁵⁴ Bu bilgi bize Moskova'daki Nazım Hikmet anma gününe Türkiye'den de katılımın olduğunu gösteriyor.

Bir yandan da Mustafa Suphi Destanı'nı yazmaya devam eder, arada bir şiir çevirileri yapar. "Sinirli ve yorgun" olmasına rağmen okumalarını sürdürür. Askerlik döneminde, Trabzon'daki ve daha önceleri tek satır okuyamadığı günlerden çok daha iyi olduğunu, nevrastenik durumun azgın olmadığını söyler.

Bütün çalışmalarına rağmen şiirde istediği düzeyi tutturamaz. Birkaç, iyi sayılacak şiiri olduğunu, ama bunları yayınlamak için uygun yer olmadığını söyler. "Hiç değilse çeviri şiirleri yayınlamak için olsa" diye hayıflanır (a.g.e: 191).

Ataol Behramoğlu'nun gurbet yıllarında hem hayatı hem şiiri için önemli ve verimli bir değişiklik 1972 sonbaharında meydana gelir. Nazım Hikmet'i anma günü için gittiği Moskova'da, ihtimal ki Sovyet Yazarlar Birliği'ne, lisans üstü çalışma olarak Rus edebiyatı üzerine araştırma yapabilmek için, burs talebinde bulunmuş ve bu talebi de kabul edilmiştir. Ancak Moskova'ya gidiş tarihi üzerine kesin bilgimiz yok. Bu konuda Doğan Özgüden'den şu bilgiyi alıyoruz:

"Ataol Behramoğlu Nice'den 29 Ağustos 1972'de bana Kardeşim Aylardır Hapiste başlıklı hayli uzun bir şiirini yollamıştı.

Acımı duyurmak için

Bütün binaları

Uçurabilirim

Bütün otomobilleri

Ateşe verebilirim⁵⁵

Ve durup

Dört yol ağzında

Durdurup

Gelip geçenleri

Haykırabilirim.

Kardeşim

Hapiste.

⁵⁵ Bu beş mısra kitaplarına alınmamıştır.

Kardeşi Nihat Behram'ın tutuklanmasından sonra Ataol son derece gergindi, sürekli arayış içindeydi. Mustafa Suphi destanını yazmaya devam ediyor, ama yaptığı çalışmaları yeterli bulmuyordu.

Ataol Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Rusça eğitimi görmüştü. Rusçadan çeviriler yapıyordu. Benimle dertleşmelerinde kendisine bu kararsızlık günlerini en iyi şekilde değerlendirmek için Moskova'ya giderek Rusça pratiğini artırmasını önermiştim.”

Bu bilgi bize Behramoğlu'nun Ağustos 1972 tarihinde henüz Fransa'da olduğunu, dinlenmek için Nice'e gittiğini, kendisinin arzu etmesi yanında, çevresinin de ona hem çalışmalarını kolaylaştırmak ve hem de Rus dili ve edebiyatını yerinde öğrenmek üzere Moskova'ya gitmesinin uygun olacağını telkin ettiğini gösteriyor. Ayrıca Özgüden ondan, Moskova'da “Mustafa Suphi üzerine ne bulursa getirmesini” de ister (Özgüden, 2011).

3.6 İkinci Kez Moskova'da

Doğan Özgüden'in anlattıklarından sonra, Ataol Behramoğlu'nun Moskova'da olduğuna işaret eden ilk bilgiyi, 29 Kasım 1972 tarihli mektubuna düşülen “A. Behramoğlu'nun bu mektupla başlayan mektupları, Rus edebiyatı üzerine çalışma yapmak üzere gittiği ve 1,5 yıl kalacağı Moskova'dan yazılmıştır.” şeklindeki nottan alıyoruz (Behramoğlu, Özel 1995:200).

Sovyet Yazarlar Birliği aracılığı ile burs talebinde bulunduğunu ve bu talebin kabul edildiğini doğrulayan bir bilgiyi 2015'te Gamze Akdemir'e verdiği mülâkatla, şairin ağzından duyuyoruz: “Aynı dönemde Sovyet Yazarlar Birliği'nin sağladığı bir bursla Moskova'da kaldığım bir buçuk yıl hem yaşamım hem şiirim bakımından çok önemli. Beyaz, İpek Gibi Yağdı Kar, Kardeşim Aylardır Hapiste, Mozart, Mayakovski, Peynir, Ekmek, Karanfil vs. gibi, Salvador Allende'yi Dinlerken adlı şiirlerimi o dönemde yazdım” (Behramoğlu, 2015). Nihat Behram'a yazdığı 1.11.1973 tarihli mektubuna, yayın sırasında düşülen “Ataol Behramoğlu 1972 güzünde Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrısıyla gittiği Moskova Devlet Üniversitesi'nde Rus edebiyatı üzerine yüksek lisans çalışması yapmış, 1974 güzüne kadar bu ülkede kalmıştır.” notu ile, aynı mektuptaki Ataol Behramoğlu, 7 Ağustos 1972'de

İsmet Özel'e yazdığı mektupta, "Gelecek yılbaşında 100 sorulu dizisi için Rus edebiyatı hazırlamak için anlaşmaya vardık yayıneviyle" diyor. (Behramoğlu, Behram 2015:80).⁵⁶

Moskova'ya gitmiş olduğunun ilk bilgilerini 29 Kasım 1972 tarihli mektubunda Özel'e yazar: " Ben bu kış Fransa'da olmayacağım. Türkiye'deki öğrenimime ilişkin bir çalışma için. Bir edebiyat tarihi hazırlayacağım. 100 soruda dizisi için. Destanı bitirmek, v.b. İşte böyle. Kaldığım yurt odasından kederli bir kış manzarası.. Yapraksız ağaçlar. Kirli, durgun gök. Kargalar" (Behramoğlu; Özel 1995:203).

Şairin Moskova'daki hayatı üzerine bilgileri de İsmet Özel ve Nihat Behram'a yazdığı mektuplardan alıyoruz. Şiirlerinin yayını konusunda da ilk bilgileri İsmet Özel'e yazdığı 3.1.1973 tarihli mektuptan öğreniyoruz. Moskova'dan yazışma sıkıntılı oluyor. Bu mektupları A.Baykal adı ile yazıyor ve Türkiye'ye doğrudan değil, Paris'te Necmiye Alpay üzerinden gönderiyordu.

Ataol Behramoğlu, Moskova'da da, Paris'te olduğu gibi, edebiyat dünyasında, hem kendisinin, hem de şiir anlayışında beraber yürüdüğü arkadaşlarının şiirlerinin başka dillere çevrilip basılması için önüne çıkan hemen her fırsatı değerlendiriyor. Bu fırsatlardan birini İsmet Özel'e şöyle anlatıyor:

"Burada çok tirajlı bir edebiyat gazetesinde senden (Aynı Adam), benden (bazı dörtlükler), Nihat'tan (Yalnız Değiller), S. Berfe'den (Bir Dost Bulamadım), Ö.Mert'ten (Cesurum Ev Hayat'tan-parçalar), şiirleri yayınlanacak (...).

Bir başka dergide ise, buranın en değerli denilebilecek dergisi, yabancı edebiyat dergisi (İnostrannaya Literatura), senden ve benden üçer şiir yayınlanacak. Yaşamak Umrumdadır- Aynı Adam-Kalk Düğüne Gidelim- Bir Gün Mutlaka-Guevara- Yıkılma Sakın (Belki bu son iki şiirden biri yerine Kör Bir'i vereceğim)" (Behramoğlu, Özel, 1995:223-224).

Behramoğlu Moskova'da yoğun bir çalışma içindedir. Bir taraftan Moskova Üniveristesi'nde dersleri takip etmekte, diğer taraftan şiir çalışmalarını

⁵⁶ Behramoğlu, " Yüz Soruda..." dizisini planlayıp hazırlatan Fethi Naci ile anlaşmış, ama Fethi Naci'nin, Militan dergisine karşı takındığı tavır dolayısıyla araları açıldığı için hazırlanan eser basılamamıştır.Behramoğlu bu çalışmadan ayrı olarak Rus edebiyatı üzerine kapsamlı bir makale yayınlamıştır (1981: 172-401).

aksatmamaya gayret göstermekte, ayrıca, Mustafa Suphi Destanı için, hem araştırmalar yapmakta hem de eseri yazmaya devam etmekte, diğer bir taraftan da, bir yayınevine söz verdiği Rus edebiyatı konulu kitabın çalışmalarını sürdürmektedir. Kitap için devamlı okuyup notlar almaktadır. Bu arada Mustafa Suphi Destanı'nın da ilk yazımı denebilecek tam bir metni ortaya çıkmıştır (Behramoğlu, Behram.2015:80).

Bütün bu çalışmaların seyri hakkında gerek İsmet Özel'e, gerekse Nihat Behram'a bilgi vermektedir. Bu bilgilere göre özellikle Rus edebiyatı üzerine çalışma sona yaklaşmış ve kendisinin de alabildiğince bir şeyler öğrenmesini sağlamış, Rus dili ve edebiyatını gerçek anlamda kavramada bir şeyler yapabilmiştir (a.g.e. 79, 84; 2007:245-251).

Bu arada yaptığı önemli bir çalışma da, Nihat Behram'ın şiir kitabı, Hayatımız Üstüne Şiirler için, aynı isimde bir değerlendirme yazısı kaleme almasıdır. Makaleyi, Letonya'da yayınlanmakta olan bir derginin isteği üzerine yazdı, çevirisi yapıldı, yayınlanıp yayınlanmadığı bilgisine ulaşamadık.⁵⁷ Bu alışma temposunun ana eksenini söylemekten de geri durmaz. “Delice bir öğrenme tutkusu. Edebiyat tarihi. Romanlar. Şiir. Felsefe. Devrimci kuram ve pratik. Çağdaş sorunları bütün bu konuların. Bir yandan da üretici olma ve militanlık zorunluluğunu da unutmama sorunu” (a.g.e. 54).

Şair, alışmaları üzerine bilgiler verdiği gibi kişisel hayatı hakkında da, içinde bulunduğu durumunu dile getiren ifadelere de yer verir: “Kendimi yalnız ve karmaşık hissediyorum. Buralarda bir kahraman gibi yaşadığımı sanmayın. Bazan şaşıracağınız kadar bir serseri gibi yaşıyorum.” Bu ifadelerin arkasından “Fakat her şey çok GÜZEL olacak. Bunu delice hissediyorum” demekten de geri durmaz (Behramoğlu, Behram. 2015: 81).

Bu yoğun tempo Behramoğlu'nun hem beden hem de ruh sağlığını bozmuş gibidir. Bir karaciğer rahatsızlığı kendini gösterdi. Üzüntü, sıkıntı, endişe, yeteri kadar dinlenememe şairde birtakım psikolojik rahatsızlıklara yol açmıştır. Uzakta olmak, duygusal olarak şairi yormuştur. Ama öğrenme sorumluluğu “ve elbette tadı olmasa” buralarda bir gün dahi durmayacağını söyler (a.g.e. 85).

⁵⁷ Yazı, Yeni a dergisinde yayınlanır (1974: 28-29). Daha sonra Hayatımız Üstüne Şiirler'in ikinci baskısına önsöz olarak alınır. Ayrıca, Şiirin Dili Anadil isimli kitaba da alınır (2007: 245- 251).

Moskova’da içinde bulunduğu durumu, bu yoğun çalışma ile bir nevi “hayat ılgını” oluşunun diğer yandan içine düştüğü, nevrasteni nöbetlerine kadar varan psikolojik yıkılışı ve sinirli hâli şiirine de yansıtır:

Bir yanım

Yalnızlık

Ve hüznün tiryakisi,

Bir yanım

Gemi azıya almaya hazır

Bir Hayat ılgını

(Behramoğlu. 1974, Sf.37).

Bütün bu yoğun çalışmalar, maddi manevi sıkıntılar, psikolojik yorgunluklar içinde Ataul Behramoğlu şiir alanında kendisinde bir eksiklik, tıkanmışlık, tutukluk görmektedir. Arzu ettiği şiirleri ortaya koyamamaktadır. şair olarak unutulmuş olabileceği endişesi içindedir. Ama şiire karşı olan sevgisini de hiç kaybetmemiştir. Bunları, İsmet Özel’e yazdığı 1.3.1973 tarihli mektuptan öğreniyoruz:

“İşte böyle dostum. İnsan zamanla belki daha az hayalci oluyor. Türkiye’den ayrılırken. Avrupa’da çok şiir yazarım sanıyordum. Yazamadım. Bu nedenle, dönüşte yazacağım konusunda da hayal kurmuyorum. Güzel şiirin nasıl olması gerektiği konusunda bir bilgim var buna karşılık. Ve şiire olan sevgim gittikçe arttı” (Behramoğlu, Özel 1995:123).

Behramoğlu böyle söylemekle beraber, şair olarak kendisinden umut kesilmemiş olmasını temenni eder. Esasen o, dağınık şekilde, küçük küçük ve daha çok günlük izlenimlere dayanan şiir çalışmaları üzerine yine İsmet Özel’e bilgi verir:

“şair olarak benden umudunu kesmemiş olduğunu umarım. Türkiye’den ayrıldığımdan bu yana (yayınlananların dışında), yazılmış bir çok şey var (destan çalışmasının da dışında). Fakat tümüyle iyi bulduğum bir şey olmadığı için sana gönderemedim. Örneğin, Nihat’ın hapiste oluşu üstüne yazdığım uzun bir şiirin girişteki birkaç dizesi içime sinmediği için göndermiyorum sana. Yine

birkaç yeri aksayan fakat ortalarını, asıl gövdesini sevdiğim bir çalışma daha var: Abdullah, Memet, Nihat, Murat. Bu iki şiiri de bitirebilmek isterdim” (a.g.e: 126).

3.7 Gurbette Hazırlanmış Projeler

Şair olarak, ülkesinde unutulmuş olabilme endişesi içinde olduğunu İsmet Özel’e bu yazdıklarından hissedebildiğimiz Behramoğlu, içinde olduğu yoğun çalışma ve ruh burkuntuları arasında, işaret ettiği, son üç yılın ürünü şiirlerden bir seçme yapar ve hazırladığı dosyayı 1973 yılının sonlarında bir toplantı için Moskova’da bulunan Aziz Nesin’den Nihat Behram’a ulaştırmasını ister. Aziz Nesin dosyayı Türkiye’ye getirmeyi her nedense kabul etmez. Behramoğlu bu durumu daha sonra şöyle anlatır:

“1972 (ya da 73’te), Aziz Nesin ve Orhan Apaydın, Dünya Barış Konseyi’nin bir toplantısına katılmak üzere Moskova’ya geldiler... Ben de o sırada Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde stajyerdim. İki ya da üç yıldır yurt dışındaydım ve Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri adlı kitabım yayına hazırdı. Yayınlanmak üzere Türkiye’ye göndermem gerekiyordu. Aziz Nesin’den yüz bulamamış olmalıyım ki, (ya da belki o da uzun süre kalacaktı Sovyetler Birliği’nde) dosyamı Cem Yayınevi’ne henüz tanıştığımız Orhan Apaydın’la göndermişim (Behramoğlu, 1995:16-17).

Behramoğlu, dosyadaki şiirlerin, gerek kendi hayatı, gerek arkadaşları ve gerekse, o dönemde Şili’deki askeri darbe, Salvador Allende ve onun öldürülmesi gibi, dünya siyasetinde önde gelen haberlerle ilgili, aktüel bazı konuları ele alıp işlediği için hemen basılmasını ister. Nitekim Abdullah, Memet, Nihat, Murat, Notlar III, 15 Temmuz 1973 ve özellikle Salvadore Allende’yi Dinlerken ile Allende’nin öldürülüşü üzerine yazdığı şiirler bu özelliktedir. Salvador Allende’yi Dinlerken’i, iktidara seçimle gelen ilk Marksist bir lider olan bu siyaset adamını, Moskova Üniversitesi’nde verdiği konferansı dinledikten hemen sonra, üniversite yurdundaki odasında, adeta askeri darbenin önsezisi ile yazdığını Alende’nin14 Eylül 1973’te öldürüldüğünü öğrendiği zaman da Paris’te, bir parkta, gözlerinden yaşlar akarak 14 Eylül 1973’ü kaleme aldığını söyler.

Nihat Behram'a yazdığı mektupta "Son üç yılın şiirlerinden bir seçme yaptım. Eline, bu mektupla birlikte geçecek. Kitabın hemen çıkması dileğimdeyim. Hayati, ya da Cem yayınları basabilir. İlkın Hayati ile konuşmak iyi, çünkü böyle bir şey konusunda konuşmuşluğumuz var. Cem yayınlarında basmak gerekirse belki Yaşar Kemal'in basımı çabuklaştırmada yardımcı olur" (Behramoğlu, Behram 2015:80), demek suretiyle şiirlerin basılması için gerekli girişimde bulunmasını ister.

Bu acele tavırda, İsmet Özel'e açtığı unutulmuşluk duygusunun payı olduğunu da düşünebiliriz.

Basılmak üzere kardeşi Nihat Behram'a gönderdiği şiir dosyasındaki " Son Günün Şiiri" nde şair unutulma endişesini veya iyi bir şair olamama kaygısı üzerine düşüncelerini dile getirir:

Hatırı sayılır bir kış.

Şubatın

Son günleri.

Otuz yaşımı

Aşmaya doğru oluşumun da

Otuz yaşında

İyi bir şair olmazsam

İntihar ederim.

Diye düşünmüştüm

İyi bir şair

Olup olmadığımı

Bilmiyorum daha

(Behramoğlu, 1974: 37).

Eser Ocak 1974 tarihinde Cem Yayınları arasında, Yolculuk, Özlem Cesaret ve Kavga Şiirleri adıyla çıktı.

Behramoğlu, eserin ismi üstünde çok düşündüğünü söyler:

“Kitabın adına gelince–uzun olmasına ve belki Oktay Rifat’ın kitabının adını anımsatmasına karşın, sonunda bu adı koymayı uygun buldum. Çoktandır düşündüğüm bir addı bu. Bir ara “Sana Seslenmek İçin”, “Yeni Bir Şarkıya” ve “Beyaz, İpek Gibi Yağdı Kar” adlarını düşündüm, fakat yine de en uygunu, sanırım bu ilk düşündüğüm addır” (Behramoğlu, Behram, 1974:80).

Ataol Behramoğlu bu yeni şiirlerini, özellikle şekil bakımından, “ilerdeki çalışmalara bir nevi sıçrama basamağı (olarak) düşünmek eğiliminde” olduğunu söyler.

Eserin çıkışından bir ay sonra, ilk değerlendirme yazısını Rauf Mutluay kaleme alır (1974:6). Bir Ermeni General ve Bir Gün Mutlaka’dan sonra şairin şiir hayatında bir tıkanma olduğunu, şiir yazmadığını veya yazıp da yayınlamadığını, el altında olan bu yeni eser içinde de topu topu on dört şiir bulunduğunu söyler. Bu durum, şair için, hiç de “umutlu bir doğurganlıkta” olmadığı anlamı taşır.

Bu ifadeler, Behramoğlu’nun, şair olarak “unutulmuş olma” ihtimali karşısındaki endişelerinin haklı olduğunu düşündürebilir.

Rauf Mutluay, yazısında şairin, özellikle şekil bakımından “ileriki çalışmaları için bir nevi atlama taşı” olarak gördüğü şiirlerinin (Behramoğlu, Behram 2014:84), bu özelliğine dikkat eder. Kitaptaki şiirlerin, yazılış olarak 1970-1972 yılları olarak tarihlenenlerin “nesre yatkın, uzun dizelerle, 1972 yılı ile tarihlenen kimi şiirlerin ve 1973 yılında yazılanların ise şekil olarak çok daha değişik anlayışla, gittikçe kısalan, çoğunlukla tek sözcüğe indirgenen dizelerden kurulduğunu belirtir ve bu durumu “açıklaması olanaksız bir dağınıklık” olarak gösterir ve örnekler verir.

Mutluay bu şiirlerde “Hapisteki dostlara, bahtı dönmüş ülküdeşlere yaklaşmayı isteyen dileklerde çok açık meydan okumalar” görür. Allende’ye hayranlık duyan, onun ölümüne yakınan şiirleri de “çok acele duyarlıkların acele ürünleri” olarak değerlendirir (a.g.e: 6).

Yolculuk, Özlem Cesaret ve Kavga Şiirleri, şairin beklediğinden çabuk baskıya girer. Bu durum şairin moraline iyi gelmiş, bir nevi şifa bulmuş, daha önceki mektuplarında dile getirilen sıkıntılar yerini iyimserliğe bırakmıştır. Hatta, kitapta yer alan Yeni Bir Şarkıya isimli şiirin çıkarılması, Sana Seslenmek

İçin'in ise başa getirilmesi isteğininde geç kalması bile onu üzmemiştir. Aklı, tatlı bir bekleyiş içinde, basılmış olan kitabının kendisine ulaştırılmasındadır (a.g.e: 82).

Ocak 1974, Ataol Behramoğlu için önemli ve müjde dolu bir aydır. Yolculuk, Özlem Cesaret ve Kavga Şiirleri'nin Cem Yayınları arasında çıktığının ilanının bulunduğu Cumhuriyet gazetesinde, Turgenyev'den çevirdiği Devrim Öncesi adlı eserinde yayın ilanı vardır... (1974:6).

Ataol Behramoğlu, Nihat Behram'a Paris'ten gönderdiği, 30 Ekim 1971 tarihli mektubunda, çeşitli dergilerde yayınlanmış yazılarını bir kitapta toplamak arzusunu belirtmiş, bu konuda yardımını istemiş, kitabına ad olarak da, Halkın Dostları'nın ikinci sayısında çıkan Umutsuzluk Pusuda isimli yazısının başlığını kullanmayı uygun bulduğunu söylemiş, hazırlanacak olan kitaba girebilecek yazıların da bir listesini, çıkış yerlerini de göstererek vermişti.

Behramoğlu, şiir kitabının hızla basılmasının kendisinde uyandırdığı moral yüksekliği ve güven duygusu ile olacak, 1971 yılındaki projesini yeniden gündemine alır ve 25 Ocak 1974 tarihli mektubunda, üç sene önceki bir başka mektubunda işaret ettiği yazılara yenilerini de eklemek suretiyle, Nihat Behram'dan bunları yeniden bir araya getirmesini ister. Bu kitap, ona göre kuşaklarının “görüşlerini derli toplu anlatma yönünde ilk adım olacak” tır (age: 86-87).⁵⁸

3.8 Yurda Dönüş Fikri ve Dönüş

Ataol Behramoğlu bu yayın projesinden söz ettiği mektuptan iki hafta önce yazdığı 11 Ocak 1974 tarihli mektubunda, artık gurbette kalmanın kendisine çok ağır gelmeye başladığını dile getirir.

“Benim buradaki durumumu anlatabilmem çok güç. Bütün düşler artık Türkiye üstüne (...). Sanki iki yaşamım var şimdilerde. Birincisi gerçek olan, burada. İkincisi, düşler: Türkiye, sizler.”

⁵⁸ Bu proje gerçekleştirilmemiş Behramoğlu, Nihat Behram'a bildirdiği listedeki yazılarının kimilerini Şiirin Dili Anadil ve Yaşayan Bir Şiir adlı eserlerine almıştır.

Esasen şair artık Türkiye'ye dönme zamanının geldiğini, en geç 1974 güzünde yurda dönmüş olması gerektiğini düşünür. Uzakta olmak şairi duygusal olarak da sarsmaya başlamıştır. Sadece Türkiye'den değil, Türkçeden uzak kalmanın da kendisini yorduğunu, artık “Türkçeyi yaşamak” istediğini Nihat Behram'a ısrarla söyler (a.g.e: 82).

24 Şubat 1974 tarihli mektubunda artık kesin dönme kararını bildirme yanında ayrılıncaya kadar da yapacaklarının bir nevi programını verir:

“1974 güzünde orada olmalıyım ve kolları sıvayıp tasarılarımıza can kazandırmaya koyulmalıyız. Şu anda beni buralarda tutan şey yabancı dil filan değil artık. Başlanmış çalışmaları bitirmek gerekliliği. Önümüzdeki en çok üç ayda, edebiyat tarihi (bana bir dili ve bir edebiyatı ve bir halkı) gerçekten öğrettiren bu çalışma tamamlanmış olacak. 1974 güzünde basılmak üzere. Yaz aylarında destanın bazı bölümleri üzerinde çalışarak, ilginç ve önemli olabilecek bu çalışmayı tamamlamaya çaba göstereceğim. O sıralarda dörtlükler ve yurt dışı izlenimlerini yansıtan yine küçük boyutlu bir tür başka şiirler, belki iki ayrı kitabı oluşturabilecek. Yine yaz aylarında bir yerlerde bir iş bulup biraz para kazanmalıyım ki, Türkiye'ye beş parasız gelmeyeyim” (a.g.e: 98).

24 Şubat 1974 tarihli mektubunda Moskova'dan ayrılana kadar yapacaklarının programını veren şair, 10 Haziran 1974'te Almanya'dan yazdığı mektupta Türkiye'de, bazı endişeleri ile birlikte, neler yapabileceğinin programını da vermeye çalışır,

“Türkiye'de ne yapacağımı kesin bilmiyorum. Herhangi bir işe girmem hiç bir bakımdan söz konusu değil. Genel çabamızın dışında, yapabileceğim bir şey, arada bir üniversitede Rus edebiyatı üstüne bildiklerimi anlatmak olabilirdi. Böyle bir şeyden şu sırada söz edişimi de ayıplarsanız şaşmam.

Çeviriye dalmak istemiyorum. Yazarlığı sömüren bir şey. Tiyatro, senaryo yazarlığı, uygulama, vb. konularında bir şeyler yapabilir miyim diye düşünüyorum. Kafamda Türkiye içi yolculuk tasarıları var. Dilimizi, insanlarımızı tanıma arzusu... Bu yolculuklar dergimizi çıkarmaya, kitap yayınları düzenlemeye engel olmaz. Bütün bunları, özgür kalabileceğimizi varsayarak düşünüyorum” (a.g.e: 104; 116-117).

Buna göre şair herhangi bir işe girmeyi düşünmüyor, herhangi bir üniversitede Rus edebiyatı dersleri verebileceğini, söylüyor. Yazarlığı sömüren bir alan olduğu için çeviriden uzak durma niyetindedir.

Tiyatro, senaryo yazarlığı ve bunların uygulamalarını yapıp yapamayacağı noktasında kararsızdır. En önemlisi, bugün de sürdürdüğü, Türkiye’yi gezip şiirlerini okuma, bunu yaparken de dilimizi ve insanımızı tanıma arzusu. Ama bütün bunlar, şair için özgür kalabilme şartına bağlı çalışmalardır.

Çeviri konusunda bu söylediklerine rağmen yine de bu alanın dışında kalmak istemez. Çevirecek çok kitap olduğunu, bunları bir çeviri makinesi gibi değil de düzenli ve aralıklarla ele almak istediğini söyler (a.g.e: 117).

Sözünü ettiğimiz bu mektup Almanya’dan yazılmıştır. Moskova’dan yazdığı son mektup ise 1 Nisan 1974 tarihlidir. Bu mektupta, Mayıs sonunda Paris’te olmak istediğini, Erol’dan da bir haber alamadığını söylüyor.

Erol’un, çocukluk arkadaşı Erol Erhan olduğunu, Almanya’da, Hagen’de yaşadığını, Moskova’dan ayrılıp onun yanına gittiğini, bir hafta kadar kalıp Paris’e geçeceğini, bir süre dinlenmek istediğini, daha sonra, üzerinde çalıştığı Mustafa Suphi Destanı, Rus edebiyatı gibi eserlere son biçimlerini vermeye gayret göstereceğini 10 Haziran 1974 tarihli Almanya’dan yazdığı mektuptan öğreniyoruz. Buna göre Behramoğlu mayısın sonlarında veya haziranın ilk günlerinde Moskova’dan ayrılmış olabilir (a.g.e: 104).

Haziranın son günlerinde, Paris’e geçmiş olabileceğini 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunu buradan yazmış olmasından anlıyoruz. Doğan Özgüden de Behramoğlu’nun Paris’e dönüşünü “Tam da İfo-Türk yayınlarını hazırlamaya başladığımız günlerde döndü” şeklinde kaydeder. İfo- Türk Ajansı 1 Mayıs 1974 tarihinde kurulmuştur (Özgüden, 2011:192).

Artık iyiden iyiye dönüş hazırlıklarına başlamıştır. Bu arada önündeki çözülmesi gereken en önemli problem Türkiye’de kalacağı yer ve dört yıl boyunca alıp okuduğu ve biriktirdiği kitapları ülkeye gönderebilmektir. Bir yandan da Türkiye’ye dönüşünde oluşabilecek olumsuz durum ve provokasyonlara karşı önlem olarak, kardeşinden kendisi hakkında haber yapılması için gayret göstermesini ister.

“Ayrıca birkaç yıldır yurt dışında olduğuma, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa’da dil ve edebiyat çalışmaları yaptığımı; yazarlar birliğinin davetlisi olarak gittiğim Sovyetler Birliği’nde hazırladığım Rus Edebiyatı adlı kitabın Gerçek Yayınları arasında yayınlanacak olduğuna, yeni kitap ve çeviri çalışmaları içinde olduğuma ve yakında Türkiye’ye dönmeye hazırlandığıma dair (mümkünse fotoğraflı) vb. bir haber bir iki gazete ve dergide çıkabilirse, dönüşümde karşılaşılabileceğim provokasyonlara karşı bunu silah olarak kullanabilirim” (a.g.e: 106-107).

İlk günler babası anne-baba evinde kalmayı düşünür. Fakat onun için Göztepe’deki ev uygun değildir. Düşündüğü çalışmalarını sürdürebilmesi, güçlü bir dergi çıkarabilmek, yeni bir şeyler yazabilmek ve çevirebilmek, yurdu tanıyabilmek için gezilere çıkmak, bu işleri sürdürebileceği arkadaşları ile kolay ilişki kurabilmek için bu hayata uygun bir yerde oturması gerektiğini düşünür. Kitapları kardeşleri Namık, Turan ve Nihat’ın adreslerine paket paket göndermeyi planlar ve öyle de yapar (Behramoğlu, Behram, 2015:116). Nihat, kitap paketlerini baba evi olan Göztepe’deki evde toplar. Annesi İsmet Hanım, bir marangozla 5-6 bin liraya anlaşır, kitaplar için bir kitaplık yaptırır. Böylece Behramoğlu’nun dört yıl boyunca titizlikle ve büyük maddi fedakârlıklarla topladığı kitaplar dağılmaktan, yok olmaktan kurtulur (a.g.e: 285). Şairin elinde çok önemli bir kaynak olarak bu kitaplar vardır. Bu kitaplar üzerinden çalışma biçimini ne yönde planlayacağını, onları bir düzene soktukten sonra kararlaştıracaktır. O kitaplarda birçok alanda kafa yoracak, ürün ortaya koyacak malzeme vardır. Bu kitaplar okunacak, tartışılacak, çevrilecek ve onlardan yeni yazılar çıkacak. Bütün bu konuları Nihat Behram’la konuşup tartışmayı düşünür (Behramoğlu, Behram, 97).

İstanbul’da, gazetecilik ve yayın camiasına yeniden ve daha kolay katılabilmek ve bu konuda vakit kaybetmemek için, Nihat Behram’ın gönderdiği Türkiye Yazarlar Sendikası üyelik evrakını da hemen doldurur. Kayıt için gerekli 410 lira ücretin de ödenmesi gereklidir. Kısa süreli bazı işlere girip çıkarsa da bu parayı ödeyebilecek maddi imkânı yoktur. Gerek kitap kolilerinin İstanbul’a gönderilmesi ve gerekse yurda dönüş için paraya ihtiyacı vardır. Türkiye’ye giden bazı Fransız arkadaşlarından, vatana dönüşünde, orada ödemek üzere borç para alır. Türkiye Yazarlar Sendikası üyelik ücretini de dört sene önce,

Avrupa'ya çıkış biletini temin etmiş olan Yaşar Kemal karşılar. Gerçi yeni çıkmış şiir kitabından ve daha önce çıkmış, Lenin, Hayatı ve Mücadelesi kitabının ikinci baskısı için Koral yayınlarından telif alacakları vardır. Fakat bunlar, hemen kullanılacak gibi elinde değildir. Nihat Behram da, paraya ihtiyacı olup olmadığını, nereye gönderebileceğini ve ne zaman döneceğini ısrarla sorar (a.g.e: 286-287,289).

Bu arada Yeni Dergi'nin Temmuz 1974 sayısında şiir tercümeleleri yayınlanır. Behramoğlu Paris'teki son günlerini ve içinde bulunduğu ruh hâlini şöyle anlatır:

“Paris'te yorgun, çelişkili ve verimsiz günler yaşıyorum. Bir takım işlere giriyor, sonra pişman oluyorum. Dış etkenler de bunda etken oluyor. Paris'e geldiğim ilk günlerde (yani, bu kez), her nedense burada bir yıl daha kalabileceğimi düşünmüştüm. Bu düşünceyle, bir takım üniversitesel ilişkilere girdim. Fakat şimdi, hele Türkiye'nin büyük tarihsel dönemlerinden biri olan şu günlerde, kendimi burada yabancı, gereksiz ve aptal hissediyorum. Hemen gelemeyişimin sadece ufak tefek nedenleri var şimdilik. Türkiye konusunda bir hayal kurduğum yok. İnsanın bir yurdu, arada bir de görüşse dostları ve bir anadili var. Yabancı dil konuşmak zaman zaman soyut, yabancı bir duygu doğuruyor. Belki de bir çok dili bir arada konuşmakla ilgili bu. Dillerin organik bir yaşarlığı var. Türkiye'de yapabileceğimiz şeyler konusunda hem heyecanlı, hem kırgınım. Devrimci kavgada bölünmeler, kariyerizm, karşılıklı suçlamaların kötücülüğü beni ürkütüyor. Bunlar kavgaya girmemek için neden değil, fakat heyecanı karartıcı bir yanları da var.” (a.g.e: 112;115).

Behramoğlu Paris'teki son günlerini üyesi olduğu Info- Türk Ajansı'nın işleri ile uğraşmakla, kısa süreli bazı işlere girip çıkmakla, duygusal bakımdan karmaşık, yazma bakımından verimsiz şekilde geçirmektedir. Ona göre yaptığı tek olumlu şey, kitapları kolileyip postaya vermektir.

Bu arada Yılmaz Güney'in Boynu bükükler ve Fakir Baykurt'un Onuncu Köy isimli romanlarını okur. Bu münasebetle, hayatı bütün karmaşıklığı ve ayrıntıları ile verebilmesi bakımından roman yazmanın önemli olduğunu söyler. Bu söyledikleri bütün hayatı boyunca roman için belki de en kapsamlı ifadelerdir.

Belki de ilk defa Ataul Behramoğlu 27 Temmuz 1974 tarihli mektubunda, yaşadıklarına geriye dđnđp bakma ihtiyacı duyar ve bu dđnemin romanının yazılmasını arzular: “Geriye baktığım zaman, ne kadar çok Şey. Özellikle çılgın 1960-1970 arası. Bu gđnlerin, kendi hayatımızın, arkadaşlarımızın hayatlarının romanı yazılmalı. Bu Tđrkiye’nin hayatından da bir kesit olur.” (a.g.e: 15).

Paris’e dđndđkten sonra, kendisi de İnfö-Tđrk Ajansı üyesi olan Necmiye Alpay ile gđrüşmektedir. Esasen Nihat Behram, son mektuplarını, birlikte okusunlar diye, ikisi için yazar. Bu davranış, biri ağabeyi, diğer, ağabeyinin eski eşi, çok sevdiği iki insanı yeniden bir araya getirmek için olabilir. Nitekim, ağabeyine yazdığı son mektupta “Necmiye’yi de çok özledik. Onun tatilde gelmesi ihtimali yok mu? Bunu da bildir.” demek suretiyle gönlünde yatan duyguyu dile getirir (a.g.e: 152).

Ağustos ayının ilk on beş gđnü içinde Tđrkiye’ye dđnmeyi dđŐünen Ataul Behramoğlu Paris’ten yazdığı son mektupta Tđrkiye’ye dđnüşü için Şunları yazar.

“Ağustos 4’te buradan hareket edecek bir arabayla gelebilirim. Üç gđn süren bir yolculuk olacak. KesinleŐirse, telgraf, ya da mektupla bildiririm. Bir olasılık, geliŐimi belki bir hafta, on gđn kadar daha ertelemek. O zaman trenle gelirim. Uçak hem pahalı, hem de yük olayı var” (a.g.e: 115-116).

Ataul Behramoğlu 1974’ün güz baŐlangıcında, birkaç Tđrk öğrenci arkadaŐıyla, yine bir arkadaşının “külüstür” arabasıyla ülkeye kesin dđnüş yapmak üzere Paris’ten ayrılır, cebindeki son parayı da yolda harcar. Ülkeye, tıpkı dđrt sene önce beş parasız, bir bilinmeze doğru çıktığı gurbetten bu defa yabancı dil, kđltür ve edebiyat açısından çok daha donanımlı ama yine beş parasız olarak dđner.

4 YURDA DÖNÜŞ

“Temelli Döndüm.” Behramoğlu’nun Metin Demirtaş’a yazdığı 25 Eylül 1974 tarihli mektup böyle başlar. Bu mektup aynı zamanda, iki şair arkadaşın birbirlerine yazdığı mektupları bir araya toplayan Şiirin Kanadında Mektuplar adlı eserdeki ilk metindir (Behramoğlu, Demirtaş. 2011:11).

Çok kısa mektubunda Demirtaş’a “ Bir dergi tasarımı var. Şu ara bir işe girmiş olmam, tasarımı gerçekleştirmeme bir ölçüde (zaman ve enerji açısından) engel olacak. Buna karşılık işe girmem gerekiyordu” şeklinde dergi tasarısını ve işe girmiş olduğunu bildirir.

Ataol Behramoğlu, tıpkı yurtdışına çıkışında olduğu gibi işe girmekte de yine Yaşar Kemal’in yardımını görür. Onun aracılığı ile 4.9.1974 tarihli dilekçe ile İstanbul Şehir Tiyatroları Genel Müdürlüğü’ne başvurur. Dilekçe, “ Şehir Tiyatroları’nda çalışmak istiyorum. Gereğinin yapılmasına müsaadelerinizi arz ederim.” şeklindedir ve ekinde el yazısı ile kaleme alınmış kısa bir biyografisi vardır. Aynı gün dilekçe Yönetim Kurulu’na havale edilir ve Ataol Behramoğlu 16 Eylül 1974 tarihinde, yani başvurusundan on üç gün sonra, 5000 Türk lirası maaşla Şehir Tiyatroları Genel Müdürlüğü’nde dramaturg olarak çalışmaya başlar. Her şey adeta planlanmış ve çok hızlı gelişmiş ve sonuçlanmıştır. İşe, haftada üç gün; Pazartesi, Çarşamba, Cuma günleri gidecektir. Diğer günlerini yayın hazırlıklarına hız verdiği Militan adlı derginin çıkarılmasına ayıracaktır. O sırada Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeni Muhsin Ertuğrul’du.

21 Ekim 1974’te yapılan, Türkiye’ye dönmeden, Nihat Behram aracılığı ile üye olduğu Türkiye Yazarlar Sendikası kongresine katılır. Yaşar Kemal, Can Yücel, Murat Belge gibi isimlerle birlikte yönetim kurulu üyeliğine seçilir. Töb-Der (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği)’in Türkiye Yazarlar Sendikası’sının, İ.Y.Ö.K.D (İlerici Yükseköğretim Kültür Derneği)’ nin düzenlediği konferanslara, sanat günlerine konuşmacı olarak katılır. Daha çok çağdaş sanatta gerçekçilik ve Nazım Hikmet üzerine konferansları ile İstanbul kültür ve sanat ortamında yurda dönmüş olduğunu ve varlığını hissettirir. 1976

yılında, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın faaliyetlerinden olarak düşünölen Nazım Hikmet'in doğum ve ölüm günlerinin planlanması için belirlenecek kurula A.Kadir, Murat Belge, Kemal Özer, Genco Erkal gibi isimlerle birlikte seçilir.

1 Ocak 1975'te Devrimci Sanat ve Kültür Kavgasında Militan dergisini çıkarır.

4.1 Militan

Militan, hemen öyle kısa bir hazırlık döneminden sonra ortaya çıkmış bir dergi değildir. Daha Halkın Dostları yayın hayatında iken Behramoğlu'nun zihninde başka ve daha değişik bir dergi fikrinin var olduğunu, İsmet Özel'e, Paris'ten yazdığı 5 Şubat 1971 tarihli mektubunda "Türkiye'ye bir katkıda bulunabilmek için kendi alanımızda büyük boyutlara ulaşmaya çalışmalıyız diye düşünüyorum. Sıkı bir kültür dergisi. Namuslu şiirler. Az şey değil bu." derken yeni bir dergiye ihtiyaç duyduğunun ilk ifadelerini ortaya koyuyordu (Behramoğlu, Özel,1995:148).

Behramoğlu'dan sonra yeni bir dergi çıkarma fikrini, Halkın Dostları'nın Eylül 1971 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na kapatılmasının ardından Nihat Behram ortaya getirir. Tarihsiz ancak ele aldığı konulardan Eylül ayının ortalarında yazıldığı anlaşılan mektupta Behram, ağabeyi Behramoğlu'na "Bir sanat dergisi fikrime ne dersin. Böyle dönemde düşüncesini kültür üstüne yoğunlaştırmış kişilere sorumluluk düşüyor. Kuşak, grup, kişi dergisi olmaktan öte soylu anlayışın doğru yorumunu dostlara ileten ve belli bir düzeyi aşmış belli başlı yetenekli sanatçıların ürününü yansıtan bir dergi. Dergi zorunluluğunun propagandasını sana yapacak değilim. Ne düşünüyorsan bildir" (Behramoğlu, Behram, 2015:249).

Behramoğlu bu fikri benimser ve kardeşine, "Sana güveniyorum. Senin çıkaracağın derginin yazarı olmaya hazırım" şeklinde cevap verir. Konu üzerinde düşüncelerini de 28 Eylül 1971 tarihli mektubunda söyler:

"Üç olasılık var. Ya yasal yolla zorlayıp, dergiyi yeniden çıkarmak, ya AYLIK DERGİ adında bir dergi çıkarıp altına HALKIN DOSTLARI YAYINEVİ (çünkü yayınevi kapanmadı), yazmak, ya da yeni bir adla yeni bir dergi

çıkarmak. Ama her halükârda, soluklu bir işe girmeliyiz. Çıkaracağımız dergi, çıkardığımız derginin gerisinde kalmamalıdır” (a.g.e: 53).

Ataol Behramoğlu bu söyledikleriyle kalmaz. Halkın Dostları'nı, kaldığı yerden daha ileri bir aşamaya taşıyacak, her ay, yazı, haber ve çevirilerle desteklemeyi vaat ettiği bir dergi projesi hakkında düşüncelerini söylemeye devam eder. Bu dergi devrimci militanlara, taşranın namuslu aydınlarına dürüst, namuslu bir kaynak olacaktır. Adını da Aylık Dergi, Bildiri veya Halkın Davası olarak teklif eder:

“Aklımda sıkı bir dergi tasarısı var. Adı AYLIK DERGİ olabilir, daha önce yazdığım gibi. Günümüzün ekonomi, felsefe, estetik, siyasal ve edebiyat sorunlarını ve ürünlerini kapsayan kalınca bir dergi. Bilmiyorum ne ölçüde yaşama şansı vardır böyle bir derginin? Hem siyasal ortam, hem maddi olanaklar bakımından. Ama diyorum ki ben, madem ki Türkiye’de şu anda, örneğin bir “Nisan Tezleri” ya da ne bileyim, Ahmed Arif’in kitabı hâlâ yasaklanmış değildir, öyleyse hâlâ yasal yollar zorlanarak bir şeyler yapılabilir. Devrimci militanlara, taşranın namuslu aydınlarına dürüst, sağlam bir kaynak sağlamak az şey mi? Çağdaş marksizmin her alandaki sorunlarını aydınlık bir biçimde kavrayan, kalınca bir dergi. Sen yetkiyle yürütebilirsin bu işi. Defne gibi gerçek bir militan dostun var üstelik. Ben her ay, yazı, haber ve çeviri bombardımanına tutarım sizi. Murat, İsmet gibi arkadaşlar da umarım desteklerini esirgemezler. Hiç değilse biz bir iki sayı çıkardıktan sonra. Böylece Halkın Dostları'nı, kaldığı yerden daha ileri bir aşamada sürdürmeye başlarız. Ben çok istekliyim. Senin önerilerini bekliyorum. Aydınlık, açık bir Marksist dergi. Kentin züppe, ukala, karşı devrimci aydınına değil, Anadolu'nun dil bilme olanağı elde edememiş pırıl pırıl insanlarına, çağın en önemli sorunlarını açık bir dille ve yorumla ulaştıran bir dergi. Yaşayan, soluk alan, hayatla birlikte hareket halinde bulunan bir dergi. Aklıma bir başka isim daha geliyor: “Bildiri”. Ya da, “Halkın Dâvası” (Bu sonuncu adı taşıyan bir dergi yayınlanıyor burada).” (a.g.e: 57).

Ataol Behramoğlu, çıkarılmasını arzuladığı dergi üzerine 1974 yılına kadar ne düşünüyor, bilmiyoruz. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda bu konuda bilgiye rastlamıyoruz. Bunu da normal karşılamak gerekir. Araya bir buçuk yıldan uzun süren Moskova'daki öğrenimi girmiştir. Mektuplarda da azalma olmuştur.

30 Ekim 1971 tarihli mektuptan sonra düşünölen dergiye ait elimizdeki ilk bilgi yine kardeşine yazdığı 25 Ocak 1974 tarihli mektuptadır. Bu mektupta söylenenler derginin daha önce söylenenlerden daha dar bir alanla sınırlanmış olmasını teklif eder ve öncekilerden ayrı yeni bir ismi de teklif eder: Türkiye Kültürü. Dergiye, önce söylediği alanlarda, yazı yazacağını da bildirir:

“Bir edebiyat- kültür dergisi kesin zorunlu. Geçici bir gençlik dergisi değil (böyle dergilerin önemini yadsımıyorum); yerleşik, sağlam bir şey. Aklımda (Türkiye Kültürü) gibi bir ad var. En azından, böyle bir adı haklı çıkarabilecek yoğunlukta bir dergi. Olanaklar buna elverişli mi, bilmiyorum. Ben kendi payıma alabildiğine çalışmaya hazır olduğumu sanıyorum:Şiir-Eleştiri-Çeviri” (a.g.e: 85).

Bundan sonraki mektuplarda, Ataal Behramoğlu’nun, Türkiye’de edebiyat ortamının güçsüz ve dağınık olduğu bir dönemde canlı, dinamik, devrimci bir edebiyat ortamı oluşturmak üzere çıkarmayı düşündükleri dergi üzerine tasarladıklarını adım adım takip edebiliyoruz. Hemen her mektubun önemli bir bölümünü bu konuya ayırır. Nihat Behram’a yazdığı 14 Şubat 1974 tarihli mektubunda dergiyi neden çıkarmaları gerektiğini, Halkın Dostları dergisinin çıkış nedenlerine ve Ant söyleşilerinde dile getirilenlere yakın ifadelerle ortaya koyduktan sonra, derginin muhtevasına yönelir, Türkiye’nin ve dünyanın önde gelen yazarları, önemli edebiyat ve kültür olayları için özel sayılar planlanmalı, fotoğraf, yazı vb için arşiv hazırlıklarına girişilmeli. Bu konuda kendisinin, geçen dört yıl içinde edindiği kitaplar ve diğer dokümanların dergiyi önemli ölçüde besleyebileceğini, önemli görölen sanatçı arkadaşlarla ilişkilerin yenilenmesi gerektiğini; Bekir Yıldız, İsmet Özel, Murat Belge’nin önemli olduğunu, derginin genç, yenilikçi havasının ağır basması yanında yaşayan, yaşamayan ustalarla da kan bağının göz önünde tutulması gerektiğini, değersiz olanın, kimden gelirse gelsin dergide yer bulamamasına özen gösterilmesini, genç yazarlarla militanca bir dayanışma düzeyi sağlanmasını, ancak eleştirinin daima korunmasını, derginin cesurca eleştirilerin, saldırıların, açığa çıkarışların yanı sıra önemli bir kitap yayınına da girişmesi gerektiğini teklif eder (a.g.e: 91-94).

Ataol, bu şekilde bir nevi program çizmekle kalmaz, isim olarak, Türkiye Kültürü yanında Alinteri, Sanat İşçisi gibi isimlerin de düşünülmesini söyler (a.g.e: 91-94).

20 Şubat 1974 tarihli mektubunda ise derginin çıkış nedenlerinin bir nevi programını verir:

“Bir dergi çıkarmamız için yığınla neden var. Giriş yazısında belirteceğimiz bu nedenlerin başlıcaları:

- 1- Sanatın toplumda ve devrimdeki yerini, niteliğini, özgürlüğünü savunmak, belirtmek, göstermek, kanıtlamak.
- 2- Pasifist, mistik, bireyci sanatın iç yüzünü açığa çıkarmaya devam (Şu “güzellik” konusunu deşerek, açımlyarak.).
- 3- Kolaycı, sığ “toplumcu” sanatın kolaycılığını ve sığlığını göstermek.
- 4- Avrupa tapınıcılarına, züppelere karşı Türkiye halkının yaratıcı gücünü savunmak. Yeni “Büyük Doğu” culara karşı, dünya devrimci kültürünün bölünmezliğini, bütünlüğünü kanıtlamak.
- 5- Türkiye ve dünya kültürünün en aydınlık ürünlerini, Türkiyeli okuyucuyla tanışık kılmak. Militan-okuyucu yaratmak. vb. vb. vb.”

Sadece çıkış gerekçelerini belirlemekle kalmaz, dergiye vereceği şiirlerden de söz eder ve yeni değişik bir isim teklif eder. Dev-Sanat. Açılımını da “devrimci sanat- kültür dergisi” olarak yapar (a.g.e: 95-96).

Ataol Behramoğlu 1974 yılının şubat ayında Nihat Behram’a üst üste mektuplar yazar. Bu mektupların ana konusu, çıkacak olan dergidir: Çıkış programı, yazı kadrosu, ana konular ve isim. Behramoğlu 24 Şubat 1974 tarihli mektubunda daha önce önerdiği isimlere bir önceki mektupta önerdiği Dev-Sanat’ın taşıdığı anlamı açıklamaya koyulur:

“Önerdiğim Dev-Sanat adında direniyorum. Delice ve sanki ciddi değilmiş gibi de dursa (...) Dev-Sanat, sadece bir dergi değil; bir sanat ve kültür hareketi olacak. Örneğin, Dev-Sanat’ın düzenlediği birinci sanat gününde, sen, ben, İsmet, başkaca arkadaşlar, şiirlerimizi okuyacağız. Devrimci sanatın ne olduğu konusunda konuşacağız, soruları yanıtlayacağız. Dev-Sanat’ın bir başka sanat günü, örneğin, kuşağımızın, hareketimizin, ayrılmaz ve en güçlü bir parçası olan

Bekir Yıldız'ın yaratıcılığına ayrılacak. Bir başka Dev-Sanat gününde, Mayakovski'nin şiiri anlatılacak, ve kuşağımızdan devrimci-artist arkadaşlar Mayakovski'nin şiirlerini okuyacaklar. Bu sanat günlerinde, ya da kuşağımızın, devrimci sanatın bu artık zafer adına meydan okuma günlerinde, dergimiz ve kuşağımızın devrimci yazarlarının yapıtları sergilenecek. Bilmem, kafamda ne kadar uzun zamandır canlanıp duran, ve şimdi senin özgürlüğüne birden fıskıran, yaşamaya koyulan tasarıları anlatabiliyor muyum. Dev-Sanat hareketinin dergi dışında yayınları da olacak. Ben bu konuda da, gerek kitap seçimi, antoloji vb., vurucu çeviriler düzenleme, örgütleme ve bu alanda çalışma yönünde, doludizgin çalışmaya hazırım” (a.g.e: 17-98).

Dev-Sanat'ın sadece bir dergi değil, aynı zamanda bir kültür hareketi olduğunu yazdığı bu mektuptan iki gün sonra, kaleme aldığı 26 Şubat 1974 tarihli mektubunda dergi üzerine görüş ve düşüncelerini anlatmaya devam eder:

“Çıkaracağımız dergi konusunda düşüncelerimi epeyce yazdım. Birkaç ünlü ad ve alelaceleye getirilmiş bir dergi, enerji yitiminden başka bir işe yaramaz. En azından üç- dört yıllık bir çalışmanın planını yapmak zorundayız. Kişisel olarak, kendi sanatlarımızın ve Türkiye’de devrimci siyasal hareketin gelişmesi yönünde ilerici edebiyatı toplu bir güç haline getirme yönünde bir çalışmanın merkezi olmalıdır bu dergi ” (...).

Derginin hiç değilse ilk altı aylık yazılarını, planını tasarlamak gerekir. Bunları da birkaç ay sonra daha somutlamış oluruz. Siz şimdilerde bir arşiv düzenlemeye koyulun.

Yazı, çeviri, fotoğraf, karikatür, yazarlarla konuşmalar, röportaj, kitap tanıtma yazıları vb. Doğum-ölüm yıldönümü listesi çıkarılarak özel sayılar şimdiden planlanabilir. Nâzım-Neruda-Mayakovski-B.Brecht-O.Veli-S.Ali-J.Marti vb. özel sayıları. Bu konularda şimdiden kitaplıklarda araştırmalara girişilebilir. Yetenekli, istekli arkadaşlar bu yönde görevlendirilebilir” (a.g.e: 99-100).

Dergi için hem Avrupa’yı Marksist bir süzgeçten geçirebilecek, hem de batılı ülkelerin sanat-kültür-felsefe-politika alanlarında olup bitenleri yakından ve dikkatle izleyebilecek yazarlar gereklidir (a.g.e: 112).

Çıkarılması düşünülen dergiye sadece Behramoğlu veya kardeşi Behram ad düşünmezler. Derginin yazı kadrosuna dahil etmeyi düşündükleri ve bu konuda

görüşükleri şair ve yazarlardan da isimler gelir. Bunlardan biri Ahmed Arif'tir. Ahmed Arif, Nihat Behram'a yazdığı bir mektupta derginin adının "Filinta" olmasını teklif eder (Behram 2005:77-78).

Ataol Behramoğlu yurda döndükten sonra kardeşi Behram'la, dergi üzerine çalışmalarını yoğun şekilde devam ettirir. Ancak bu günlerin düşünce ve fikir zeminini, mektuplar kesildiği için artık o kaynaktan takip edemiyoruz. Ama araya bir başka bilgi kaynağı girer: Metin Demirtaş'la mektuplaşmaları. Derginin yayına başlamasına ve ondan sonraki birkaç aya ait safhayı bu mektuplardan izleyebiliyoruz.

Behramoğlu, yurda döndükten kısa süre sonra Metin Demirtaş'a yazdığı 25 Eylül 1974 tarihli mektubunda "Temelli döndüm" der ve hemen arkasından

" Bir dergi tasarım var" diye konuyu açar. Ama dergi hazırlıkları üzerine ayrıntılı bilgiyi iki ay sonra yazdığı, 25 Kasım 1974 tarihli mektubunda verir: Derginin forma sayısından çıkış aralığına, çekirdek yazar kadrosundan genişletilmiş kadroya, tahmini yayın ömrüne, sağlanan ve sağlanabilecek mali desteğe, hesap analizlerine varıncaya kadar hemen her konuyu bu mektubunda anlatır.

Ama asıl önemlisi bu mektupta, uzun tartışma ve değişik teklifler sonunda derginin isminin, artık değişmeyecek şekilde Militan olarak belirlendiğini bildirmesidir. "Militan adının bu yapı ve kadro içinde ışıldayacağına, gerçeklik bulacağına inanıyorum" şeklinde de amaca uygun bir isimde karar kılındığına inancını belirtir (Behramoğlu, Demirtaş.2011: 18-20).

Militan uzun bir hazırlık devresinden sonra 1 Ocak 1975 tarihinde, içerik, yaygınlık ve derinliği Ataol Behramoğlu'na, sahipliği ve yazı işleri müdürlüğu Nihat Behram'a ait olmak üzere yayınlanmaya başladı.

Derginin amacının anlatıldığı "Çıkarken" adlı yazıda, gerici sanata hücum sloganıyla yayınlanan Halkın Dostları'nın ufuk ve ülküsünün benimsendiği ve onun bıraktığı yerden yürüyüşe devam edileceği dile getirilir: " Militan, Halkın Dostları'nın yürüttüğu kavgayı, yaşanan bunca şeyin ardından, daha net, daha kesin ve bu kez gücünün daha bilincinde sürdürmek üzere çıkıyor."

1. Yazının devamında derginin hedefleri birer birer sayılır:

1- Militan'ın ilk hedefi, “sanat-kültür ortamında çeşitli görüşlerde yaygınlığını sürdüren küçük burjuva kökenli tutumlar ve yönelişlere karşı toplumcu sanat-kültür anlayışının kavgasını vermektedir.”

2- Militan, “toplumcu sanat kisvesi altında, özellikle son zamanlarda bir yaygınlık kazanan şematik, sekter, mekanik anlayışlara karşı mücadele verir”.

3- Militan, “sanatın toplum içindeki önemini vurgular ve onda hayatın dokusu olma özelliğini gösterir.”

4- Militan, “toplumcu sanatın bütün sağlıklı öğelerini toplamak, sol sanatı olanca genişliği ve gücü ile yansıtmak amacındadır.”

5- Militan, bunu yaparken, ulusal olanın önemini vurgular, “enternasyonal anlamda devrimci ve insani olanı gözden” uzak tutmaz; “çeşitli küçük burjuva sanat-kültür yönelişlerinde ortaya çıkan Batıcılık adlı kopyacılığa olduğu kadar, şövenist ve fanatik nitelikte ulusal sanat-kültür anlayışlarına karşı da Marksizmin enternasyonalci özünü” savunur.

6- Militan, “sanat ve kültür sorunlarını kitlelerin devrimci özlemleriyle; sanat ürünlerini halkların sanat ve kültür yaratımlarıyla kaynaştırmak, bütünleştirmek zorunluluğunun bilincindedir.”

“Militan, bir gençlik dergisi olarak çıkmıyor, toplumcu edebiyatın sağlıklı sesi olacak şekilde yayın hayatına giriyor. Böyle olmakla birlikte genç, dinamik, militan havası dergiye egemen olacak. Militan, kitap gibi, sağlam bir dergi olacak. Hem bugünü eğiten hem geleceğe kaynak hazırlayan. Bu amaçla alabildiğine tutkuyla çalışıyoruz” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:14,16).

Derginin ilk altı sayısı Nihat Behram'ın sahipliği ve yazı işleri müdürlüğü altında çıktı. İçeriği de Ataol Behramoğlu yönetiyordu. Derginin yönetiliş şeklinde sıkıntılar baş gösterdi. Uzun bir fikri hazırlık, program planlamaları, kapsamlı malzeme tarama ve toplama gayretleri, isim teklif ve tartışmaları sonunda iki sanatkâr kardeş için bir mutluluk kaynağı olarak basın hayatına doğan Militan, birtakım sorunları da beraberinde getirdi. Derginin ikinci sayısı toplatıldı. Satış problemleri, dağıtımda görülen sıkıntılar büyük engeller olarak bu iki idealist devrimci sanatkârın önüne çıktı.

Nihat Behram, metnini elde edemediğimiz, ağabeyine yazdığı bir mektubunda, bu sıkıntıları kendi açısından ortaya koydu. Bu mektupta nelerden bahsedildiğini, Ataol'un cevabi mektubundan takip edebiliyoruz. O da bu mektubu, hiç âdeti olmadığı halde tarihsiz yazmış ve bu durum, problemlerin ortaya çıkış tarihini bizim için engellemiştir.

Behramoğlu, Behram'ın mektubuna, kapsamlı bir şekilde cevap yazmıştır. Bu mektubun içeriği, ortaya çıkan problemlerin kişisel olmaktan çok edebiyat ortamının durumu, devrimci anlayış içinde olduklarını söyleyenlerin ilgisiz tavrı, derginin çıkış nedenleri ve görevi, devrimci-şairin misyonu, siyasal örgütler içinde yer alıp almaması, küçük burjuva kültürü ve daha başkalarından oluşur (Behramoğlu, Behram, 2015). Bu kapsamda mektubun incelenmesi, dönemin sol edebiyat, sol aydın, devrimci sanatkar, devrimci edebiyat, küçük burjuva aydını ve edebiyatı, yeni ve devrimci bir dergi çıkarma olanakları ve ortamı, devrim ve devrimci oluşun karmaşık yapısı konuları üzerine açık ve aydınlık bilgiler verir.

Bu mektupta sözü edilenlerden sonra ortaya çıkan durumu, Behramoğlu'nun, Demirtaş'a yazdığı 12 Ağustos 1975 tarihli mektubundan öğreniyoruz: "Dergiyi devralmaktayım" (a.g.e: 26). Bu mektuptan iki ay sonra yazdığı diğer bir mektupta da şu bilgi vardır: "Dergiyi düzene koydum. Herşey iyi işliyor şimdi" (a.g.e: 27).

Behram ise, bu değişimi, hatta dergiden ayrılma noktasına varan süreci, yıllar sonra, kısa da olsa şöyle anlatır:

"Ataol Türkiye'ye döner dönmez, yeni bir derginin çalışmasına başladık. Daha kapsamlı bir dergi olsun istedik. Bir kültür birikimi olsun istedik. O da bunun birikimiyle dönmüştü. Sahipliğini ve sorumluluğunu ben yükledim. Ataol, derginin içerik temeli üzerine yoğunlaştı. Bir nokta var ki, ufak sorunlar biriktiriyorduk aramızda. Bu kültür anlayışlarımızdan çok, güncel politik eğilimlerimizden geliyordu. Hayatlarımız da bizi böyle sürüklemişti zaten. Altıncı sayıda, "Ya sen al götür dergiyi ya bana bırak!" dedi.

Onun kadrosu vardı. O kesimde sanatçı çoktu ve zaten Ataol'un kendisi bile tek başına, onlarca sayı çıkarabilecek kapsamlı bir dergi yükü gibiydi. Benim kesimde benden başka sanatçı yoktu. Ayrılıp gazeteciliğe başladım (...).

Militan'ı Ataol götürdü. İyi de götürdü. O dergi bir ansiklopedi gibidir. Her sayısı önemli, her sayısı temel bir konuda kültür mücevheridir (Behram, 2005: 108; Militan, “görkemli bir nehir gibi denize doğru aktı, Ataol'la.”: 213; Ercan, 2006: 141-147).

Militan, Behramoğlu'nun hayatının adeta tamamını doldurdu. Hayatında asli önem taşıyan öge oldu. Öyle ki eğer derginin işlerini ve yayımını aksatsa Şehir Tiyatroları'ndaki işinden bile ayrılabilceğini düşünür. İşi bırakmayışının başlıca nedeninin de, buradan gelen gelirin dergiye önemli katkı sağlamış olmasıdır. Bütün gayreti, dergiyi, alanında, Türkiye'nin en seçkin devrimci kültür dergisi durumuna getirmek ve onun etrafında “militan” bir nesil oluşturmaktır (a.g.e: 30).

Bütün bu uğraşlarına rağmen Militan, Haziran 1976 tarihinde çıkan on sekizinci sayısı ile yayımına son vermek durumunda kalır. Ataol, durumu Demirtaş'a şöyle bildirir: “MİLİTAN çıkacak sayısıyla kapanıyor. Zorunlu bir sonuçtu bu” (a.g.e: 33).

4.2 Katilleri Tanıyor musunuz?

Ataol Behramoğlu'nun dramaturg olarak çalışması, Şehir Tiyatroları'na gönderilen oyunlar üzerine raporlar yazması, onu sahne sanatlarına yaklaştırdı. Zaten Paris'te Vedat Sinan takma adıyla, amatör bir tiyatrodan oynanan oyunların bazılarını kaleme aldığını, bazılarını da düzeltip geliştirdiğini biliyoruz.

Yoğun mesaisini Militan'a vermesine rağmen sahne sanatları alanında da boş durmadı. Ali Taygun ve Yunus Saltuk'la birlikte kurguladıkları, müziklerini Sadık Gürbüz'ün hazırladığı, metninde, kendi şiirlerinden başka, Nazım Hikmet'ten Neruda'ya kadar birçok şairin şiiri olan “Katilleri Tanıyor musunuz?” gösterisi 28 Ocak 1976'da Birlik Sahnesi'nde gösterime başlandı. Birlik Sahnesi sanatçılarından Güler Ökten, Belkıs Taşkeser, Nurettin Şen, Oktay Sözbir, Dilek İyiler, Atilla Işık, Ertuğ Koruyan, Turgut Ilgın ve Meral tarafından sunulan gösterinin isim babası ve yönetmeni Vasıf Öngören'dir. (Cumhuriyet, 976, 6).

4.3 Annem Yok Artık

20 Nisan 1976 gecesi Ataol Behramoğlu'nun annesi İsmet Hanım bir kalp krizi sonucu öldü.

Kendisi gurbetten dönmüş, ayrı ev kurmuş, bir işe girmiş, Nihat Behram hapisten çıkmış, avukat Namık Kemal evlenip yuvasını kurmuş, en küçük kardeş Yusuf Turan diş doktoru olmuş, Ankara Mamak'ta on beş günlük askerdir.

Çocuklarının dördünü de büyütmiş, yuvadan uçurmuş, onların, inandıkları siyasi sistemler uğrunda karşı karşıya kaldıkları sıkıntıları anne yumuşaklığı ile karşılamış; o, "geniş şapkalı, keman çalan kız, kemanını yatak odasındaki elbise dolabının üstünde, kapağı açık şekilde ve öksüz" bırakarak sessiz sedasız gitti.

Haydar Bey, o hiç büyümemiş, çocuk ruhlu insan yalnız kaldı. Dört kardeş, babalarının yalnızlığını ve acısını paylaşmaya gayret gösterdiler:

"Dört kardeş, her gün birimiz eve gelip titreyişini tutmaya çalışıyorduk. Her gelenimize diğerimizi soruyordu. Dördümüz birlikte gelsek, eşinin yokluğuyla sızlanıyordu. Yine de sızıyı bizden uzaklaştırmaya çalışıyordu" (Behram, 2004:200).

Annesi İsmet Hanım'ın ölümü şairin hayatında ve duygu dünyasında önemli iz bırakır. O, bu ölüm olayını, baştan sona annesine ayırdığı, uzun ve nesir diline yakın, Annem Yok Artık isimli şiirinin;

Annem yok artık. Beni düşünen kalbi yok. Bitti.

şeklindeki, biraz çaresizlik, biraz endişe, biraz umutsuzluk ifade eden ilk mısraı ile karşılar ve hayatının yeni bir döneme, annesiz geçecek bir döneme girdiğini söyler.

Yeni bir dönemi başladı ömrümün, annemin olmadığı dönemi,

Ölümün karşısındaki çaresizliği alt edebilmek için, önce yüreğini, sonra bütün hayatı, bir feryat halinde yardıma çağırır. Bunu, annesine yaraşır şiirler yazabilmek için yapar:

Ey benim yüreğim, güç ver bana, ey hayat güç ver bana, Anneme yaraşan şiirler söyleyeyim.

Bu yeni dönemde, o küçük Anadolu şehrinin, Çankırı'nın, ilk aşkını yaşadığı, sarhoş akşamlarının tesellisi, fenerleriyle arkadaş olduğu, karanlığı masum arzularını gizleyen, avare dolaştığı, dönülmeyecek yerlere gidişin hayalini kurduğu, rüzgârlarının saçlarını dağıttığı sokakların karanlığından çıkıp eve dönüşünü, pencerede ağlayarak bekleyen “saçı ak gönlü ak” anne artık yok.

Albert Camus'un L'etrangè (Yabancı) isimli romanında, annesinin ölüm haberi karşısında eserin erkek kahramanı Meurseault'un tavrı, tabut önünde sigara içişi ve iki gün sonra kız arkadaşı Marie ile denize açılıp açıkta sevişmeleri sahnelerinden esinlenerek yazdığı açık şekilde görülen ve annesinin ölümünü tasavvur ederek yazdığı Sabiha adlı şiirin

Bana bir sigara verin annem öldü

Bu sabah öldü beşe doğru sanırım

Allah Allah ne var şaşırarak canım

Annem öldü diyorum hepsi bu

İsterseniz sinemaya filan gidelim

gibi hayali ifadelerin, gerçeği hiç de dile getirmediği; bu yeni dönemin katı gerçeğinin çok ayrı ve acı bir şey olduğunu yüreğinde hissederek.

Bu yeni dönemde,

Benim annem güzel annem beni koyver

Benim annem güzel annem gençlik elden gitti gider

diye, dönülmeyecek yollara ve yerlere gidebilmek için kendisinden izin istediği, izin istemek değil, adeta yalvardığı anne, şairin dönülmeyecek yerlerden dönüp geldiği zamanlarda, artık sonsuza dek yoktur.

Annenin Göztepe'deki evi, aileyi bir araya toplayan, aile bireylerinin aralarındaki bağı tazeleyip güçlendiren bir yerdi. Şimdi aynı görevi İsmet Hanım'ın kabri yapar. Annemin Mezarına Gittik Bugün adlı şiirde Behramoğlu, babası Haydar Bey, kardeşi Nihat ve Eşi Defne, kardeşi Namık ile birlikte bir bayram günü annesinin kabrini ziyaret edişlerini anlatır.

Ataol Behramođlu'nun, çocukluđundan beri kendisinde var olan o alıp başını gitme duygusu içine yeniden dűştűđűnű gűrűyoruz. İstanbul onu adeta sıkılmaktadır.

“Alıp başını gitme duygusu içindeyim yine. İstanbul, trafiđiyle, entelektűelleriyle, kiřiliksiz kalabalıđıyla cendere gibi sıkıyor beni. Arı, gűzel, aydınlık řeyler uezledim. Bu ařađılık tűketim toplumundan, sınıf atlamalar toplumundan kaçıp gitmek gerekiyor bazen, Kűba'ya őrneđin. řűyle bir ferahlamak için Ya da Rusya'ya, Fransa'ya, belki tanımadıđım bir bařka űlkeye. Cođrafyası, ufku geniř yerlere” (Behramođlu, Behram 2015:36).

Annesi İsmet Hanım'ın űlűmű, Halkın Dostları'nın kapanmasından bu yana, dűřűncesinin űnemli bir tarafını meřgul eden yeni bir dergi çıkarma fikrinin gerçekleřmesi, derginin ancak on sekiz sayı çıkıp kapanması, kendi anlayıřına gűre, űlkenin içinde bulunduđu durum, yaptıđı iřten memnun olmama, entelektűel ortamı sıđ, yavan ve tekdűze bulmanın verdiđi sıkıntı, İstanbul'un insanı yoran trafik ve sosyal hayatı, bu řehrin içinde kendini yalnız hissetmesi, belki bařka sebepler, řairi bu duygular içine tařımıř olabilir. Militan'ın son sayısında çıkan dűrt řiirinden biri olan “Ben mi? Evet..” te de aynı duygular yođun řekilde yer alır:

Bir gűn çıkıp gideceđim, kapıları, evleri, dergileri,
hűzűnleri bırakarak

Bir iek merhaba diyecek

Hoş geldin diyecek dağ

Orman gűlűmseyecek

(Behramoğlu 1976:48).

1970'ten űnce ve yurtdıřında iken iini dűkecek, en içten duygu ve dűřűncelerini, yaptıklarınını, yapmak istediklerini anlatacak veya yazacak, İsmet űzel vardı, Necmiye Alpay vardı, Nihat Behram vardı. řimdi İsmet űzel yok, Necmiye yok, Nihat yok, anne de yok.

řair, bir nevi her řeye yeniden bařlama duygusu içinde gibidir. Hayatından eksilen bu paylařma noktalarının yerini Metin Demirtař'la mektuplařmaları doldurur. Bir de makalelerini Politika gazetesinde yayınlama imkűnű bulması.

Bu, onun için bir nevi çıkış yolu olmuştur. Önceleri düzensiz olarak çıkan yazıları, Mayıs 1977'den itibaren gazetenin sanat sayfasında haftanın iki günü, çarşamba ve cumartesi günleri Düşünceler genel başlığı altında çıkmaya başlar.

Bu aylarda, örneklerini Halkın Dostları'nda yayınladığı, daha sonra Militan'da yayımını sürdürdüğü Dörtlükler'in ve son dört yıl içinde yazdığı şiirlerden seçtikleri ile yeni bir kitabın yayın hazırlıkları ile meşgul olur. Bir Gün Mutlaka'nın ikinci baskısı için planlar yapar.

Bir yandan kaçıp gitme duygusu içinde olan şair, diğer yandan yoğun bir çalışma arzusu taşımaktadır. İçine düştüğü bu kaçış düşüncesini çalışma ile adeta bastırmak istemektedir. Onun için okumak, düşünmek, düşüncelerini yazmak, yayınlamak; sürekli bir şeyler üretebilmek arzusu içindedir. Ama o kendisini yorgunluklar, üzüntüler, yığınla anlayışsızlık, zekâ yoksunluğu, sömürü, kıskançlık, düşmanlık, dedikodularla çevrili, hatta zincirli hisseder (a.g.e: Sf.39).

Bu arada şairin canını sıkan bir durum da Türk Dil Kurumu'na üyelik için yaptığı başvurunun geri çevrilmesi, üyeliğe kabul edilmemesidir. Bu konu hakkında Demirtaş'a yazdığı 30 Eylül 1976 tarihli mektuptan şu bilgiyi öğreniyoruz:

“Türk Dil Kurumuna üyelik için müracaat etmiştim. Düşüncem şuydu: Bu dilin bir emekçisiyim, o kurumda söz sahibi olmak hakkımdır. Üstelik olanakları olan o kurumun olanaklarını kendi inancımız doğrultusunda yönetmek için çaba göstermek. 3 şiir kitabıma 10'a yakın çeviri kitabıma karşın, gereken 32 çoğunluğu alamamışım. Dağlarca anlatıyordu: “Komunisttir alamayız” demiş birileri. Hem üzüldüm bir alan kaybına, hem onur duydum” (a.g.e: 38-39).

4.4 Yeni Bir Yol Başı

Fakat o bir şekilde bu çemberi kırmak ister. “Psikolojik vb. bazı karmaşalardan, eskinin yaralarından arınarak, bu yıl evlenmeyi de gündeme almam gerekiyor artık.” demek suretiyle yeni bir yolbaşında olduğunu söyler. Şair için; “başka

türlü kişisel yaşamın düzene girmesi olanaksız” dır. Nitekim 1978 yılında Rus asıllı Ludmila Denisenko ile evlenir.⁵⁹

Bu arada şiir hayatında kendisine yeni istek uyandıracak ve ufuk açacak bazı gelişmeler de olur. “Kaçış” şiiri Bulgarca’ya çevirilir ve Pilamak dergisinde basılır (Cumhuriyet, 1976: 6).

Aynı yılın Aralık ayında, yukarıda yayına hazırlamakta olduğunu söylediğimiz şiir kitabı, Ne Yağmur... Ne Şiirler adı altında yayınlanır (1976).

Şair daha sonra, bir yazısında, Ne yağmur... Ne Şiirler’in ilham kaynağını ve nasıl yazıldığını anlatır:

“1974 yılı güz aylarından birinde, kesintisiz dört yıl süren yurt dışı serüveninden sonraki günlerde Göztepe’deki anne-baba evindeyim.

Nihat ve eşi de orada.

Bir ara eşine seslendiğini işitiyorum:

“Darağacından Notlar” ı okudun mu?”⁶⁰ (...). Bu genç adamın sevgilisine söylediği bu soru cümlesi içimde bir şiir çağlayanını harekete geçiriyor.

Odalardan birinde, kağıt kaleme sarılarak, iki yıl sonraki, bir şiir kitabının da adını oluşturacak Ne yağmur.. Ne şiirler’i yazmaya başlıyorum...

Soruyorum sevgilime

Darağacından Notlar’ı okudun mu?

Bu bizim hayatımız

Gece Doluyor içeri

Yıldızlarıyla

Şair, Ne Yağmur... Ne Şiirler için, kardeşi Nihat Behram’a yazdığı 29 Mart 1981 tarihli mektubunda, “En sevdiğim kitap Ne Yağmur.. Ne Şiirler...Annemiz

⁵⁹ Denisenko’nun, önceki evliliğinden Natali Pamir adlı edi yaşında, bir kızı vardır.

⁶⁰ Darağacından Notlar, Çekoslovakyalı gazeteci, yazar Julius Fuçik’in yattığı cezaevinden, sayfa sayfa dışarı çıkarılmış ve idam edilmesinden iki yıl sonra basılabilmiş eserinin adıdır. Julius Fuçik, Berlin’de bir yıl kadar cezaevinde kaldıktan sonra 1943 yılında Nazilerce idam edilmiştir. (Behramoğlu, 2007: 16-17).

sağdı: sen ve Defne vardınız.⁶¹ Militan vardı.” demektedir (Behramoğlu, Behram, 2015:128).

Yalnızlık duygusu ve verdiği sıkıntı, hayatının bu düzeninde içini açabildiği hemen tek arkadaşı olan Metin Demirtaş’a yazdığı 29 Mayıs 1977 tarihli mektupta şöyle yer bulur: “Karışık hisler içindeyim. Yapayalnız evimde. Kime gideyim, hangi arkadaşına gideyim, bu daraltılmış dünyada.” Şair hemen arkasından kendi kendisine yetmek gerektiğini düşünür. Orada da kalmaz, aynı mektupta hayatının asıl hedef ve arzularını sıralar: “Her şeyi öğrenmek, her şeyi öğrenerek, bilerek yaşamak istiyorum. İnsanla, insanın yaşamıyla mutluluğuyla ilgili bütün konuları.”

(...). Düşün; Öleceksin, dünyada görmediğin yerler, tanımadığın tatlar, sana tümüyle yabancı hayatlar, yaşamlar kalacak... Şu İstanbul’da bile geçilmemiş ne sokaklar var (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:44).

Bu sırada, Behçet Necatigil, Rauf Mutluay, Sait Maden ve Gürkan Aylan’ın seçip hazırladıkları Aşk ve Kadın Üzerine adlı şiir antolojisinde Behramoğlu’nun şiirleri de yer aldı (Cumhuriyet, 1978: 6).

Ataol Behramoğlu mektubunda söylediklerini, dört ay sonra, Türk Dili dergisinde çıkan ve Kuşatmada isimli kitabına da aldığı Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var adlı şiirinde daha da genişleterek ve şiir dili ile yeniden anlatır.

Yaşadıklarımın öğrendiğim bir şey var:

Yaşadın mı, yoğunluğuna yaşayacaksın bir şeyi

.....

İnsan bütün güzel müzikleri dinlemeli alabildiğine

.....

İnsan balıklama dalmalı içine hayatın

.....

Uzak ülkeler çekmeli seni, tanımadığın insanlar

⁶¹ Nihat Behram 1980 öncesinde yurtdışına çıkmış, 12 Eylül darbesi kovuşturmaları sonucu, bu çıkış sürgüne dönüşmüştür.

Bütün kitapları okumak, bütün hayatları tanımak arzusuyla
yanmalısın

.....

Kanın karışmalı hayatın büyük dolaşımına.....

(Behramoğlu, 1978: 194; Kuşatmada 1978, 57-58)

4.5 Sofya’da

Ataol Behramoğlu 6 Haziran 1977 tarihinde Sofya’da toplanan ve davetlisi olduğu Dünya Yazarları I. Barış Kurultayı’na katılmak üzere Aziz Nesin ve Burhan Arpad’la birlikte Bulgaristan’a gider. Yaşar Kemal de bu toplantıya Stockholm’den geldi. Dünyanın çeşitli ülkelerinden iki yüz civarında yazarın katıldığı kurultayda Ataol Behramoğlu 9 Haziran oturumunda bir konuşma yaptı. 10 Haziran gecesi, kurultaya gelen şairlerin katılacağı uluslararası bir şiir şöleni düzenlendi. Behramoğlu şölende okunmak üzere “Ne yağmur...Ne Şiirler” adlı şiirini verdi.

Ataol Behramoğlu gerek kurultay ve gerekse şiir şöleni için adeta tutanak tutar gibi ayrıntılı bilgiyi “Sofya Dünya Yazarları I. Barış Kurultayı Notları” başlığı ile Başka Gökler Altında adlı kitabına aldı (Behramoğlu 2010:7-24).

Ataol Behramoğlu Kurultay’dan sonra Türkiye’ye dönmedi, oradan Batı Almanya’ya geçti. Berlin’de, Nazım Hikmet’in yetmiş beşinci doğum yılı kutlamalarına katıldı. Bu kutlamalarla ilgili izlenimlerini, Berlin’de Doğum Yıldönümünde Nâzım’ın adı ile, “devrim” yolundaki düşüncelerini de katarak şiirleştirdi (a.g.e: 61-63).

Berlin’den, sinema festivaline katılmak üzere Moskova’ya oradan da Bakü’ye geçti.

4.6 Yunanistan’ı İlk Ziyaret

Behramoğlu’nun Yunanistan’ı ilk ziyareti 1978 Şubat ayındadır. Yunan Barışçıları’nın davetlisi olarak Türkiye Barış Komitesi’nden bir grupla Atina ve Selanik’e gider. Bu seyahatte kendisini en çok heyecanlandıran olaylardan

birisi, kendi şiir anlayışının da yöneldiği anlayışın önde gelen isimlerinden, hem şiirini hem de siyasi mücadelesini takdirle karşıladığı, Grecité (Yunanlılık) adlı uzun şiiri ve “Kavafis’e Şiirler” dizisini Fransa’da iken okuyup sevdiği, çağının büyük şairi olarak gördüğü, Nazım Hikmet’in de arkadaşı Yannis Ritsos’la tanışması oldu. Bu tanışmayı, daha sonra askeri cezaevinden, adına uzun bir şiir yazdığı, Yunanistan Barış Komitesi sekreteri Strati Korakas sağladı. Şiirin dil ve yapı sorunları, şairin toplumla, daha çok yığınlarla ilgisi üzerine geçen görüşme, Ritsos’un Atina’daki evinde gerçekleşti. Görüşmeye Yunan romancı Tatiana Gritsis Milieve ile Türkiye’den kendisi ile gelen İsa Çelik ve Serra Tuğrul da katıldı.

Yunanistan davetine konu olan Barış Toplantısı 12 Şubat Pazar günü yapıldı. Toplantıya Ritsos da katıldı ve Barış adlı şiirini okudu⁶² (Behramoğlu, 1978).

Behramoğlu Yunanistan ziyaretinden önce, Ne anlatır Yunan Şarkıları adı ile bir şiir yazmış şiir, 1977 olarak tarihlenmiş, ancak şair Yunanistan’dan döndükten sonra, Nisan 1978’de Sanat Emeği dergisinde yayınlanmıştır. Behramoğlu’nun bu şiirini Yunanistan’daki toplantılarda okuyup okumadığını bilmiyoruz. Yunan şarkıları üzerinden bir yere varmak isteyen şair, şiirinde Yunan şarkılarının, kişisel hayatın çeşitli görünümünü anlattığını, ancak burada kalmayıp, bu şarkıların, bir gün birleşerek, insanlığın ortak sesi olacağını, evrensel bir dil şeklini alacağını söyler. Şair bunu, beş kıtalık şiirde, şiirin ismini de sayarsak, sekiz defa tekrarladığı Ne anlatır Yunan Şarkıları sorusuna verdiği cevaplarla anlatmaya çalışır. Şiir, şekli ve içeriğine giren öğeler bakımından çok dar olmasına rağmen Bir Gün Mutlaka’da yüksek duygu ve heyecanla, ve zaman zaman öfkeli bir sesle yaşatılan “devrim” ümidini daha sakin ve yumuşak dille canlı tutmak istemektedir:

⁶² Bu şiir Sanat Emeği, sayı 2’ de yayınlanmıştır

Ne anlatır Yunan şarkıları

Geceye dair, aşka dair

Ne anlatır Yunan şarkıları

Hayatımıza dair

Ne anlatır Yunan şarkıları

Bu sürekli, bu yumuşak ısrarla

Ne anlatır Yunan şarkıları

Yüreğimize işleyen tempolarla

Attila Birkiye, Ne Anlatır Yunan Şarkıları'nda anlatılmak istenenin “ Yunan şarkılarının özelliğinden çok ozanın duyguları” olduğunu söyler. Şairin duyguları ile Yunan şarkılarının duygu düzlemi örtüşmüştür (Birkiye, 1978).

4.7 Sanat Emeği

Ataol Behramoğlu'nun Militan dergisinin kapanmasından sonra, daha çok kültürel ve siyasi yazılarını, 1976'dan itibaren Politika gazetesinde yayınladığını biliyoruz. Ama yine de bir dergi boşluğu hissediyordu.

Militan'dan sonra “devrimci” anlayışı etrafında toplayacak, oluşmuş yazı kadrosunu bir arada tutacak ve Militan'ın, okuyucu ile buluşturduğu genç şair ve yazarların kalem ürünlerini yayınlayacak bir dergiye ihtiyaç vardı. Behramoğlu da buna inanıyor ve bir ekiple yeni bir dergi üzerinde çalışmalarını sürdürüyordu.

Metin Demirtaş'a yazdığı 26 Aralık 1977 tarihli mektupta dergi çalışmaları üzerine ilk bilgileri verir: “Bir süredir (uzun bir süredir) sürdürdüğümüz çalışma ve düşüncelerimizi somutlayarak bir dergi çıkarmaya karar verdik. MİLİTAN'dan daha farklı olarak bu dergi, oportünist ve küçük burjuva unsurları (bunlar ünlü kişiler de olsa) başlangıçta ilan edeceği yazı kadrosu dışında kalacak. Daha tutarlı ve belirgin bir yazı kadrosuyla işe başlayacak” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:49).

Derginin sahibi Barış Pirhasan, sorumlu yönetmeni Turgay Fişekçi idi. Yazı kurulu A.Kadir, Asım Bezirci, Orhan Taylan, Ataol Behramoğlu ve Barış Pirhasan olarak ilan edildi.

Behramoğlu'nun teklifi ile derginin ismi Sanat Emeği oldu. Sanat Emeği. “Sanatın özel bir yaratı ve uzmanlık alanı olduğunu unutmadan, bireysel arayışların ve özgünlüklerin önemini yadsımadan işçi sınıfı hareketinin sorunlarıyla kaynaşık ve bu sorunların gündeme getirdiği gereksinmelere sanat-kültür alanında yanıt verebilecek bir dergi (...) bir kuşağın değil, bir anlayışın, bütünsel bir hareketin yayın organı olarak çıktı.

Ataol Behramoğlu, Sanat Emeği ile kendine yeni bir yayın alanı buldu. Şairin bu dergide yayınladığı yazılar, bir deneme ve tanıtma olmaktan çok, araştırmaya dayalı, geniş hacimli, bilimsel yönü ağır basan makalelerdir. Sosyalist Devrimin yazarı, Maksim Gorgi (Behramoğlu, 1978: 23-24), Nazım Hikmet'in ilk şiirlerinde Biçim Özellikleri ve Serbest Nazıma Geçiş (Behramoğlu, 1978: 9-27), Lucien Ya da Bireycilik ve Faşizm (Behramoğlu, 1978: 8-13), Ekim Devrimi Öncesinde ve Devrim Sürecinde Rus Edebiyatı ve Düşündürdükleri (Behramoğlu, 1978: 6-13).

Bunların yanında Ataol Behramoğlu, Sanat Emeği'nin hemen her sayısına, kitap tanıtma, deneme, röportaj, anı türünde yazılar yazmıştır.

1970'li yılların başından itibaren, Paris'te, Moskova'da elinden hiç bırakmadığı, üzerinde devamlı çalıştığı, geniş okumalar yaptığı, malzeme topladığı ve tamamlamaya çalıştığı Mustafa Suphi Destanı'nın bazı bölümleri de “Ataol Behramoğlu'nun on yıla yakın bir süredir üzerinde çalıştığı Mustafa Suphi ve Arkadaşları İçin Bir Destan Denemesi adlı çalışmasından bu sayımızda ilk kez bazı parçalar yayınlıyoruz.” notu ile Sanat Emeği'nde çıktı: (Behramoğlu, 1979: 17-41). Bu yayından bir ay sonra da yani Ekim ayında eser yine Sanat Emeği yayınları arasında kitap olarak basıldı.

4.8 Mustafa Suphi Destanı

Ataol Behramoğlu, on yıla yakın bir süre elinden bırakmadığı, devamlı işleyip, geliştirdiği, uzun soluklu bir eser olarak planlayıp hazırladığı, 1971-1972 yıllarında

Paris'te Bibliothèquè Nationale'de ve 1973-1974 yıllarında Moskova'da Lenin Kütüphanesi'nde, Türkiye'nin yakın tarihi üzerine yazılmış eserler ve doktora tezlerinden topladığı malzeme ile zenginleştirdiği, hatta İstanbul'da 1979'da eserin yayımına kadar üzerinde titizlikle durduğu Mustafa Suphi Destanı'ndan, ilk defa Londra'da iken, İsmet Özel'in yazdığı tarihsiz bir mektupta, “Benim zihnim çıkmazda. Çıkmazda değil de sanırım. Darboğazda. Hiçbir şey yazamıyorum.Günlük hayat yıpratıyor beni.” (Behramoğlu, Özel, 1995: 126-127), demesi üzerine, ona cevap olarak yazdığı, 23 Ekim 1970 tarihli mektubunda, “Tek şiir yazmakta güçlük çekiyorsan, genel poetika çalışmaları yap.Puşkin gibi.Nazım ya da Mayakovski gibi. Otur, bir hikâyeyi, herhangi bir konuyu şiir gibi söylemeye çalış. Bir destan denemesi yap. Arada bir daha kolay yoğun bir şiir “parlatırsın” o zaman. Örneğin, Mustafa Suphilerin hazırlanışlarını, gelişlerini, öldürülüşlerini niçin destanlaştırmayasın?” (a.g.e: 131), şeklinde biraz da tavsiye olsun diye Mustafa Suphi'den söz eder.

Ataol Behramoğlu'nun, İsmet Özel'e yazdığı bu tavsiyeden sekiz ay sonra Paris'ten kardeşi Nihat Behram'a yazdığı 29 Haziran 1971 tarihli mektupta, günlük hayatı ve edebiyat alanında ne ile uğraştığı hakkında bilgi verirken, isim vermeden “Bir destan üzerinde çalışıyorum. Yakında, ikinci aşamaya başlayacağım.Yani genel olarak bir şeyler yazdım, şimdi toparlamaya uğraşacağım.Tarihsel bilgiler gerektiği için Bibliothèque Nationale'de çalışacağım bir süre.” demek suretiyle, Mustafa Suphi Destanı üzerine çalışmaları hakkında ilk bilgileri verir (Behramoğlu, Behram 2015:20).

Bu mektuptan önce, 13 Mart 1971 tarihli, İsmet Özel'e yazdığı bir mektupta, daha önce tavsiye ettiği “Mustafa Suphiler İçin” destan yazması işini, bu defa kendisinin düşündüğünü, ancak kesin kararını, gereken belgeleri toplayıp değerlendirdikten sonra vereceğini söyler (Behramoğlu, Özel, 1995:157).

Ataol Behramoğlu'nun Mustafa Suphi'ye ilgisinin nasıl doğduğunu eserin ilk baskısındaki ön söze aldığı şu bilgiden öğreniyoruz.

“11 Mayıs 1971 tarihinde, Paris'te Yeni Çağ dergisinde Mustafa Suphi'nin yaşam ve eylemiyle ilgili küçük bir yazı okumuş, bu konuda bir destan yazılabileceğini düşünmüş ve hemen o gün, o yazı üzerinde çalışmaya koyulmuştum. O tarihte Mustafa Suphi ile ilgili bilgilerim söz konusu yazıdaki

genel bilgilerin ötesinde değildi. Destanın ilk dizelerini yazarken yıllarca sürecek bir çalışmaya başlamış olduğumu doğrusu bilmiyordum.”

Bundan sonra, Behramoğlu'nun Mustafa Suphi Destanı üzerine çalışmalarını, Nihat Behram ve İsmet Özel'le mektuplaşmalarından takip edebiliyoruz. İsmet Özel'e yazdığı Temmuz 1971 tarihli mektubunda, I. Dünya Savaşı, Jön Türkler, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı, Kemalist hükümetin ilk yılları üzerine, yazacağı destanın zeminini oluşturacak bilgiler edinmek için kitaplar okuduğunu, aynı ay içinde yazdığı diğer bir mektupta, iki defter dolduracak kadar şiir yazdığını, ancak bunların işlenmeden yayınlanamayacağını, buna karşılık, yazmak istediği destanın, şansı yardım ederse, çok iyi bir şey olabileceğini, destana zemin olacak gerekli bilgileri tamamlamak üzere olduğunu, eserin 15-20 şiir üzerine kurulacağını, I.Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasını kapsayacağını, aslında belki de o dönemle bir hesaplaşma olacağını, 22 Temmuz tarihli mektubunda ise, sözünü ettiği destan üzerine harıl harıl çalıştığını, gerekli bilgi donanımına ulaşabilmek için pek çok kitap okuduğunu, yazmada ikinci aşamaya geçtiğini, kaleme aldıklarını toparlamak için uğraştığını, yazın Paris'ten ayrılmayıp eseri tamamlamak arzusu taşıdığını, ama bu konuda tereddütler içinde olduğunu yazar (Behramoğlu, Özel 1995).

Nihat Behram'a 30 Ağustos tarihli mektubunda adını vermediği çalışması için, daha önce söylediklerine benzer ifadeler kullanır. Ancak bir mektubunda çalışmasından, “uzun şiirim” diye söz eder: “Sabahtan öğlen sonuna kadar uzun şiirime çalışıyorum” (Behramoğlu, Behram 2015:48). Her mektubunda kısa da olsa, söz ettiği uzun şiirinden 4 Eylül 1971 tarihli, Defne Sandalcı'ya yazdığı mektupta, yine destanın ismini vermeden, eser karşısındaki ruh halini de ortaya koyan aydınlatıcı bilgiler verir: “Uzun şiirim iyi gidiyor Defne. Bu beni heyecanlandırıyor. Sanki bir rüya içindeyim. Bir dünyaya daldım ve güzel bir şeyler çıkacak.İstiyorum bunu. Ummaya cesaret ediyorum. Bitirdiğimde, Türk yakın tarihi üstüne bir yorum da getirmiş olacağım, politik güzelliklerin yanı sıra. Destanım 15 şiirden oluşacak, her şiir 100 mısranın üstünde ve ilk üç şiiri tamamladım. Bu işi başarabilmeyi çok istiyorum.Bu işi başarabilirsem, kendimi şair sayabileceğimi umuyorum Bu konuda konuşmayın. Bekleyin sadece (a.g.e: 49-50). Bu cümleler Behramoğlu'nun, kaleme aldığı eserini bir sürpriz, beklenmedik bir eser olarak ortaya koymak istediğini gösteriyor.

Nihat Behram'a yazdığı 30 Ekim 1971 tarihli mektubunda, Mustafa Suphi üzerine yazdığı destan için, Defne'ye yazdıklarına benzer, ama daha yakından, şu bilgileri verir.: “Gerçekten de üzerinde çalıştığım destanın müsveddeleri üç kalın defteri doldurdu ve daha epeyce uzayacak bir çalışma. Şiirimden biraz daha ayrıntılı söz edebilirim sana şimdi. Sosyalist hareketi ve onun temelinde I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasını anlatıyorum. Fransız sosyalist hareketine ve çağımızın ilk büyük devrimine ilişkin bölümler de var.” Mektubun devamında destanın teknik yapısı üzerine bilgi veren şair devamla “ Yaptığım, tarihsel belgeleri marksist bir şair kafasıyla değerlendirmek. Ve doğrusunu istersen bu çalışmayı başarabildiğimde, gerçekten şair olduğumu düşünebileceğim” (a.g.e: 60).

Mustafa Suphi üzerine yazdığı destanın belli bir seviyeye gelmesi Behramoğlu'nun kendine güvenini arttırır. Bu arada zaman zaman bazı toplantılarda şiirinden parçalar da okur: “Destanımdan parçalar okuduğum bir işçi arkadaşın elimi sıkışını görmeliydin” (Behramoğlu, Özel, 1995, Sf.184).

Ama destanın yazılışı her zaman istediği gibi gitmez. “Sırf kişilik buhranları nedeniyle tökezlediği” olur. Buna rağmen, yapılanın, temeli sıkı atılmış bir çalışma olduğu için mutlaka bir yere varması gereklidir (Behramoğlu, Behram, 2015:76). Bu kararlılığını, İsmet Özel'e şu ifadelerle anlatır:

“Yakın tarihimiz konusunda çok ve ilginç şeyler okudum. Bu, bugünü kavramama yardım etti. Hazırladığım uzun şiiri mutlaka bitireceğim. Tarihçi olmadığımı pişman değilim. Olayları bir şair olarak kavramak ve belirtmeye çalışmak, heyecanlandırıcı” (Behramoğlu, Özel 1995:202).

Ataol Behramoğlu, zaman içinde oluşan, şekillenen, ilerleyen destan çalışmasının bazı bölümlerini İsmet Özel'e göndermeyi düşünse de, eseri, bittikten sonra, bütün halinde vermeyi uygun görür (Behramoğlu, Özel, 1995; 195; 214-215).

İsmet Özel de destanı bir bütün haline geldiğinde okumayı arzu eder ve şaire bazı tavsiyelerde bulunur:

“Destan'ını merak ediyorum. Ama tek tek şiirler halinde okumak da istemiyorum onu. Çünkü böyle bir çalışma bütünüyle bir anlam getirebilir okuyucuya. Doğrusu, iyisi de budur. Daha önce yazdım mı bilmiyorum, bu

çalışmada bence dikkat etmen gereken en önemli şey yargıların olgulara baskın çıkmamasıdır. Olgular ve olgulardan okuyucunun çıkarmasına bırakılmış yargılar örerse yapıtını, bu onun dayanıklılığını sağlar. Yani tündengelim değil, tümevarım uygulanmalı, “narrative” yapıtlarda” (a.g.e: 219).

Mustafa Suphi Destanı'nın yazılış seyri hakkında bir başka bilgiyi de Doğan Özgüden'den, şu şekilde alırız:

“O günlerde Ataol'la dostluğumuz daha da derinleşmişti. Direniş çalışmaları dışında Ataol büyük bir tutkuyla Mustafa Suphi Destanı'nı yazıyordu (...).

Her buluşmamızda Ataol yazmakta olduğu Mustafa Suphi Destanı'ndan pasajlar okuyor, üzerinde konuşuyorduk” (Özgüden, 2011, : 94, 192).

Eser üç bölümden oluşur. Mustafa Suphi'nin, doğumundan ölümüne kadar hayatının anlatıldığı, belgesel nitelikte bir çalışmadır. Karadeniz'in, kısa mısra yapısı içinde, bir nevi çarpıntılı halini vermeyi amaçlayan, tasviri ile başlar:

Karadeniz
ıssız, karanlık
bir denizdir,
tasalı
kırgın.
Ve bir göl gibi
sıkışıp kaldığı
karaların kışkacında
bunalmış gibidir.

Bu tasvirde sonra Mustafa Suphi'nin doğumu, eğitimi, siyasi hayata girişi, mektupları, alınan cevaplar, enternasyonal hareketi, ülkede ve dünyada yankıları, Rusya'daki durum; çalkantılar, grev ve lokavtlar, Paris'e oradan Bakü'ye gidişi, çıkardığı dergi, Sinop sürgünü, Sivastopal'a kaçıışı, karşı karşıya kalınan tehlikeler, Komünist Manifesto'nun tercümesi, Kırım'a kaçış, Millî Mücadele ile ilişkisi, Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşu, Bakü'dan

Trabzon'a geliş, on beş arkadaşı ile birlikte, Sürmene açıklarında denizde boğularak öldürölmesi.

Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı'nda, yakın tarihimizin unutulmaya yüz tutmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Millî Mücadele'ye kadarki süreç içinde, Balkan Savaşlarını, I. Dünya Harbi'ni, Ekim Devrimi'ni kapsayan bir zaman dilimi içinde cereyan eden olayları, bu olayları yaşamış bir düşünce ve eylem adamını, hikâyenin merkezine koyarak, şiir dili ile anlatır. Bunu, yapaylığa ve didaktizme düşmeden yapmaya çalışır. Süslü ifadelerden, abartılı söyleyişlerden kaçınır. Olayların, kendi doğal akışı içinde verilmesine, dinamiğini yakalayıp yansıtılmasına gayret eder. Eseri gereksiz ayrıntılardan arındırır, gerçeklere uygun bir kompozisyon örgüsüne oturtur. Çarpıcı gerçeklikleri anlatmaya gayret eder (Behramoğlu, 1980; 2012).

Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı'yla bir zaferin değil, bir yenilginin destanını yazmış, “Önce, halk hareketinin düzenli ordu önünde gerilemesi ve yenilgisi... Buna koşut olarak da sosyalist ve komünist hareketin ulusal burjuva hareketi önünde yenilgisini” anlatmıştır (Behramoğlu, 1987).

Ataol Behramoğlu hiçbir kitabının, kendisini, gerek hazırlık, gerek yazılış ve gerekse yayımından sonra bu eser kadar düşündürüp uğraştırmadığını söyler. Yazılışının her safhasında, eserini geliştirmek ve daha eksiksiz şekle getirmek için yeni araştırmalar yapmış, kaynaklar karıştırmış, notlar çıkarmış, uygun olanları eserinde kullanmıştır.

şair, eserini yazarken şöyle bir yol tutmuştur: “ Bir belgeler yığıntısı içinden, konuyla ilgili notları bulup çıkarmak, onları, gereksiz ayrıntılardan arındırıp ayıklamak; ve bir de ilgisiz gibi görünen (gösterilmek istenen), kimi olaylar, olgular arasındaki iç bağıntıları, bir kurguya oturtarak, bu kurgunun, gücünü mantıksal inandırıcılıktan alan akıcılığı ve örgü sağlamlığıyla pekiştirerek göstermeye çalışmak.”

Ataol Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı'nı yazarken, bir yönü ile şair, diğer yönü ie tarihçi gözü ile konuyu kavramaya çalışır (a.g.e.) .

Eserin yazılışı sırasında bu kadar titiz davranan, metinleri, araştırmalara dayalı olarak kuran şair, basıldıktan bu yana ulaştığı on beş baskı arasında, eserin birkaç yerinde, küçük kompozisyon ve kelime değişikliği dışında herhangi

köklü değişiklik ve geliştirme yapmamıştır. Yapılanlar da sadece son bölüm üzerinedir (Behramoğlu, 2012).

Mustafa Suphi Destanı'nın yayınlanması, eleştirilerde oldukça yankı buldu. Mustafa Tütüncübaşı, Tuncer Gönen, Osman Çutsay, Kemal Berk (Berk, 1980:11), gibi imzalar eseri bir yandan edebiyat değeri yönü ile, diğer yandan Mustafa Suphi'nin hayatına, anlatılanların tarihe uygunluğuna ve yapılan yorumların isabetli olup olmayışlarına göre değerlendirdi. Kendilerine göre olumlu ya da olumsuz yönlerini ortaya koymaya çalıştı.

Bu eleştirilerde Mustafa Suphi Destanı daha çok başarısız bir eser olarak gösterildi.

Ataol Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı ve Bazı Eleştiriler Üzerine başlıklı makalesinde (Behramoğlu, 1980; 46-63), bütün bu yazılarda söylenenlere topluca cevap verir ve açıklanması gereken noktalar üzerinde yeni bilgiler aktarır.

Mustafa Suphi Destanı, Mustafa Suphi üzerine yapılan bilimsel araştırmalara bağlı olarak, zaman zaman yeniden ele alınmış ve yeni değerlendirilmelerle, üzerine yeniden dönülmüştür.

XX.yüzyılın ilk çeyreğinin siyasi, sosyal, kültürel ve askeri konularına ilgisi her zaman açık olan Attila İlhan, Türkiye Komünist Fırkası ve Mustafa Suphi üzerine yapılmış bir araştırmayı (Aslan, 1997), okumasının ardından biraz da kitabı tanıtmak amacıyla art arda iki yazı kaleme aldı (İlhan, 2000:20).

Attila İlhan bu yazılarda sadece Dr. Aslan'ın eserini tanıtmakla kalmaz, Mustafa Suphi'nin Türkçülüğünü, Paris'te Siyaset Bilimleri okumasını, İttihatçılığını ve bu harekete muhalefetini, Sinop'a sürgün edilmesini, oradan Rusya'ya kaçışını, oradaki faaliyetlerini, sosyalist fikirlere bağlılığını ve Bolşevik oluşunu, I.Dünya Harbi eşiğinde Osmanlı Devleti'nin savaşa uzak durması gerektiğini anlatan ve sorgulayan bölümleri işaret eder.

Ataol Behramoğlu bunlara cevap vermekte gecikmez. Mustafa Suphi Üzerine başlıklı yazısında, şair, Attila İlhan'ın yazılarının kendisini yıllar öncesine, Mustafa Suphi üzerine çalışmaya başladığı günlere, yukarıda anlattığımız, eserin yazılış sürecine götürdüğünü söyler.

Behramoğlu, Attila İlhan'ın yazdıklarını eleştiri olarak değerlendirmez, aksine, onun değindiği noktaların kendi eserinde ifadesini bulmuş olduğuna işaret eder.

Ağır eleştiriler ve de övgülerle karşılanan Mustafa Suphi Destanı'nda Behramoğlu, bu yazılar dolayısıyla, Mustafa Suphi'nin "bir yurtsever, ciddi bir toplumbilimci, ırkçı olmayan bir Türkçü, dönemine göre bilinçli bir antiemperyalist ve Bolşevik olmadan önce de sosyalist düşünceye yabancı olmayan antimilitarist bir düşünür" olduğunu ortaya koyma fırsatı bulur.

Hasan İzzettin Dinamo eseri şu şekilde değerlendirir:

"Ataol Behramoğlu salt bir destan yazmadı.Yaşam öğesi yitip gitmiş olan bir devrim kurbanının canlanmasına yardım edecek bir çok değerli bilgiyi de yıllarca süren araştırmacı zekasıyla bulup, yerli yerine koymuştur" (Dinamo, 1979).

Mustafa Suphi Destanı, 1985 yılında, Almanya'da Yeni Türkü yayınları arasında basıldı. 1987 yılında yurtdışında kurulmuş Halk Oyuncuları Topluluğu tarafından Stockholm'un en eski tiyatrosu olan Södra Teatern'de, Kraliyet Tiyatrosu'nda sahnelendi. Eseri, Ayşe Emel Mesci sahneye koydu. Müziklerini Tahsin İncirci yaptı. Sahnede vücut anlatımı, müzik, dans, ışık ve şarkılarla, yeni bir form yeni bir sahne şiiri ortaya konmak istendi (Cumhuriyet, 1998:4). Aynı yıl Paris'te Théâtre de l' Ocalier d'or'da, arkasından Berlin'de, Amsterdam'da, başlıca Batı Avrupa şehirlerinde sahnelendi. 1989'da, Paris'te, Avignon Tiyatro Festivali'nde ilk Türkçe oyun olarak izleyici önüne çıktı (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:172). Eser, 5 Nisan 1996 yılında, yine Paris'te sahnelenemek üzere Avignon Festivali programına alınmıştır.

Yazılışı itibarı ile şairin sanat hayatı içinde on yıl gibi önemli bir zaman dilimi tutan Mustafa Suphi için şair, Müslim Çelik'e verdiği röportajda eseri şu şekilde değerlendirir:

"Mustafa Suphi Destanı'nı yazmak benim için bir görevdi. Konu üzerinde çalışmaya başladığım süreçlerde Mustafa Suphi'nin zihinlerdeki karşılığı hayali bir imgeden farksızdı. Sanki Türkiye'nin bilinen tarihinin dışında yaşamış bir kişilikti (Bir zamanlar, yasaklı olduğu dönemlerde Nâzım Hikmet için de böyleydi bu. Sanki bilinen şiir tarihimizin dışında var olmuş bir şairdi). Çalışmaya başladığımda benim zihnimdeki Mustafa Suphi imgesi de pek farklı

değildi. Fakat okuyup inceledikçe gerçeğin hiç de böyle olmadığını gördüm. Namık Kemal, Ali Suavi, Tevfik Fikret ya da Ziya Gökalp, dönemin herhangi bir toplumsal önderi, düşünürü, ya da Enver Paşa, Mustafa Kemal, ne kadar Osmanlı- Türkiye tarihinin bir ürünü iseler, Mustafa Suphi de öyleydi. Öyleyse benim bir şair, insan ve devrimci olarak görevim, bunu göstermek olmalıydı. Ne kadar başarılı oldum, bilemem. Bugün yazacak olsam, ilk bölüm sanıyorum aynen kalırdı. İkinci bölüm için de aynı şeyi söyleyebilirim. Üçüncü bölüm biraz aceleye geldi denebilir. Bir de, her şeye karşın, mecazlardan daha çok yararlanan bir dil kullanabilirdim. Fazla çıplak, fazla yalın oldu belki bu çalışma. Araya girişlerle tarihsel akışı süsleyip bozmaktan, zedelemekten korktum. Özetle, fırsat ve zaman yaratabilirim, son bölümü yeniden ele alabilirim” (Çelik, 2014:2-4). Destanın son basımında şairin, eserinde ciddi sayılabilecek değişiklikler yaptığını görüyoruz. Konumuzun dışında kaldığı için burada üzerinde durmuyoruz.

4.9 Kuşatmada

Ataol Behramoğlu 1978 yılında 1976-1978 yılları arasında yayınladığı on yedi şiiri Kuşatmada adı ile kitaplaştırır. Eser, adını Sanat Emeği dergisinin ilk sayısında çıkan aynı isimdeki şiirden alır (Mart 1978: 21). Bu şiir kanaatimizce Sanat Emeği dergisinin çıkışına da bir nevi açıklık getirmektedir. Derginin ne amaçla çıktığına yukarıda kısaca temas ettik. Kuşatmada şiiri de, içinde bulunan sanat, kültür ve ideoloji ortamını daha yakından gösteriyor ve topluca bir yozlaşmadan söz açıyor. Bireysel ve toplumsal bütün kararlar bu yozlaşmanın kuşatması altında alınıyor. Küçük burjuvanın reklama ve tüketime dayalı hayatı, 1960’lı yılların özgür ve engin havasını, Halkın Dostları’nın ve Militan’ın devrimci sanat ufkunu daraltmış durumda:

Ve dalgakıranlarla zincirlenmiş deniz.

Gitgide çürüyen bir su olmada artık

Ama şair ümitlidir. “Hiçbir şey çorak topraklarda yeşerttiği aşkını kurutamayacaktır..” Şiir bu özelliği ile Sanat Emeği’nin çıkış yazısı gibidir.

Şair, Kuşatma şiirini “kendi kişisel yaşamının olgularından yola çıkarak, burjuva yaşam biçiminin insan kişiliğini bölen, ufalayan, sarsaklaştıran

yanlarına yönelmiş bir eleştiri” şeklinde açıklar. Şaire göre Kuşatmada “İnsani olan her şeyi, insan benliğinin özgünlüğünü, geleceğe yönelişin ve yaratmanın en büyük etkisi ve güvencesi olan özgürlük duygusunu yok etmeye uğraşan ve insanla birlikte doğayı da yozlaştırmakta ve kemirmekte olan çağdaş burjuva yaşamına yöneltmiş bir nefret ve direniş şiiri” dir (Behramoğlu, 1978; 2007:51).

Behramoğlu eserine aldığı bu on yedi şiirden Nicedir Özlemişim’ de yurda dönmenin oluşturduğu hasret giderme duygusunu, Eylül Sabahının Serinliği’nde ülkenin sessiz ve serin havasını, o bir çizgi halinde hemen bütün şiir devrelerinde yer tutan tren sesini ve yeniden başlama duygusunu, düşmanlarını da bağışlayan geniş hoşgörüsünü, Peysaj’da denizin hakim olduğu memleket manzaralarını, Gece Vakti Kimdir Kapıyı Çalıp Gelen’de yozlaşmış hayatın içinden gelecek mutluluk ve mutsuzlukları, Kirazlı Mescit Sokağı’nda,İstanbul’un fakir, ama ismi çağrışımlarla yüklü sokaklarından birini, Parkta Rastladığım Adam ve Gece Dönerken de işçileri, fakirliği, sosyal sıkıntıları, fazla mesai ve ücret konularını, iş yorgunluklarını, Annem Yok Artık ve Annemin Mezarına Gittik Bugün’ de annesinin ölümünün uyandırdığı duyguları, Uzaklaşan Seslerini Dinliyorum, Uzaklaşan Seslerini Hayatımın!..’da bütün bir geçmişin serbest çağrışımlar şeklinde hatırlanışını dile getirir, ikinci şahıs üzerine bir hatırlama şiiri olarak sekiz bölümlü Akdeniz Günlükleri’nde de eski bir sevgili olarak hatırlanan esmer bir kadını anlatır.

Ataol Behramoğlu Kuşatmada ile hem içerik hem biçim yönü ile bir yönelişin örneklerini veriyor. Bütün bu şiirlerde şair kendini apaçık, ne ise o halde şiirlerine yerleştiriyor.

Oktay Akbal, Behramoğlu’nun şiirlerinin bu özelliğine, Kuşatmada’nın yayını üzerine kaleme aldığı bir yazısında şöyle değinir:

“Kuşatmada’ki şiirlerin baş özelliği içtenliğidir. Kendini apaçık seriyor dizelerinde. Öfkesini, özlemini, acısını. Annesinin ölümü üstüne yazdıkları beni de etkiledi. Bir gün tüm aile annenin mezarına gitmişler, bir şiirinde onu anlatmış.”

Oktay Akbal, Behramoğlu’nun şiirlerinde kullandığı nazım şekillerine ve mısraları kuruş biçimine de dikkat etmiş, mısraları zaman zaman düzyazıya çok

yaklaştırdığını söylemiş, mısraları düz yazıya çok yaklaştırmamanın şiir için tehlike olduğunu ve “Şiir dizesi ile düzyazı satırı birbirlerine benzememeli...” değerlendirmesinde bulunmuş, ve bu biçime örnek olarak şairin Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var isimli şiiri örnek vermiştir (Akbal, 1979:2).

Doğan Hızlan, Kuşatmada üzerine yazdığı yazısına, Oktay Akbal’a bir nevi cevap özelliği taşıyan bir ifade ile başlar ve edebiyatın değişmez kuralları, vazgeçilmez ilkeleri olduğunu savunanların, ancak edebiyatın tekdüze, monoton, donuk oluşundan rahatsız olmayanlar olduğunu söyler. Şiir, hikâye, roman için bir şablon olmadığına dikkat çeker.

Ataol Behramoğlu’nun şiirinin savunmasını yapmaz. Şairin yazdıklarının, şiir kavramı, şiir anlayışı, şiirlerin kendi kapsamları içinde irdelenmesi açısından değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Ona göre değerlendirmede esas ölçüt, yapmak istediğinin üstesinden gelinip gelinmediği olmalıdır.

Yazar, Behramoğlu’nun, kendi şiir anlayışına göre yapmak istediğini başarmış olduğu kanaatindedir.

Hızlan, Kuşatmada’da birkaç Behramoğlu, olduğunu belirtir, şairin şiir “yönsemelerinin” de örneklerini verir.

Şiirden çok anlatıya yaslanan şiirlere, Parkta Rastladığım ve Gece Dönerken’i, kişisel duyarlılığına örnek olarak da Annem Yok Artık’ı gösterir. Bu son örnek, yazara göre, aynı zamanda düzyazı şiirin de tadını verecek düzeydedir. Doğan Hızlan’a göre Kuşatmada’daki şiirler, son yayınlanmış şiir kitapları arasında ayrı bir iklimin ürünleri olma özgünlüğünü taşıyor. Bunlar, “ Ne şiir sanatının ustalıklarını tepe tepe kullanarak ortaya konulmuş, yaratılmış şiirler, ne şiirin ardındaki kaynakların desteğiyle şiirsellik kazandırılmış ürünler, ne de şiir sanatının, şiir kavramının imbiğinden geçmiş yapıtlardır. Bunlar yalınlığın, çok kişinin paylaşabileceği bir şiirselliğin başarısını vurgulayan şiirlerdir” (Hızlan, 1979: 8).

4.10 Struga Şiir Festivali

Ataol Behramoğlu, yine her zamanki gibi birkaç yönde yürüyen yoğun bir çalışma temposu içindedir. Türkiye Yazarlar Sendikası, Barış Derneği, acele bitirilip yetiştirilmesi gereken çeviriler, Şehir Tiyatroları'ndaki işi, Sanat Emeği'nin getirdiği yük. Bu iş yoğunluğu içinde bir de, sırf bir deney ve değişik bir gözlem olsun diye Çağlayan Lisesi'nde, haftada birkaç saat edebiyat dersi vermeye başlar. İş yükü arasına bir de öğretmenlik eklenmiştir. Bu, şair için Paris'te verdiği Türkçe dersleri dışında ilk öğretmenlik deneyimidir.

Bu yoğun iş yükü arasında, Makedonya'nın Struga şehrinde, 23-29 Ağustos 1979 tarihleri arasında düzenlenen Struga Şiir Akşamları'na Oktay Akbal ile birlikte katıldı.

Struga Şiir Akşamları'nın bir faaliyet alanı da şiirin bir yönünün üzerine sempozyum çalışmalarıdır. O yıl Şiir Dilinin İnsan Diline Katkısı ana başlığı konu olarak seçilmişti. Behramoğlu, şiirini okumadan önce, şenliğin ikinci günü sempozyuma “Şiir İnsanlığın Ortak Dilidir” başlıklı bir tebliğ sundu (Behramoğlu, 1979: 10-12; 2007: 99-101; 2010: 28-35).

Festivale katılan şairler 26 Ağustos akşamı Struga Köprüsü üzerinde kurulan bir kürsüden şiirlerini okudular. Oktay Akbal şiirini okuyan Ataol Behramoğlu'nu şöyle anlatır:

“Bembeyaz giysiler içindeydi. Işıklar vuruyordu yüzüne. Bir şiirini okudu gür sesiyle.

Ben halkın arasına karıştım. Ta ırmağın öte kıyısındayım. Halk dinliyor şiiri. Türkçe konuşmalar duyuyorum.” “Türk şairi” diyorlar. Arkadaşım Ataol bu, köprü başında şiirini okuyan, Genç bir şair. Bembeyaz giysiler içinde. Yanında başka ülkelerin şairleri, Alberti vb. Babası, dedesi yaşında insanlar (...). Ataol'un şiirini anlayanlar var. Burası eski Türk kenti.” (Akbal, 1983:2).

22 Kasım 1979 tarihinde Ludmila ile evliliğinin meyvesi olarak Barış doğdu. Barış, aileye büyük bir mutlulukla birlikte yeni sorumluluklar da getirmiştir. Bu yeni durum üzerine Behramoğlu iş yükünü biraz hafifletmeyi düşünür ve 1 Eylül 1980 tarihinde

Şehir Tiyatroları'ndaki görevinden istifa eder. Şair böyle söylüyorsa da bu istifada dönemin ağırlaşan siyasi havasını da gözden uzak tutmamalıdır. Bu istifanın kendisini çok rahatlattığını Metin Demirtaş'a yazar (Behramoğlu, Demirtaş 2011:55). Ancak ailenin geçimini sağlamak zorundadır. Evde çalışarak ve part-time bir şeyler yaparak bu ihtiyacı karşılamayı düşünür.

Sanat Emeği dergisi de Eylül 1980'de çıkan 31. Sayısı ile, artık yayımını sürdürme imkânı bulamadığı için kapandı. Hemen arkasından Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi'nin Yaz-Ko Edebiyat dergisi yayın hayatına başladı. Ataol Behramoğlu da dahil olmak üzere Sanat Emeği yazarlarının büyük çoğunluğu bu dergide yazmayı sürdürdü.

Behramoğlu, 3-5 Aralık 1979 tarihleri arasında Moskova'da düzenlenen Dünya Sovyet Edebiyatı Çevirmenler Kurultayı'na, 1980'de de Makedonya'da düzenlenen

8. Uluslararası Edebiyat Çevirmenliği Sempozyumu'na katıldı. Bu sonuncuya, Çeviri Konusunda Karşılaşılan Zorluklar konulu bir tebliğ sundu. Rusça olarak okuduğu bildirisi Makedonca'ya çevrildi ve yayınlandı.

Genel sekreteri olduğu, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın girişimi ile Balkan ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı 22-24 Mayıs 1979 tarihleri arasında İstanbul'da toplandı. Bu toplantının kapanış konuşmasını Ataol Behramoğlu yaptı.

Bu yıllar, gerek Türkiye Yazarlar Sendikası, gerekse Barış Derneği bünyesinde çalışmalarında siyasi ve ideolojik yönelişlere ağırlık verdi. Bu konularda daha çok DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları), TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), ve TÖB- DER ve diğer devrimci kuruluşlarla yakın ilişki içindedir.

4.11 Behramoğlu Yunancada

Yunanistan ziyaretleri, Yunan Barış Komitesi Başkanı Strati Korakas aile arkadaşlığı, özellikle ünlü Yunan şair Yannis Ritsos'la tanışması ve Ritsos'un, bu genç Türk şairin şiirlerine ilgi duyması, onları beğenmesi, Behramoğlu'nun bu ülkenin sol edebiyat çevrelerinde tanınmasına yol açtı. Bir süredir üzerinde çalıştığı Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum adlı şiir kitabı, Türkiye'de basılmadan önce, Yunanistan'da yayınlandı. Yorgo Boz, Ataol Behramoğlu'nun

şiiirlerinden seçip Yunancaya çevirdiği şiiirleri 1981 yılında bu ad ile yayımladı. Kitaba giren şiiirlerin redaksiyonunu bizzat Ritsos yaptı. Behramoğlu'nun daha önce, kimi ülkelerde bazı şiiirleri tercüme edilip yayınlanmıştı. Yabancı bir dilde, kitap olarak basılan ilk eseri budur.

4.12 Dörtlükler

Ataol Behramoğlu, Metin Demirtaş'a yazdığı 20 Mart 1978 tarihli mektubunda, “ Bir iki çeviri takıntısını bitirdikten sonra Dörtlükler ve özellikle destan üzerine durmak dileğindeyim. Kısmet, yetenek, zihin açıklığı ve enerji yardım ederse bu yıl bir iki kitap çıkarabilmeyi istiyorum.” diyordu (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:54).

Ataol Behramoğlu 1979 yılında önce Mustafa Suphi Destanı'nı, arkasından aynı yıl Kuşatmada'yı yayınladı. 1980 yılının Ocak ayında da Dörtlükler çıktı.

Şairler kimi zaman bir olayı, bir durumu, olanca yalınlığı, çıplak gerçekliği, kısa özlü, etkili ifadeler içinde anlatmak ister. Dörtlükler böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur.

Ataol Behramoğlu ilk defa müstakil dörtlükler kaleme aldığını, İsmet Özel'e Paris'ten gönderdiği 13 Mart 1971 tarihli mektubunda yazar:

“Ben dörder mısralık şiiirler yazıyorum şu sırada. Yani rubaimsi şeyler. Bunlardan birkaç tanesini (Şimdilik tamamlanmış 6 tane var), Nisan sayımız için göndereceğim. Dörtlükleri bir kitapta toplayabilirim bu yıl” (Behramoğlu, Özel, 1995: 156).

Şair, sadece dörtlükler yazdığını bildirmekle kalmaz, “şimdilik tamamlanmış” dediği altı dörtlük metnini de İsmet Özel'e, fikirlerini almak üzere gönderir.

Bu şiiirler, klasik şiiir şekillerindeki dörtlüklere, ne kafiyeleniş bakımından, ne de vezin yönü ile benzemez. Sadece dört mısra üzerine kurulmuş olmaları yönü ile klasik şekil olan dörtlüklere benziyorlar, şairin kendisi de bunlara “rubaimsi şeyler” diyor.

Bir de, bir fikri, bir düşüncüyü, bir duyguyu yoğun bir ifade ile anlatmaya çalışmaları yönü ile de geleneksel nazım şekline bağlılık gösterirler. Bu altı

dörtlüğün hemen hepsi ideolojik bir yaklaşımla kaleme alınmışlardır (a.g.e: 158-160).⁶³

Behramoğlu'nun ilk dörtlükleri, Halkın Dostları'nda yayınlanır (Behramoğlu, 1971: 4,6). Bu yayın, İsmet Özel'e Behramoğlu'nun bu yeni şiirleri üzerine düşüncelerini söyleme imkânı sağlar. Özel, bu şiirleri beğenmez:

“Dörtlüklerden bence işin en kolay yanındır (...). Belirgin kılmak istediğin duygu ve düşünceler özgün değil. Hele teknik çok yüzeysel.” Kafiyelerin de çok zayıf olduğuna işaret eden Özel, işi “senin için kaygılanıyorum. Aydınlık bir anlatımın seni basitliğe düşürmesinden korkuyorum. Asıl ürpertici olan yazdıklarına olan sevgindir. Hiç kuşku duymuyorsun, acaba demiyorsun. Hele beğendirme kaygısını hiç taşıyorsun sanırım.” Özel, bir noktadan sonra Behramoğlu'nun şair kişiliği üzerinde düşüncelerini, övgü dolu sözlerle dile getirir: “Elbet cesur bir şairsin, son on yıl içinde şiirdeki devrimi tek başına sen yaptın (Appolinaire gibi) kapalı burjuva şiirinin yasaklarına karşı. Ama varacağın nokta dörtlükler idiyse bu üzücü, kötü.” demek suretiyle dörtlükler karşısında kanaatlerini dile getirir ve dörtlükler hakkında söylediklerine kulak vermesini ister (a.g.e: Sf. 160- 161, 163).

Bundan sonra Dörtlükler'in aldığı tepkilerin önemli bir tarafını Behramoğlu'nun, Nihat Behram ve İsmet Özel'le mektuplaşmalarından takip edebiliyoruz.

⁶³ Ataol Behramoğlu, dörtlükler halinde yazdığı şiirleri önce serbest nazım şeklinde kaleme alıyor ve tamamlanmış olduklarına kanaat getirdiği şiirleri, üzerlerinde yeniden durarak ve bazı değişiklikler yaparak dörtlük haline getiriyor.

Örnek olarak, Aralık 1970 tarihli mektubu ile İsmet Özel'e gönderdiği

Dilenciler

Akordeon çalarak

Güzelleştiriyor Avrupayı.

Bu bana

Toplu imhalar sırasında

Nazilerin

Klasik müzik dinlemesini hatırlattı

(Behramoğlu, Özel,1995:139).

Şiir metninin, yine Özel'e gönderdiği mektuptaki dörtlük örnekleri arasında

Dilencilerin akordeonları

Bir romantizm katıyor Avrupalı'nın hayatına

Bu bana klasik müzik dinlemesini anımsattı

Nazilerin, toplu imhalar sırasında.

şeklinde biçim değiştirerek yer almış olduğunu gösterebiliriz (a.g.e: 159).

Nihat Behram, dörtlüklerden Halkın Dostları'nın 14. Sayısına almamasını Behramoğlu'na açıklama ihtiyacı duyar: Bunun teknik bir nedeni vardır. Drtlklere desen izdirememiştir. İkinci neden ise, bu sayıda Defne Sandalcı'nın, Ataol Behramoğlu zerine uzun bir makalesinin yer almasıdır. Behram bu yazının dergide tek kalmasını istemiştir. Bir de "Drtklerden biri var ki senin şiirinde okuduğum en zayıf yer. Tutup onu bir başka şairin şiirlerinden en güzel dizesiyle destekliyorsun, ve akılda dörtlük değil o dize kalıyor. Hazmedemedim." dediği dörtlüklerden birinin zayıf tarafıdır.

Böyle olmakla birlikte Nihat Behram, drtlklerdeki rahat söyleyişe, kelimelerin yan yana getirilmesi ile hayatın günlük akışını dillendirmedeki, dilin musikisini yakalamadaki başarıya dikkat çekerse de, "Yeni Bir şarkıya" yı, "Sana Seslenmek İçin"i yazmış bir şair için dörtlükleri "dar" bulur. Ama yine de dörtlüklerin her zaman geçerli olacağını, herkesin kendisinden şiir beklediğini söyler.

Orhan Koçak, drtlklerdeki "söze hakimlik ve rahatlık" gücünü hayranlıkla karşılar (a.g.e: 2010, 218-219).

Drtlklere en ağır tenkit Bedrettin Cömert'ten gelir. 8. Sayıdan 12. Sayıya kadar art arda Halkın Dostları'na Paul Eluard'dan şiir çevirileri yanında şiir ve imge, şiir ve semantik konularında yazı yazan Bedrettin Cömert, dergiden ayrıldıktan sonra Gelecek isimli dergide yayınladığı Edebiyat Eleştirisinde Yöntem isimli yazısında, "bir yandan, Halkın Dostları'nın bir değer taşımadığını, kuru gürültü ve kof olduğunu, alçak gönüllü bir tutum taşımadığını, ortaya tutarlı bir sanat ürünü koyamadığını, içi boş propaganda formüllerinden öte gidemediğini" söyleyerek dergiyi değerlendirir, diğer yandan "dörtlüklerin, utanılmadan okura sunulacak ürünler olmadığı" şeklinde Behramoğlu'nu tenkit eder (Cömert, 1981: 27-36; a.g.e: 206).

Bu sözler, Halkın Dostları'na ilk yazısı üstüne, Bedrettin Cömert için, "Bırakın şu şair eskilerini" diyen Behramoğlu'na adeta karşılık gibidir.

Bu arada Defne Sandalcı'nın yazısı da, başta İsmet zel olmak üzere, iyi karşılanmadı. Yazıyı, Ayhan Gerçeker "Yeni Dergi'nin arka sayfalarındaki yazılar gibi, Ataol nasıl beğendi, anlıyamıyorum." şeklinde değerlendirir ve dergide ilk yazı olarak yer almasına da karşı çıkar (a.g.e: 218).

Defne Sandalcı'nın yazısına karşı çıkan bir başka isim de Murat Belge'dir.

Ataol Behramoğlu, bütün bu söylenenlere Nihat Behram'a yazdığı 29 Haziran 1971 tarihli mektupla adeta toptan cevap verir:

“Dörtlükler konusundaki yorumlara gelince, bunlar da pek önemli değil desem, yeridir. Çünkü Bir Gün Mutlaka'nın, Kör Bir'in, Yıkılma Sakın'ın ya da Tatilde Aşk Şiiri'nin heyecanlandırmadığı kimselerin, tutup dörtlükleri kötölemesi beni pek fazla ırgalamaz. Dörtlükleri aman aman savunuyorum sanma. Pekâlâ kötü yanları var, biliyorum. Ama her şeye rağmen bir şeyler söyleniyor onlarda da. Arkadaşların bu konudaki tavırları, genel olarak, benim bütün şiirlerime karşı az çok takındıkları bir tavidir. Tuhaf ama gerçek, şiirlerimle gerçekten bağıntı kurabilenler, çoğunlukla bizim çevrenin dışında kimseler oldu. Dörtlüklerle, net, aydınlık bir şeyler söylemek istiyorum. Zaten ilk dörtlük denemelerini yazarken de şu başlığı atmıştım deftere: “Çağımıza ilişkin somut dizeler”. Tabii, kolayca kaçma gibi bir sakınca var. Onun farkındayım ve üstesinden gelmeye çalışıyorum” (a.g.e: 18-19). Daha sonra da dörtlüklere yazılan eleştirileri ciddiye almadığını ve arada bir “güzel yerleri de olan” şiir ve dörtlükler yazmaya devam ettiğini söyler (a.g.e: 70).

Ama yine de Ataol Behramoğlu, dörtlüklere karşı haksızlık yapıldığı kanaati taşımaktadır. Bu kanaatini de 16 Ağustos 1971 tarihli mektubunda İsmet Özel'e yazar: “Dörtlükler'im, daha önceki şiirlerimi değerlendiren bir yorumla eleştirilse, incinmezdim. Ama herkes (ve nedense özellikle yakın çevremiz) benim şair olup olmadığımı tartışarak eleştiriyor benim her yazdığım yeni şiiri. Herhangi bir şiirim ne seni, ne Murat'ı, ne Ayhan'ı ne Mehmet Sönmez'i sarsmadığını biliyorum. Senin“Yıkılma Sakın” ı sevişin de sıcak bir yaklaşımdan çok, bir politika tavrıyla ilgilidir. Bunun için, Dörtlükler'im konusundaki eleştirilerinizi ciddiye almıyorum” (Behramoğlu, Özel:1995: 173).

Ataol Behramoğlu'nun gerek Fransa'daki yıllarında ve gerekse Moskova'da dörtlükler yazmaya devam ettiğini, en azından bu nazım şeklinde şiirler kaleme almayı sürdürdüğünü yine mektuplarından öğretiyoruz. Üstelik bu mektuplarda dörtlüklerin edebiyat geleneğimiz içinde tuttuğu yeri de artık göz önünde bulundurmaya özen gösterdiğini görüyoruz.

Halkın Dostları'nın yayımının durması ile başlayan yeni bir dergi fikri de oldukça ilerlemiştir. Behramoğlu, dörtlüklerin ilk yayınlandığında gösterilen tepki ve kabulleri de hatırlatan 26 Şubat 1974 tarihli mektubunda, yayını düşünülen derginin dörtlükleri ile çıkması dileğinde olduğunu bildirir. Bunu yaparken de dörtlük nazım şeklinin, mahiyeti icabı taşıdığı önem üzerinde de durur:

“Fransa'dan gönderdiğim ilk dörtlükler yayınlandığında bir takım ahmak adamların ahmak tepkileri gelmişti. Bu ahmak tepkiler içinde Murat gibi bir arkadaşın da yer almış olmasını unutmam kolay değil. Fakat Metin Demirtaş'ın, Adalet Ağaoğlu'nun aydınlık yanıtlarını da unutmuyacağım. Şimdi bu konuda düşüncem daha açık seçik. Dörtlükler, yaşadığımız şu dönemlerde daha bir geçerlik, işlerlik kazandı. Bir çok kişinin şu sıralarda bu türde bir şeyler yazmaya koyulması raslantı değildir. Bir şeyi kısaca, sertçe ve bilgece söylemek gerekliliği. Yaşadığımız dönemlerin zorunluluklarından biri oldu bu. Bunlardan dörtlük yazmanın kolay olduğu anlamı çıkmamalı. Nitekim, benim dörtlüklerden sonra yayınlanan dörtlükler içinde, tek bir şeye benzeyenler Şükran Kurdakul'unkilerdi. Çünkü klasik bir şiir zevkine sahip olunmadan dörtlük yazılamaz. Kısaca, derginin ilk sayısının yeni dörtlüklerimle çıkması dileğindeyim” (a.g.e: Sf.100).

Nitekim Militan dergisinin birinci sayısında Ataol Behramoğlu'nun üç dörtlüğü yer alır. Bu örnekler, şairin, dörtlük nazım şeklinde işlenen konulara daha yakın durduğunu ve dörtlüklerin ana karakteristiği olan hikmet söyleme amacına uygun örneklerle ulaştığını gösteriyor. Behramoğlu, dörtlüklerle yapmak istediğini, bir kısmını yukarıya aldığımız mektubunda da dile getiriyor: “Bir şeyi kısaca, sertçe ve bilgece söylemek.” Militan'ın ilk sayısındaki üç dörtlük bu anlayışın örnekleri gibi görülüyor (Behramoğlu 1975: 5).

I

Cellat uyandı yatağında bir gece
“Tanrım” dedi. “ Bu ne zor bilmece;
Öldükçe çoğalıyor adamlar
Ben tükenmekteyim öldürdükçe...”

II

Yıllanmış bir ağaç gibi köklü, gür
Yalan hiç yıkılmayacakmış gibi görünür
Hükmü yaşamın verilmiştir oysa:
Yıkılacak. Çürümüştür.

III

Eskidenmiş sabredip murada ermek
Şeyhin kerametini bekleyerek
Öyle zamanlar yaşamaktayız ki dostum
Erdemdir bazen sabretmemek

Dörtlüklerin kitap halinde yayımının hemen arkasından Oktay Akbal eser üzerine bir değerlendirme yazısı kaleme aldı (Akbal,1980:2).

Akbal yazısına, başlık olarak yukarıya örnek olsun diye aldığımız dörtlüklerden, ikincisinin son mısraı olan

Yıkılacak. Çürümüştür.

Mısraını alır ve yazısına da, yine aynı dörtlüğün iki mısraı

Yıllanmış bir ağaç gibi köklü, gür
Yalan hiç yıkılmayacak gibi görünür

mısraları ile başlar. Şairin, yalan karşısındaki tavrını, kendi üslubu içinde yeniden açıklar: Yalanın dar kalıbı içinde yaşayanlar için yalan hiç yıkılmayacakmış gibidir ve bunu şairle birlikte tekrarlar: “Bir türlü bitmez, tükenmez acılar, o ağır koşullar hiç değişmeyecekmişçesine sıkır kişiyi. Umut yiter gider, bezginlik çöker tepesine. Bir çıkış yolu yoktur. Vardır da, siz göremezsiniz. Her zaman çıkış yolu vardır. Ama ya bir bulut kapatmıştır, ya bir engel dikilmiştir o yolun önüne...” şeklinde şairin, dörtlüğü yazış psikolojisini açıklamaya çalışır. Yazar, kendisinin de aynı psikoloji içinde olduğunu, bir çıkış yolu düşündüğünü, bu yolu da şairin işaret ettiğini, “ Ataol Behramoğlu’nu okurken umutla, güvenle doldu içim.Yarına, yarınlara bir sıcak özlem duydum.” cümlesinden anlıyoruz.

Oktay Akbal;

Yalan hiç yıkılmayacakmış gibi görünür

mısramı tekrarladıktan sonra, şairin asıl söylemek istediğini, yine şairle birlikte tekrar eder:

Hükmü yaşamın verilmiştir oysa:

Yıkılacak. Çürümüştür.

Bu iki mısra bütün bir yönetim sistemi karşısında takınılan tavrı ifade etmektedir.

Akbal'ın, üzerinde durduğu, öne çıkardığı bir başka dörtlük de, şairin celladı konuşturduğu dörtlüktür.

Ataol Behramoğlu 1979-1980 yıllarını yayın yönünden verimli geçirdi. İki yıla üç eser sığdırdı.

4.13 12 Eylül Askeri Darbesi

Türkiye'de, 12 Eylül 1980'de askeri darbe oldu. Ordu yönetime el koydu. Bu sırada Behramoğlu Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri idi.

12 Eylül Sabahı Ataol Behramoğlu Kuşadası'nda bir barış şölenindeydi. Darbe olunca İstanbul'a dönmedi. İstanbul'da Göztepe'deki baba evinin arandığını duydu. İzmir çevresinde, arkadaşlarının yanında bir süre saklandı. Bir müddet sonra aramaların ardının kesilmesi üzerine İstanbul'a döndü. Daha önce aldığı bir davet üzerine, Bulgaristan'da, Sofya'da, I.Dünya Yazarlar Kongresi'ne katıldı. Oradan Zürih'e, kardeşi Nihat Behram'ı görmeye gitti. Yurda dönmenin kendisi için olumsuz sonuçlar doğurabileceği söylenmesine rağmen vatana dönmekte tereddüt göstermedi. Etrafındaki anafor yatışmış gibiydi.

1981 yılı Behramoğlu için yoğun ve karmaşık günlerle başladı. En büyük derdi "ekmek parası"dır. Adeta "bıçak kemikte" olarak yaşamaktadır. Maddi olarak kendisini rahatlatıcak en önemli olay, eşi Ludmila'nın okulu bitirip bir işe girmesi olacaktır. "Ama Barış ne olacak, ona kim, nasıl, ne zaman bakacak?"

Bu yıl içinde Yaz-Ko, Bir Gün Mutlaka'nın beşinci, Kuşatmada'nın ikinci, Cem Yayınevi de Ne Yağmur... Ne Şiirler'in ikinci baskılarının hazırlıklarını yapmaktadır. Kuşatmada'nın bu yeni baskısını değerlendiren Yankı dergisinin

kitap sayfası, ilk baskı üzerinde duran Doğan Hızlan'ın söylediklerine benzer ifadeler içinde kitabı tanıtır (Yankı 1982:41).

4.14 İyi Bir Yurttaş Aranıyor

Ataol Behramoğlu müzikli bir gösteri için şiirler yazmaya başlar. Bu şiirlerin her biri kendi içinde bir bütün halindedir ve günlük hayatın bir yönünü yansıtır.

Bu şiirlerde kadın sorunları, aydın problemi, eğitim konusu, batı hayranlığı, sosyal adaletsizlik, çalışma ortamı, vb.konular, yergi ağırlıklı bir yaklaşımla anlatılır. Bu şiirleri İyi Bir Yurttaş Aranıyor adı ile bir araya getirir. İyi Bir Yurttaş Aranıyor, toplumsal konuların ağır bastığı bir eserdir ve Türkiye'de sosyal kabare türünün ilk örnekleri arasında gelir. On sekiz şiirden oluşur. Her şiir ayrı bir şekilde bestelenmiştir. Eserde şiirin, müziğin, tiyatral anlatımın imkânları bir araya getirildi ve birlikte kullanıldı. Hem ortalama seyirciye hem de entelektüel beğeniye hitap edecek şekilde hazırlandı.

İyi Bir Yurttaş Aranıyor, tek kişinin oynadığı, iki perdelik bir oyundur. İlk olarak 23 Mart 1981'de AST (Ankara Sanat Tiyatrosu)'ta sahnelendi. Şarkı ve şiirlerden kurgulanmış oyunu sahneye Rutkay Aziz koydu, Deniz Türkali oynadı.

Ataol Behramoğlu, Nihat Behram'a yazdığı 29 Mart 1981 tarihli mektupta, işin sanat ve ekonomik yönlerini de dile getirir:

“Ankara'daki oyun, bu iş için yazılmış epik denebilecek şiirlerden oluşan, alttan alta hikâyesi olan! müzikli bir gösteri. Genellikle siyasal yergi türünde şiirler. Başarılı oldu. Mayıs'ta İstanbul'da gösterilecek. Bu da bıçak sırtında bir iş. Umarım burada da kazasız belasız gösterilir. Maddi açıdan, henüz bir şey geçmiş değil elime. Çok ufalan bir lokma; çok kişiye bölünen bir para. Bu açıdan, şimdilik yatırım masrafları, bir de Ankara'ya gidiş-geliş masraflarımız çıktı demektir” (Behramoğlu, Behram,2015:130-131).

Bu ifade Behramoğlu'nda, oyunun yasaklanabileceği endişenin var olduğunu da gösteriyor.

Mustafa Ekmekçi, İyi Bir Yurttaş Aranıyor'un kabare olarak sahneye konduğunu ve oynanmaya başladığını, söyler ve oyunu tanıtır. Oyunun ilk

gecesi Türkan Şoray ve Atıf Yılmaz'ın İstanbul'dan, Ankara'ya geldiklerini ve oyunu seyrettiklerini de belirtir (Ekmekçi;1981:8).

Bu arada Ne yağmur.. Ne Şiirler'in ikinci basımı çıktı. Ancak sıkıyönetimin takibine uğramaması için Kardeşim Aylardır Hapiste.. isimli şiirin "Gurbette, asker ocağında" mısraları ile başlayan bölümünü "içi kan ağlayarak" çıkardığını söyler (Behramoğlu, Behram,2015:131-132).

İyi Bir Yuttaş Aranıyor son olarak 28 Şubat 2016 da İstanbul'da Zübeyde Hanım Öğretmenevi'nde sahnelendi.

4.15 Hapse Girmeden Hapiste Gibi Yaşamak

Bütün bu gerilim içindeki çalışmaların yoğunluğu içinde, şairi de "yumuşatan, yaşama sevgi ile bağlayan anlaşılmaz bir tat" var; kızı Barış.

1981 yılında, Behramoğlu'nun hayatını iki kaynaktan takip edebiliyoruz. Kaynaklardan biri, Nihat Behram'a, diğeri de Metin Demirtaş'a yazdığı mektuplardır.

Ataol Behramoğlu kardeşi Nihat'a, içinde bulunduğu durumu daha yakından anlatır. 29.3.1981 ve 23.4.1981 tarihli mektuplarının ağırlıklı yönü, maddi sıkıntıları ile ilgilidir. Bu konu üzerine, ilk mektubunda şunları yazar:

"Maddi durum bombok. Kırk yaşına doğru daha bir acıyla duyumsanıyor bu. Yoksunluklar somut bir acı olarak dokunuyor adama, içine oturuyor. Haziran sonunda Ludmila'nın okulu bitecek. Barışçık 2 yaşına yaklaşacak. Bir yuvaya verilebilecek böylece. Belki yaşam biraz daha nefes alınabilir olacak. Belki de daha kötü olur, bilmem.

Kırk yaşına doğru ...dedim. İnsan ölümü biraz daha somut düşünmeye başlıyor. Ya da, yaşamayı... İçinde tıkabasa yaratma, sevme, var etme potansiyeli doluyken; bazan bir odada tek başına kalakalıyorsun. Kimsenin sana ihtiyacı yok. Bütün kurumlar (resmi, özel), sana kapalı. Emekli olmuş gibi bir şey. Oysa ben toplumsal etkinlik dışında boğulacak gibi oluyorum. Sanki zihnim, yüreğim paslanıyor (Gazetelere baktım iş için. Bir umut ışığı yok. Tabii, belli bir onurla yaklaşıyorum. Hepsi kendi içine kapalı, belli çevreler. Bunun dışında da zaten

ne iş yapabilirim. Eve kapanıp çalışmak. İnsansız. Geceleri meyhane- tabii üç beş kuruşum olduğunda- çekici olmaya başlıyor bu yüzden. Bu da, elbette kötü). Hiç değilse, ülkeyi gezebilsem. “ Bir bir bütün rüzgârların, ırmakların adlarını” tanımak için... Bu da maddi olanak işi. İşte böylece, bir gerilim içinde yaşayıp gitmedeyiz. Yine de mutsuz değilim. Okuyabildikçe, bir şeyler yazabildikçe, mutluyum” (a.g.e. 128-129).

Bu söylediklerine, bıraktığı yerden devam eder gibi, bir ay sonra yazdığı 23.4.1981 tarihli mektupta, İyi Bir Yurttaş Aranıyor ve bazı tercüme üzerine çalışmalardan söz ettikten sonra, şunları söyler:

“Bunun dışında okuyor, çeviri yapıyor, bir şeyler yazmaya uğraşıyorum. Ve sıkıntıdan dehşetli patlıyorum. Nedeni başta parasızlık. Bu, hareket olanağını sıfıra indiriyor. Hapiste olmadan hapiste gibisin. Bir nedeni de, eylemsizlik. Hep evde oturup çalışma zorunluluğu sürekli oldu mu, bu da törpüleyen bir şey. Kendimi bazan emekliye ayrılmış gibi hissediyorum bu yüzden. Çaldığım bir iki kapı (gazete vb.), açılmadı. İlerde bir uygun zamanda, sözünü ettiğimiz gazeteyi de denerim belki. Fakat şimdi olanaksız. Zaten kendim de çelişkili bir herifim. Evde sıkılıyorum, sürekli baskı altında çalışmaya da gelemem. Yine de akla uygun ölçülerde bir dış çalışma bağlantısı, bir kurumda çalışma, olumlu, insanca bir şey. Yoksa çevreden, her şeyden, herkesten kopuluyor giderek. Bir küskünlük kaplıyor insanı. Bu küskünlük psikolojisi kendisini, hapiste olmadan hapiste hissetme hali aile hayatına da etki ediyor.” Mektubun devamında Behramoğlu ev içi hayatını biraz daha yakından anlatır:

“Ev cephesi iyi sayılır: Barışımız bir bal damlası. Fettan, akıllı, sıcak. Gerçekten, tanıyan herkesin sevgilisi. Anasıyla aramız şeker renk. Duygusal gerilimler (Temelinde maddi yoksunluk var elbet.), Şu ara işe girdi, girecek ya da. Yani henüz kesinleşmedi. Bu, maddi açıdan iyi olacak. Fakat alıştığımız bir düzen de çatırdıyor. Asıl önemlisi de, yavrucuğun sorunu. Kreş yok, evde bakacak biri yok; anasına sürekli bırakmak hem olanaksız, hem zaten bence doğru değil. Şu aralar bu sorunu da çözmeye uğraşıyoruz. Tabii söz konusu gerilimlerde ne o, ne ben fazla suçlu değiliz. O ipek gibi, pırıl pırıl bir insan, biliyorsun. Beni de gerçekten seviyor. Kendimi de sorumlu tutamıyorum. Zaten sorumlu tutmak da bir şeyi çözmüyor. Yaşamın anlamsızlığı, karşılıklı ilişki

yüzünden daha da anlamsız oluyor bazan. Aşk, tutku, bunlarsız yaşamak çok güç. Bunlara sürekli sahip olmak daha da güç. Yalnızlığın ise, düşüncesi bile korkutur oldu beni. Şimdilik durum bu. Her şeyin daha iyi olacağını umut etmeye çalışıyorum” (a.g.e: Sf.132).

Bu sıkıntılı durum içinde Ataol Behramoğlu babası ile olan sosyal ilişkilerini daima canlı, sıcak tutar. Bu ilişkiye çok önem verir. “Babamla yumuşak, sıcak bir ilişkimiz var. Sık sık görüşüyoruz. Gönlünü hoş tutuyoruz. Uzun yaşaması, bizim için mutluluktur. Duygulu, iyi bir insan” (a.g.e: 132).

4.16 Ne yağmur... Ne Şiirler Toplatıldı

Ataol Behramoğlu, bütün bu sıkıntılı günler içinde, sıkı yönetim baskısının da kendisine doğru yaklaştığını adeta hisseder. Şahsi ve ev içi hayatı ile ilgili bilgi verdiği bölümlerini aldığımız, 23.4.1981 tarihli mektubunda, kardeşi Nihat’a, pasaportunun süresinin Haziran sonunda biteceğini, büyük bir ihtimalle yeniden uzatılmayacağını, eğer bu süre içinde yurtdışından bir çağrı gelmezse, kendisinin özel bir çağrı ayarlamasını ister. Bu yol ile yurtdışına çıkma imkânı olacağını, uzatma ile de bir yıl yurtdışında kalabileceğini yazar. Ama, asıl kanaati herhangi bir olumsuz durumun çıkmayacağı yönündedir.

Ama öyle olmaz. Bu mektuptan tam yirmi gün sonra, Behramoğlu’na darbe, askeri değil, sivil bir mahkemeden geldi. Ne yağmur... Ne Şiirler adlı şiir kitabında ortaya koyduğu görüşler dolayısı ile 13 Mayıs 1981’de tutuklandı, kitabının yeni baskısının da toplatılmasına ve imhasına karar verildi.

Ataol Behramoğlu bir gece 1.Şube’de, hücrede tutuklu kaldıktan sonra Selimiye Kışlası’na sevk edildi. Kitaplar da yayınevinden, paketlenerek alındı. Ve onlar da kendisi ile birlikte Selimiye Kışlası’na götürüldü (Cumhuriyet,1981,8). Behramoğlu, Selimiye Kışlası’nda bir hafta tutuklu kaldı. Bir hafta sonra Selimiye Kışlası’ndaki 2 nolu sıkıyönetim mahkemesince yargılandı ve tutuklanmasına gerek olmadığı hükmüne varıldı, serbest bırakıldı. Ancak el konulan kitaplar geri alınmadı (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:62).

Gerek maddi darlıklar, gerek bu maddi darlığın ortaya getirdiği başka sıkıntılar içinde Behramoğlu elinden geldiği kadar verimli olmaya çalışır. Okuyor, çeviri yapıyor, bir şeyler yazmaya gayret ediyor. İyi Bir Yurttaş Aranıyor’dan sonra

Sabahattin Ali'nin, bu Türk hikâyeciliğinin önde gelen isminin hayatını anlatan belgesel bir oyun üzerine yoğunlaşır. Ancak bu projenin sonucu hakkında bilgimiz yoktur. Sabahattin Ali üzerine iki de makale yazar.

Bu okumaları, yazmaları, çeviri çalışmaları makaleler kaleme almaları ve oyun denemeleri yanında pek şiir yazamaz. Bunu Demirtaş'a gönderdiği 16.6.1981 tarihli mektubunda, “Şiir ile yine küslük var aramızda. Gönlüm hep onda, ama layık değilim sanki. Onu yakalamak için gereken duygu netliği, zihin açıklığı şu ara uzak benden” (a.g.e: 65).

Ataol Behramoğlu, 22 Eylül 1981 tarihinde, şiirlerinde “Halkı kanuna itaatsizliğe sevk etmek ve kanunun suç saydığı fiili açıkça işlemek” suçlarından Sıkıyönetim Komutanlığı 1 nolu Askeri mahkemede yargılandı. Askeri savcının beraat talep etmesi üzerine, hâkim savcının talebine uydu ve beraat etti.

Bu arada, İlhan Erdost'un Mamak cezaevinde gözaltında iken öldürülmesi üzerine, kızı için “Bir Şehit Kızına” isimli şiirin ilk şeklini yazdı.⁶⁴ Halkın Dostları, Militan ve Politika gazetesindeki yazılarını kitaplaştırma çalışmalarını sürdürdü.

Ataol Behramoğlu'nun Yunanistan'da basılan ve yurtdışında yayınlanmış ilk şiir kitabı olan “Türkiye Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum” ikinci baskısını yaptı. Yunanistan'da, aynı yıl içinde yabancı bir şairin şiir kitabının ikinci baskı yapması önemli bir kültür olayı olarak değerlendirildi.

Şair, hem kitabının basılmış olması münasebetiyle hem de Selanik'te 5-8 Kasım 1981 tarihleri arasında düzenlenen Balkan Ülkeleri Şiir Festivali için Yunanistan'a davet edildiği halde, Haziran 1981 sonunda kullanma süresi biten pasaportunun müddetinin uzatılmaması üzerine, ne şiir kitabının yayını için yapılan davete, ne de şiir festivaline katılmadı. Selanik'teki festivalde şiirleri doğrudan Yunanca okundu ve büyük ilgi gördü (Cumhuriyet, 12 Kasım 1981: 2, 18 Aralık 1981: 10).

⁶⁴ Şiiri daha sonra cezaevinde tamamladı. Yayınlanması için eşi Ludmila ile “Yazın” dergisine gönderdi. Şiir dergide basıldı, ancak son anda, yer aldığı sayfa iptal edildi. Behramoğlu bu iptal için, “Şiirden mi, yoksa tutuklu olduğumdan mı (...), anlayamadım gitti.” demektedir (a.g.e: 70). Bu şiir daha sonra, Muzaffer Erdost'un, kardeşi İlhan Erdost anısına hazırladığı “İlhan İlhan” adlı derlemede (1981), ve “Türkiye Üzgün Yurdum Güzel Yurdum” da yer aldı (1988:16-17).

Bu arada, yeni kurulan Adam Yayınları'nda çeviri bölümü yönetmeni olarak çalışmaya başladı (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:68).

4.17 Maltepe Askeri Cezaevi'nde Hayat

12 Eylül 1980 sonrasında bütün sivil toplum örgütlerinin her türlü faaliyetleri durduruldu. Ataol Behramoğlu'nun genel sekreteri olduğu Türkiye Yazarlar Sendikası ve hem kurucusu hem de üyesi olduğu Türkiye Barış Derneği de kapatıldı. Türkiye Barış Derneği üzerine baskı ve kovuşturmalar 1982 başlarında yoğunlaştı. 27 Ocak 1982'de başkan Mahmut Dikerdem, dernek yöneticileri ve kurucularının tutuklanmalarına başlandı.23 Şubat 1982'de, 44 yönetici ve kurucusu için gıyabi tutuklama kararı verildi. Ataol Behramoğlu da bu listede yer aldı. Ataol Behramoğlu bir müddet saklandı. Ancak aramaların sıklaşması üzerine, 7 Mart 1982'de, Selimiye Kışlası'na giderek teslim oldu. Oradan, daha önce tutuklanmış, Barış Derneği davası sanıklarının kapatıldığı, cephanelikten bozma, Maltepe Askeri Cezaevi'ne gönderildi. Burada otuz kadar arkadaşı ile birlikte kaldı. Bunların arasında sanatçılar, milletvekilleri, meslek örgütü yöneticileri, yazarlar, öğretim üyeleri, gazeteciler vardı (Gazalcı, M.2014: Sf.40).

Ataol Behramoğlu'nun hayatında artık yeni bir safha başlamıştır. Daha önce, kısa süreli tutukluluklar yaşayan şair, bu defa, askeri savcılarının uzun süreli mahkûmiyetler getirebilecek ciddi iddiaları ile karşı karşıyadır.

7 Mart 1982'de başlayan bu yeni dönemi birinci ağızdan, şairin eşi Ludmila'ya yazdığı mektuplardan, kesintisiz takip edebiliyoruz.⁶⁵ İnceleyebildiğimiz mektupların ilki 28.3.1982, sonuncusu ise 31.10.1982 tarihlerini taşımaktadır. Bu iki tarih arasında yazılmış kırk dokuz mektuptan şairin hapisanedeki günlük hayatını, arkadaşları ile olan ilişkisini, içinde bulunduğu ruh halini, psikolojisini, düşüncelerini, yazdığı şiirleri, yaptığı çevirileri, Adam Yayınevi ile olan iş ilişkisini, okuduğu kitapları, çalışmalarını yakından takip edebiliyoruz.

⁶⁵ Ataol Behramoğlu, hiçbir yerde, hiçbiri yayınlanmamış bu mektupları, çalışmalarımızda yararlanmak üzere bize verdi. Kendisine teşekkürü bir borç biliriz.

Daha, 28.3.1982 tarihli ilk mektubunda eşi Ludmila'ya hapisanede geçen zamanın kendisine göre özelliklerinin olduğunu, sıkıntılar taşıdığını, en büyük sorunun dış dünyadan kopuk olarak yaşamak zorunda olmanın getireceği olumsuzlukların olacağını anlatır. Zaman geçtikçe bu sıkıntıların artacağını da söyler. “Büyük ozanı şimdi bir yanıyla daha iyi kavıyorum” demek suretiyle, Nazım Hikmet'in, bedeni ile hapisanede iken duyguları ve beyni ile dışarıda olabilmesinin, ortaya koyduğu eserlerle dış dünyayı canlandırabilmesinin “ne olağanüstü bir durumu” gösterdiğini düşünür ve yazar.

Behramoğlu, çalışarak ve spor yaparak doldurabileceği, “aylarca sürebilecek bir tutsaklığa” kendisini hazırlamıştır. En büyük kaygısı, eşi ve çocuklarla ilgilidir. Kızı Barış'ı uzun süre görememe ihtimali de onu çok üzmektedir.

Hayatının her döneminde ve her durumda yoğun bir okuma, yazma ve çeviri çalışmaları içinde olmuş Ataol Behramoğlu, tutukluluk süresi içinde de bu faaliyetlerden geri durmaz. Hatta bu alanlarda kendisine sıkı bir program yapar. Bu programı uygulamak için de, kimi mektuplarında eşi Ludmila'dan bazı kitaplar ister. Yaptığı programın çerçevesini göstermesi ve bir fikir vermesi bakımından istediği kitaplar ve diğer evrakın, yazarın kendi imlası ile listesini vermeyi uygun buluyoruz:

“Adam yayınevinden fotokopiler, Şuksin, Yıkılış, Çağdaş Latin Amerika Şiiri, Lorca (Oyunlar), Edgar Allan Poe, İngilizce gramer, Bulgar Şiir Antolojisi (İngilizce kalın), Macar Şiir Antolojisi (İngilizce), Attila Jozsef (İngilizce), Attila Jozsef (Fransızca), Red- House, İngilizce bir tomar not, Cahit Sıtkı Tarancı- Şiir kitapları, Turgut Uyar (şiir kitapları), İki Şehrin Hikâyesi (Türkçe), Madam Bovary (Türkçe). (yeni geldi). Artemio Cruz'un Ölümü, Drina Köprüsü, Lady Chatterley'in (yeni geldi), A. İlhan Şiirleri, Türk Şiiri Antolojisindeki Liste, Çehov: İvanov, Orman Cini kitapları, Rusça Türkçe mavi sözlük, Antoloji listesi, Carlos Fuentes, (yeni geldi), Çehov-Vanya Dayı- Rusça, Çehov-oyunlar-İngilizce, İvanov-Orman Cini (Türkçe), Umberto Eco'nun romanı, Bulgar ant. dosyası, şiirler, Füzûzan'ın yeni kitabı, DICKENS, T.Sf.Elliot, B.Show, M,Ş.Esendal hikâyeler, Türk Halk Masalları, Dede Korkut, Ağla Sevgili Yurdum, Ölü Ordunun Generali, Haçsız Haçlılar, Atlılar, Umut (Malraux), Lunaçarski (Adam), Manhattan Transfer, İlyada Odisseus, Lermontov dosyası Adam'dan, Flaubert, Hemingway (Silahlara Veda), A. Mille

(Oyunlar), Furüzan (...), Dünya Edebiyatçıları, Büyük Yazarlar, Büyük Romanlar, İçinde Martı olan Çehov, Halk Çağı (A.Yüce). Yazko, Yunan Şiiri Antolojisi”

Bu istek listesi hemen hemen küçük bir ihtisas kütüphanesi özelliği taşır. Ve şairin tutukluluk hayatını, eski çalışmalarını olgunlaştırmak, daha önce basılmış eserlerini yeniden ele almak, yeni okumalara yol açmak, Dede Korkut gibi, Halk masalları gibi yeni okuma alanlarına, dolayısıyla yeni kaynaklara yönelmek, Macar, Yunan, Bulgar şiir antolojileri yanında Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi üzerine çalışmalarını sürdürmek, özellikle İngilizce’ye yoğun şekilde yüklenmek için nasıl bir fırsata dönüştürmek istediğini de göstermektedir. Tutukluluk süresini, edebiyattan kopuş olarak yaşamak değil, yeni başlangıçlar veya hamleler için bir fırsat olarak yaşamak isteğini gösteriyor.

Sadece bunun için değil. Bir amaç ve çabasını da geçen yaz Burina Burinata’sını okuduğu Halikarnas Balıkçısı’nın mektuplarını okurken söyler: “Balıkçı çok şey biliyor, engin bilgili bir adam.. Fakat güçlük çekmemiş, öğrendiklerini öğrenmek için... Ben ise, kırk yaşındayım artık, ve hâlâ boğuşuyorum bir takım bilgileri (yabancı dil vb.), geliştirmek, yerli yerine oturtmak için... (25-7.1982 tarihli mektup).

Şairin kendinde eksik gördüğü her bilgi alanını tamamlamada büyük bir gayret içinde olduğu görülüyor.

Ataol Behramoğlu’nun tutukluluğunun daha birinci ayında iken, Nisan 1982’de, Paris’te Unesco’nun “Temsil Edici Eserler Koleksiyonu Avrupa Dizisi” arasında, Michele Aquien, Güzin Dino ve Pierre Chuvin’in birlikte hazırladıkları Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi yayınlandı. Yahya Kemal Beyatlı’dan Gülten Akın’a, otuz iki şairin şiirlerinin yer aldığı antolojide Behramoğlu’nun da şiirine yer verilir (Cumhuriyet 1982: 5). Ancak uyaklı olan şiirinin uyaksız olarak Fransızcaya çevrilmesinin canını sıktığını, bunun uyaksız bir şiirin uyaklı şekilde çevrilmesi kadar saçma olduğunu, şiirin sadece görüntü ve anlam olmadığını, aynı zamanda ritm olduğunu, bunu da uyakların sağladığını söyler (27.7.1982 tarihli mektup).

Bu prestijli antolojide şiirinin yer alması şairi öylesine mutlu etmiştir ki kızı Barış ile görüşmelerinde, doğrudan görüşebilmek içinvereceği dilekçede,

kendini meslekteki yerini belirlemek ve anlatabilmek adına, bu antolojide şiirinin yayınlandığını ve bu yolla ülkeyi temsil eden bir şair olduğunu da yazar.

Edebiyatımız tutukluluk dönemlerini edebi alanda üretkenliğe çeviren örneklerle doludur. Atıl Behramoğlu için en canlı örnek Nazım Hikmet'tir. Ama bu alanda pek çok şair, yazar, romancı, hikâyeci örneklerimiz vardır.

Eşinden isteyip de her nedense getirilmemiş veya eline geçmemiş olan eserleri, daha sonra yazdığı mektuplarda ısrarla takip eder ve getirilmesini ister. 31.3.1982 tarihli ikinci mektubunda, ilk mektupta yer alıp eline ulaşamamış olan;

1. Bulgar Şiiri Antolojisi (İngilizce), 2. Macar Şiiri Antolojisi (İngilizce), 3. Attila Jozsef'in İngilizce ve Fransızca iki şiir kitabı 4. Red-House 5. İngilizce notlar 6. Le Monde gazetesi 7. Cahit Sıtkı ve Turgut Uyar'ın şiir kitapları'nı tekrar hatırlatır. Listeye Le Monde gazetesini de ilave eder. Gelen kitaplarla koğuştaki kendisine bir "köşecik yapmış ve düzenini kurmuştur."

Behramoğlu sadece getirdiği kitapları okumak ve onlar üzerinde çalışmalarını sürdürmekle kalmaz. Eşi Ludmila'dan Kuşatmada, Bir Gün Mutlaka gibi şiir kitaplarının yeni baskılarının ve İyi Bir Yurttaş Aranıyor'un yeni baskılarının takibini ister. Antoloji çalışmalarını da sürdürdüğünü, Eylül ayında basılabileceğini yazar.

Kaldığı koğuştaki kimlerle birlikte bulunduğunu da eşine anlatır:

"Benim bulunduğum koğuştaki, (C.16 koğuşu), her biri ayrı bir âlem olan Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Ali Sirmen, Gencay Seylan, Nedim Tarhan, Kemal Anadol'la kalıyoruz (...). Gencay, doçent, Bilim ve Sanat'ın yazarlarından. Onunla üst ranzadayız ve ranzamız Bilim ve Sanat diye anılmaktadır.

6.4.1982 tarihli üçüncü mektubunda bir günün programını tıpkı daha önce Defne Sandalcı'ya Paris'ten yazdığı gibi eşi Ludmila'ya da anlatır.

"Saat 7.00- 7.30'da kalkış; kahvaltı, sayım derken 8.30-9.00. Bir saat şiir çalışıyorum. 10.00'da havalandırma. Pazar günleri dışında, 6 gün ön bahçedeyiz. Kırkbeş dakika sürüyor. Çayırımlar, çiçekler, güzel bir şey (...). Evet. 11.00 den öğlen yemek saati 12.30'a kadar yine şiire devam, ya bir roman vb.okuma. Körleşme'yi okuyorum şu ara ve biraz zor ilerliyor. Öğlen

yemeğinden sonra bir saat kadar kestiriyorum. Ya da çalışıyorum buna. Sonra 2. Havalandırma saati olan 15.00'e kadar genellikle İngilizce derslerini (İng.kültürdekilerini) tekrarlıyorum. Dergi, gazete vb okuyorum. 2. havalandırmada bir süre koşuyor ve spor yapıyorum. Dönüşte, akşam yemeği saati olan 18.30-19.00'a kadar; yine okuyor, ya da mektup yazıyorum, şu an yaptığım gibi. Akşam yemeğinden sonra yine böyle bir şeyler, televizyonda ajans, sonra yine okuyorum. Dün Poe'nun hikâyelerini okumaya başladım. İyi bir seçim yapmışım İngilizce okumak için. Sevdiğim ve bildiğim hikâyelerdi tabii.

Ufaktan şiir çevirilerine de başlayacağım. Yani dışarıdaki çalışmalarını sürdürmek üzere. Bir an bile boş geçirmiyorum, kısacası. Tabii, arkadaşlarla sohbetler de var bu arada.

Her an iç içe gibiyiz ve bu güzel bir şey. Sonradan çok aranacak ve anılacak bir şey.”

Şairin hapisane hayatı ana çizgileri ile bu şema içinde, programlanmış şekilde geçer. Ama bazen şiir çalışmalarının yerini roman ve dergi okumaları veya önemine göre, çeviri çalışmaları alır. Kendisini alabildiğine üretken hisseder. Bu yolda sağlam bir rota çizmiştir: Yalın ve çalışkan olmak.

Behramoğlu'nun bu çalışmaları, Maltepe Askeri Cezaevi'ndeki tutukluluk hayatını, günlük halinde yazıya döken Uğur Kökten'in dikkati dışında kalmaz: “Yanımda Ataol Goriot Baba'yı okuyor. Bense Babalar ve Çocuklar'ı sürüklemeye çalışıyorum” (Kökten, 2001:108).

“Ataol'un çevirip Yazko'da yayınladığı “Şairin Ölümü” adlı şiirden konuştuk. Bu şiiri yazınca arkasından gelen sürgün cezasından, Puşkin-Lermontov benzerliğinden (a.g.e. Sf.109). Ataol Çehov çeviriyor. Ya da eski bir çeviriyi gözden geçiriyor: Vişne Ağacı, Vanya Dayı, Üç Kızkardeş.

Tuhaf rastlantı, bir Çehov sahneye koyucusu da, bizimle aynı tutukluluğu ve aynı zamanı paylaşmakta: Ali Taygun! Gün oluyor, iki-Ali ve Ataol- sözcük sözcük çeviriyi olgunlaştırıyor: ona son biçimini veriyorlar. Herhalde, olağan yaşamda ikisi de böyle bir olanağa asla sahip olamazlardı” (a.g.e: 216).

Hapishanede geçen bir gününe sığın hemen her yaşantıya temas ettiği mektubunda şiir de dışarıda kalmaz. “Kızıma Dörtlükler” dizisinden olarak kaleme aldığı

Gecemin üzgün çiçeği sen, yavrum
Dargın yüzünü görebilsem, yavrum
Babalar daha çok görebilsin diyedir çocuklar
Tutsaksam şimdi ve sana hasretsem yavrum

şeklindeki dörtlükle birlikte (Behramoğlu, 1983:40). “ Kırkınıc Yaşımı Doldurduğum Gün” adı ile, ancak doğum günü olan 13 Nisan’dan birkaç gün önce yazdığı

Kırkınıc yaşımı doldurduğum gün yazıyorum bu şiiri
Gün ışığından, özgürlükten uzak
Halkımı savunmakla mutlu
Ve aynı nedenle tutuklu olarak

dörtlüğü ve ayrıca, yukarıda işaret ettiğimiz “Bir şehit kızına” isimli şiirin son şekli ile “Zindanda Bir Pazar” isimli şiiri de (6.4.1982 tarihli mektupla), eşi Ludmila’ya gönderir.

Bu çalışmalar arasında şairi en çok meşgul eden yayınevinden gelen çeviri örneklerini incelemek ve gerekli notları yazmaktır. Bazen bütün günün böyle bir çalışma ile geçtiğini mektuplardan öğreniyoruz. Dışardaki işini devam ettirebilmesi ve maaşını alabilmesi şaire, hayata karşı güç ve güven veriyor. 14.4.1982 tarihli mektup bu çalışma şeklinin olgun bir örneğini anlatır. Bu mektupta ayrıca, bir gün önce, “sade ve güzel” bir şekilde kutladıkları doğum gününü ayrıntılı bir şekilde anlatır. Aynı doğum gününü, Behramoğlu’nun kırkınıc yaşına girişini Oktay Akbal “Dimdik Tut Onurunu” yazısı ile birkaç ay gecikmeli de olsa, cezaevinde yazdığı şiirlerini de değerlendirerek kutlar (Akbal,1982: 2).

Hapishane hayatı hakkında eşi Ludmila’ya yazdıklarına benzer bilgileri, yazdığı mektuplarla Metin Demirtaş’a da anlatır:

“Hapishane içinde rahatımız pek fena değil. Bir kere hep arkadaşlar bir aradayız. Yattığımız yerlere, koğuşlara alıştık az çok. Karavana tekdüzeliğini, kantinden aldığımız ufak tefek şeylerle gideriyoruz. Her gün gazeteler geliyor.

İki ayda birkaç roman vb. okudum. Bulgar Şiir Antolojisi için çeviriler yaptım. Bir iki tane de şiir yazdım (...). Dışarıyı aklıma getirmemeye çalışıyorum. Fakat minik kızım rüyama giriyor. İyi de ediyor.”

4.18 Çocuklar Sarılmak İster

Ataol Behramoğlu’nu hapisanede en çok üzen durum, kızı Barış ile doğrudan, arada iki sıra tel örgüler veya demir parmaklıklar olmadan görüşmesine izin verilmemesidir. Bu şartlar altındaki bir görüşmenin çocuğun psikolojisinde oluşturduğu karmaşayı yakından görmüş ve bir daha, şartlar iyileşmeden ve doğrudan görüşme sağlanmadan Barış’ı “görüşe” getirmemesini, arka arkaya yazdığı iki mektupta annesinden istemiştir: “Barış’ı getirme. Onunla aramda, hiç istemediğim bir ilişki doğuyor. Böyle bir şeye alışmasını istemiyorum” (18.5.1982 tarihli mektup), “Barış’ı artık getirmeni istemiyorum. Çocuğumla demir parmaklıklar arkasından görüşme istemiyorum” (20.5.1982 tarihli mektup).

Nitekim iki buçuk yaşındaki Barış’la parmaklıklar arkasından yaptığı görüşmenin baba yüreğine verdiği acıyı ve çocukta uyandırdığı şaşkınlık ve duygu karmaşasını anlatan Görüşme Günü adlı şiiri yazar (Behramoğlu, 1996: 4).

Çocuğumla demir bir parmaklık konuldu aramıza
İki buçuk yaşındaki çocuğumla

Ulaşmak istedi bana çocuğum
Kafese çarpan bir kuş duygusuyla

Çocuğumla tel örgüler konuldu aramıza
Kalın tel örgüler iki sıra

“Saklanma baba” dedi çocuğum
Sitemle, Çırpınan bir bakışla...

Çocuğunla bir uçurum konuldu aramıza
Sevinci nefretten kesin çizgilerle ayıran uçurum

Ve ben–aptal gibi- hâlâ

“Bu denli kötü olunamaz” diye düşünüyorum...

(Behramoğlu, 1988:53).

Ataol Behramoğlu, Teoman Erel’in “ Bülbülü Kafese Koymak” başlıklı yazısı üzerine yazara başından geçen bir olayı anlatan bir mektup kaleme alır. Erel bu mektubun bir bölümünü gazetede ki sütununda yayınlar:

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi üzerine çalışmalarına bağlı olarak, ilk isteklerinden ayrı, kitaplarına ihtiyaç duyduğu bazı şairlerin eserlerini de ister. Oktay Rıfat’ın, Can Yücel’in, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiir kitapları, sonradan istedikleri arasındadır.

Tutuklu oluşun kendisine kazandırdığı zaman içinde, yazma konusunda belli bir kolaylığa, bir duygu, düşünme, tutarlılığına, yoğunluğuna ulaşmak ve yazma konusunda ustalaşmak istiyor. Tek bir saniyeyi boşa harcamadan, şiir alanında savaşmak, üretken olmak, istiyor. Okuyor, yazıyor, çeviriler yapıyor (1.5.1982).

“İki buçuk yaşında bir kızım var. Karımla, başka yakınlarımla tel örgüler arkasından görüşmeye bir diyeceğim yok. Bunu kaldırabilecek olgunlukta ve durumdayız.

Fakat iki buçuk yaşındaki bir çocuğa nasıl açıklanabilir bu? Çocuğumu görüşme günlerinde bir an için de olsa kucaklama konusunda başvuruma bir yanıt alamadım. Beni durmadan sorduğunu öğrenince, tel örgüler arkasında görüşmeyi denemekten başka çare kalmadı. Durumun tuhaflığını ona duyurmamak için diller döktüm.Fakat fayda etmedi.Bir an sonra yanıma gelmek, bana dokunmak istedi. Tabii olanaksızdı bu. O zaman çaresizlikle beni çok etkileyen bir şey söyledi. “Saklanma baba...” dedi. Sarsıldım. Söyleyecek ve yapacak bir şey bulamadım” (Erol, 1982: 8).

O görüşmeyi Mustafa Gazalcı da anlatır:

“Bir gün de büyük oğlum Cemal geldi annesiyle. O gün Ataol Behramoğlu’nun küçük kızı Barış da annesiyle gelmiş babasını görmeye.

Küçük Barış, “ Baba, baba! diye seslendi dışarıdan. Kızının sesini duyan Ataol kafesteki aslan gibi dönüyordu, yumruklarını duvara vurarak, “ Kızım benim,

Barış'ım, kızım! arama duvar ördünüz, vicdansızlar!" diye bağırdı (Gazalcı, 2014:50).

Ataol Behramoğlu, kendisini derinden sarsan bu şekil bir görüşmeyi “açık bir adaletsizlik ve zalimlik” olarak değerlendirir. Babasını göstermeyerek, ya da tel örgüsü arkasından göstererek 2.5 yaşındaki bir çocuğu cezalandırmaya kimsenin hakkı olamaz (9.5.1982 tarihli mektup), diyerek, Barış'ı uygun şartlarda görebilmek için çareler arar. İlk olarak, 2. Zırhlı Tugay Askeri Cezaevi Müdürlüğü'ne 28.5.1982 tarihli bir dilekçe ile başvurur. Bunu sadece kendisi için değil herkes ve her zaman için yapar.

Tutukluların, çocukları ile doğrudan görüşmelerine izin verilmesi için, Cezaevi Müdürlüğü'ne verdiği dilekçe olumlu karşılanmış, çocuklarla yüz yüze görüşmeler başlamıştır. Ancak bu her ziyarette mümkün olmaz. Bazen izin verilmediği zamanlar da olur (5.9.1982 tarihli mektup). Metin Demirtaş'a yazdığı 31.10.1982 tarihli mektupta da girişiminin başarısızlığa uğradığını söyler (Behramoğlu, Demirtaş, 2011;80).

Daha sonraları yazdığı bir yazıda bu konu şu şekilde yer alır:

“Maltepe Cezaevi'ndeki günlerde, en çok uğraş verdiğim konulardan biri, çocuklara her seferinde açık görüş uygulanması gerektiği; gerekçem ise, çocukların bütün toplumun malı olduğu ve onlara, anne ya da babasıyla, tel örgü, demir parmaklık, ya da cam bir bölme arkasından görüşme saçmalığını yaşatmaya kimsenin hakkı olmadığı idi...

Sadece yöneticilerin değil, bazı arkadaşların bile anlayışsızlığına rağmen, bu konuda bir başarı elde edecek gibi olmuşum da...” (Behramoğlu, 1996). Oktay Akbal aynı olayı, Dimdik Tut Onurunu (Akbal, 1982: 2), Mehmet Kemal de bu olaya benzer, ama olumlu sonuç veren bir başka olayı “Çocuklar Sarılmak İster”(Kemal,1988:10) adlı yazılarına taşırlar.

Bu dilekçede sadece Barış'la doğrudan görüşme isteğini bildirmez, bunun yanında, yasal hakkı olan işini devam ettirebilmek için istediği ve kendisine getirilen kitapların geciktirilmeden tarafına teslimi, bir de “fikir suçu”

kapsamında olan tutukluların hastaneye sevkleri sırasında kelepçe takılmaması, talebinde bulunur.⁶⁶

Şairin bu dilekçeden asıl amacı, kızı Barış'la ve kendisi ile aynı durumda olanların çocuklarıyla tel örgüler arkasından değil doğrudan görüşmelerini sağlamaktır

4.19 Hapishanede Şiir Çalışmaları

Behramoğlu, bu günlerde yukarıya aldığımız Görüşme Günü'nden başka şiirler de yazmıştır. Koğuş arkadaşlarından ressam Orhan Taylan, her gün koğuş arkadaşlarının portrelerini çiziyor, bu portreler üzerinde teknik çalışmalar yapıyor. Behramoğlu da Orhan Taylan'ın yaptığına karşılık olarak bir yandan koğuş arkadaşlarının her biri için, kişiliklerinin bir yönünü öne çıkaran dörtlükler yazıyor (Gazalcı, 2014: 115-119). Bir yandan da şiirin, genel anlamda biçim sorunları üzerinde çalışır. Vezin, sözcük, benzetme gibi şiir unsurları üzerinde düşünür ve arada bir denemeler de yapar. Düşündüklerini, yapmak istediklerini ve de yaptıklarını Metin Demirtaş'a da yazar:

“Şiir üstüne çok düşünüyorum. Yalın, fakat daha renkli bir şiir dili düşünüyorum. “Türkiye Üzgün Yurdum” şiiri buna bir örnek sayılabilir... Beyitlerle, ya da üçer dizelik kıtalarla oluşan şiirlere yatkınım şu ara. Bir de “Bir Gün Mutlaka” vb. türünde o çağlayan gibi gelen, belki biraz gerçeküstücü (ya da bilinçakımcı diyelim), şiirler.” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011: 75).

3.6.1982 tarihli mektupta, çamaşır, giyecek gibi günlük ihtiyaçları yanında Aruz adlı bir kitabı istemesi, şairin, şiirin şekil meseleleri üzerine durmasının Divan şiirine kadar uzandığına da işaret olarak kabul edilebilir.

Gerçekten de cezaevinde yazdığı ve bu söylediklerinin adeta uygulaması olan, mektuplarla, eşi Ludmila'ya gönderdiği veya verdiği Görüşme Günü, Çılgılık (23.5.1982 tarihli mektupta), Desapericidos (3.6.1982 tarihli mektupta), Issız Cuma, Yitik Cumartesi, Hüzünlü Pazar (Behramoğlu 1988: 67-69), gibi beyit esasına, Hapishanede Bir Sabah Türküsü (10.9.1982 tarihli mektupta), gibi üç

⁶⁶Ataol Behramoğlu gözündeki bir rahatsızlık dolayısıyla 27.5.1982 günü hastaneye sevk edilir. Doktorla yüz yüze gelinceye kadar elleri kelepçeli olarak kalmıştır

mısralı bentlerle, Zindanda Bir Pazar,⁶⁷ Bir Şehit Kızına (6.4.1982 tarihli mektupta), Karton Kutular (10.9.1982 tarihli mektupta), Tesbih gibi dörtlük nazım birimi ile kurulmuş şiirler, Gecemin Üzgün Çiçeği, Kırkinci Yaşımı Doldurduğum Gün (6.4.1982 tarihli mektupta). Soru, Ağıt (10.9.1982 tarihli mektupta). Fotoğraf, Say ki (3.10.1982 tarihli mektupta). gibi müstakil dörtlükler yanında, Strati Korakas'a Mektup (3.6.198 tarihli mektupta). gibi, şairin kendisinin de söylediği biçimde, serbest nazımla “biraz gerçeküstücü ya da bilinç akımcı” şiirler yazmıştır.

Şairin tutukluluk döneminde yazdığı ve Ludmila'ya gönderdiği bu şiirlerden başka, mektuplarda yer almayan, sözünü etmediği, Bayrampaşa Cezaevi'nde kaleme aldığı, ne nazım şeklinde özel bir dikkat, ne de gerçek üstü, ya da serbest çağrışım özelliği taşımayan, sadece, bir sonraki sabah tahliye olacakların, mahkemeye çıkacakların veya hastaneye gideceklerin hoparlörde okunmasını konu alan Can Ağbinin Kulağı Çınlasın (Behramoğlu, 1988:72), adlı şiiri de dikkate alırsak, tutukluluk döneminde yazdığı şiirleri, belirleyebildiğimiz kadarı ile saymış oluyoruz.

Bu şiirler şairin duvarlar ve parmaklıklar arkasındaki kederli günlerini yansıtır.

Bu arada Behramoğlu'nun bazı şiir kitapları sıkı yönetim tarafından takip altına alınır. Mayıs 1982'de Kuşatmada için toplatılma kararı çıkmış, daha önce hakkında toplatılma kararı bulunan Ne yağmur... Ne Şiirler ise beraat etmiş, satışı serbest bırakılmıştır.

Behramoğlu Kuşatmada'nın toplatılma kararını, kızı Barış'a hitaben yazdığı, Say ki adını verdiği bir dörtlükle şöyle karşılar:

Bir şiir kitabımı daha toplattılar çocuğum

Bir parçasıydı ömrümün, tutuklattılar çocuğum

Say ki bir çocuk parkını bastılar tanklarla

Ezdiler, yıktılar, çekip gittiler çocuğum

(3.10.1982 tarihli mektup).

⁶⁷ Bu şiir Türkiye Üzgün Yurdum Güzel Yurdum adlı kitaba “Bir Pazar” olarak alınmıştır (Behramoğlu, 1958:54).

Bu son mısradaki şairin, 12 Eylül darbesinin yol açtığı yıkım ve bu yıkımın sonuçlarına işaret ettiği açıktır.

Tutuklu bulunduğu süre içinde edebiyatın çeşitli yönlerinde geniş okumalar yapan, şiirler kaleme alan, oyun ve şiir çevirileri, antoloji hazırlıkları yapan Ataol ayrıca, Rusça, Fransızca ve İngilizceden çevirdiği ve bazılarını daha önce 1975-1976 yıllarında Militan dergisinde yayınladığı Ritsos, Neruda, Aragon, Brecht, Attila Jozsef, J. Marti gibi şairler başta olmak üzere, çeşitli ülkelerden otuz iki şairin kırk dört şiirini Kardeş Türküler adıyla Nisan 1982’de yayınladı.

4.20 Lotus Uluslararası Edebiyat Büyük Ödülü

Ataol Behramoğlu ilk uluslararası ödülünü tutukluluk hali devam ederken aldı. Asya- Avrupa Yazarlar Birliği’nin Ekim 1982 tarihinde Vietnam’da yaptığı toplantıda, her yıl verdiği Lotus Uluslararası Edebiyat Büyük Ödülü’ne 1981 yılı için Ataol Behramoğlu’nu layık gördü (Cumhuriyet, 1982:1). İlhan Selçuk, Behramoğlu’nun aldığı bu ödülü “ Asya-Afrika Yazarlar Birliği’nin her yıl düzenlediği Lotus Edebiyat Büyük Ödülü bu yıl şair Ataol Behramoğlu’na verildi. Geçenlerde Yaşar Kemal, Fransa’da Prix Mandial del Duca’yı kazanmıştı.

Ozanlarımızın, yazarlarımızın uluslar arası alanlarda aldıkları ödüller, Türkiye’nin göğsüne takılmış birer onur madalyası gibidir” ifadeleri ile duyurur (Selçuk, 1982:2). Aziz Çalışlar bu ödülü “hem ülkemiz, hem de edebiyatımız adına kıvanç duyulacak bir olay” olarak karşılar (Çalışlar, 1982:27).

Asya-Afrika Yazarlar Birliği 24 Eylül 1983’te Taşkent’te toplandı. Bu toplantı ile hem Birliğin yirmi beşinci kuruluş yılı kutlanacak, hem “ Modern Dünyada Yazarın Yeri, Görevi, İşlevi” konusu tartışılacak, en önemlisi, 1981 yılı Lotus Edebiyat Büyük Ödülü, sahibine verilecektir. Ancak Behramoğlu, yurt dışına çıkma izni olmadığından, ödülünü almak üzere toplantıya katılamaz, ancak, “Yazarın Görevi İnsanlığın Acıları Önünde Duyarlı Olmaktır” başlıklı tebliğini okunmak üzere gönderir. Eşi Ludmila şairin yerine ödülü almak üzere Taşkent’e gitmeye hazırlanır, ancak kendisine pasaport verilmediği için bu gerçekleşemez.

Tebliğin tam metni aşağıdadır.

“Asya-Afrika ülkelerinin değerli Yazarları, değerli Dostlar,

Bana bağı olmayan nedenlerle aranızda bulunamamanın, sizlerle yüzyüze olamamanın üzüntüsü içindeyim. 1981 Lotus Edebiyat Büyük Ödülü'nün bana layık görülmüş olmasından ötürü duyduğum ve ömrümce taşıyacağım onuru aranızda olarak sizlere bildirmek, sevincimi sizlerle paylaşabilmek, her birinizle tanışıp görüşebilmek isterdim.

Taşkent'teki toplantı süresince "Modern Dünyada Yazarın Yeri, Görevi, İşlevi" sorununun, görüşmelerin başlıca konularından biri olacağını, Çağrı mektubunuza ilişik program metninden öğrendim. Bu konu üstüne düşüncelerimi, Türkiye'den bir arkadaşınız olarak, uzaktan da olsa, belirtmek isterim.

Modern dünyada yazarın görevi, hangi ülkeden ve hangi toplumsal çevreden olursa olsun, eğer gerçek bir sanatçıysa, tek tek bireylerin ve bütün dünya ülkelerinin demokrasi, özgürlük, eşitlik ve barış içinde varolma, gelişme ve mutlu olma haklarını savunmak, bu haklara sahip olmanın önündeki engellere karşı bir yazar, bir insan ve bir yurttaş olarak mücadele etmektir.

Gerçekçi dünya edebiyatının büyük mirası, tüm hümanist kültür, bize insanlığın acıları önünde duyarlı olmayı öğretmektedir. Yaşadığımız yüzyılda bu duyarlığa sahip olmak ve onu yitirmemek gittikçe güçleşmekte, bu anlamda da daha çok önem kazanmaktadır.

Emperyalist ülkelerce en yaygın bir tüketim metaı olarak üretilen ve bu ülkelerden tüm dünyaya ihraç edilen kitle kültürü, tüm insani değerleri yozlaştırıp yok etmek, insanlığın acıları önünde yığınların duyarlılığını köreltmek, insanlığı bir sürü ve tek tek insanları bu sürünün bilinçsiz, renksiz, kişiliksiz, bir örnek bireyleri durumuna getirmek amacına yöneliktir. Çünkü sürüleştiren insanlığın güdülmesi, savaş alanlarına sürülmesi, nükleer silahlarla yığınlar halinde yok edilmesi ve kitle iletişim araçlarınca istenilen doğrultuda koşullandırılması, programlandırılması çok daha kolay olacaktır. Modern dünyada yazarın yeri, görevi ve işlevinin de tam bu noktada özel bir önem kazanmış olduğu kanısındayım.

Gerçek bir sanat yapıtı, hem tek bir insanın, milyarlarca türdeşinden farklı bireysel, kişisel özelliklere sahip bir insan tekinin içten ve kişisel sesi, bu sesin yeni ve özgün ritmleri, titreşimleri; hem de ortak insani değerlerin, sevginin,

kardeşliğin, özverinin, onurun, cesaretin, demokrasi, barış ve özgürlüğün olumlanması olmak zorundadır. Kitle kültürünün uyuşturucu, yozlaştırıcı, vurdum duymazlaştırıcı, kalıplaştırıcı, sürüleştiren etkilerine karşı bizim direnme gücümüz, insanlığın ortak değerlerini savunuşumuzda ve bunu yaparken ki içtenliğimizde, özgünlüğümüzde, yeni ve modern olmayı başarabilmemizdedir. Çünkü yeniye ve ileriye yönelik, potansiyel ve dinamik bir güç olarak, halk kitlelerinin bağrında hep varolmuştur. Yazarın başarısı bu yönelişe karşılık verebilmek, onu yabancılaştırıcı, yozlaştırıcı, ağırlaştırıcı etkilerden arındırabilmektir.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nden Batı Avrupa'ya, Sovyetler Birliği'nden tüm sosyalist ülkelere, Güney Amerika ülkelerinden Asya ve Afrika'nın yoksul ya da gelişmiş ülkelere kadar, tüm dünya ülkelerinde yaşayan gerçekçi, ilerici, demokrat yazarların ortak sorunları ve konulardır bunlar. Fakat Güney Amerika, Asya ve Afrika'nın yoksul ülkelerinin yazarları olarak, bizlere düşen ödevler daha ağır ve karmaşıktır. Çünkü bizim ülkelerimiz, emperyalist ülkelerin ekonomik ve kültürel baskısının ağır yükü altındadır. Yoksulluk ve gerilik bize bir yazgı gibi kabul ettirilmek istenmekte, ekonomilerimizin ulusal temelde gelişmesine engel olunmakta, halklarımızın ulusal bilinçleri yok edilmekte, ya da sahte, değerlerle, kozmopolitizm ve onun ters yüz edilmiş biçimleri olan şövenizm, saldırganlık ideolojileriyle çarpıtılıp saptırılmaktadır. Ulusal kültür değerlerimiz hor görülme, ya da emperyalist tüketim pazarlarının vitrinlerinde bir süs, bir çeşit egzotik meta olarak sunulmak istenmektedir. Bu bakımdan, insani değerler için mücadele bizler için, bir aydın sorumluluğu, insancıl bir görev olmanın da ötesinde, halklarımızın, kültürlerimizin ve tek tek bireysel varlıklarımızın bir ölüm kalım mücadelesi olma anlamını da taşımaktadır. Bunun için bizler emperyalist, kozmopolit kitle kültürüne ve onun iç pazardaki taklitlerine karşı mücadele ederken, ulusal kültürlerimizin, her birinin tarihi insanlığın tarihi kadar eskilere uzanan ulusal varlıklarımızın değerlerini de anti emperyalist, enternasyonalist, insancıl, devrimci, çağdaş ve yenilikçi bir bilinçle yoğurmak; halklarımızın var olma ve mutlu olma hakları kadar, onurunu, ulusal değerlerini savunmak, tüm ulusal kültürler önünde eşitlik mücadelesini de vermek ve kazanmak zorundayız. Çünkü ulusal kültür mücadelesi bizler için, ulusal bağımsızlık mücadelesinin ayrılmaz bileşenidir.

Değerli Dostlar,

Modern dünyada yazarın, özellikle de yoksul ve geri bırakılmış Asya, Afrika, Güney Amerika ülkeleri yazarlarının yeri, görevi ve işlevi konusunda değindiklerim, bunlardan sadece birkaç tanesi, fakat sanırım başlıcaları arasındadır. Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 25. Kuruluş Yıldönümünü saygıyla kutlarken, sizlerden biri olmanın hiçbir şeyle değişmeyeceğim onuruyla sizleri kucaklıyorum” (Behramoğlu, 1983:31).

İstanbul, 23.9.1983

Ataol Behramoğlu Lotus Büyük Ödülü'nü aldığı sırada Kartal- Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutukludur. Şair bu müjdeli haberi aldıktan birkaç gün sonra, 5 Kasım 1982 günü yaklaşık sekiz aydır tutuklu olduğu cezaevinden yirmi üç Barış Derneği yöneticisi ile birlikte Sağmalcılar Cezaevi'ne nakledilir.

4.21 Dumanaltı

Tutukluluk döneminde Behramoğlu, Kemal Anadol ve Nedim Tarhan dışında, koğu arkadaşlarının hemen hepsinin sigara veya pipo içmelerinden dolayı koğuşun duman kaplı havasından rahatsız olmuştur.

Ali Sirmen bu sigara konusunu bir yazısında şöyle anlatır:

“Ataol ruh sağlığı kadar fizik sağlığına da düşküdü. Daha o zamanlar ABD'de bile tütün yasağı yokken hapisyanede tütün içilmemesini talep etti. Kendisine anlatmaya çalıştık ki, zaten yasaklarla dolu iken bir yerde yeni kayıtlar koymak pek akıllıca ve insancıl değil. O ise dumanaltı olmamak için diretiyordu (...). Sonunda bizim koğuştan gitmeye karar verdi ve afili bir çıkışla tebliğ etti çıkışını:

-Dilekçe verdim, gidiyorum.

-Nereye gidiyorsun, Ataol?

-Dilekçemde talebimi belirttim, “adiler”in (siyasinin karşıtı), yanına...

Hüseyin (Baş) hınzır hınzır gülümsedi:

-Boşuna uğraşma, Ataol, bizden adisini bulamazsın” (Sirmen, 2008:4).

Tutukluluk halinin ağır havasını yumuşatan bu gibi nükteli davranışlara benzer yaklaşım, Behramoğlu'nun koğuş arkadaşlarının hemen hepsi için kaleme aldığı bazı dörtlüklerde de görülür. Aynı nükteki ifadeler Behramoğlu'nun, kendisi için yazdığı, bütün sanat ve düşünce hayatının ana özelliğini tutukluluk sebebi olarak gösterdiği dörtlükte, koğuş içi yaşantısının bir tarafı olan, sigara dumanından şikâyetini Orhan Veli'nin Kitabe-i Seng-i Mezar isimli dörtlüğünde de vardır:

Dışardayken o kadar özgürlük sözü etti ki

Zavallı şairi Maltepe zindanına kapattılar

Kitabe-i seng-i mezarına yazılsın ki

Hiçbir şeyden çekmedi, pipo dumanından çektiği kadar,

(Sirmen, a.g.e).

Nedim Tarhan için yazdığı dörtlük ise diğerlerinden ayrı özelliktedir. Bu dörtlükte şair Tarhan'ı mahkeme karşısında savunmasını yaparken takındığı tavır ve bu tavrın kendisinde uyandırdığı duyguları anlatır. Ona göre Tarhan kendini değil, yurdunu savunmaktadır:

Bir arkadaşımı dinledim yurdunu savunurken

İnanç ve güç doluydu, şaşkın yüzler sarkmıştı kürsüden

Bizler yarının insanlarıyız diye düşündüm

Onlar ise ölüdür, şimdiden.

(Behramoğlu, 1997:4).

Ataol Behramoğlu'nun koğuş arkadaşları için yazdığı dörtlükler sanat ve edebiyat çevreleri tarafından da benimsenmiş, gerektiği zaman, o kişilerin özelliklerini anlatmak üzere canlı ve hazır örnek olarak gösterilmiştir. Nitekim Mehmet Kemal, Mahmut Dikerdem'in vefatı üzerine yazdığı yazıda bu diplomatın kişiliğini anlatırken, Behramoğlu'nun, onun için yazdığı;

Özgür yaşamadaki zarafetini

Ekselans zindanda da koruyor
Yandım Allah dese bunalıp biri
Pourqoi mon chère diye soruyor.
şeklindeki dörtlüğünden yararlanıyor

(Kemal, 1993:12).

Ataol Behramoğlu'nun Barış Derneği Davası dışında başka davaları da vardır.

TCK 141. Maddeden birden fazla davası olması onu endişelendiriyordu. Bu endişesi üzerine en çok giden arkadaşlarından biri de Ali Sirmen'dir. Tutuklular arasında, 141. Maddeden gelecek iki mahkûmiyet idama dönüşür söylentisine de işaret eden ve bu söylenti karşısında Behramoğlu'nun durumunu da biraz hicvi şekilde dile getiren aşağıdaki beyit de onundur:

Behramzadelerden Ataol, erişmişken mümtaz şuara katına

İki yüzkırk birin ictimayıyla göçüverdi şüheda safına

(Sirmen, 2008:4).

1 Aralık 1982 tarihinde Ataol Behramoğlu için bu defa, genel sekreteri olduğu Türkiye Yazarlar Sendikası davası açılır. Dava 5 Ocak 1983'te başlar. Dava, Ataol Behramoğlu'nun da aralarında bulunduğu on yedi sendika yöneticisi hakkında, sendikayı illegal bir örgüt haline dönüştürdükleri, Nazım Hikmet'in kişilik ve icraatlarını övdükleri, dernekler yasasına aykırı davrandıkları suçlaması ile açılır. Haklarında 8 ila 15 yıl arasında ceza istenmektedir.

Ataol Behramoğlu, Nihat Behram'a yazdığı 9.12.1982 tarihli mektubunun bir yerinde "Tutukluluğumuz on ayı buldu. Kanımca en az birkaç ay daha uzayacaktır. Belki daha çok. Çünkü hukuk ve en basit ilkeleri artık geçerli değil. Bu nedenle her an serbest de kalabiliriz" (Behramoğlu, Behram 2015:134) diyor.

Bu mektuptan on dört gün sonra, 23 Aralık 1982’de aralarında Behramoğlu’nun da bulunduğu Barış Derneği Davası sanıkları, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır.

10 Ocak 1983’te de Ankara’da devam eden Türkiye Komünist Partisi davasından da tahliye kararı çıktığı için bu davadan tutuklanmasına da gerek kalmamıştır.

Daha önce, işkencede öldüğü söylenen bir gençle ilgili olarak yaptığı bir açıklama yüzünden “ hükümetin manevi kişiliğini aşağılama” suçlamasından bir yıl hapis ve dört ay da Erzurum’a sürgün edilme cezası alır. Yargıtayca da onaylanan ceza, 8.3.1982- 24.12.1982 tarihleri arasındaki tutukluluk süresine sayılır ve beraatine karar verilir.

4.22 Dışarıda Hayat; Yoğun Çalışmalar ve Tedirgin Bekleyiş

Ataol Behramoğlu on ay tutukluluğu süresince çok kitap okudu, şiirler yazdı, çeviriler yaptı, antolojiler hazırladı. Başlangıçtan beri yazdığı şiirlerden yaptığı seçmeleri “Şiirler 1959-1982” adı ile yayımladı.

Nihat Behram’a yazdığı 28.4.1983 tarihli mektubunda, basılan kitabı için şunları yazar:

“Şu anda belli başlı bütün kitapçıların vitrinlerinde, en göz alıcı yerlerde duruyor. Bir terslik olmazsa, hiç değilse bir baskı daha yapacağını sanırım. Öteki kitaplar da arada yeni basımlar yapıyor. (Beraat eden “Ne Yağmur... Ne Şiirler...” Cem’de yeniden çıktı geçen hafta.). Kadıköy’deki yeni iskelede kitapçılar yine cıvıl cıvıl. Bazı yerlerde kitaplarımız bir arada” (Behramoğlu, Behram, 2015:138).

Yazdıkları günden bu yana en çok tanınan, en çok okunan iki şiirini, “Bir Gün Mutlaka”, ile “Yıkılma Sakın”ı, “Guevara’yı günün koşulları dolayısıyla kitabına alamadı.

Yine Nisan ayında Özdemir İnce ile birlikte hazırladıkları, kendisinin de tutukluluk süresince çevirdiği Bulgarca şiirler, “Çağdaş Bulgar Şiirleri Antolojisi” adı ile yayınlanır. Yugoslavya’da Türkçe olarak yayınlanan Tan gazetesinde bir şiiri çıkar (16 Ocak 1983:4). Oktay Akıncı, Mehmet Müfit ve

Mazhar Candan'ın hazırladığı “Yaşam İçin Şiir” antolojisinde Behramoğlu'nun bazı şiirleri de yayınlanır. Dörtlükler, Kızıma Dörtlükler ve Ülkeler İzlenimler bölümleri eklenerek yeniden basılır. İyi Bir Yurttaş Aranıyor kitaplaştırılır.

Ataol Behramoğlu öğrencilik yıllarından itibaren Rus şair Mihail Lermontov'un şiirlerini çevirmeye çalışır. Çevirdiklerini, zaman içinde işler, olgunlaştırmaya çaba gösterir.

Tutukluluk sırasında, cezaevinde bu şiirleri son bir defa daha ele alıp işler ve Hançer adı ile yayınlar.

Behramoğlu, böylece bu ünlü Rus şairinin şiirlerini ilk defa olarak Türkçe'ye kazandırmış olur. Tutukluluk dönemindeki çalışmalar kitaba dönüşmeye başlamıştır.

Bütün bu çalışmaları, tutukluluk dönemi çalışmalarının devamı olarak, tahliye olduktan sonra tamamladı. İşsizdi. Günlerini, “üç yaşını sürmekte olan kızı ile, çoğu kez omzunda, İstanbul'da parklarda sürterek” ve “özlem gidererek” geçirir. Tutukluluk döneminin sonlarına doğru eşi Ludmila işe girmiş, evin geçim yükünün önemli bir kısmını üzerine almıştır. Kendisi de bir yandan, Çehov'dan Martı'yı çevirir, Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi ile Rus Şiiri Antolojisi üzerine çalışmalarını sürdürür. Yine Özdemir İnce ile, Varlık Yayınları için, bir Dünya Şiiri Antolojisi hazırlığına girişir.

Bu yoğun çalışma temposu içinde şairin en önemli gündemi “geçim sıkıntısı”dır, “ekmek parası”nı nasıl çıkaracağıdır (Behramoğlu, 2009: 146).

Şair, sıkıntılı geçen bir yıldan sonra birkaç günlüğüne de olsa bir Ege gezisi düşünür ve Mayıs ayı içinde bunu gerçekleştirir. Aile, birkaç gün Kaş'ta tatil yapar. Ludmila için yazdığını söylediği Eski Nisan bu tatil günlerinin havası içinde yazılır. Behramoğlu, Demirtaş'a “Ludmila için yazdığım şiiri seviyorum” diyecek kadar bu geziden mutlu dönmüştür. Bu mutluluğun ürünü şiirler Ludmila için yazdığı şiir, Eski Nisan adı altında kitaplaşır.

Ataol Behramoğlu, gözlerindeki rahatsızlığı tutuklu iken fark etmiş ve tedavisine başlamıştı. Özellikle sağ gözü “beş on metre ileriden sonrasını, buzlu cam arkasından gibi ve her şeyi çift olarak görmeye başlar.” “Bu görme bozukluğunun nedeni açıklanamaz. Stres kökenli olabileceği, zaman içinde, bir iz bırakarak geçebileceği söylenir. Kardeşi Nihat' a yazdığı 28.4.1983 tarihli

mektubunda, en iyi doktorlara görüldüğünü, en iyi aletlerle bakıldığını yazar. Sevindirici tarafı, hastalığın ilerlememesi, durmuş olmasıdır. Şair yine de endişelidir, gözlerini devamlı doktor kontrolü altında tutar” (Behramoğlu, Behram, 2015:137).

Ataol Behramoğlu bazı Batılı kültür çevrelerince tanınmaya başlanmıştır. Mayıs 1983 içinde Yunanistan Yazarlar Birliği tarafından, şiir kitabının üçüncü baskısı için olacak, bir kitap fuarına çağrılır, ancak yurtdışı çıkış yasağı olduğu için gidemez.

Eylül ayı sonunda Finlandiya Pen Kulübü onur üyesi seçilir. Pen Kulübü Dış İlişkiler sekreteri Ben Helmann, yaptığı açıklamada Kasım ayı içinde Finlandiya’da düzenlenecek toplantıda Ataol Behramoğlu’nun şiirlerinin Fince’ye çevrileceğini ve Fince okunacağını söyler (1 Ekim 1983:6).

Ege gezisinden döndükten sonra Büyükada’da Tepeköy’de bir ev tutulur ve 14 Haziran 1983’te aile, şairin “bir masal evi” dediği bu eve taşınır. Barış Davası yanında Türkiye Yazarlar Sendikası ve Türkiye Komünist Partisi davaları da devam etmektedir. Haftanın iki günü davalar için İstanbul’a inen şair geri kalan günlerini kızı Barış ile birlikte, Ada’da geçirir.Eşi Ludmila da her gün işe Ada’dan gidip gelmektedir.

Behramoğlu’nun Büyükada’daki günlerini Benim Prens Adalarım adlı kitabından takip edebiliyoruz. Şair çok sevdiği Büyükada’da oturuyor ama mahkemelerden dolayı tedirgindir. Devamlı bir bekleyiş içindedir. İçinde olduğu durum günlüklerine şöyle yansır:

9.7.83: “Adadayız... Buradayız artık... Hapis ve sürgün olana kadar..”

26.7.83: “Bu yaz ne kadar süreceğim bilmiyorum. Fakat unutulmaz izler bırakacak. Serin balkondayım (terasta). Önümde, aşağıda, evler ve ağaçların arkasında sakin akşam denizi. Güneş, solda, Kınalı’nın arkasında batıyor...

(...). Bir iki gün içinde, (belki yarın), infaz savcısına gideceğim. Erzurum yolculuğu artık kesin. Hesabını yapacak, hemen mi, yoksa vakit var mı daha... Şu yaz çocuklardan ayrılmasaydım” (Behramoğlu 2010:144).

Bu son cümle şairin bütün duygularını anlatıyor. Kaygı, üzüntü, sevinç, mutluluk, pek çok kitap tasarısı, yazı, çeviri, hepsi bir arada ve bu yaz aylarına

sıkışmış gibi duruyor. Bu günler şairin olduğu kadar kızı Barış'ın da en tatlı günleridir. Baba-kız birliktedir ve bir yılın hasreti giderilmek istenmektedir.

Eski Nisan kitabında yer alan Ada Vapurunda, Ayrılan, Arada, Seni Elinden Tutmuştum isimli şiirler bu günlerde yazılmıştır. Ayrıca Şili'ye On Şiir diye düşündüğü bir şiir dizisi üzerinde çalışır. Daha sonra, yine Büyükada'da yazacağı İki Ağıt bu çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkacaktır.

Yaz boyunca çalışmalarından biri de Şklovski'nin Mayakovski üzerine kitabını Türkçeye çevirmektir. Bu çalışmayı yaparken bir yerde, kendisi ile Mayakovski'nin çalışma şartlarını karşılaştırır; Mayakovski, de şair için on altı-on sekiz iş gününden söz ediyor. Behramoğlu bu çeviriyi tamamlayamamıştır.

“O, bambaşka koşulların şairi. Ben ekmek paramı nasıl çıkaracağımı düşünüyorum durmadan. Her gün en az 3-4 saat çeviri yapmak zorundayım. Bu çalışmanın alıp götürdüğü enerji var. Sonra okumak gerekliliği. O bile gereğince olamıyor. Sağlık sorunları, günlük ıvır zıvır, şu bu derken şiiri yazmaya (ve yaşamaya) hiç zaman kalmıyor desem yeridir” (a.g.e: 146).

Böyle söylemesine rağmen, yine çok okuyan, çeviriler yapan, şiirler yazan Behramoğlu, ilk gençlik yıllarından itibaren şiirlerini okuduğu, sevdiği hatta zaman zaman etkisinde şiirler de yazdığı (Behramoğlu, 2012:12) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Aydaki Kadın gibi romanlarını, Aziz Nesin'in “Bizim ilk Çehov'umuz” dediği Mahmut Şevket Esenal'ın hikâyelerini burada okur. Özellikle Huzur'u, belki bir bölümü Büyükada'da geçtiği için, çok daha dikkatle okur, bu romandan uzun uzun notlar aldığı günlüğüne, Tanpınar için de şunları yazar:

“Tanpınar dürüst, seçkin bir aydın her şeyden önce. Betimleri ressamca (Resme özel ilgisi var.). Müzik alanında bilgili. Çok yönlü, çok bilgili bir aydın. Yaşasa, dost olurduk. İnce bir adam. Roman (Huzur) çok başarılı değil-ama ilginç, önemli.” (Behramoğlu, 2010:122,144).

Özdemir İnce ile birlikte hazırlamaya karar verdikleri Dünya Şiir Antolojisi'nin ilk okumalarını, Büyükada'da yaptı. “Şiirleri ile kendi şiirleri arasında çok yakınlıklar bulduğu” Rilke'yi, Thomas Mann'ın Confession of Felix Krull'unu burada okudu.

5 YENİDEN GURBET

Deniz, güneş, orman, Marmara ve İstanbul ufku; Büyükada'da mutluluk, kaygı, sevinç, üzüntü, pek çok kitap okumalar, şiirler, çeviriler, hepsi bir arada iç içe geçen dört beş aydan sonra 14.11.1983'te nihayet Barış Derneği Davası sonuçlanır ve varılan hüküm açıklanır: Ataol Behramoğlu sekiz yıl ağır hapis, bir o kadar da sürgün cezasına çarptırılmıştır. Teslim olmak niyetinde değildir. "Kendi evini bir kaçak gibi terk ederek kendi kentinde bir süre gizlenir" (a.g.e: 148). Yurt dışına çıkmak niyetindedir. Nihat Behram, Behramoğlu'na, bir Fransız kuryesi ile, bir İspanyol işçiye ait bir pasaport yollar (Behramoğlu, Behram 2015:143). Pasaportta Behramoğlu'nun resmi vardır. Bu pasaportla Kasım 1984 sonu veya Aralık 1984 başında, kaçak olarak Yunanistan'a geçer. Böylece 1989 yılına kadar sürecektir sürgün hayatı başlamış olur.

"Fransa'ya, belirsiz bir geleceğe doğru, yurdundan zorunlu ayrılışında, Atina'daki birkaç günlük konukluğu sırasında" Yunan şair Ritsos'la tekrar görüştü. Ritsos, "yazgı yoldaşı" olarak gördüğü Ataol Behramoğlu'nu, yaşadıkları hayatın bütün ağırlığına, zorluk ve eziyetine rağmen "hayatımız güzeldir" diyerek Fransa'ya, Paris'e uğurladı. Ataol Behramoğlu Hayatımız güzeldir sözünü hiç unutmadı. Onu, Ritsos'un ölümü üzerine, yazdığı ve 1977'deki ilk karşılaşmalarının izlenimlerini de kattığı yazısına başlık olarak aldı (Behramoğlu, 1990:7).

Ataol Behramoğlu için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemi takip edebildiğimiz en önemli kaynak Metin Demirtaş'la karşılıklı olarak birbirine yazdıkları mektupların bir arada ve kronolojik olarak yayınlandığı Şiirin Kanadında Mektuplar adlı eserdir. Bu mektuplardaki bilgileri tamamlayacak ikinci kaynak ise İki Ateş Arasında adlı eserdir. Bunlardan edinilen bilgiler yanında, şairin bu gurbet hayatı üzerine bilgiler, zaman zaman şairin bizzat kendisinin zaman zaman da kendisi üzerine, başka yazarların kaleme aldığı yazılardan tamamlanmaya çalışılmıştır. Paris Şiirleri gibi bazı şiirleri de bu yıllara ışık tutacak izler taşır.

Bu dönem ve daha sonraki yıllar için önemli bir diğer kaynak gazete haberleridir. Gerek kendisi için çıkan haberler, gerekse kaleme aldığı ya da hazırladığı eserlerin basın yolu ile duyurulması, şairin çalışmalarını takipte önemli bir kaynak özelliği taşır.

Ataol Behramoğlu yurt dışına, eşi Ludmila'yı, kızları Barış'ı ve Natali'yi geride bırakarak, yalnız çıkmıştır.

Paris'e geldikten on ay sonra eşi ve kızlarından Barış kendilerine pasaport verilmediği için sahte pasaportla yanına gelirler. Natali için şimdilik böyle bir şey düşünülmez. O, ortaokul son sınıftadır. Okulu bitirmesini beklemek yanında, Avrupa'ya gelmesinin önünde başka bazı engeller de vardır (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:101)

Ataol Behramoğlu Demirtaş'a yazdığı 2.4.1985 tarihli mektubunda Paris'e gelişinin ilk aylarında “sözcüklere dökülmesi çok güç olan” sıkıntılar çektiğini söyler. “Yoksulluk, hasret, (hem Fransız'lardan hem Türkler tarafından) kaskatı bir ilgisizlik.” Uzun süre, bodrum gibi bir odada yaşar. Daha sonra “ferahça” bir oda bulabilir. Ludmila ve Barış bu odaya gelirler. Üç kişi bir odada yaşarlar.

5.1 Gurbette Akademik Çalışmalar: Yüksek Lisans

Artık Ataol Behramoğlu, on dört yıl önce Paris'e, gelmiş, acemi, yabancı ortamlarda hayat tecrübesi olmayan, yabancı dil bilgisi Rusça ile sınırlı genç değildir. Aradan geçen on dört sene onu hem edebiyat hem dil hem de yaşama tecrübesi bakımından geliştirmiş, kendini bu yıllar içinde yetiştirmiş daha sağlam, kalıcı, üzerine hayatını kurabileceği temel çalışmalara yönelebilecek donanıma sahiptir.

Sorbonne Üniversitesi III.'teki Centre de Poétique Comparée (Karşılaştırmalı Şiir Merkezi)' ye başvurur. Bu merkezin başında, daha önce, Moskova'da tanıştığı Rus edebiyatı profesörü Leon Robel vardır. Onun da yardımı ile bu merkeze kaydolur ve bir yol boyunca haftalık seminerleri izler. Bu seminerler dünya şiirinin çeşitli teknik sorunları ve dilbilimi üzerinedir. Behramoğlu Prof. Leon Robel'e bağlı olarak “Une Analyse Comparée Chez Majakovski et Chez Nazım Hikmet” konulu bir yüksek lisans tezi yapmaya karar verir ve

çalışmalarını, tezinin altyapısını oluşturacak dilbilgisi, ses bilgisi, şekil bilgisi alanlarında yoğunlaştırır.

Üniversitenin ve Centre de Poetique Comparée'nin şiir seminerlerini takip eder. Bu seminerlerin şiire yaklaşım şeklini daha sonraki yıllarda şöyle anlatır: Bu seminerlerde “egemen olan şiir bilgisiydi. Yani şiir, tıpkı felsefe ya da herhangi bir başka sosyal bilim gibi, Sorbonne Üniversitesi'nin oldukça kasvetli salonlarına tıkmıştı. Tümüyle dilbilime indirgenmişti. Orada şiirleri incelenen Apollinaire, Baudelaire gibi şairler, o sırada salonlarda bulunsalar, herhalde kaçıp gider, soluğu açık havada ya da en yakın meyhanede alırlardı” (Ercan, E.2006: 41-47).

Yüksek lisans çalışması ile ilgili olarak üniversite tarafından kendisine burs bağlanır. Bu burs Paris'teki sıkıntılı hayatını değiştirir. Aile, iki odası, bir salonu olan ışıklı, geniş, güzel bir eve taşınır. Okulu biten kızı Natali de, kendisine pasaport verilmediği için, Fransız dostlarının yardımı ile Rodos adası üzerinden kaçak olarak Paris'e gelmiş dağılmış olan aile artık bir araya toplanabilmiştir.

Aksatmadan devam ettirdiği tez çalışmalarını sonuçlandırır ve 11.7.1985 tarihinde yaptığı savunma ile Yüksek Lisans diplomasına hak kazanır. Behramoğlu böylece üniversiteden mezun olduğu 1966 yılından beri arzu ettiği akademik hayata ilk adımı atmış oldu. Bu konudaki duygularını Demirtaş'a, 10 Ekim 1985 tarihli mektubunda şöyle anlatır:

“Sözünü ettiğim, üniversite çalışmalarının ilk aşaması olarak, önemli bir diplomam var şimdi. Oldukça gecikmiş bir yaşta. Yine de hoşuma gitmiyor değil. Ne de olsa koşullanmışlıklar, bir de yine “ düşmana inat “ konusu. Özetle, Sorbonne'dan edebiyat kuramı üstüne bir master yapmış oluyorum. Bunca sıkıntı ve hır gür içinde, her şeye karşın, bir başarı olduğunu düşünmemek elimden gelmiyor” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:112).

Behramoğlu'nun, özellikle yüksek lisans tezinin de yönlendirmesi ile, eskiden beri ilgi duyduğu, ancak dağınık değinmelerle yazıya aktardığı şiir kavramı, şiirde biçim bilgisi, vezin, anlam bilgisi, ritim, şiirde iç yapı, ses organizasyonu, söz sanatları, mecaz, imge gibi konulara ağırlık verdiğini görüyoruz. Tutukluluk günlerinde okuduğu kitaplar arasında, bir de Aruz konulu bir kitabın olduğunu

biliyoruz. Şimdi de bu konularda Rauf Mutluay'ın Edebiyat Bilgileri adlı kitabından, Brecht'in Çalışma Günlüğü'nden takip ettiğini yine Demirtaş'a yazar. Şair, bu konularda hem bilgi alanını genişletmek hem de derinleşmek istemektedir. Özellikle Tanzimat sonrası ve Servet-i Fünûn Şiiri ile Fransız şiirinin “ vers libre” (serbest nazım), ilişkilerini bulmaya ve çözmeye çalışır. Bu yolla Nazım Hikmet'in şiirinde vardığı noktanın arka planını bulmak ve göstermek ister. Bunun için, onda Mayakovski etkisini de araştırır. Ancak Nazım Hikmet'in şiiri daha çok Servet-i Fünûn'la yaygınlaşan Serbest Müstezat ile ilişkilendirilir. Behramoğlu da bunu yapar.

Ataol Behramoğlu, bu çalışmalarını arasında Türkiye ile ilgisini hiç kesmedi. Ülkede çıkan gazeteleri, dergileri dikkatle izler. Vatanın entelektüel kesimi ile bağlarını, en azından bir taraf için, hiç gevşetmedi. Aksine, entelektüel, siyasal, kültürel, bütün bu konularla, en az Türkiye'de olduğu zamanki kadar ilgilidir ve bu hayata, fırsat buldukça Paris'ten de katılmayı arzular (Behramoğlu, Demirtaş 2011:113). Cumhuriyet gazetesini, Nokta, Varlık, Yarın, Kitaplar, Bilim ve Sanat, Düşün, Broy, Adam-Sanat gibi dergileri düzenli bir şekilde takip eder, başka dergi ve günlük gazeteleri de arada, imkân oldukça okur. Yeni yayınları istemede de fazla sıkıntısı olmadığını biliyoruz. Adam-Sanat'a düzenli olarak şiirlerini yollar ve yayınlar. Broy, Yarın, Düşün gibi dergilerde de şiirleri ve yazıları çıkar.

Bu yoğun çalışma ve sıkıntılar arasında, Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutuklu iken farkına vardığı göz rahatsızlığı artar. Bu rahatsızlığını tek ve ciddi üzüntü sebebi olarak görür. Paris'teki doktor muayeneleri sonuçlarından tatmin olmaz. Göz muayenesi için Moskova'ya gider. Doktorlar hastalığın kan dolaşımı bozukluğundan ileri geldiğini söylerler. Şubat 1985'te hemen hemen hiç görmez duruma gelen sağ gözdeki kataraktın alınmasına karar verilir. Her iki göze lazer tedavisi uygulanacaktır. Ciddi şekilde kör olma kaygısı içinde yaşayan şair böylece bu endişeden kurtulur. Sonuç olarak kör olma tehlikesi olmadığını, durumun ameliyatla düzelebileceğini öğrenir.⁶⁸

⁶⁸ Ataol Behramoğlu 1986 Temmuzunun sonlarında, yine Sovyet Yazarlar Birliği'nin daveti ile ama bu defa gözlerinin kontrolü için ailece Moskova'ya gider. Muayene sonucu ameliyata karar verilir. 27 Ağustos 1986'da ameliyatla sağ gözüne yapay mercek takılır. Ameliyatı, dünyada ilk kez yapay göz

Ailenin geçim sıkıntısını belli bir ölçüde hafifleten üniversite bursu yanında, hem Almanya’da hem Türkiye’de şiir kitaplarının ve çevirilerinin yayınlanıyor olması, ayrıca okuma günlerinin sağladığı gelirin önemli bir kaynak durumuna gelmesi, hem maddi hem moral açıdan şairi bir nebze rahatlatmaya başlamıştır. Bu rahatlamanın şaire verdiği huzuru ve sağladığı konforu yine Demirtaş’a yazdığı bir mektuptan takip edebiliyoruz:

“Şu anda bir Pazar akşamı, yüzme havuzundan dönmüş olarak, masanın lambasının ışığında, gözlerimde yakın gözlüğü, bu satırları yazıyorum... Mutfaktan yemek kokusu, banyodan küçük çamaşır makinasının tıkırtısı, yandaki odadan da akardeonu epey ilerleten Natali’nin ezgileri geliyor” (a.g.e: Sf.152).

Behramoğlu bir yandan da şiir okumalarını sürdürür. Bu okumalarda sadece Avrupa ülkeleri içinde kalmaz. Finlandiya’dan Avustralya’ya kadar pek çok ülkeye, davetli olarak gider. Avustralya’ya Nazım Hikmet’in ölüm yıldönümü dolayısıyla Sydney Halkevi davetlisi olarak gitmiş ve bu etkinlikten çok mutlu olmuştur. Bu seyahatin kendisinde uyandırdığı duyguları, önce, dönüşte, daha uçakta iken yazdığı “Avustralya’dan Ayrılırken Uçakta Düşünceler” isimli şiirinde (Behramoğlu 2012: 167-169), daha sonra da, İki Ateş Arasında adlı kitabındaki, Ümran Baran ile ilgili yazısında dile getirmiştir (Behramoğlu, 1989:44).

Bu seyahat sonunda kendisi için Avustralya’da bir okulda ders verme imkânı doğmuştur. Ama her nedense bu olanağı kullanmamıştır (Behramoğlu, Demirtaş, 2011: 136).

Bütün bu yurtdışı gezileri, Türkiye’den başka bütün ülkelere girmesine imkân veren “sığınmacı pasaportu” ile yapmaktadır.

Üsküp’te yayınlanan “Sesler” dergisinin yirminci kuruluş yıldönümü kutlamalarına katıldı. Yine Üsküp’te Fahri Kaya, hazırladığı Türk Şiiri Antolojisi’ne Behramoğlu’nun şiirlerinden de örnekler alır (Cumhuriyet, 1986:4).

merceği nakli yapan ve miyop ameliyatını gerçekleştiren ünlü Rus göz doktoru S.N.Fyodorov yaptı. Ameliyattan sonra eşi Ludmila ve çocuklar Paris’e döner.

Kendisi ameliyat sonrası için bir süre daha Moskova’da kaldıktan sonra döner, ama daha sonra Ocak 1987’de sol gözünden katarakt ameliyatı olmak üzere tekrar Moskova’ya gider.

Behramođlu gittiđi űlkelerde sadece Őir okumaz, 12 Eylűl darbesi aleyhine de konuŐmalar yapar. Bunu yaparken űlkeyi deđil cunta rejimini hedef alır. Bu rejimin űlkede demokratik hayata vurduđu darbeyi anlatmaya űzen gűsterir. Bu tutumuna, baŐından geĉen Őűyle bir olayla aĉıklık getirir: “Bir gűn telefonum ĉaldı ve bir Katolik dergisinin muhabiri olduđunu sűyleyen kiŐi, benimle Tűrkiye’deki iŐkenceler konusunda rűportaj yapmak istediklerini sűyledi. Kendisine, fiziksel iŐkence gűrmediđimi, fakat duyduklarımı ve bildiklerimi anlatabileceđimi, ama bu arada Fransa’da yaŐadıđım sıkıntılarını da dile getireceđimi sűyledim. Yanıtının dilimize ĉevirisi Őűyledir: “Bu bizi ilgilendirmiyor. Sizin sorunuz da beni ilgilendirmiyor dedim ve konuŐmamız bűylece sona erdi.” (Behramođlu, 2010:6).

Behramođlu kendisini, daha sonra bu konularda kaleme aldıđı yazılarını topladıđı kitaba da ad olarak verdiđi “İki AteŐ Arasında” hisseder. İki ateŐten biri űlkedeki yűnetim diđerisi, űlke dıŐında, Tűrkiye’ye karŐı bilgisiz ve bilinĉsiz űn yargılardır. Buna bir de, kendisinin sık sık iŐaret ettiđi, Fransa’da ĉektiklerini ekleyebiliriz (a.g.e.).

5.2 Paris’te Tek Başına

Bu yolculuklar dıŐında hűcre gibi kapandıđı odasında ĉalıŐıp durmaktadır. Bu yaŐayıŐ biĉimi dıŐında baŐka bir tűr hayatını olamayacađını sűyler: “Koca Paris’te bir tek, iĉten, yakın dostum yok. Olması iĉin bir neden de yok. ĉűnkű dostluklar kolay kurulmuyor (...). ĉalıŐıyorum, dervif gibi” (a.g.e.).

ĉalıŐıyor, fakat bu ĉalıŐmalar arasında yeni Őiirler yoktur. YaŐadıđı koŐullar, hayattan kopuk yaŐama, űzerine eđildiđi konuları bir Őiir oluŐturabilecek yođunluđa taŐımasına imkân vermemektedir. Bűyle olmakla birlikte Paris Őiirleri’ne yenilerini ekleyebilmiŐtir (Behramođlu, DemirtaŐ 2011:113,116).

Ankara’da devam eden Tűrkiye Koműnist Partisi (TKP) davası Temmuz 1986’da sonuĉlanır ve Behramođlu bu davadan da yedi yıl hapse mahkum olur. Bűylece kaĉak olarak yaŐadıđı Paris’te, toplam on beŐ yıl hapis cezasına ĉarptırılmıŐ bir siyasi sıđınmacı durumuna dűŐer.

Paris’teki bu “dostsuz” hayatını, “ korkunĉ, yoz yalnızlığı” daha da ađırlaŐır. Paris Şiirleri dizisinde iĉinde bulunduğu ruh halini, Şiirin dili ile ve metaforik

ifadelerle, ve biraz da zemininde keder yatan sorgulama ile aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi anlatır:

Yalnızım bu ıssız Paris akşamında
Yağmur çiseliyor kapanık göklerden
Yalnızlığı daha daha çoğaltan;
Bir sığınak gibi dönerken odama
Yaslı bir yürekle, yepyeni kanayan,
Yalnızım bu ıssız Paris akşamında

....

Yitik bir gezginim şimdi buralarda
Köklerim nerede, kendim neredeyim

....

Paris Şiirler I

Ömrüm çürük bir diş gibi sallanıyor

Paris Şiirleri II

Paris'in hayalet banliyölerinde

Boğuntunun sessiz çığığını duydum

Paris Şiirleri IV

5.3 Güzel Şeyler: Anka

Paris'teki bu sıkıntılı günler içinde, Ataol Behramoğlu'nu mutlu kılan bazı gelişmeler de olur. Mustafa Suphi Destanı Stockholm'de, Paris'te Amsterdam, Rotterdam ve Avrupa'nın diğer bazı şehirlerinde sahnelenir ve büyük beğeni ile karşılanır. İsviçre'de çıkan 2 plus 2 (2 artı 2) adlı dergide Talat Sait Halman'ın Fırtına ve Durgunluk başlıklı incelemesinde, Behramoğlu'nun şiirleri de yer aldı (Cumhuriyet, 1986:4). Londra'da Hackney Belediyesi'nin düzenlediği kültür ve sanat gecesinde şiirleri okundu (Cumhuriyet 1986:4). ABD'nin önemli çeviri dergisi Translasyon, Ekim 1987 sayısını çağdaş Türk şiirine ayırdı. Editörlüğünü Talat Sait Halman'ın yaptığı sayıda Behramoğlu'nun da şiirlerine yer verildi (Cumhuriyet, 1987:4).

Merkezi Helsinki'de olan Pand Enternational (Nükleer Silahlanmaya Karşı Sanatçılar Birliği) Şiir ve Resimlerle Çocuklar adlı bir antoloji hazırlayıp yayınlama kararı aldı. Bu antolojinin genel yönetmenliğine Ataol Behramoğlu seçildi (Cumhuriyet, 1988). Macaristan'da şiirlerinden yapılan bir seçme "Rüzgâr, Elma Ağacı, Dost" adı ile basıldı. Şiirleri Macar şair Veress Miklos ile Tarık Demirhan seçti ve çevirilerini yaptı. (Cumhuriyet. 1989).

Türkiye'de, başta Adam Sanat olmak üzere Broy, Bilim ve Sanat, Milliyet Sanat, Düşün, Yeni Düşün gibi dergilerde şiir ve yazıları çıktı. Türkiye'deki edebiyat çevrelerinde isminin devam etmesi için gayret gösterir. Oktay Akbal, Mustafa Ekmekçi, Mehmet Kemal gibi köşe yazarları zaman zaman köşelerinde, ya doğrudan şiirleri üzerine yazılar kaleme alırlar, ya da ortaya koymak istedikleri düşüncelerini Ataol'un şiirleri, özellikle dörtlükleri ile güçlendirmeye çalışırlar. Bu da Ataol Behramoğlu ismini okuyucunun hafızasında canlı tutmaya yaradı.

Ataol Behramoğlu ismini Türkiye'deki edebiyat çevrelerinde asıl sürdürenler, Türkiye' de başlayıp gurbette tamamladığı, ya gurbette başlayıp bitirdiği ya da gurbette başlayıp Türkiye'ye döndükten sonra sonuçlandırdığı eserlerdir. Örnek olarak; "Türkiye Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum" "Kızıma Mektuplar" adlı kitaplarındaki şiirlerin kimileri Türkiye'de, kimileri gurbette yazılmıştır. Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi, Çağdaş Rus Şiiri Antolojisi, Vera Tulyakova'nın eseri, Nazım'la Söyleşi'nin çevirisi, Özdemir İnce ile birlikte

hazırladıkları Dünya Şiiri Antolojisi adlı çalışmalar da böyledir. Eski Nisan’da ise genellikle yurt dışında yazılmış şiirler yer aldı. Müzikli bir gösteri olarak tasarlanan (Behramoğlu, Demirtaş, 2011: 169) Bebeklerin Ulusu Yok ise tamamen yurt dışında yazılmıştır. Eser, savaş ve barış üzerine şiirlerini bir araya getirir.

Türkiye’de başladığı, yurt dışında tamamlayamadığı, ancak ülkeye döndükten sonra sonuçlandırabildiği çalışmaları da vardır. Çocuklar için yazdığı “Yiğitler Yiğiti ve Uçan At Masalı”, birçok dünya şairinden çevirdiği şiirle genişlettiği Kardeş Türküler bir çok yeni yazılmış şiir ve daha başkaları bu çalışmalar arasındadır.

Ataol Behramoğlu’nun bu Paris sürgünü sırasındaki edebi çalışmalarının en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz Fransızca olarak, Fransız okuruna veya Fransızca ile, çeşitli ülkelerden gelmiş okur topluluğuna Türk edebiyatını her yönü ile anlatmak amacı ile çıkardığı Türkiye sanat ve edebiyat dergisi Anka’dır. Anka Fransa’da Fransızca olarak çıkan ilk Türk edebiyatı dergisidir. Anka, şairin akademik çalışmaları, okumaları, telif ve tercüme çalışmaları arasına bir heyecan dalgası halinde girer. Hayatına bir zenginlik katar. Faaliyetleri arasında Anka’nın gerektirdiği çalışmalar ve ilişkilerde yerini alır.

Behramoğlu bu dergiden, ismini söylemeksizin ilk defa Metin Demirtaş’a yazdığı 13 Ekim 1986 tarihli mektubunda “.. bir dergi tasarlıyorum (Fransızca). Yani hayat hızlandı (...). Her yerde varolmalıyız...” cümleleriyle bahseder (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:144). Aradan iki ay geçmeden Anka, Aralık 1986’da yayın hayatına katılır. Anka’nın yayını üzerine şair duygularını “ Anka çıktuktan sonra kendimi sürgünde bir yazar da saymıyorum artık. Türkiye’nin yüreği buralarda da atmış oluyor” (a.g.e: 150). Şeklinde dile getirir. Dergiyi çok benimser. Onu duyguları, düşünceleri ve kişiliği ile adeta özdeşleştirir. “Anka çok iyi bir şey oldu ve daha da iyi olacak. Benim kavgam, kişiliğim.. Pek çok şeye karşı ve pek çok şeyle birlikte.” diyecek kadar heyecan içindedir (a.g.e: 147).

Ataol Behramoğlu Anka’yı Paris’te yaşayan ressam Yüksel Arslan ile birlikte çıkarır. Behramoğlu ile Mevlüt Bozdemir genel yönetmenliğini üstlenir. Remy

Dor, François Georgeon, Nedim Gürsel, Demir Özlü, Stefan Yerasimos yayın kurulu üyeleridir.

Dergi üç ayda bir, yılda dört sayı olarak planlanmıştır. İlk sayısı, gerek teknik gerek içerik zayıflığı ile fazla önemsenmemiş, “bir küçük heves” gibi karşılanmıştır. Ancak Fransızlar dergiyi ciddiye almış ve Fransız Kültür Bakanlığı’na bağlı “Centre National des Lettres” (Yayıncılar Milli Merkezi) tarafından desteklenmiştir. Nitekim ikinci sayıdan itibaren kuşe Kâğıda ve orta boy olarak basılır.⁶⁹

Anka’nın ikinci sayısından itibaren hemen her sayısı özel bir dosya olarak çıktı. İkinci sayı Sabahattin Ali’ye ayrılmıştır. Daha sonraki sayılarda “Günümüzün on beş Türk Şairi”, “Çağdaş Türk Anlatısı”, “Türk Edebiyatında İstanbul”, “Sürgün Edebiyatı”, “Göçmenlik ve Edebiyat” “Fransız Devrimi ve Türkiye”, “Türk Gülmececi” özel dosyalar şeklinde, özgün araştırmalar olarak Anka’nın koleksiyonu içinde yer aldı (Yenel, 1997:12).

5.4 Köklerden Uzak

Bütün bu yoğun ve çok yönlü çalışmalar içinde Atal Behramoğlu, kendisinin ve ailesinin Paris’te bir emanet gibi durduğunu düşünür. O, başından beri Paris’te Türkiye’ye dönme düşüncesine yönelik yaşamıştır. Kendini her zaman, gerek moral gerek kültür açısından ülkesinin bir parçası olarak görmüş ve birtakım zorlukları göğüslemede bu bağlılık duygusunun önemli etken olduğuna inanmıştır. Bu zorluklar karşısında Paris Şiirleri’nin ilkinde sorduğu, Paris hayatı boyunca sormaya devam ettiği bir yönü ile Yahya Kemal’i de hatırlatan, kök ve aidiyet duygusuyla ilgili, o tarajik soruyu;

Yitik bir gezginim şimdi buralarda

Köklerim nerede, kendim neredeyim

⁶⁹ Anka, Atal Behramoğlu’nun yurda dönüşüne kadar, onun yönetiminde on sayı çıkmıştır. Şairin yurda dönüşünden sonra Anka’yı Mevlüt Bozdemir yönetti ve yayınladı. Dergi 1997 ilkbahar, 29-30 sayısıyla yayınına son verdi.

sorusunu, içten içe ya da açıktan, kendisine daima sordu. Aldığı cevap da kendisinin bu topraklara ait olmadığı, köklerinin başka yerlerde olduğu şeklindedir.

1987 yılı içinde Behramoğlu Türkiye'ye dönüş düşüncesini devamlı geliştirir. Zihninde bu fikri kıran en katı engel, hakkında devam eden davaların henüz sonuçlanmamış olmasıdır. Buna, içinde bulunduğu maddi koşulları, dönüşte karşılaşacağı iş ve geçim sıkıntısını da ekleyebiliriz.

Yurt dışında daha uzun süre kalmanın, yukarıdaki örnekte görüldüğü mahiyette ve daha derin etkiler bırakabileceğinden de korkar. Gerçi yaşama şartları ilk zamanlardan çok iyidir:

“Yeni evimiz Paris’in banliyösünde. Bol oksijenli, ağaçlı, temiz bir alanda, bir sosyal kent, ışıklı, geniş bir ev... ve çok da ucuz” (Behramoğlu, Demirtaş 2011: 190).

Böyle olmakla birlikte şair ne maddi ne manevi durumundan memnun değildir. “Fransa’da bir baltaya sap olamadığı” (Behramoğlu, Demirtaş.2011:169) düşüncesindedir. Devamlı evdedir. Kendisine göre bir ev cini gibi yaşamaktadır. Yalnızdır, “iki satır dertleşecek bir dost; sıcak, yakın dostluklar yok.” Oysa o “İnsanlarla birlikte olmak, insanlarla birlikte üretmek, hayata katılmak” istemektedir. Paris’te dördüncü yılını doldurmak üzereyken, burada kendisi için hiçbir gelecek görmez. Hayatla organik, somut bir bağ kuramamıştır. Onunkisi yalnızlık, kitaplar ve dosyalardan ibarettir. Yaptıkları da kendi başına ürettiği şeylerdir. Onların da daha renkli, zengin ve hayata dokunan ürünler olabilmeleri için, hayatın içine karışmış olması gerekir. Oysa bunaldığında ya da mutluluk duyduğunda etrafında coşkusu, heyecanını paylaşabilecek kimse yoktur. Aile içi tatsız tartışmalar da bu yalnızlığı daha da artırmaktadır.

“Karımla seyrek görüşüyoruz. Sabah erkenden giderken uğurluyorum. Akşamları çok yorgun geliyor. Haftada bir buluşup sinemaya gidiyoruz, dışarıda bir şeyler yiyoruz” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:214). “Aşk, dostluğu besleyen biraz da çevre değil mi?” diyen Ataol Behramoğlu, eşi Ludmila’ya karşı, hem aşkını hem dostluğunu kaybetmiş gibidir. “Mutlu değiliz. Olmak da galiba olanaksız (...). Şartlarım elverse kesip atardım. Kesip atmaya da kararlıyım (a.g.e: 213).

Böyle düşünmekle birlikte şairin her zaman aynı duyguları taşıdığını da söyleyemeyiz. Önünde çok daha büyük ve derin yalnızlıklar yaşayan örneklerin olduğunu da bilir:

Gonca Pamir'e verdiği mülâkatta;

“Göçmenlik nasıl bir olgu?” sorusuna verdiği cevap şöyledir:

“Doğrusunu söylemek gerekirse, bizlerin göçmenlik koşulları, her şeye karşın, farklı. Hep Nâzım'ı düşünüyorum. Çevresini kuşatan sevgi, hayranlık çemberine karşın; üretmekten, yolculuklardan başını kaşıyacak vakti olmamasına karşın, akıl almaz yalnızlığını. Bizim koşullarımız farklı. Bir kere, milyonlarca insanımız var yabancı ülkelerde. Bu, büyük bir güç, büyük bir dayanak. Sonra, iletişim olanakları. Her hangi bir telefon kulübesinden, bir yakınımızın sesine ulaşabiliyorsunuz. Sonra, gelenler, gidenler. Sonra, köprülerin altından akmış olan sular. Türkiye'de ve tüm dünyada yükselen dayanışma. Bunlar önemli şeyler. Tüm bunlara karşın, sürgünlüğün, gurbetin uzaması, insanda bir köklerinden kopmuşluk duygusu uyandırıyor” (Pamir,1988:18).⁷⁰

Aslında Behramoğlu hiç de söylediği kadar yalnız, hayatın dışında, tek başına değildir:

“Gece otomobille Londra'ya gidiyorum (...). Yarın öğle treniyle Paris'e döneceğim. Cumartesi Hamburg'a gideceğim uçakla, Pazar Paris'e yine uçakla döneceğim. İş adamlarına döndük!”

Bunları yazdıktan sonra şair, bütün bunların dışında, gerçek durumunu ortaya koyan cümleyi söyler: “Aslında yorgunum. Duygusal ve fiziksel olarak” (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:218).

Türkiye'ye dönme fikrini zihninde hep canlı tutan şairin şartlara teslim olmaktan başka bir çıkar yolu da yoktur. Biraz da çaresizdir. Bu çaresizliği, içinde bulunduğu şartlar şekillendirir: “ Yine de bu yıl da geçecek burada.

⁷⁰ Ataol Behramoğlu, sadece kendi göçmenlik sorununu değil, Türkiye'den göç etmiş ve Batı ülkelerinde göçmen olarak yaşayanların hem moral hem kültürel sorunları üzerinde düşüncelerini çeşitli dergilere verdiği mülakatlarda dile getirdi. Bunlar ayrı bir çalışma konusudur. Söylediklerinin bazılarını İki Ateş Arasında'ya almıştır (Behramoğlu, 1988: 51-75, 117-121).

Önümüzdeki okul dönemi de geçer. Umarım bu arada şu davalar sonuçlanır, döner geliriz. Cennete ya da cehenneme dönmeyeceğimi biliyorum. Ülkemize döneceğiz. Buralarda kaldıkça yabancılaşma artacak çünkü. Korkum, Türkiye'ye dönme isteğimi de yitirmek bir gün. O zaman gidecek yer kalmaz” (a.g.e: 270).

Türkiye'ye dönme düşüncesi şairde sabit bir fikir hâlini aldı. Yukarıya aldıklarımızdan bir hafta sonra, yine Demirtaş'a yazdığı mektupta “Ne pahasına olursa olsun, bir an önce, Türkiye'ye dönmemiz gerek. Artık Türkçe'den koptuğumu hissediyorum. Türkiye'ye Türkiye'nin yoksul ortamına ama yaşama ve dil zenginliğine dönmek istiyorum” (a.g.e: 171, 205).

Esasen yurt dışına çıkışı da “olağan dışı bir dönemin seçtiği kurbanlardan biri olmaya karşı koymak için”di. Bunu başardı. Şimdi olağan dışı dönem bitti. Bu, şairin anlayışına göre, Türkiye'ye demokrasi geldi demek değildir. Ama artık kendisi için önemli engel kalmamıştır.

Türkiye Yazarlar Sendikası, Barış Derneği ve Türkiye Komünist Partisi davalarından yargılanmış ve beraat etmiştir.

5.5 Vatana Dönüş

12 Eylül 1980 askeri darbesinin getirdiği şartlara bağlı olarak, birçok şair, yazar, politikacı, sanatkâr, sendikacı, Ataol Behramoğlu gibi yurt dışına kaçmıştır. Avrupa'nın değişik ülkelerinde politik göçmen olarak yaşayan bu insanlar da artık Türkiye'ye dönme zamanının gelmiş olduğunu düşünmeye başladılar. Özellikle Almanya'nın değişik şehirlerinde toplanarak yurda dönüşün ne şekilde olacağı konusunda fikir alışverişinde bulundular. Bu toplantılardan biri de 19 Mart 1988 tarihinde Köln'de yapıldı. Avrupa'nın değişik şehirlerinden gelen 225 politik göçmen ülkeye dönüş konusunu uzun uzun görüştü. Dönüşleri örgütleyecek bir komite kurulmasına karar verildi. Bu toplantıya Behramoğlu da katıldı (Cumhuriyet, 1988:9).

Artık dönüş hazırlıkları başlamıştır. Ataol Behramoğlu Fransa'da beş buçuk yıl sığınmacı pasaportu ile kaldı ve bu pasaportla birçok ülkeye gidip geldi. Yurduna, Türkiye Cumhuriyeti pasaportu ile dönmek istiyordu. Pasaport talebinde bulundu. Fakat aileden hiçbirine pasaport verilmedi. Onun yerine, 19

Haziran 1988 tarihinde ülkeye dönebilmelerini temin için Paris Konsoloslüğunca her bir aile bireyine kısa süreli seyahat belgesi verildi.

Ataol kaygılarla, üzüntülerle, gerginliklerle, bilinmezliklerle dolu bir geliş olsa da Türkiye'ye dönecek olmaktan mutludur. O "ülkesinde kaybolmak üzere" Türkiye'ye dönmek istemektedir

Fransa'dan ayrılmadan birkaç gün önce, 22 Haziran 1989 günü Türkiye'ye döneceğini üyesi olduğu Fransız Pen Kulübü lokalinde, Fransız ve Uluslararası Pen Kulüp Başkanı Rene Tavernier'in ve Fransız Pen Kulübü üyelerinin de katıldığı, veda özelliği taşıyan bir basın toplantısı ile duyurdu. Bu toplantıda yaptığı veda konuşmasında, yurdundan niçin ayrılmak zorunda kaldığını ve niçin dönme kararı aldığını anlattı:

"Sayın Başkan, Fransız PEN Kulübü'nün Değerli Üyeleri,

Değerli arkadaşlar, 5.5 yıl süren zorunlu bir ayrılıktan sonra, önümüzdeki günlerde ülkeme dönüyorum.

Ülkemden ayrılmak zorunda kalışımın nedeni, 1980 sonrasında birçok aydın gibi benim de düşünce özgürlüğüne yönelik davalara hedef oluşum, tutuklanışım, yargılanışım ve bu davaların kimilerinde ağır hapis cezalarına mahkum edilmemdi. Ancak, davaların gelişme süreçlerinde hakkımdaki mahkûmiyet ve tutuklama kararları kaldırıldı. Böylece, ülkeye dönüşümün önünde, bugün bu anlamda herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Hakkımdaki tutuklama ya da mahkûmiyet kararları kalkmış olmakla birlikte, yıllarca önce açılmış olan söz konusu davalar hâlâ sürmektedir. Bu durumun olumsuz olasılıklar da düşündürdüğünde kuşku yok. Buna karşı ülkeye dönme kararı vermemin temel nedeni, Türkiye'nin bugün kesin bir yol ayrımında olduğuna ve demokrasiden başka bir seçeneğinin bulunmadığına inanmamdır. Bir başka deyişle, Türkiye'de demokrasi karşıtı girişimlerin artık uzun ömürlü ve etkili olamayacağına inanıyorum. Ülkemde yaşanan yakın toplumsal pratiğin ve dünyada yaşanmakta olanların bunu kanıtladığını düşünüyorum.

Yurtdışında bulunuşum kendi seçtiğim bir yaşama biçimi değil, zorunluluktadır. Ülkeme dönebilmekten ötürü mutluyum. Dönüş kararımı yurtdışında yaşamının güçlüklerini önemli ölçüde aştığım bir dönemde almış olmam da bu bakımdan benim için doğal bir şey. Ancak, temel hak ve özgürlükler üzerindeki

kısıtlamalar tümüyle ortadan kalkmadıkça, gerçek bir sevinç yaşamamız söz konusu olamaz.

Ülkeme dönüş öncesinde Fransa PEN Kulüb salonunda bu veda toplantısını düzenleme inceliğini gösteren Fransa ve Uluslararası PEN Kulüb'lerin başkanı, ülkemın gerçek dostu ve kişisel dostluğuyla her zaman onur duyacağım sayın Rene Tavernier'ye, Fransız PEN Kulübü'nün değerli üyelerine ve toplantıya katılan gazeteci arkadaşlara teşekkür ederim” (Behramoğlu, 1989: 123-124).

6 VATANDA HAYATA YENİDEN KATILMA

Ataol Behramoğlu 27 Haziran 1989 Salı günü Paris Havalimanı'ndan 9.15'te hareket eden Air-France uçağı ile Türkiye'ye döndü. Demirtaş'a yazdığı 24.5.1989 tarihli mektupta, dönüşü için hiçbir adli engel olmamasına rağmen yine de bazı şeylerin yolunda gidemiyebileceğini yazdı (Behramoğlu, Demirtaş, 2011:228-229). Nitekim öyle oldu. Şair İstanbul Atatürk Havalimanı'ndagözaltına alındı. Savcılığa çıkarıldı. 27 saat gözaltında kaldı. Sorgusu yapıldıktan sonra serbest bırakıldı. Mustafa Ekinci Cumhuriyet gazetesindeki sütununda (1 Temmuz 1989: 2), Yazarlar Evi, aynı gazeteye verdiği ilanla (2 Temmuz 1989: 11). Behramoğlu'na "Aramıza hoş geldin" dediler. Behramoğlu'nu havalimanında Yaşar Kemal olmak üzere pek çok yazar ve sanatçı arkadaşı karşıladı. Eşi ve çocukları Türkiye'ye 3 Temmuz 1989'da döndü.

Ataol Behramoğlu yurda döndükten sonra, 1965'li yıllardan itibaren, tutuklu olduğu 1982-1983 yılları dışında, şekli açısından ideolojik inancının bir sembolü olarak bıraktığı bıyıklarını kesti. 21 Temmuz'da Kadıköy Akademi Kitabevi, kendisi için bir imza günü ve söyleşi toplantısı düzenledi (Cumhuriyet, 1989:1). Böylece, bundan sonra, sıklıkla katılacağı imza günü, söyleşi, şiir dinletisi buluşmaları başlamış oldu.

Türkiye'ye dönmeden önce, Ataol Behramoğlu'nun zihnini en çok meşgul eden konuların başında devamlı bir işe sahip olamama korkusu geliyordu. Bu konuyu, ya bir yayınevinde çevirmenlik, ya belediyelerden birinde danışmanlık, ya da tiyatrolardan birinde metin yazarlığı – çevirmenlik yaparak çözebileceğini düşünür. Nitekim bunlardan biri, belediye danışmanlığı işi gerçekleşti ve Ocak 1990'dan itibaren Pendik Belediyesi'nde kültür danışmanı olarak çalışmaya başladı. Bu çevrede "ciddi saygı ve sevgi" görmektedir. Buna Simavi Yayınları'nda, henüz bir sözleşme yapılmadan, maaşını telif ücreti şeklinde almak üzere bir iş daha eklenir. Burada yabancı edebiyat ve kültür sorumlusu olarak çalışacaktır. Zaman zaman Cumhuriyet gazetesinde de yazıları çıkar.

Ataol Behramoğlu sadece Cumhuriyet'e düzensiz şekilde yazı yazmakla kalmaz. Yurt dışında kaleme aldığı bazı yazıları da İki Ateş Arasında adı altında yayımlar. Oktay Akbal bu kitap üzerine yazdığı tanıtma yazısında, Behramoğlu'nun yurt dışında geçirdiği hayatı üzerinde şu değerlendirmeyi de yapar: "Birkaç aydır aramızda Behramoğlu. Beş buçuk yıl süren sürgünlüğü sona erdi. Yazılarını, şiirlerini okuyoruz. Bu geçen yılların ona neler kazandırdığını öğreniyoruz. Yalnız kazanç mı var bu sürgün yıllarında? Yitirilen bir şeyler de yok mu?" (Akbal,1989:2,19).

Puşkin'in bütün hikâye ve romanlarını yeniden yayımlar. Arkasından Nazım'a Bir Gül Çelengi çıkar.

Birleşmiş Milletler Yazarlar Derneği'nin New York'ta yayımladığı Reflections (Yansımalar) adlı İngilizce dergi Temmuz 1990 sayısında "Devrim Konulu Türk Şiiri"ne bir bölüm ayırdı. Bu özel bölümde Nazım Hikmet'in, Ataol Behramoğlu'nun, Mehmet Başaran'ın ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın birer şiiri yayımlandı.

Şiirleri İngilizceye Talat Sait Halman çevirdi (Cumhuriyet, 23 Temmuz 1990:5).

6.1 Bir Gezginci Şair: Ataol Behramoğlu

Ataol Behramoğlu 1960'lı yılların ortasından itibaren, şiirlerini, kendi dünya görüşünü paylaşan öğrenci ve işçi toplulukları önünde okumuştur. Bu okumalar 1970'li yıllarda, yurt dışında da devam etti. Yurt dışındaki okumalar, asıl 1982'den sonraki yıllarda, başta Fransa merkezli, Avrupa ve özellikle Almanya olmak üzere Avustralya'ya kadar olan geniş bir coğrafyada, dünyanın dört bir bucağında hep kendi ülkemizin insanları için devam etti.

Bunu yaparken Behramoğlu zaman zaman kendisine "şiir sadece yazılıp yayımlanan bir şey mi, yoksa aynı zamanda başkalarına yüksek sesle okunabilecek bir sanat ürünüdür?" sorusunu sorar, bunun tartışmasının gereksiz olduğunu da söyler (Behramoğlu, 2002:55).

Behramoğlu'nun bir sorusuna Yahya Kemal çok önceleri cevap vermiş ve şöyle açıklık getirmiştir: "Şiir yazılıp okunan bir şey değil, söylenen ve dinlenen bir şeydir(...).

Şiirde nefes ve ses iki esaslı unsurdur. Mısraların ayakları yerden kopmazsa ve uçmazsa, yahut da, ister en hafif perdeden olsun, ister İsrâfil'in sûru kadar gür olsun, kulağı bir ses gibi doldurmazsa halis şiir değildir” (Beyatlı, Y.K.1971: 48; Birinci, N.2015:23). Yahya Kemal bu düşüncesini “Ses” rubaisinde şiir diliyle de anlatmıştır. Kendi Gök Kubbeimiz şairinin talebesi Ahmet Hamdi Tanpınar da bu konuda hocasının görüşlerine katılır.

Esasen şairler şiirlerini, az ya da çok sayıda, topluluklar önünde daima okumuşlardır. Türk şiirinde bu çok köklü bir gelenektir. İslamiyet öncesi dönemde kam, baksı, ozan, İslami devrelerde ve son zamanlara kadar âşıklar, saz şairleri şiirlerini saz eşliğinde hep topluluklar karşısında okumuşlardır. Orta Çağ Avrupası'nda, Fransa esas olmak üzere Trubadur geleneğinde de aynı durum görülür.

Behramoğlu, topluluklar önünde şiir okumakla bu iki geleneği bir nevi takip etmiş gibi görünüyor (Behramoğlu 2002: 24,56). Ama onun önünde bir de bütün şiirlerini halkının önünde okumayı seven Mayakovski örneği var.

Bir Gün Mutlaka şairi, hakkındaki davaların sonuçlanması üzerine “yurdumda kaybolmak üzere yurda dönüyorum” der (a.g.e: 14). Bu bir anlamda, halkı ile bütünleşme arzusudur. Döndükten sonra o bir yandan yoğun şekilde kültür ve edebiyat hayatının içine girdi. Ama bir yandan da hep hayal ettiği, il il, ilçe ilçe, gezerek şiirlerini halka doğrudan, onlarla yüz yüze gelerek okuma arzusu ile yollara düştü (Cumhuriyet Kitap, 2007: 16-17).

Bir, bir buçuk saat kadar kesintisiz süren bu okumalarında, hem zamanı renklendirmek, hem de “okuduğu şiirlerde tematik geçişleri kolaylaştırabilmek ve biraz da dinlenebilmek için, müzik aralıkları verilebileceğini” düşünür, ve bu düşüncesini, başta Almanya olmak üzere başka ülkelerdeki şiir okumalarında birkaç kez dener (Behramoğlu, 2002: 6,12).

Türkiye'ye döndükten sonra da bu uygulamayı sürdürmeye çalışır.

Bu gün şiir dinletilerini gitarist Halûk Çetin ile birlikte sürdürmektedir. Şair, bu genç müzisyenle ilk defa 1994 Eylülünde Antalya'da bir etkinlikte karşılaştı. Behramoğlu, bu etkinliğe müzisyen olarak katılan Haluk Çetin'e, şiir dinletilerine birlikte çıkmayı teklif eder. Teklif, genç gitaristi heyecanlandırır ve bu anın hayatının “kırılma noktası” olduğunu söyler. İlk sahne tecrübesinin

başarılı olmasından sonra, o gün bu gün, biri şair diğeri müzisyen, yukarıda işaret ettiğimiz geleneğin, adeta birer halkası şeklinde “Yükleri Müzik ve Şiir” olarak, yurt içinde ve yurt dışında, yolculuklarına devam etmektedirler (Cumhuriyet, 2002:1,9).

Behramoğlu, müzik eşliğinde şiir okunmasını hiçbir zaman doğru bulmamıştır, ve benimsememiştir. Ona göre “gerçek şiirin desteğe” gereksinimi olamaz.

Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının, belediyelerin, üniversite öğrenci kulüplerinin davetlisi olarak gittikleri yerlerde, çoğu genç, geniş bir dinleyici kitlesi önünde Ataol Behramoğlu, lirik, epik, ironik, politik şiirlerini belli bir sıra dahilinde okuyor, geçiş noktalarında Haluk Çetin, Behramoğlu’nun şiirlerinden gerek kendisinin, gerekse Ezginin Günlüğü, Timur Selçuk, Zülfü Livaneli’nin bestelediği şarkıları seslendiriyor. 1997 yılında dinletilerinin bir kısmını, Ataol Behramoğlu – Aşk İki Kişiliktir albümünde topladılar.

Ataol Behramoğlu, zaman zaman yurt içinde gerçekleştirdiği şiir dinletilerinin izlenimlerini Cumhuriyet gazetesinde yayınladı. Bu yazılardan yaptığı bir seçkiyi de Yurdu Teninde Duymak adı ile kitaplaştırdı (Behramoğlu, 2002).

Kimi bilimsel, ama daha çoğu sanatsal faaliyetlerin yer aldığı yurt dışı gezilerinin izlenimlerinden yaptığı bir seçkiyi de Başka Gökler Altında adı ile kitaplaştırmıştır (Behramoğlu, 2010).

Bu dinletilerin, toplumda, şiire ve şiir kitabına olan ilgiyi artırdığı, kitap okuma alışkanlığı kazandırdığı kanaati vardır.

Haluk Çetin bu durumu şöyle anlatır:

“Bayağılıkla mücadelede bir işlevselliği var dinletimizin. Bir bayrak tutuyoruz yani. Dinletimizde aşk gibi bireysel yansımalar da var. Toplumcu şiirlerin yüreğinin atması da. Örneğin salonda bizi dinleyen, Ataol Behramoğlu’nun kitabını alıp okuyan bir kişi doğal olarak başka bir yazarın kitabına yöneliyor. Ya da daha doğru kişileri izliyor, en azından kafasında tartıyor” (Cumhuriyet, 2002:1,9).

Bu dinletiler üzerine duygu ve düşüncelerini dile getiren Turgay Fişekçi, konu hakkında şunları söyler: “İnsanların şiire derin bir gereksinimi var (...). İnsanlarla göz göze, diz dize, bu duyguları paylaşmak olağanüstü bir yaşantıdır.

Sözünü ettiğiniz yolculuklar bana bunu yaşıyor. Her insanın yüreğinde dile gelememiş, anlatımını bulamamış nice duygular, sezgiler var... Şiir bu duyguların, sezgilerin anlatımı olabileceği ölçüde gerçek var oluşuna kavuşur” (Cumhuriyet, 1999:15). Zeynep Aliye'nin değerlendirmesi ise şöyledir: “Sevdiğim şairin şiirini (iyi de kötü de okusa), onun sesinden dinlemek isterim” (Cumhuriyet Kitap, 1999: 14-15).

İngiltere’de yayınlanan “ Modern Turkish Poetry” adlı Modern Türk Şiiri antolojisinde yine Ataol Behramoğlu'nun şiirleri yer aldı. Antolojiyi Feyyaz Karacan hazırladı (Cumhuriyet, 30, 1992:4).

Ataol Behramoğlu'nun biyografisini kurmada, sanat, edebiyat, siyaset gibi konular üzerinde görüşlerini takip ederken bizim için en önemli kaynak, yakın arkadaşları ve eşi Ludmila ile olan mektuplaşmaları oldu.

Tanzimat sonrası edebiyatından itibaren mektup Türk edebiyatının önemli bir tarafını oluşturur. Edebi yön ve özellikleri dışında pek çok bilgiyi bu mektuplardan öğreniriz.

Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Cenap Şahabettin, Cahit Sıtkı Tarancı ve daha başkaları ya sağlıklarında, ya da vefatlarından sonra mektupları yayınlanmış birkaç şairimizdir.

1990’lı yılların başında Ataol Behramoğlu'nun mektup yazma yönünün ilk örnekleri basında yer almaya başladıktan sonra, şairin, son dönemin en önemli mektup yazarı olduğu ortaya çıktı.

İlk önce Osman Senemoğlu, İsmet Özel'in Ataol Behramoğlu'na Muş'tan yazdığı bir mektubu yayınlar. Bunu, bu defa Ataol Behramoğlu'nun 14 Aralık 1968 tarihli mektubunun yayını izler (Senemoğlu, 1991:7, 16).

Arkasından Varlık dergisinde, arka arkaya “Ataol Behramoğlu'ndan İsmet Özel'e Mektuplar” basılır (Behramoğlu, 1991:16). Bunları “İsmet Özel'den Ataol Behramoğlu'na Mektuplar” (Behramoğlu, 1992; 51-53;39-41). takip eder.⁷¹

⁷¹ Bu ilk örneklerden sonra, Behramoğlu ve Özel arasında, karşılıklı yazılan mektuplar kitap halinde yayınlanır (Behramoğlu, Özel,1995). Bunu Şiirin Kanadında Mektuplar (Behramoğlu, Demirtaş,2011),Yeniden Yaratılmanın Coşkusuyla (Behramoğlu, Behram 2015), takip eder. Şairin elinde yayına hazırlanmayı bekleyen, ilk eşi Necmiye Alpay, ikinci eşi Ludmila ve yakın çevresi ile

6.2 Trafik Kazası

Ataol Behramoğlu ile eği 16 Eylöl 1990 günü Tarlabası caddesinde, yaya geşitinden yolun karđısına geçerken, bir otomobilin çarpması sonucu yaralandılar, ve Taksim İlk Yardım Hastanesi'ne kaldırıldılar. Her ikisinin de ayak ve kollarında kırıklar oldu (Cumhuriyet, 1990:8). Bir ay kadar hastanede kaldılar.

Bu kaza Ataol Behramoğlu'nu bir süre yatağa bağladı ise de o çalışmalarına ara vermedi. Hem yayın projeleri hazırladı hem de bu projelerin uygulamaya geğmesi için çalıştı, Cumhuriyet gazetesinde birkaç yazısı yayınlandı.

6.3 Nazım Hikmet'in 90. Yılı İçin

1992 yılı Nazım Hikmet'in 90. Doğum yıldıönümüdür. Bu münasebetle şairin Sevdalı Bulut, Kuva-yı Milliye, Taranta Babu'ya Mektuplar, şeyh Bedrettin Destanı, Memleketimden İnsan Manzaraları gibi, kimi oyun, kimi oyunlaştırılmış bazı eserleri sahnelendi. Nazım Hikmet Kültür Vakfı ve diğer bazı sivil toplum kuruluşlarınca şair üzerine çeşitli tanıtma ve değerlendirme toplantıları düzenlendi.

Bu faaliyetler içinde Ataol Behramoğlu da yer aldı. Esasen 1960'lı yıllardan bu yana Nazım Hikmet üstüne en çok düşünen, onu hem bilimsel hem de duygusal olarak takip eden, okuyan, işleyen, üzerinde araştırma yapanlardan biri de Ataol Behramoğlu'dur.

Nazım Hikmet'in şiirlerini 1963'te Yön dergisinde yayınlanmaya başladı. Böylece Türk okuyucu ve özellikle sol görüşlü gençlik Nazım Hikmet'i ezberlercesine okudu. Bu gençlerden önemli biri de Behramoğlu'dur. Behramoğlu Nazım'ı sadece okuyup ezberlemekle kalmaz. şiirleri üzerine incelemeler, değerlendirmeler yapmaya, onunla ilgili eserleri çevirmeye başlar. 1985'te Sorbonne Üniversitesi'nde Nazım'ı Mayakovski ile karşılaştıran bir yüksek lisans tezi hazırladığını biliyoruz. Hakkında birçok konferans verir. Onun bu alışmaları Nazım Hikmet'in daha geniş kitlelerce ve daha yakından tanınmasını sağlamıştır.

yazmışmalarının ürünü pek çok mektubun varlığını biliyoruz. şairin, tutukluluk döneminde, eği Ludmila'ya yazdığı mektupları, yararlanmamız için bize verdiğini daha önce söyledik.

Nazım Hikmet'in 90. Doğum yılı üzerine yapılan önemli toplantılardan biri; Ataol Behramoğlu'nun yola beraber çıktığı, ancak 1970'li yılların başında kendisine yeni bir ufuk açan ve yolları ayrılan arkadaşı İsmet Özel'le birlikte konuşmacı olarak katıldıkları toplantıdır. Bu konferansa Afşar Timuçin, Mehmet Doğan gibi isimler de katıldı (Cumhuriyet, 1992:7).

Ataol Behramoğlu Nazım Hikmet hakkındaki bu tanıtıcı konferansları sürdürdü. 17-18 Mayıs 1993 tarihleri arasında Strasbourg'ta toplanan bir kongreye Nazım Hikmet'in Esin Kaynakları konulu bir tebliğ ile katıldı (Tanilli, 1993:4).

Ataol Behramoğlu'nun, Nazım Hikmet'in doksananıncı doğum yılı için çalışmaları, anma, tanıtıcı ve bilimsel toplantılara katılmakla sınırlı kalmadı. Nazım Hikmet'in eşi Vera Tulyakova'nın yazdığı, kendisinin de Nazım'la Söyleşi adı ile Türkçeye çevirip yayımladığı eseri bu defa Mutlu Ol Nazım adı ile, büyük ölçüde anılardan oluşan, tek kişilik sahne oyunu haline getirdi. Eser adeta, Nazım için, tek kişinin okuduğu, tiyatro dilinde "monodie" denilen bir ağıt oldu. Eserde Nazım Hikmet'in yurt özleminin ifadesi öne çıkar. Bu özellik bir yönü ile uzun yıllar zorunlu olarak yurt dışında kalmış Behramoğlu'nun duygularının da anlatılması gibidir.

Dilek Türker tarafından, müzikal bir "ağıt" şeklinde sahneye konan (Ay, 1882:2; Menemencioğlu, 1992:18) eser, Ankara Sanat Tiyatrosu (AST)'nda da oynanır ve beğenilir (Hekimoğlu, 1992:12).

1992 yılının Nazım Hikmet için çeşitli faaliyetlerin yapıldığı bir yıl oluşunun arkasından 1993, bu defa şairin ölümünün otuzuncu yılı olarak kutlandı. Ataol Behramoğlu da bu çalışmaların dışında kalmadı. Verdiği konferanslar ve katıldığı seminer ve panellerin dışında Nazım Hikmet üzerine yazılar da yayınladı. Bunlar arasında Bugün Nazım Hikmet adı ile yayınlananı, 1991 yılında Sovyet rejiminin çökmesi dolayısıyla Nazım Hikmet üzerine yapılan değerlendirmelere bir nevi cevap olması yönü ile önemlidir (Behramoğlu, 1993:11). Bu yazısında Behramoğlu "sosyalist sistemlerin beklenmedik bir şekilde ve utanç verici sonuçlarla" birbiri ardınca çöktüğü bir zamanda, "komünist bir şairi, kendi döneminin şartlarına göre, nostaljik duygularla mı yoksa dünyanın bugün bulunduğu noktadan geriye doğru bir bakışla mı değerlendirmek gerekiyor?" sorusunu sorar. Nazım Hikmet'in, özellikle

hayatının son dönemlerinde Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist uygulamalara tenkitler yönelttiğini, ancak bunları açık şekilde dile getiremediğini söyler. Şairin, klasik komünist anlayışı içinde kaldığını anlatır. Behramoğlu bu tutumu, Nazım'ın, bir toplumbilimci, bir siyaset adamı değil, bir duygu ve inanç adamı oluşuna bağlar. Türkiye'de sosyalist ve komünist anlayışın tek ilham kaynağı olarak gördüğü Nazım Hikmet'te "patetik" denebilecek bir duygusallıkla üstün sanat yeteneğinin birleştiğini kabul eder. Bu görüşlerini Müslim Çelik'e verdiği mülakatta da tekrarlar (Çelik, 2010:4).

Bu yazı ile Atol'un, yıkılan Sovyet ideolojisi enkazı altından Nazım Hikmet'i yara almadan kurtarmaya çalıştığı görülüyor.

Atol Behramoğlu, Nazım Hikmet üzerine çalışmalarına devam etti. Şairin cezaevi yıllarını konu alan bir belgeselin senaryosunu yazdı. Belgesel 10 Haziran 1995'te atv'de gösterildi (Cumhuriyet, 1995:17).

6.4 Lozan

Atol Behramoğlu 1992 yılında bir cilt içinde iki eserini birlikte yayınladı: Lozan ve İyi Bir Yurttaş Aranıyor. İyi Bir Yurttaş Aranıyor daha önce kabare türünde sahneye konmuş ve beğenilmiş bir eserdir. 1982 yılında da kitap halinde basılmıştır.

Şair Lozan'ı yazmaya 1978 yılında, İstanbul Şehir Tiyatroları'nda dramaturg olarak çalıştığı sıralarda başlamıştır. Böyle bir eser yazmasını ondan, o sırada Tepebaşı Deneme Sahnesi yöneticisi olan Beklan Algan istemiştir. Behramoğlu, Beklan Algan, Erol Keskin ve Macit Koper, eser üzerinde Tepebaşı Deneme sahnesinde ortak bir çalışma yürüttü. Önce konu üzerinde uzun soluklu söyleşiler yapıldı. Behramoğlu bu ufuk açıcı ve enerjik söyleşilerin ışığında oyunun metnini yazmayı üzerine aldı. Konu ile ilgili pek çok kitap okudu.

Araya 12 Eylül 1980 askeri darbesi girdi Atol Behramoğlu Şehir Tiyatroları'ndaki görevinden ayrıldı. Lozan projesi de yarım kaldı. Onunla birlikte, Rutkay Aziz'le AST için yürüttüğü Sabahattin Ali, Dünyayı Sarsan On Gün, Çeliğe Su Verildi gibi tasarı ve çalışmalar da tamamlanamadı (Behramoğlu, 2009:152). Tutukluluk dönemi, arkasından yurt dışına kaçış; şair, eserini bir türlü tamamlayamadı.

Behramoğlu 1992 yazında Lozan'ı yeniden ele aldı. Bunu sağlayan yine eseri ilk düşünen Beklan Algan oldu. Oyundaki Lord Curzın'u oynamak isteyen Erol Keskin'in de bunda payı vardır. Yazar, eseri tamamladığını şöyle anlatır:

“Lozan'ı tamam diyebileceğim bir noktaya getirdim... (...). Lozan anti emperyalist bir oyun... Belki basit, ama beni yine de sevindiren buluşlarım oldu bu seferki tiyatrolaştırma çabamda... Önce Büyüka'da, sonra Dikili'deki birkaç günlük dinlencede çalışarak, yıllar önceki metne yeni bir kurgu kazandırdım, yeni sahnelerle, tiyatrolaştırma yönünde epeyce geliştirmiş oldum eski metni” (a.g.e: 153).⁷²

Eserin yayınlandığı dönemde Lozan Antlaşması etrafında farklı ideolojik çevreler farklı görüş ve yorumlar ortaya koyuyordu. Lozan'ı “ zafer” olarak gösterenler kadar “hezimet” olarak da gösterenler vardı. Bu noktadan bakınca Behramoğlu'nun Lozan'ı önem kazanıyordu.

Ataol Behramoğlu, eserinde Lozan'ın “zafer” mi, “hezimet” mi olduğu üzerinde durmaz. O, eserin önsözünde, Lozan'ın ana amacının “emperyalizm üzerine düşünmek” olduğunu söyler.

Oyun iki perdeliktir. Konu olarak, Lozan'dan öncesi ve Lozan Antlaşma dönemi anlatılıyor. Oyunda işgal kuvvetlerinin, sivil ve askeri yönetimin, Büyük Millet Meclisi üyelerinin ve halkın görüşleri farklı farklı sahnelerle anlatılıyor. Konunun akışına uygun olarak geleneksel Türk tiyatrosunun anlatım özelliklerinden de yararlanılmış, Karagöz, Hacivat, pandomim, sirk oyunları

⁷² Yazar, esrini tamamladıktan sonra, İstanbul Şehir Tiyatroları Repertuar Kurulu'na ve Genel Sanat Yönetmenliği'ne sahnelenmesi talebi ile, aşağıdaki dilekçe ekinde takdim etmiştir.

İstanbul Belediyesi Repertuar Kuruluna Ve Genel Sanat Yönetmenliğine

“Lozan'ı oyunlaştırma çalışmasına, 1978 yılında, İstanbul Şehir Tiyatrolarındaki dramaturgluğum sırasında başlamıştım. Öneri sayın Beklan Algan'dan gelmişti. Tepebaşı Deneme Sahnesinde, Beklan Algan, Erol Keskin ve Macit Koper'in katılımıyla ortak çalışmalarımız, toplantılarımız bir yıl kadar sürdü. Anımsayabildiğim kadarıyla, Tepebaşı Deneme Sahnesinin bir yayınında bu çalışmanın (“Talan” adıyla), ileriye dönük bir proje olarak sözü de edilmişti. Çeşitli nedenlerle kesintiye uğrayan bu çalışmayı yeniden ele alma fırsatı bularak kısa süre önce tamamladım. Özetle, “Lozan” bir Şehir Tiyatroları projesi olarak doğdu. Bunu hem yukarda adı geçen sanatçı arkadaşlarıma başlangıç çalışmalarındaki önemli katkılarından ötürü teşekkürlerimi bildirmek, hem de oyunun gerçekleştirilmesi söz konusu olduğunda her türlü ortak çabaya açık olduğumun bilinmesi için belirtiyorum.

Saygılarımla.

Ataol Behramoğlu

Ekim 1992, İstanbul

kullanılmış, konuşma biçimleri mekanik oyunculuk ve müzik, anlatıma uygun olarak kullanılmıştır (Şahin, H.Z.1992:8).

Dönemin tarihi şahsiyetleri oyunda çeşitli imajlarla veriliyor. İstanbul'un işgali karşısında halk, tavla oynayan kişiler olarak gösterilmiş, ne yapacağını şaşırılmış, kafası karışık aydınlar, gözleri bağlı tarihçi şeklinde sembolize edilmiştir. Bu kafa karışıklığının bugüne kadar devam ettiğine de işaret edilir. Emperyalist devletler ise bir ziyafet sofrasının etrafında oturmuş olarak canlandırılır. Oyunda "manda" taraftarı olanlara da yer verilir.

Lozan, ağırlıklı olarak tarihi belgelere dayandırılarak yazılmış bir oyundur. Yazar, bu belgelerde görülen zıt anlayışları öne çıkarmaya çalışır. Bu karşıtlıkları, oyunda imajlarla, sembollerle anlattı. Oyun bu karşıtlıkların üzerine kuruldu. Tarihi gerçekler imaj yoluyla ortaya kondu. Hayalle gerçek iç içe verildi.

Eserde bir sonuç ortaya konmaz. Sonuç ve yorum okuyucu ve seyirciye bırakılır (Al,1993:17).

Eser 1993 sezonu Antalya Devlet Tiyatrosu'na sahnelenmiş, turne yolu ile İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda da oynanmıştır.

Oyunu Metin Belgin sahnelemiş, müziklerini Timur Selçuk bestelemiştir.

6.5 Behramoğlu Cumhuriyet Gazetesi Yazarı

Ataol Behramoğlu bu çalışmaları arasında bir yönü ile siyasete de yakın duran sendika faaliyetlerinden de uzak durmadı. Özellikle 1980 darbesinden önce genel sekreterliğini yaptığı Türkiye Yazarlar Sendikası içinde çalışmalarını sürdürdü. Bu çalışmaları basın camiasınca da benimsendi. Bunun sonucu olarak 10 Şubat 1995'te yapılan seçimde Türkiye Yazarlar Sendikası başkanı oldu. Ataol Behramoğlu Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanlığı'na 18 Şubat 1997'de tekrar seçildi ve böylece bu sendikaya iki dönem başkanlık etti.

Ataol Behramoğlu, yurda döndükten sonra, sadece alanı ile sendika faaliyetleri içinde kalmadı. Yoğun faaliyetleri ile kültür ve edebiyat hayatına, konferansları, katıldığı panel ve sempozyumlarla, yazıları ile, şiir dinleti ve söyleşileri ile hızlı bir şekilde girdi. Kısa sürede bu yoğun çalışma şairin Cumhuriyet gazetesinin

yazı ailesine dahil olmasını sağladı. 3 Mart 1995 Cuma günü, gazete birinci sayfadan, Ataol Behramoğlu'nun "Cumartesi Yazıları" genel adı ile, her cumartesi günü yazılarının yayınlanacağını duyurdu. İlk yazısı 4 Mart 1995 Cumartesi günü "İsmail Beşikçi'yi Ziyaret" başlığı ile çıktı (Behramoğlu, 1999; 45). Yirmi bir yıldan beri, sağlık ya da başka bazı nedenler dışında, Cumartesi Yazıları devam etti. Şair, Ağustos 2016'da tatil için on beş gün yazılarına ara vereceğini ve dönüşte yazılarının hafta içinde devam edeceğini duyurdu.

Siyaset, kültür, edebiyat, şiir, roman, anı, günlük hayat; entelektüel anlayışın ufkuna düşmüş ve düşebilecek hemen her konu Cumartesi Yazıları'nda kendisine yer buldu. Bu yönü ile Ataol Behramoğlu sadece sanat ve edebiyat meraklılarının değil, daha geniş bir okuyucu kesiminin takip ettiği yazar durumuna geldi.

Okuyucu kitlesinin ilgi duyacağı hemen her konuyu Cumartesi Yazıları sütununa taşımasına da 16 Ekim 2005 tarihinden sonra gerek kalmadı. Bu tarihten itibaren kültür, sanat, edebiyat ve bu alanlarda yer tutmuş kişi ve eserler üzerine yazılarını Cumhuriyet Pazar dergisinde yayınlamaya başladı. Böylece haftada iki gün, cumartesi ve Pazar günleri yazıları ile Behramoğlu Türk okuyucusu karşısına çıkma olanağı buldu. Eserleri, şiir dinletileri ve söyleşileri ve konferansları dışında, gazete yazıları ile de bilgi, görüş ve düşüncelerini okuyucusu ile paylaşmaya başladı.

6.6 Bosna Savaşı

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti 1990'lı yıllara siyasi, ekonomik sıkıntılarla ve federal yapıya yönelik, kuvvetli dağılma işaretleri ile geldi. Bu istikrarsızlık, 1992 yılında ülkeyi birkaç bağımsız devlet kurulmaya götürecek kanlı bir iç savaşa sürükledi. Savaş 1995'e kadar sürdü. Bu savaşın son kanlı sahnesi Bosna'da oynandı. Bu sahnede Bosna Müslümanları, Avrupa'nın ortasında ve Avrupalıların, hatta dünyanın gözü önünde Sırp tarafından soykırıma uğratıldı, yok edilmek istendi. Bizimle tarihi, dini ve kültürel sıkı bağları olan bir uygarlık, Avrupa'nın çok özgün, renkli ve köklü bir parçası yok edilmek istendi.

Sırpın uyguladığı toplu kıyımlar, işkenceler, sürgünler hakkında bilgiler, dünyaca ancak altı ay sonra duyuldu. Birleşmiş Milletler ve Nato'nun aldığı önlemler Sırpın Müslümanlara karşı giriştiği katliamı durdurmadı, hatta daha rahat hareket etmelerini sağladı.

Zamanla Sırpın bu davranışına karşı dünyada tepkiler yükselmeye başladı. Bosnalı Müslümanlara yardım ulaştırma yolları arandı. Birçok ülkede yardım kampanyaları düzenlendi.

Savaş ve barış üzerine şiirler yazan, 1960'lı yıllardan itibaren düşünceleri, şiirleri ve eylemleri ile ezilen halkların yanında yer alan Ataol Behramoğlu, böyle bir soykırıma, insanlık dramına uzak durmadı. Önce, okuyucunun dikkatini Bosna'ya çekmek için Saray-Bosna'da Ölmek başlıklı bir yazı yazdı (Cumhuriyet, 1995:4). Cumhuriyet gazetesinin Bosna Özel Eki'ndeki bilgileri esas alarak, daha çok Mostar Köprüsü merkezli kaleme alınan yazıda, Bosna-Hersek'in nüfus, ırk ve din yapısı, renkli kültür dokusu ve savaşın nedenleri üzerine bilgi verildi. Yazar, yazısının sonunda "Bizim tarihimizle, uygarlığımızla da ilgili bir kültür, bir uygarlık yok edilmekte. Avrupa mozağının çok özgün, benzersiz bir parçası can çekişiyor." der ve Türk aydınlarının da bu vahşet karşısında bir şeyler yapması gerektiğine dikkat çeker.

Ataol Behramoğlu, Bosna gerçeğini yakından görmek isteyen elli sekiz Türk aydını ile 18 Ağustos 1995 Cuma günü İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan Hırvatistan'ın Split kentine gitmek üzere havalandı. Bu yolculukta Türkiye'nin değişik kesim aydınlarından, avukat Kezban Hatemi, eşi Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, Prof. Dr. Asaf Ataseven, Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, siyaset adamı Ertuğrul Günay, sanatçı Cem Karaca, müzisyen Suavi, Prof. Dr. Ramazan Taşdurmaz da vardır. O zamanın parası ile yaklaşık on milyar liralık ilaç, iki ton şeker, un, binlerce markı da Bosna'ya götürüyorlardı.

Kafile Split'ten iki otobüste yola devam etti. Split havalimanındaki hareketlilik Behramoğlu'nda bir Hemingway romanı ile iç içe oldukları duygusunu uyandırır. Yollar emin değildir ve sadece Birleşmiş Milletler ve Kızılhaç araçları gidip gelmektedir.

Mostar'a yaklaştıklarında Boşnak askerlerce durduruldular. Gündüz gözü ile girmenin tehlikeli olacağından dolayı şehre gece vakti bir eskort eşliğinde

girdiler. Şaire, gökyüzü bir kubbe gibi oval ve derin göründü. Kadife siyahlığındaki bu kubbeye binlerce minik yıldız asılıdır. Yahya Kemal'in Kendi Gök Kubbemiz'ini hatırlayan Behramoğlu, derin bir duygu ile Müslüman bir gökyüzü bu diye geçirir içinden. Otobüste Müslüman bir hanım şair, Mostar üzerine yazdığı şiirleri, Behramoğlu da Bebeklerin Ulusu Yok isimli şiirini okudu. Sırp topçuların hedef olarak seçip açtığı ateş sonucu yıkılan Mostar Köprüsü şaire karanlığa uzanan boşluk gibi gelir.

Mostar'dan sonra grubun bir bölümü mülteci kamplarını, Behramoğlu'nun yer aldığı bir grup da şiddetli çatışmaların olduğu Çeliç cephesini görmeye gider. Oradan Tuzla'ya geçilecektir. Tuzla yolu Sırp'ların yakın kontrolü altında olduğu için patika yollardan, orman içlerinden geçerler, Orta Bosna'ya ulaşırlar.

Çeliç cephesinde Restoran Holiday şimdi 254. Brdska Brigada'nın karargâhıdır. Komutan Yasmin Meşkoviç, çiçeği burnunda bir delikanlı. Köylerin gençlerinin hepsi şimdi milis ve silahlı. Vatanlarını kuruyorlar. Yeni kurulan Bosna- Hersek ordusunda Türk, Sudanlı, Filistinli, Libyalı, Suudi Arabistanlılar var.

Tuzla'dan Zenika'ya hareket edildi. Sırp topçularına hedef olmamak için zaman zaman ana yoldan çıkılır. Belediye başkanı Spayić Rasin durum hakkında bilgi verir. Beş yüz yıl hiçbir ibadethaneye dokunulmayan bu topraklarda, Sırp'ların cami ve Katolik kiliselerini yok ettiğini anlatır. Binin üzerinde köyün yakılıp yıkıldığını, iki yüz elli binin üzerinde insanın öldürüldüğünü, beş yüz binden fazlasının sakat kaldığını, elli binden çok kadına ve çocuk yaşta genç kıza tecavüz edildiğini söyler. Ve “lütfen insanlığın sesi olun, gördüklerinizi, duyduklarınızı anlatın” ricasında bulunur.

On beş kişilik kabile Zenika, sonra Tranik, oradan da İğman Dağı'na doğru yola koyuldu. Buradan Saraybosna'ya gidilecek. Belli bir noktaya kadar arabalarla gelindi. Sonra arabalar terk edildi ve İğman Dağı'nın “taş, çalı ve bodur ağaçlarla kaplı dik yamaçlarından aşağıya karanlığın içine doğru” inmeye başladılar. Düze indikten sonra, bir kişinin ancak, o da eğilerek yürüyebildiği, bir kilometre uzunluğundaki “cehennem dehlizi” denilen tünelden geçip “anlatılmaz bir üzgünlük, bir ölüm ıssızlığı” her yerini kaplamış Saraybosna'ya

girdiler. Gazeteye Mostar'dan gönderdiği “Saraybosna’yı Gördüm” başlıklı yazıda da şair bu yolculuğu anlatır (a.g.e: 4).

Heyet Türkiye Büyükelçisi’ni elçilik konutunda ziyaret etti. Arkasından, yabancı basın mensuplarının da davet edildiği bir basın toplantısı yapıldı. Türk aydınları olarak, dördüncü seneye giren ambargo ve Sırp kuşatmasının kaldırılması istendi. Cumhurbaşkanı Alia İzzetbegoviç Türk heyetini başkanlık konutunda kabul etti. Türk aydınlara, özetle “şiddetli anların geride kaldığını, askersiz ve silahsız dönemin geride kaldığını artık iki yüz bin kişilik orduları olduğunu, tank ve topları olsa savaşı hızlı bir biçimde bitirebileceklerini anlattı ve “halkının Türkleri akraba olarak hissettiğini” önemle belirtti.”

Kafile, karatma altındaki Sarayova’dan geldikleri gibi, avcı çukurlarından, tünelden ve yine avcı çukurlarından, sırtlarında ağır kolilerle geçen Bosnalılarla karşılaşarak, o sınımsız “merhaba” lara karşılık vererek, İğman Dağı’nın dik ve tehlikeli yamaçlarını tırmanarak döndü ve kendilerini bekleyen araçlara ulaştılar.

Dönüş yine Mostar üzerinden Split’e doğru oldu. Gece hareket edildi. “Mezarlığa dönüşmüş yeşil alan ve parkları, yıkılmış, yakılmış şehir ve kasabaları, Mostar Köprüsü’nden kalan ürkütücü boşluğu maddi manevi tecavüze uğramış olan on binlerce kadın ve genç kızı, sakat kalmış yüzbinleri, en asgari insanca yaşama koşullarından yoksun mülteci kamplarını, Tvornik’i, Alaca Cami’yi, Tuzla’daki kardeş mezarlığı, Saraybosna’ya götüren tüneli, ağızlarında dünyanın en güzel merhabasını taşıyan mazlum bir halkı geride bırakıyor” ve dönüyorlar.

Daima kahkahalarla gülen bir insan olduğunu söyleyen Ataol Behramoğlu, Bosna– Hersek’te yaşanmış ve hâlen yaşanmakta olan ırkçı, faşist bir serseri güruhun, silahsız korumasız, mazlum, onurlu ve uygar bir halkı yok etme amacıyla yaptığı saldırıyı gördükten sonra “içine dayanılmaz bir ağlama duygusu ve öfkenin oturduğunu” hisseder. Ama yine de, bir Müslüman katlinden sonra “bir Türk daha öldürdük” diyen saldırgan zihniyete karşı, kendi direnme güçlerini kurmak suretiyle Bosna Müslümanları’nın “şimdilik” yok olmaktan kurtulmuş oldukları duygusu içinde yurda döner. Behramoğlu yurda döndükten sonra yukarıda özetini verdiğimiz, gezi izlenim ve duygularını Şair

Gözüyle Acılı Bosna başlığı altında sekiz gün süren bir yazı dizisi olarak gazetesi Cumhuriyet'te yayınlar (Behramoğlu, 1995:5). Daha sonra bu yazılar gezi-inceleme yazılarını topladığı Başka Gökler Altında'ya "Saraybosna'dan Geliyorum" adı ile alınır (Behramoğlu, 2010:101-133).

6.7 Babanın Ölümü

Ataol Behramoğlu 1996 yılının bir Ekim akşamı, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin büyük salonunda, bini aşkın seyirci önünde okuduğu şiirler arasında hayatın her an ve şeklinin şiir olduğunu anlatan Her Şey Şiirdir adlı eseri de vardı. "Her şey şiirdir sevinç ve keder." Şair bu mısraı okurken o an, kendi yazdığı ve o sırada okuduğu bu mısraı, kendi hayatının trajik bir gerçeğini dile getirdiğini bilemezdi.

O akşam Behramoğlu'nu, babası Haydar Bey de dinlemek istemiş. Kardeş Namık Kemal, eşi Meral Hanım ve oğlu Onur'la birlikte, Haydar Bey'i, Acıbadem'deki evinden aldı. Merdivenlerden inerken Haydar Bey sendeledi. Rahatsızlamıştı. Namık Kemal, "Gitmeyelim" dediyse de o, "Çocuğa ayıp olur" diyerek gitmekte ısrar etti. Ama bu gül yetiştiren adamın yolu Atatürk Kültür Merkezi'ne değil, Dr Siyami Ersek Göğüs, Kalp, Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne çıktı.

Behramoğlu şiirlerini okurken bir görevli eline bir pusula tutuşturdu. Pusulada "babasının rahatsızlandığı, Dr. Siyami Ersek Göğüs, Kalp ve Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Yoğun Bakım Servisi'ne kaldırıldığı, orada beklenmekte olduğu" yazılı idi.

Babası Haydar Bey, son birkaç yıl içinde, şimdi bulunduğu servis de dahil olmak üzere, birkaç kez böyle acil serviste tedavi görmüştü. Pusulayı, kardeşi telefonla yazdırmıştı. Kardeşinden başka bazı aile yakınları da oradaydı.

Behramoğlu, salonu, balkonları dolduran şiir severlerle pusula ile gelen haber arasında tereddütte kaldı. Tercihini, salonu dolduran alkışlardan yana kullandı ve şiirlerini okumaya devam etti. Bir buçuk saat kadar süren dinletiden sonra da acele etmedi, birkaç kitap imzaladı, tebrikleri kabul etti, sonra hastaneye doğru yola çıktı.

Araştırmamızın başında, hakkında oldukça geniş bilgi verdiğimiz, şair için eve akşamları gelen, biraz yabancı biraz düş gibi; ilkokul yıllarında sık sık dairesine gittiği, çalışmasını izlediği, çekinilen, ama saygı duyulan ve sevildiğini de sandığı; bazılarına, kendisinin de severek, isteyerek katıldığı, bu yolla doğayı daha yakından, hatta içten tanıma olanağı bulduğu uzun köy yolculuklarına çıkan, köylülere karşı sıcak, sevecen, ama mesafeli duran, onlar için, Çankırı Tarım Müdürlüğü döneminde Toprağın Sesi adında bir dergi çıkaran, tarımla ilgili yazılar yazan; ilk ergenlik yıllarında hayranlık duyduğu, çekindiği, bazen de rakip gibi gördüğü, yakışıklı, güçlü; lise yıllarında, kişiliğini kanıtlamak duygusuyla zaman zaman kafa tuttuğu, karşı çıktığı, isyan ettiği, ama bunlara karşı daima sabırla duran; sevmek, acımak, karşı koymak ya da sığınmak duyguları arasında bocaladığı; üniversite yıllarında rahatlıkla fikir tartışmaları yapabildiği, bu tartışmalarla aralarında dostluk, arkadaşlık denilebilecek bir yakınlığın doğduğu; duygulu, onurlu, mert, hiç ilgisi olmadığı halde bir ara “solculuk” suçlaması ile soruşturma bile geçiren; üniversite öğrenimini İkinci TBMM binası yapımında çalışarak sürdüren; şair, hatta Babam Şair Ben Şair diyemeyip, olmadığı halde Amcam Şair Ben Şair adını koyduğu şiiri ile,

Bu dünyada ya adam olmalı ya da zengin

Amcamsa sabah sabah burnu çay bardağında

Ha babam şiir yazar şu cennet vatanına

Tam gülesim gelecek, pırr... sekiz on güvercin...

şeklinde, biraz da hafife aldığı, bulabildiklerimizin künyelerini çalışmamızın ilgili bölümünde verdiğimiz şiirler de yazdığı, böyle olmasına rağmen, şiirde ilk öğretmeni olarak gördüğü; dört çocuğuna yüksek öğrenim olanağı sağlamış; emeklilikten sonra sadece Göztepe'deki evinin bahçesinde değil, komşularının bahçelerinde de gönüllü bahçıvanlık yapan “gül yetiştiren adam”ın, annesinin vefatından sonra düştüğü derin yalnızlığı, ikinci evliliği ile azaltan, biraz da bu evliliğinin gereği, yeni eşi ile bir Yalova, bir İzmit bu gidiş gelişlerle yorgun; Cumhuriyet'e Kanat Gerenler arasında yer almış, “masum, temiz, yüce, kendileri için de onurlandırıcı, güç kaynağı ayakta durdurucu ve sağlam kılan” babanın ani bir ölümle hayattan ayrılacağını düşünmemişti. Haydar Bey daha

hastaneye ulaştırılmadan ölmüştü. 2 Ekim 1996 günü Karacaahmet mezarlığında toprağa verildi. Bütün torunları ile olduğu gibi, “Barış’la da aralarından su sızmayan, elden geldiğince sık görüştüğü” Haydar Bey dört çocuğuna, “tek bir taşınmaz mülk, tek kuruş bırakmaksızın, sadece onurlu bir ad ve paha biçilmez duygu zenginliği bırakarak bu dünyadan göçüp gitti..” (Behramoğlu, 1996:4; 1999:232-233, 2001:212-215).

Ataol Behramoğlu, babasının ölümünün, hayatında bıraktığı boşluğu uzun süre yüreğinde duydu ve kimi zaman da bu boşluğu, yaşadığı anın getirdiği anlayışlarla da zenginleştirerek dile getirme ihtiyacı duydu. Babasına karşı duyduğu özlemi anlattığı bir yazısı da “Babam Sağ Olsaydı” başlığını taşıyor. Yazıda, Haydar Bey’in biyografisi üzerine verdiği kısa bilgiden sonra “Babamı her geçen gün büyüyen bir özlemle anıyorum. Bu duygumda ölmüş bir babaya duyulması olağan özlemden daha da güçlü bir keder, bir avuntusuzluk var. Babamı sadece bir baba olarak değil, bir insan, bir kişilik olarak da özleyorum.. Onun vicdanlılığını, kendiliğinden yurtseverliğini, ondaki adalet duygusunu, nahifliği, kibarlığı, bugün yaşamlarımızda tümünden yitirmiş olduğumuz pek çok erdemi özleyorum..” demek suretiyle duygularını dile getirir (Cumhuriyet: 2002:9).

6.8 Akademik Hayata Geçiş

Ataol Behramoğlu edebiyat ve şiir dünyasındaki yeri yanında Türkiye basın hayatı içinde de oldukça önde bir yer tutar. Bu çevre içinde de benimsenir. Hemen her etkinliğin içinde vardır. Türkiye Yazarlar Sendikası çalışmalarında önde ve aktif bir figür olarak varlığını sürdürür. Nitekim 18 Şubat 1997 tarihindeki toplantıda yeniden Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanlığı’na seçilir. Ama onun asıl hedefi, dinmeyen gönül yarası, akademik hayata geçmektir.

Ataol Behramoğlu’nun Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdiği zaman kendisine akademik bir hayat planladığını, ama çeşitli nedenlerle bunu gerçekleştiremediğini, hatta bu konuda bir haksızlığa da uğramış olduğu kanaati taşıdığını gördük. Böyle olmakla birlikte şair gerek 1970’li yıllarda Moskova Üniversitesi’ndeki araştırmaları sırasında ve gerekse 1980’li yıllarda Paris’teki hayatında hep bu amaca yönelik çalışmalar yaptığını; Sorbonne Üniversitesi’ndeki Centre de Poétique

Comparée’ de yüksek lisans tezi hazırladığını biliyoruz. Bu çalışma Behramoğlu’nun akademik hayata geçiş yolunu açacak en önemli adımdır.

İkinci ve daha önemli adım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı’na bağlı, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı için açılan sınavı kazanarak bu bilim dalına 19.3.1998’de Rusça okutmanı olarak atanması oldu. 26 Mart 1998’de de bu görevine başladı.

Behramoğlu artık üniversitedeki derslerinin dışında sempozyum, panel, seminer, kongre gibi ulusal ve uluslararası toplantılara aynı zamanda çalıştığı kurumu temsil eden bir üye olarak katılmaya başlar.

Dışişleri Bakanlığı’nın 7-9 Ekim 1998 tarihleri arasında Paris’te düzenlediği “Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Edebiyatı” konulu panele katıldı. Şair, panel üzerine düşüncelerini, daha çok Paris’te yeniden olmanın kendisinde uyandırdığı duygular ve Necip Fazıl’ın, gençliğinden beri “kanına giren şiiri”, Bu Yağmur’un etkisi altında anlatır. Yağmurlu Paris gün ve akşamlarında bu şiir, her mısraı ile zihninde dolanır, durur (Behramoğlu, 1998:4).

Ataol Behramoğlu, Paris ve yağmur ilişkisinin, içinde hep sürdüğünü söyler. Bu Paris ziyareti bütün bu sürecin yeniden hatırlanmasını sağlar.

Esasen Behramoğlu Paris yağmurlarını anlatmaya, Paris’i görmeden çok önce, henüz bir Orta Anadolu şehri olan Çankırı’da lise öğrencisi iken, büyük bir ihtimalle, o dönemlerde çok yakından ve tutku ile takip ettiği Attila İlhan’ın şiirlerinden esinlenerek yazdığı “Gerçeksiz Yaşam” şiirinin

Seine Nehri’ne kirli bir yağmur yağıyor

mısrası ile başlar.

Ataol Behramoğlu, Paris’in yağmurla ilişkisinin, içinde hep sürdüğünü söyler. Paris Şiirleri’nin önemli bir tarafını da bu ilişki oluşturur.

Bu toplantıdan bir hafta sonra, 15-18 1998 tarihleri arasında TC Kültür Bakanlığı’nın katkılarıyla Belgrat’ta düzenlenen “Uluslar arası Yazarlar Kurultayı’na Türkiye temsilcisi olarak katıldı. Bu toplantı ile ilgili izlenimlerini, uluslararası toplantının bitiminden sonra, bir grup şairle, ülkenin kuzey doğusundaki Niş’e, Niş’in meyhanelerine, yemeklerine, Sırp şaraplarına, 1800’lü yılların başında Sırp isyanlarından kalan izlere, içinde Türkçe sözcükler

de bulunan şarkılara, Brankovina’da katıldıkları bir şiir akşamına, yol boyunca uğradıkları kiliselere, bu kiliselerin, tarih içinde taşıdıkları anlama, bütün Osmanlı asırları içinde korunup kollanan, hiçbir yıkıma uğramamış bu yerlerin, 1941 yılında işgalci Almanlar tarafından tahrip edildiğine, ulusal şair Desanka Maksimoviç’in mezarını ziyaret etmek üzere Valievo kentine gidişlerine, kabrin başında yapmış olduğu konuşmaya, bu şairin adını taşıyan köyün okulunun salonunda yapılan şiir dinletisine, birkaç sene önce, Kosova Savaşı sırasında tank olduğu Sırp vahşetini gösteren bu insanların, o tavırlarından insani, sevecen bir anlayışa yöneldiklerine, Belgrad’a ve oradan da Türkiye’ye dönüşüne kadar, uzun uzun anlatır (Behramoğlu:1999:7,2010:137-152).

Ataol Behramoğlu gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında davet edildiği, bilimsel ya da sanat yönü ağırlıklı hemen her toplantıya katılabilmek için gayret gösterir. Özellikle yurt dışı, Türk edebiyatının da konu edinildiği toplantıların aranan kişisi durumuna gelmiştir. Mart 1999’da, Fransa eski kültür bakanı Jack Lang’ın organize ettiği Ulusal Şiir Haftası’na Türkiye’den Ataol Behramoğlu katılır. Toplantının “Şiir Dilin Belleğidir” seksiyonuna bir tebliğ sunar (Cumhuriyet, 1999:14).

6.9 Üçüncü Evlilik

Ataol Behramoğlu, 1980’li yılların tutukluluk ve zorunlu gurbet yıllarının sıkıntılarını birlikte yaşadığı, kızı Barış’ın annesi Ludmila Danisenko ile ayrılma durumuna düştüler ve ayrıldılar. Şair 26 Haziran 1999 tarihinde İzmit Yüksek Öğrenim Derneği’nin radyosunda edebiyat programları yapmakta olan Hülya İşbilir’le evlendi. Çiftin şahitliğini İlhan Selçuk ile yargıç Suzan Yaltı yaptı. Törene Cumhuriyet gazetesinin yazar ve çalışanları ile sanat ve edebiyat dünyasından birçok ünlü isim katıldı. Törenin ardından Melike Demirağ ve Behramoğlu’nun, birlikte şiir dinletilerine katıldığı Haluk Çetin sevilen eserlerini seslendirdi. (Cumhuriyet,1999:1).

6.10 Aşk İki Kişiliktir

Ataol Behramoğlu'nun, yurda döndükten sonra yaşadıklarını; hayatındaki gelişme ve değişimleri ana çizgileri ile gördük. Bu yeni hayat içinde zamanının çok önemli bir tarafını yurdun hemen her yöresindeki şiir dinletileri doldurur. Yazdığı bazı denemelerinde de sanat, edebiyat ve şiir konularındaki görüşlerini ortaya koyduğunu biliyoruz. Bunlar çoğu zaman şiirin, belli bir bakış açısından değerlendirmeleri gibidir. Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş'a verdiği bir röportajında bundan sonra yazacağı şiirler için çok önemli ipuçları verir. Paris'te, akademik özellikteki şiir seminerlerinin kazandırdığı bilgi genişlik ve derinliği ile 1960'lı yıllardan 1980'li yılların sonuna kadar olan dönemi birer paragraflık değerlendirmelerle anlatılır, arkasından, Sevgilimsin'i takip edecek olan, yazmayı planladığı şiirlerin ana özelliklerinin göstereceği değişikliklerin, yeni yönelişlerin, açılım ve bakış açılarının, biçim özelliklerinin neler olacağını işaretlerini verir.

“Şimdilerde beni belki daha farklı ayrıntılar ilgilendiriyor. Her şeyin her şeyle ilişkili olması... Önemsiz hiçbir ayrıntı, hiçbir olgu yok. Sorun, onları nasıl gördüğümüzdür. Yazılmayı bekleyen sayısız olgu, sonsuz ayrıntı var. Türkiye, Türkiye'de bir insan olmak, bir şair olmak, hayattaki, toplumdaki kıpırdanışları algılayıp şiire geçirebilmek. Hayat kadar, halk kadar sade olabilmek. Bunları daha önce de şiirlerimde yazmıştım. Şimdi belki bir derinleştirme süreci... 1990'lı yılların, ellili yaşlarımda şiirleri neler olarak, henüz bilmiyorum, sadece ipuçlarını algılıyorum. Sade, ama daha karmaşık bir şiir. Dil üzerine, biçimler üzerine çalışmalarla örülmüş, ama yine de organik bir şiir” (Durbaş,1991:7).

Bu ifadeler, Aşk İki Kişiliktir, Yeni Aşka Gazel, İki Ağıt, Hayata Uzun Veda ve Okyanusla İlk Karşılama adlı şiir kitaplarına yaklaşma biçiminin de işaretlerini taşır

Ataol Behramoğlu, 1993 yılında yayınlanan Sevgilimsin'den sonra, altı yıl şiir kitabı yayınlamadı. Bu, 1980'li yıllarda, hemen her iki yılda bir şiir kitabı yayımlayan şair için uzun bir aradır. Bu uzun aradan sonra Temmuz 1999'da, toplumsal sorunlar ve ideolojik yakınlıklarını olduğu gibi, hayatı dokuyan kişisel tecrübeleri, bireysel yaşantularla zenginleştirdiği şiirlerini, Fransızların

“Sevişmek için iki kişi gerekli” atasözünü de hatırlatan “Aşık İki Kişiliktir” adı ile şiirin on dördüncü şiir kitabı olarak Adam Yayınları arasında çıktı.

Bu uzun aranın ne anlama geldiğini soran Turgay Fişekçi’ye şair şöyle cevap verir:

“Bazı şiirler üzerinde çalışmayı sürdürüyordum. Kitabın oluşması için onların tamamlanması gerekiyordu. Benim için her şiir kitabım, hayatımın benzersiz bir dönemidir. Yeni biçim arayışları, yeni teknikler ve yaşantı birikimleri... Her yeni kitap bunların toplamıdır.” dedikten sonra şiir serüveninin, bir yönü ile hayatındaki tıkanıklıklara, tutukluk, sürgün gibi kesintilere, büyük kırılmalara, gelgitlere bağlı olduğunu ifade ederek, şiir kitabı yayınlamadaki uzun arayışları açıklar.

Gerçekten de, şiirlerin tarihlenmesinden, bunların zaman içinde devamlı işlendiğini anlıyoruz.

Şair bir başka sebep olarak da, şiir anlayışının bir yönünü de açıklayan “şiirin gerçekten oluşması için yaşamda da bir şeylerin oluşması, bir anlama kavuşması” gerektiğini söyler (Fişekçi, T. 1999:15).

Aşık İki Kişiliktir, Behramoğlu’nun şiirine yoğun şekilde yansıyan militan şiirler döneminin dışında, Sevgilimsin’le başlayan, farklı temalar içinde bireyi, bireyin duygularını, hayatı, ölümü sorguladığı, anıların öne çıktığı dönemin önemli örneklerindedir.

Aşık İki Kişiliktir, şairi tarafından isimlendirilmese de üç ayrı bölümden kuruludur. Birinci bölüm, Attila Jozsef’in Şehrinde Bir Köprüden Tunaya Bakmak” adı altında altı şiirden oluşur.

Attila Jozsef, XX. Yüzyılın ilk yarısında, 1920’li, 1930’lu yıllarda şiirlerini vermiş Macar sosyalist şairdir. Behramoğlu, 1970’li yıllarda Fransa’da Attila Jozsef’in şiirleriyle karşılaşmış, bu şiirlerden ve şairin hayatından etkilenmiş, eserlerini ve hakkında, ulaşabildiği bilgileri toplamış, yurda döndükten sonra da Militan dergisinin 3. Sayısında (Mart 1975), bir Attila Jozsef dosyası yayınlamış, bu Macar sosyalist şairi Türk okuyuculara tanıtmak istemiştir.

Aşık İki Kişiliktir’in birinci bölümünü oluşturan Attila Jozsef’in Şehrinde Bir Köprüden Tuna’ya Bakmak adlı şiirde, Behramoğlu, hayatından ve şiirinden

etkilendiği bu şairin yaşadığı şehri görmek, bir köprü üzerinden Tuna'ya bakmak için, sadece bu amaçla ama bu otuz iki yaşında intihar ederek ölen şairin yaşadığı yerleri görüp trajedisini daha yakından hissedebilmek için, Viyana'dan bir günlüğüne Budapeşte'ye gider. şiir bu i ve dış yolculuğun hikâyesidir. Ancak bu hikâyenin içine 1993 Noeli, Viyana Sanat Evi, ressam Miro sergisi, ocuk, kuş, kadın figürleri, Viyana Batı Garı, Attila Jozsef'in şehri, trende Boşnak bir aile, Attila Jozsef sokağı, Tuna üstünde görkemli köprüler, dönüş yolunda trende Noel şarkıları söyleyen gençler ve aynı zamanda

Gece yarısı
Kar yağıyor
Viyana'ya
Yürüyorum
Bomboş sokaklarda
Gecikmiş birkaç sarhoş
Hızla geçen birkaç araba
Hayat bildiği yolda ilerliyor
Derin, bilge ağır
Akıyor Tuna

(Sf.38).

mısralarında olduğu gibi hayatın bir şekilde devam ettiğini anlatan bu şiire taşıdıkları sosyal, siyasi, ekonomik meselelerde girer. Attila Josef'e adanmış bu şiir dizisinde Behramoğlu'nun daha önceki şiirlerinde olduğu gibi epik ve lirik tutum birlikte yürür.

Eserin ikinci ve üçüncü bölümlerini oluşturan On Ayrılık Şiiri ve Aşk İki Kişiliktir bölümlerindeki şiirlerde lirik özellik ağır basar. Bu şiirler, daha öncekilerde olduğu gibi hayatın içinden gelir, yaşantıları anlatır, akıp giden hayatın şiiri olurlar.

Aşk İki Kişiliktir'de şair, zamanın üstünü örttüğü, sıradanlaşan bir yaşama biçiminin, unutkanlığın labirentlerine soktuğu, oysa unutulmaz olması gereken yaşantıların, daha doğrusu "an" ların üstünü açıyor, onları dilin olanaklarıyla yeniden canlandırıyor.

Aşk İki Kişiliktir'de, özellikle On Ayrılık Şiiri'nde, yaşanmış, bitmiş, daha doğrusu yitirilmiş, ancak anısı şairin duygu dünyasında devam etmekte olan yoğun yaşanmış bir aşk anlatılır. Bu aşk ikinci eşi Ludmila ile olan birlikteliğin ürünüdür. Bu aşk ve ayrılık, şairi derinden etkilemiştir.

Selim İleri, On Ayrılık Şiiri'nde şairin, “ayrılık temasına öylesine yalın, öylesine lirik, öylesine suskun yaklaşıyor ki, ayrılığın kavurucu acısı olanca duyumsanıyor” demek suretiyle şiirin okuyucu üzerine etkisini anlatmaya çalışıyor.

Ayrıca, Selim İleri yazısında Aşk İki Kişiliktir' in, günün şiiri içinde tuttuğu yere de işaret ediyor ve “anlaşılmaz, okunamaz” şiirin sanat değeri taşıdığı iddiasındaki günümüzde, “Ataol Behramoğlu herkes için, hepimiz için şiir ülküsünü kuruyor.” demek suretiyle şairin yürüdüğü şiir yolunun, şiirin ülküsü olduğunu dile getiriyor (İleri, 1999:14).

Artık anılarda kalmış bu aşkı şair, dilin olanaklarıyla yeniden kurar. On Ayrılık Şiiri, anıların beslediği şiirlerdir. Bunlar, anıların dünyasından şiirin dünyasına gelmiştir. Şairin ruhunda, teninde duyduğu acı, özlem, hüznün artık kelimelerin dünyasında yaşayacaktır. On Ayrılık Şiiri dizisinin ilk şiiri bu ayrılığın hikâyesini anlatır:

Hayatta ve ölümdede ayrıldık

Ayrıldı iki beden

Gönüllerimiz ayrıldı

Seslerimiz ayrıldı birbirinden

Ellerimiz ayrıldı

Kokularımız

Aynı yatakta uyanmalarımız

Gülüşlerimiz

Gözyaşlarımız

Düşlerimiz ayrıldı birbirinden

(Sf.41).

Bu ayrılığın şairde oluşturduğu ruh hali son iki mısarda anlatılır:

Ruhun içindeki gece

Kapladı her şeyi birden

Ama “ne şiirler, ne de bir yazdan kalan kırıntılar” onu artık geri getiremez. Tek bir şey kalıyor ortada:

Tenine başka bir ten dokunduğunda

başka biri olan, yiten, yitirilen aşkın kahramanı gibi, şairin kendisi de yeni bir ufkun eşiğindedir.

Artık eskimiş bir hayatın sayfalarını kapatıyorum

Kapatıyorum geçmiş bir denizin kapılarını.

Burada deniz metaforu bize yaşanan aşkın mahiyeti hakkında işaretler de vermektedir.

Böyle olmakla birlikte şair;

Gülüşü bir yabancının

sevdiğini çalmasını unutamaz ve durumu içine sindiremez. Ölümü bile düşünür. Ama ölüm tek başına yaşanan bir durumdur. Behramoğlu tek başına olmayı sevmez. Eşi Hülya ile ilişkin şiirinde bunu açıkça söyler:

Aşk İki Kişiliktir.

Bu kadarla da kalmaz. Hülya İşbilir şaire “ O Kadar Güzel Bir Yüzdü ki” yi söyler.

Ama Behramoğlu, kitabın bu bölümündeki dört şiirde Ludmila ile daima bir uçurumun kıyısında gibi sevişmelerini hiç unutamaz.

6.11 Yurt Dışı Toplantılar

Ataol Behramoğlu, 21-28 Mart 1999 tarihleri arasında, Fransa eski kültür Bakanı Jack Lang ve Eğitim, Araştırma ve Teknoloji Bakanı ile görevde olan Kültür Bakanı'nın katkılarıyla düzenlenen “Ulusal Şiir Haftası”na çağrılı olarak katıldı. Sorbonne Üniversitesi, Centre de Poétique Comparée, “Şairlerin

İlkbaharı” adı altında bir şairler buluşması düzenledi. Behramoğlu bildirisini bu sekiyonda sundu.

Behramoğlu aynı yılın 22-23 Ekim tarihleri arasında bu defa Hollanda’da Rotterdam kentinde düzenlenen “Poetry İnternational” günlerine tebliğle katıldı. 2000 yılı da gerek yurtdışı ve gerekse akademik kariyer bakımından hızlı başladı. 7-9 Nisan 2000 tarihleri arasında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu’nun davetlisi olarak “Kitab-ı Dede Korkut, 1300” toplantısına katıldı, arkasından, 16-18 Mayıs 2000 tarihleri arasında Lefke Belediyesi ve Lefke Üniversitesi’nin düzenlediği “Lefke Edebiyat Buluşması”na katılmak üzere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne gitti. Behramoğlu daha önce, Paris sürgün hayatı sırasında, 1987 yılında Kıbrıs’a ama Güney Kıbrıs’a, yine bir etkinliğe katılmak üzere gitmişti.

Bir yandan Türkiye şiir okumaları gezileri, diğer yandan uluslararası toplantılar arasında Behramoğlu doktora tezi çalışmalarını da tamamlar. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nden döndükten sonra 18.7.2000 tarihinde, hazırladığı “ Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği” konulu tez savunması ile “Doktor” unvanını aldı. Eser, Rus edebiyatı alanında Türkçede ilk bilimsel çalışma özelliğini taşıır.

Bu akademik çalışmaları yanında uluslararası toplantılara katılmayı da sürdürdü. 1-4 Nisan 2001 tarihleri arasında birer Kafkas ülkesi olan Kabardin-Balkar Özerk cumhuriyetlerinde düzenlenen “Uluslararası Edebiyat Günleri” toplantısına katıldı. Bu toplantıda şiirlerini Türkçeye çevirdiği “Rus şair Mihail Lermantov” ve “Rusça’dan Türkçe’ye Yapılan Çeviriler” üzerine iki tebliğ sundu.

Ataol Behramoğlu bilimsel kongreler ya da şiir dinletileri için gittiği ülkelerde gördüğü, gezdiği yerlerden edindiği izlenimleri çok geçmeden yazı dizisi halinde yayınlar ve okuyucusu ile paylaşır. Bu gezisinde de öyle yaptı, izlenimlerini “Kabardin-Balkar Ülkesinde Bir Hafta” başlığı ile yayınladı (Cumhuriyet, 2001). Dünyanın hemen pek çok ülkesine birkaç defa gitmiş olan Behramoğlu’nun bu, bir Kafkas ülkesine ilk yolculuğudur. Başkent Nalçık, “geniş, temiz bulvarları, görkemli yapılarıyla modern bir kent” tir. “Ağaç ve taş burada barış içinde bir arada yaşıyor.”

Behramoğlu ve kabile ilk olarak Balkar milli şairi Kâzım Meçiyev'in kabrini ziyaret eder. "Balkar Şiiri Antolojisi"nde ilk şiir onundur. Bu antolojide, "Tüm Türk Halkları için Ahmet Yesevi, Türkiye Türkleri için Yunus Emre ne kadar kutsal ise Karaçay- Balkar Türkleri için de Kâzım o kadar değerli bir düşünür ve şairdir." İfadeleri ile tanıtılır. "1930'lu yıllarda Stalin döneminde birçok yurttaşı gibi Orta Asya'ya sürülen Meçiyev, 1945 yılında, sürgünde, yoksulluk içinde ölmüş, meçhul bir mezarlığa gömülmüş. Ölümünün 32. yılında genç Balkar şairleri, büyük halk ozanının mezarını bularak kemiklerini kendi ülkesinin toprağına taşımışlar..."

Balkar Türkçesi Behramoğlu'nun dikkatini çekiyor. Televizyonlarda halen Rusça yayın yapılıyor ama "Balkarca konuşulduğunda, içinde Orhun Yazıtları'nı dinliyormuşsunuz gibi bir hisyanıyor. Ağızdolusu konuşulan bir dil... Sanki Türkçeyi en has kaynağından işitiyorsunuz. Bazı sözcükler, cümle parçaları tümüyle Türkiye Türkçesi'ndeki gibi... Ama çoğu kez, anlam az çok sezilense de bir çok şey anlaşılamiyor... Bizim Türkçenin telaffuzu Balkarlara çocuk dili gibi geliyormuş..." Ataol Behramoğlu, bu Orhun Yazıtları hatırlatmasından altı yıl sonra Pazar Söyleşileri arasında, Türkçenin bu ilk edebi metinleri üzerine ayrı bir yazı yazmıştır (Behramoğlu, 2007:8).

Nalçik yakınlarındaki Çegem'de, Balkarların bir diğer ünlü şairi Kaysın Kuliiev'in müze olan evini ziyaret ederler.

Kabardin-Balkar ülkesinde bir Türk olarak yoğun ilgi gören Behramoğlu, Stalin döneminde büyük ölçüde Orta-Asya'ya sürülen halkın artık ana vatan topraklarında yeniden kök salmaya başladıkları da dikkat çeker.

Behramoğlu, bu bölgeye sınır olan Rusya Federasyonu'na geçmek, Piyadigorsk kentine gitmek, bu kentteki, şiirlerini Türkçeye çevirdiği Lermontov'un müze olan evini ziyaret etmek arzusundadır. Bu arzusu gerçekleşir. Hatta gerçekleşmekle kalmaz, müze görevlisini "atlatıp" Lermontov'un çalışma masasında bir de fotoğraf çektirir. Behramoğlu bunu "hayatının en unutulmaz anları" arasında sayar (Behramoğlu (2001). Kabardin-Balkar,28,29,30,31 Mayıs:7).

8-12 Eylül 2001 tarihleri arasında Letonya'nın Sigulda ve Riga kentlerinde düzenlenen "Avrupa Şiiri Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısı"na katıldı.

2002'den başlayarak başta TRT 2 olmak üzere bazı ulusal televizyon kanallarında şiir programları hazırladı.

Ataol Behramoğlu, doktor unvanını aldıktan iki yıl sonra, 16 Mayıs 2002'de İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'na Yardımcı Doçent olarak atandı. 22.10.2004 tarihinde de bağlı olduğu bölümün Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Başkanı oldu (İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, Kişisel Dosyası).

17 Haziran 2002'de Essen Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nde "Nazım Hikmet ve Türk Şiiri" konulu bir konuşma yaptı.

13-18 Kasım 2002 tarihleri arasında Moskova'da katıldığı bir sempozyuma "Nazım Hikmet- Sinema ve Edebiyat" konulu bir tebliğ sundu. 2-6 Aralık 2002 tarihlerinde de ABD İndiana Üniversitesi Osmanlı ve Türk Çalışmaları Bölümü'nün çağrılısı olarak katıldığı toplantıya "Nazım Hikmet'in şiirlerinde Ulusal ve Evrensel Ögeler" konulu bir tebliğiyle katıldı.

7 ART ARDA KİTAPLAR: BİREYİN VE KLASİK NAZIM ŞEKİLLERİNİN ÖNE ÇIKIŞI

7.1 Yeni Aşka Gazel

Ataol Behramoğlu bir yandan akademik çalışmalar, diğer yandan şiir dinletileri, televizyon programları, ulusal ve uluslararası toplantılar arasında, 1999 yılından bu yana yazdığı şiirleri “Yeni Aşka Gazel” adı ile kitaplaştırdı (2002). Kitabın çıkışından kısa bir süre sonra Hikmet Çetinkaya, şairin, yiten aşkın arkasından, varlığının kuşlarla, otlarla, rüzgârla, ilkbaharla yıkışını, kendisi ile baş başa kalma arzusunu, hatta burada duramayıp, duygularının bir yaz gününe karışmasını ve kuş cıvıltılarında yeniden doğması arzusunu anlatan “İlkbahar” şiiri ile, yitip giden aşkın bir imgeye dönüştüğünü dile getiren Yitip Giden Aşka Gazel’i sütununa taşır ve kitabı bu iki şiir etrafında tanıtır (Çetinkaya, 2003:5).

Behramoğlu’nun şiirinde “Sevgilimsin” le başlayan, Aşk İki Kişiliktir ile devam eden, önceki dönemlerden daha bireye ve bireyin kişisel hayatına doğru yöneliş Yeni Aşka Gazel’de de devam eder. Ancak, Aşk İki Kişiliktir’de yiten aşkın arkasından duyulan acı, burada da Geçen Bir Yaza Gazel’den

Yaz geçti, hüznler kaldı

Dudaklarda öpüşlerden izler kaldı

(Sf.25).

“giriş” beytinde olduğu gibi yedi beyitlik gazelde sekiz defa tekrar edilen “kaldı” redifi etrafında dile getirilir.

Gazelde kaldı redifinin seçilmesi şiire ses ve anlam bakımından güç kazandırmış, anlatılmak istenen kuvvetlendirmiştir.

Böyle olmakla birlikte Behramoğlu aşka da geçmişe takılıp kalmaz, biten bitmiştir, elde kalan;

Okunmuş, yazılmış nice şiirden

Yaşanmış aşklardan sonra
İşte bunlardır seçtiklerim:
Bir kır yolu, söğüt dalından bir düdük
Bir çakı sedef kaplama
Ve caneriği dolu ceplerim
(Sf.17).

Sadece bu kadarla değil, kitabın ilk şiiri Alanya Günlükleri'nin, Ahmet Muhip Dıranas'ın Seranad'ını hatırlatan

Bir bereket tanrıçası gibi geldin kadınım
Sepetinde peynir, ekme ve suyla
Akdeniz gibi çırpınıyordu eteklerin
Gözlerinde tuz ve mavilikler
(Sf.9).

Kıt'asında olduğu gibi yeni ve coşkulu bir aşkın gelişi de anlatılır (Kalender, 2004:4-7).

S. Koçak, Behramoğlu bu son şiirlerinde bireyci bir anlayışa yönelmiş gibi görünüyorsa da dikkatle bakıldığı takdirde bunların duyguyla, bilgiyle, içtenlikle işlenmiş “organik” şiirin birer yapıtaşı olduğu görülecektir; demektedir (Koçak, 2002).

Leyla Şahin Yeni Aşka Gazel'de şairin, 1990'lı yıllarda kullanımı yaygınlaşmaya başlayan klasik nazım şekillerinden Batılı Sone ile divan şiirinin gazelini seçmiş olduğuna dikkat çeker. Bu bir kolaylık gibi görünüyorsa da Behramoğlu'nun şiirinin olgunluğunu sağlayan unsurların başka şeyler olduğuna da işaret eder (Şahin, 2003:16).

Ataol Behramoğlu, Yeni Aşka Gazel'de, kendi hayatını merkeze alarak farklı temalar şeklinde bireyi, bireyin duygularını, hayatı, ölümü sorgular.

Şairin şiirde vardığı merhale, en açık, belirgin, vurgulu şekilde, kitaba adını veren Yeni Aşka Gazel’de kendini gösterir.

Behramoğlu aşkı, kimi zaman sevgili, kimi zaman eş olan kadını merkeze alarak, acıdan mutluluğa, kederden coşkuya, heyecandan kırgınlığa, ayrılıktan kavuşmaya, taşkınlıktan dinginliğe kadar değişik haller içinde anlatmış, yaşadıklarını şiire dökmüştür. Bu ifadelerde hayalin yeri yok gibidir. Her durum yaşanmışlığa dayanır ve şiirin dünyasına buradan girilir. Yeni Aşka Gazel’de ise durum daha değişiktir. Şairin dünyasında, kendisine yukarıda saydığımız ruh hallerinin kaynağı; kavuşmak istediği varlık silinmiş, onun yerini soyut olarak “aşk” almıştır. Uçurumları aşmak, şarkılarla dolup taşmak, her şeyi yeniden öğrenmek, dünyaya henüz gelenden farksız olmak, (Tanilli,2003:4).

Kopar diye beni köklerimden yine

Uçur diye ey aşk, gelirim sana

dediği “aşk” içindir. Bu kopuş yeni bir anlayışın, idrakin, yaşama şeklinin ve kabulün ifadesidir. Behramoğlu için artık sonuç, çıkış noktasıdır.

Şair, varlıktan veya karşı cinsten doğan ve kendisini sarıp sarmalayan aşka değil, soyut olarak aşka âşık olma yoluna girmiş, gibidir.

Puşkin ödülünü kazandığı yıl Ataol Behramoğlu’nun elli yedi şiiri Washington Üniversitesi, Osmanlı ve Türk edebiyatı uzmanı Prof. Walter g. Andrews tarafından İngilizceye çevrildi ve yayınlandı (Cumhuriyet,2008:1,16).

Aynı yıl, Edebiyat kooperatifince ilk defa olarak düzenlenen Enver Gökçe Şiir Ödülü, İki Ağıt adlı kitabıyla ve oy birliğiyle Ataol Behramoğlu’na verildi (Cumhuriyet, 2008:15). Behramoğlu, 1940 kuşağı şairlerinden olan Enver Gökçe’yi, daha gençlik yıllarında, özellikle Pablo Neruda’dan yaptığı çevirilerden tanımış ve ondan etkilenmiştir.

7.2 İki Ağıt

Eser, Şili’ye Şiirler ve Sava’da Boğulan Türkler olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde Uzun Taç Yapağı, Bir Ülkeyi Tanımak, Umut Yılları, Bir Şairi Tanımak, Pablo Neruda, Paris-Moskova Trenlerinde, Salvador Allende’yi Dinlerken, 4 Eylül 1973, Kudurukluk, Yeni Türkü, Stadyum,

Vencerems adlı şiirler vardır. Bunlardan, Pablo Neruda, (Politika,1976:6). Salvador Allende'yi Dinlerken (Behramoğlu, 1974:53-55), 14 Eylül 1973 (a.g.e. 56-59;Politika,1976:6), ve Kudurukluk, 1973 yılında, Şili de Salvador Allende'ye karşı yapılan askeri darbe üzerine yazılmış, şair bu şiirleri önceki kitaplarına da almıştır. Geri kalan sekiz şiir ise ilk defa İki Ağıt'ta okuyucu karşısına çıkıyor.

İkinci bölüm olan Sava'da Boğulan Türkler ise 2002-2003 yılları içinde yazılmış ve yazıldığı dönemde bir dergide yayınlanmış daha sonra bu kitapta okuyucu önüne gelmiştir.

Şair “İki Ağıt” ismini, eserin önsözünde kendi kendine tartışır. Sava'da Boğulan Türkler hiç kuşkusuz ağıttır. Fakat Şili'ye Şiirler için ise aynı şeyi rahatlıkla söyleyemez. Eserine bu ismi verirken çok düşündüğünü belirtir. Şili'ye şiirler şaire göre birer kahramanlık, birer zafer türküsüdür. Zafer türküleri nasıl “ağıt” olabilir?.Bu soru şaire, zafer türkülerinin içinde acıların da olduğunu hatırlatır ve “ her zafer türküsü şehitlere yakılmış bir ağıttır” hükmüne varır. Böyle olunca, eserine rahatlıkla “İki Ağıt” ismini verdiğini söyler (Behramoğlu, 2007:9).

Şili'ye Şiirler'in, 1973 yılında yazılmış o dört şiirin dışındakiler gerek şekil, gerek tema, ve gerekse anlatım şekli olarak diğerlerinden ayrı özellik gösterirler. Bu şiirler daha çok, Nazım Hikmet'ten gelen, “kırık” mısralarla kurulmuştur. Konu olarak da

Gençtim ve deneyimsiz

Bıyıkları henüz terlemiş

Lise öğrencisi

Uzak limanlar

Çağırıyordu beni

Serüvenler

Gizemli

Sevdalar

Ve işte ilk şiirler

Kıpırdanıyordu içimde

diyerek, Attila İlhan'ın işaret ettiği yolun hülyalı devirlerinden başlayarak ilk şiirlerini; şiirin aşkla, devrimle ilişkisini özlemlili duygular içinde hatırlar. İsmi vermemekle birlikte Enver Gökçe'nin Pablo Neruda'dan çevirdiği şiirlerle bu şairi ve "uzun taç yaprağı" Şili'yi tanıdığını, Pablo Neruda ile Paris'te tanışmasını anlatır.

Behramoğlu Şili'ye Şiirler'i kurarken, 1973 yılında yazdıkları ile yeni kalem ürünlerini bir kompozisyon bütünlüğü oluşturacak şekilde sıralar. Tema ve işleniş bakımından, arada otuz sene gibi bir zaman olmasına rağmen şiirler arasında bir kan uyuşmazlığı olmaz. Ancak yeni şiirlerin, Nazım Hikmet'ten gelen kırık mısralarla oluşmuş bir yapısı vardır ve bu bütün yeni şiirlerde görülür. 1973 yılı şiirlerinde de yine kesik mısralar kullanılır, ama şiirler, bu mısra yapısı içinde, üç ya da daha çok mısralı bentlerle kurulmuştur. Bu yapısı ile İki Ağıt ilginç bir eserdir (Özyalçın,2007).

Bu iki dönemin şiirleri arasındaki ikinci fark; yeni şiirler özlemlili duygular içinde hatırlamaya dayanır. 1973 yılında yazılanlar ise aktüel hayata sıkı sıkıya bağlıdır. 14 Eylül 1973 isimli şiiri nasıl yazdığını anlatırken şair şunları söyler.

"11 Eylül 1973' te Paris'teyim. Allende'nin 14 Eylül'de öldürülmesiyle Pinoche darbesinin başarıya ulaştığı kesinleşti. Bir parkta gözlerimden yaşlar akarak yazdığım şiirin başlığı 14 eylül 1973'tür.."

Ataol Behramoğlu şiir yazmak için konu bulmakta güçlük çekmez. Bunun için konu da aramaz. Onun için konu hayatın kendisidir, hayatın her şekil ve anıdır. Onun için bir gazete haberi bile şiire dönüşebilir. Nitekim Şili'ye Şiirler'deki "Kudurukluk" adlı şiir 24 Eylül 1973 tarihli Humanité gazetesindeki bir haberin hemen hemen sadece mısra haline getirilmesinden ibarettir.

Sava'da Boğulan Türkler de "Sava'da boğulan Türkler bulundu" şeklindeki dört kelimelik haberden şiire dönüşmüştür.

Ataol Behramoğlu Sava'da Boğulan Türkler'de ekmek parası peşinde çıktıkları umut yolculuğu sonucu vatandan uzakta canlarını yitiren insanlarımızın acı sonlarını anlatır. Şili'ye Şiirler'de ağıt yönü varsa da onlarda asıl ağır basan destani taraftır. Böyle olunca eserin ağıt adının ikinci bölümdeki Şiirlerden geldiğini söyleyebiliriz. Sadece ağıt değil, bu Şiirin trajedi yönü de ağır basar. Gecede lm başlıklı ikinci Şiirin ana özelliği olan iç monolog bu durumu açık Şekilde ortaya koyuyor:

Ve devrilen
tekmeden
ırpınarak
gmlrlerken
karanlık sulara
son sözcükleri
nelerdi
Nelerdi
akıllarından geçenler?
ocuk ağlayışları
ve kadınların
nicedir bastırılmış
ığlıkları
geceyi
yırtarken
son düşünce kırıntıları
belki pişmanlık

sözcükleri

belki kırık dökük duaları

boğulurken...

İtalya'ya kaçak geçmek isterken, sandalları Sava nehrinde devrilmesi ile boğulan Türklerin cesetleri, birkaç gün sonra Bosnalı bir köylü ve Hırvat bir balıkçı tarafından bulunur. Köylü, cesetlerin durumunu, gündüz dekoru içinde “Çamurdan heykeller şeklinde, balıkçı ise gece dekoru için

“kireç aklığında

yüzleri

ve simsiyah

Göz çukurlarıyla”

anlatır.

Şair İki Ağıt'ta Türkiye'nin sosyal ve ekonomik problemlerini, ekmek parası için ve umutları peşinde çıktıkları yolculuk sonu hayatlarını kaybeden vatandaşlarımızın trajedisi üzerinden anlatmaya çalışır. Bu şiirler ülkemizin bir paragraflık bir haberden yola çıkılarak, şiir dili ile yazılmış acı hikâyesidir (2008:16-17).

Bu bölümdeki altı şiir de ilk bölümde yer alan yeni yazılmış şiirler gibi “merdiven” şeklinde ve kesik mısralar üzerine kurulmuştur.

7.3 Hayata Uzun Veda

Ataol Behramoğlu'nun şiirini değerlendirenler, şairin kendisinin de “bir arayışın, arayışların şiirleri denilebilecek” 1959-1963 dönemi şiirlerinden sonra (Akdemir, 2015:18), daha çok 1963-1965 yıllarını hızlı geçip 1965-1970 aralığına, Bir Gün Mutlaka'yla başlayan, Guevara ve Yıkılma Sakın'la devam eden gerçekçi ve toplumcu hatta devrimci şiir devresine geçerler ve bu dönem şiirleri üzerinde konuşmaktan hoşlanırlar. Öyle ki Behramoğlu, daha önce de işaret ettiğimiz gibi Bir Gün Mutlaka şairi olarak tanınır duruma gelir.

1970-1974 Paris-Moskova hattında geçen yıllarda yaşadığı hayatın izlerini yakından taşıyan şiirler yazar. 1974-1980 arası şiirlerinde bireysellik ile doğa öne çıkmaya başlar. 1982-1984 yıllarının ürünleri “zindan şiirleri”dir. Ve şairin hem kendisine hem de ülkeye tuttuğu ayna gibidirler.

1984-1990 yılları ürünleri ise ister istemez gurbet ve yurt özlemi üzerine olur. Paris Şiirleri, Helsinki’ye Bir Şiir, Geçmiş Yaz, Kızıma Mektuplar böyledir.

Bunların arkasından gelen Aşk İki Kişiliktir, Yeni Aşka Gazel kitaplarında toplananlar şairin yeni anlayışlara yöneldiğini gösterir.

Bütün bu uzun şiir yolculuğunun sonunda Ataol Behramoğlu, genel anlamda hayata, özel olarak kendi hayatına diyalektik bir anlayışla bakan ve onu lirik-epik bir anlatım içinde, bireysel toplumsal bileşenleri ile anlatan Hayata Uzun Veda ile okuyucu karşısına çıkar. Yirmi şiirden oluşan, bu bir yönü ile destansı, bir yönü ile lirik şiir, şairin varoluşuna ve varoluş anlayış ve dinamiklerine ilişkin ipuçları verir (Kayıran, 2012:5).

Hayata Uzun Veda’da şiir adeta yeni bir statü kazanır; şairin yaşadıklarına tanık durumuna geçer. Esasen şairin yaşadıklarından geriye kalandır şiir (Güneş,2012,2012: 30), ve bunlar şairin yaşadığının tanıklarındır:

Onlar da tanıklık edeceklerdir yaşadığıma

Bu şiir baştan sona bireysel hayatın hatırlanıp adeta yeniden yaşanması gibidir. Bu hayat, şair için, çizilmiş bir kaderin kabulünün sahnelendiği bir alan değildir. Şair bu alanı kendi kurar, idrakine bağlı eylemleri, yaşama biçimi ile doldurur ve baştan sona her an, şekil ve rengi ile onların sahibi olur:

Bakışlarımda bir mana varsa bana aittir

Ellerim bütün bedenim bana aittir

Tanıştığım güneş, yıkandığım ırmaklar

Derin ve tozlu yollar

Öptüğüm dudaklar bana aittir

Bu dünyayı gözlerimle görmeyi öğrendim sonunda

Gözlerim bana aittir

(Sf.7).

Bu son iki mısra Behramoğlu'nun şiirle uzun yürüyüşünün vardığı noktayı gösterir.

Hayatın şarkısını söylüyorum

Uçsuz bucaksız hayatın

mısraları da şairin kendi gözleriyle gördüklerini anlatmaktan başka bir şey yapmadığını gösteriyor.

Kemal Özmen, şiirin bu özelliğine “Behramoğlu, şiirini doğrudan hayatın kendisinden çıkarır, tıpkı Baudelaire'in kendi şiirini “dünyanın çamuru'ndan çıkardığı gibi: bu nedenle bu şiir doğrudan hayattan gözlemlenen olguların, hayattan gelen etkilerin, izlenimlerin niteliğine göre lirik, epik, didaktik, ironik, felsefi vb. söylemlere açıktır. Hayatın içerdiği olağanüstü çeşitlilik, ayrıntı, karmaşa, karşıtlık, derinlik, değişkenlik, süreklilik, akıcılık, kopuşlar, birleşmeler, tümbü'organiksüreç'inde Behramoğlu'nun hayatla kurduğu bire bir ilişki, içinde yaşanan toplumsal tarihin olduğu kadar, kendi kişisel tarihinin de dinamiklerine yöneliktir, dahası dinamiklerini ele verir” (Özmen, 2009: 10-11).

Nihat Behram, Hayata Uzun Veda'yı bir “methiye” tarzında ve kendine has üslubuyla şu şekilde değerlendirir:

“Hayata Uzun Veda, ardında okyanus dipsizliği taşıyan minicik yağmur damlası berraklığıyla; bütün renkleri içinde taşıyan bembeyaz derinliğiyle; karmaşık bir hayattan üzölmüş, sade, duru, arı mı arı söyleyişiyile; en anlaşılmaz olanı, sıradan insana bile anlamlı ve anlaşılır kılışılıyla; sevincin, hüznün, ayrılığın, kavuşmanın, merhametin, özlemin, korkunun, umudun en insani harmanıyyla; hesap verişi ve sarışıyla... ve kirden, pastan, taklitten, mağazinden, arabeskten, süslemecilikten lekeli olmayan büyük bir şiirdir” (Behram,2009:13).

Perihan Ergun ise Hayata Uzun Veda'yı “yaşamın tüm kişisel, toplumsal, doğasal, felsefeyi ve daha birçok yönlerini dizelerinde yansıtan ışınlarıyla “aydınlatan bir eser olarak değerlendirir (Ergun,2008:15).

Oktay Akbal, Hayata Uzun Veda üzerinden kendi duygularını, düşüncelerini anlatmakla yetinir ve hayat üzerine söylemek istediklerini bu eserde bulduğunu belirtir (Akbal, 2008:2).

Hayata Uzun Veda'da şair

Kulağı bütün tıkırtılarda

Ve gözleri ardına kadar açık

Ama sanki en çok

Kendi içini dinleyen

bir şair olarak, ölümü, gönül rızası içinde bekleyen bir şair olarak, bütün hayatını ortaya koyan bir şiir kurmak ister.

Kimse bana çocukluğumu anlatmadı

mısraı ile de işe nereden başlayacağını belirler. Belleğinde yer ettiği kadarıyla çocukluk günlerini, gençlik yıllarını, heyecanlarını, isyanlarını, ilk şiirlerini, ilk aşklarını, akşamları, trenleri, yolculukları, sevmeleri, sevişmeleri, çekilen acıları, ayrılıkları, özlemleri, doğanın dayanılmaz çekiciliğini, alıp başını gitmeleri, akıp giden hayatı, hayata yeniden başlamayı, her şeyi yeniden kurma arzusunu, zamanı, kaderin açmaz ve çıkmazlarını, sonsuz boşluk karşısında zavallı insanı, dünya nimetlerini, insanı kuşatan dünyayı, iç “ben”i, hayatı yetersiz bulmaları, uçurum kenarında yaşamaları, kaçışları, sığınmaları, masal dünyayı, kendini aşmayı, yenilemeyi, uzak sevgilileri, ortak değerlerini yitirmiş dünyayı kendine göre yeniden değerlendirmeleri, bilinmezlikleri, şiiri, dili, şiir-dil-hayat-zaman ilişkisini, şiir ile hayatı yeniden kurma yollarını, tek değişmeyen gerçek olan ölümü, ölüm karşısında aşkı ve aşkın zaferini;

Hayata uzun bir veda şiiri

Uzun upuzun bir veda

anlayışı ile anlatır. Fakat sadece geçmişte yapıp ettiklerini anlatmakla kalmaz, yapmak istediklerini de

.....ben bu gökyüzünü anlatmayı sürdüreceğim

Onu anlamaya çalışmayı sürdüreceğim

mısraları ile dile getirir.

20 şiirden oluşan eser epik-lirik karışımı, iç içe, bazen arka arkaya sıralanmış veda etmeye hazırlanan uzun bir ömrü anlatır. İlk şiir bir nevi “söz başı-prolog” gibidir ve yukarıya aldığımız bölümde de görüldüğü gibi yaşanılan hayata sahip çıkışı anlatır, yirmi şiir boyunca neyi, nasıl, neye göre anlatacağını gösterir.

Son şiirde bir nevi “son söz-epilog” hükmündedir. Kısa mısralarla hızı artan bir söyleyiş özelliği taşıyan bu veda senfonisi, ölümden sonra dünya şarkısına bir ses bırakmak, ortak şarkıda özgün bir yer almak ümidini dile getirir.

Hayata Uzun Veda'nın bu söz başı ve son söz arasında kalan on sekiz şiirde Behramoğlu, çocukluk ağırlıklı olmak üzere hep şaşırtan, hep yeniden başlama özelliği içinde değişen, değişerek ve dünya nimetleri ile zenginleşerek çeşitlenen hayatı anlatır (Tüfekçi,2008:12).

Tüfekçi'ye göre Hayata Uzun Veda bu özellikleri ile Behramoğlu'nun şiir serüveninin yeni ve olgunlaşmış bir solukla devam etmekte olduğunu gösterir. Ona göre Hayata Uzun Veda, okuru gerçek hayata, onu yaşamaya, anlamaya, onunla anlamlı ve derin ilişkiler kurmaya çağıran bir eserdir (a.g.e.).

Şiir, bireylerin farklı şarkılar söyleyeceği inancıyla ve eskiyi anlatarak biter. Hayat yaşanmış olanın üzerinden şiirleştirilmektedir. Dahası hayat, nasıl yaşanmışsa öyle kalır, değiştirilemez. Anlaşılmak istenen geçmişte yaşanmış olandır. Şair, derin bir yenilginin burgacında geçmişi ele almaktadır. Kitabın ismi de bu iç hesaplaşmasının havasını verir. Şairin ruh hali, bu başlığa yüklediği çağrışımlar anlaşılmaya çalışılırsa daha iyi anlaşılır, açık olarak görülür.

7.4 Okyanusla İlk Karşılaşma

Hayata Uzun Veda ile art arda basılan Okyanusla İlk Karşılaşma, Soneler, Üçlükler, Yeni Dörtlükler ve Eski Yunandan Esintiler olmak üzere beş bölümden oluşur.

Kitaba adını veren Okyanusla İlk Karşılaşma (Adam Sanat, 2004:11), Yahya Kemal'in aynı denizle karşılaşmasını anlatan Açık Deniz'den izler taşır. Okyanus'u, korku, hayret ve hayranlık duyguları içinde seyrederek ve okyanusun yalnızlık ve hüznü ile kendi yalnızlık ve hüznü arasında bir bağ kurar. Bu yakınlık, Servet-i Fünûn şiirinin "rûh-ı kâinat" anlayışını hatırlatır.

Seni Düşündüğüm Zaman adındaki beş kıt'alık şiirde (a.g.e: 12), şair dört defa, şiirde çocuk bahçesi imgesi geçtiği için kızınaymış gibi de düşünülebilen, ama aslında, gerçek ya da hayali, bir kadına hitaben "seni düşündüğüm zaman" der ve o zamanı bireysel duygularının anlatımı ile doldurur. Donuk hayatın içindeki sıcak duygularını, geçmişte yaşananların eriyişini, silinişini; ilkbahar ve sonbaharın getirdiklerini, tabiata karışmanın mutluluğunu, kalan duyguları ile aşka yeniden uyanmayı anlatır.

Ataol, sadece insan olarak kalmak istemez, tabiatın, canlı ve cansız, değişik varlıklarına dönüşmek ve İstek adlı şiirde anlattığı gibi onlarda devam etmek ister. Tabiat ve unsurları şairin duyguları ile ayrı fonksiyonlar ve anlam kazanır.

Okyanusla İlk Karşılaşma'da Behramoğlu, özellikle Eski Yunan'dan Esintiler bölümünde Thales'ten çevirdiği Akıl- Işık, Dil- Akıl, Kharon'un Kayığı, Theseus'un Gemisi örneklerinde olduğu gibi hikmet, söyleme noktasına varır:

Bu hikmet söyleme özelliğini Kendim adlı şiirde, kendini, artık değişmeyecek şekle kavuşturma arzusunu, soru şeklinde sorar:

Kendim olmak için intihar edebilirim

Sonsuzca kendim kalmak için

Ama kendim kim

Bu nükte esaslı olanlarla birlikte, hayko gibi şiirleri, şairin not defterlerinden çıkıp kitaba girmiş gibidir.

7.5 Behramoğlu'na Şiir Büyük Ödülü

Uluslararası PEN Kulüpleri Federasyonu Türkiye Merkezi'nin önerisi ile UNESCO tarafından 21 Mart tarihinin "Dünya Şiir Günü" olarak kabul edilmesi dolayısıyla "2003 Dünya Şiir Günü Şiir Büyük Ödülü" Ataol Behramoğlu'na

verildi. Şair, ödülünü Atatürk Kültür Merkezi'nde 17 Mart 2003 tarihinde yapılan bir törenle PEN Türkiye başkanı Alpay Kabacalı'nın elinden aldı. Behramoğlu'nun hazırladığı 2003 Dünya Şiir Günü Bildirisi'ni tiyatro sanatçısı Gülsen Tuncer okudu. Bildiri metni, şairin, şiir anlayışının ana çizgilerini; şaire, şiire şair olarak ana dile bakışını verir.”⁷³

Behramoğlu'nun şiirleri Aziz Şakir Taş tarafından Bulgarcaya çevrilir ve edebiyat dergisi Plamak'ta yayınlanır. Aynı yıl, Yeni Aşka Gazel kitabındaki gazelle, Azerbaycan Yazarlar Birliği yayın organı Edebiyat gazetesinde, birlik başkanı Anar'ın bir değerlendirme yazısı ile yayınlanır (Cumhuriyet, 2003:15).

Yeni Aşka Gazel daha sonra İkna Sariaslan tarafından Ermeniceye çevrilir ve yayınlanır (Cumhuriyet, 2010:18).

⁷³ Size bir onur sunulduğunda söylemeniz gereken sözler hem düşüncenin süzgecinden geçmeli, hem duygunun terazisinde tartılmalı, hem beğenenin imbiğinde damıtılmalı, hem imgeleme beslenmeli ve bütün bunlarla birlikte tümüyle içtenlikli olmalıdır..

Böylece şiiri de tanımlamaya yaklaşabildiğimi düşünüyorum...

Bu özelliklerden herhangi birine sahip olmuş bir söz ya da yazı ürününü şiir olarak adlandırmaya yetebilir. Fakat öyle sanıyorum ki şiirin her gerçek işçisi, kendine şair olmak onuru ve sorumluluğu verilmiş kişi, daha üstün, daha derin, daha farklı bir ustalık düzeyine özenmiştir, özenmelidir de...

Bir gün bir yerde şairliğin meslek değil yazgı olduğunu işitmiş ya da okumuştum... Kendi yaşamım ve deneyimlerim bana bunun gerçekliğini kanıtıyor...

Bununla soyaçekim, kalıtım, yetenek gibi, yaşamın ve yaratıcılığın hiçbir alanında yadsınamayacak gerçeklerden çok, bir yazgıyı kabul etmek, hak etmek ve taşıyabilmek erdemlerinden söz ediyorum... Yeteneğin parıltısını yadsınamakla birlikte çalışkanlığın, içtenliğin ve kibirsiz olmanın erdemine her zaman daha çok değer verdim... Yetenek bize katılsal olarak gelen bir eğilimdir... Böyle bir özelliğe sahip olmaktan kendimize bir övgü payı çıkarmamız anlamsızdır. İnsan tekinin ve insanlığın yazgısını yaratan ve yönlendiren ise bilinçli emektir... Böyle bir çabanın gerektirdiği güçlükleri, sıkıntıları, çileleri, göğüsleyip yapıta dönüştürebilmektir... Yazgıyı kabul etmek, hak etmek ve taşıyabilmek derken söylemek istediğim budur...

Şair olmayı kendi anadilimin ve gelmiş geçmiş bütün dillerin şiir ustalarına, şiire emek vermiş herkese karşı hem bir sorumluluk, hem bir sevgi ve saygı bağı olarak, diyebilirim ki bir kan bağı gibi duyumsuyorum... Şiir anadilde bir derinleşme, aynı zamanda da insanlığın ortak dilidir...

Onu ne sadece sözcüklere, ne sadece ses, kurgu, mecaz ya da imgeye, ne sadece düşünce ya da duyguya indirgeyebiliriz... Bütün bunların toplamı ve böylece de basit bir toplama işleminin sonucundan çok daha fazla bir şeydir... Çünkü bunları birleştiren harç, maya, töz, özsu, yaşamın kendisidir.

Sözcükler ne sadece araç, ne de amaçtır... Amaç, yaşamı kirinden, pasından arındırmak, onu anlamlı, yaşanır, yaşanması kıldır. Beni böyle bir sorumluluğu taşımakla ödüllendiren yazgıma, dostlarıma ve okurlarıma teşekkürlerimle...” (Cumhuriyet,2003:1,8).

29-30 Mayıs 2003 tarihleri arasında Yunanistan'ın Selanik kentinde toplanan Balkan Ülkeleri Çeviri Merkezi toplantılarına, arkasından 15-16 Kasım 2003'te "Londra Kitap Günleri"ne davetli olarak katılır.

7.6 Bordeaux Güncesi

"Her an bir yerlere gidecekmiş duygusuyla yaşayan" Behramoğlu Londra'dan döndükten iki üç gün sonra, 20 Kasım 2003'te, bu defa IDDAC (Bölge Sanatsal ve Kültürel Gelişim Enstitüsü)'ün davetlisi olarak Paris üzerinden Bordeaux'ya gider. Bu gezi diğerlerine göre daha uzun olacak; Bordeaux ve çevre ilçelerindeki şiir okuma ve söyleşilerle üç hafta sürecektir. Behramoğlu bu gezide sadece şiir konusu etrafında kalmaz, yörenin kültür, siyaset adamı ve gazetecilerinin Türkiye üzerine sordukları sorulara da cevaplar verir. Daha çok siyasal yönü ağır basan bu söyleşilerden biri 2 Aralık tarihli 2003 Sud-Ouest gazetesinde yayımlanır.

Behramoğlu, Bordeaux'nun altmış kilometre batısındaki (Nehrin ikiye böldüğü Kent, 4 Ocak, Sf.9; Bir kenti Yürüyerek Keşfetmek, 5 Ocak, Sf.6; Şiir Ülkesinin Yurttaşları, Sf.9.)

Le Parge- Ocean'da okyanusla bir anda karşılaşması, kendisinde "belki bir uçuruma düşmekle karşılaştırabilecek bambaşka bir duygu" uyandırır. Bu anı, "yaşamımda önemli bir keşiftir" diye kaydeder. Hint Okyanusu ile, Pasifik Okyanusu ile daha önce karşılaşmıştır. Ama hiçbirinde böyle bir duyguya kapılmamış ve karşılaşma anına bir şiir yazmamıştır. Biraz da Yahya Kemal Beyatlı'nın Açık Deniz'inin de etkisinde olarak, Behramoğlu Atlas okyanusu ile bu karşılaşmasının kendisinde uyandırdığı duyguları anlatan "Okyanusla İlk Karşılaşma" yı daha Bordeaux'da iken yazar. Bu şiirin

Şu anda bile etkisi sürüyor

Okyanusla karşılaşmamın

.....

İnanılmaz bir genişlikte

....

Kapanık sonbahar göğünün altında

Yalnızlığı beni ağlatabilirdi

Orada o sonsuz enginlikte

gibi mısraları ile Açık Deniz'e yakın durduğu söylenebilir.

Behramoğlu, kızı için yazdığı “Seni Düşündüğüm Zaman” adlı şiiri de Bordeaux gezisi sırasında kaleme alır (Behramoğlu, 2004:10).

Ataol Behramoğlu döner dönmez Bordeaux gezisinin izlenimlerini “Bordeaux Güncesi” başlığı ile yayınlar (Cumhuriyet, 2004).

Ataol Behramoğlu 14.10.2004 tarihinde doçent olur ve 15.1.2005 tarihinde de doçentlik kadrosuna atanır.

15-18 Şubat 2005 tarihleri arasında Moskova Belediyesi'nin düzenlediği Göçmenlikte Şiir Toplantısı'na, İvan Bunin'in “1918-1950 Yılları Arasında Göçmenlik Dönemi Şiirleri” konulu bildiri ile katıldı. 14-15 Nisan 2005 tarihleri arasında Bakü'de Azerbaycan Dilleri Üniversitesi'nce düzenlenen Çeviri ve Uluslararası Süreçler (Tercüme ve Transmilli Prosesler) konulu uluslar arası konferansa “Şiir Çevirisinin Bazı Güçlükleri Üstüne” konulu bir bildiri sundu.

Bu toplantının arkasından Behramoğlu'na Azerbaycan Yazıcılar Birliği'nce Resul Rıza Ödülü verildi. Ödülü şaire birliğin genel sekreteri Fikret Koca takdim etti (Cumhuriyet, 2005: 15). Bu ödülün sunuluşu, Azerbaycan basınında geniş yer aldı.

Behramoğlu 2-5 Haziran 2005 tarihleri arasında Moskova Rus-Türk Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Türkiye Kültürü konulu toplantıya da konuşmacı olarak katıldı ve Rusçaya Türk edebiyatından yapılan çeviriler üzerine bir bildiri sundu. 23- 28 Ağustos 2005 tarihleri arasında, daha önceleri üç defa katıldığı, Makedonya'nın Struga kentinde 44. kez düzenlenen Uluslararası Şiir Günleri'ne Türkiye'yi temsilen katıldı. Şiir Günleri sırasında Makedonya Ulusal Televizyonu'nun Türkçe yayınlar bölümünde Çağdaş Türk Şiiri üzerine tanıtıcı konuşmalar yaptı.

Ataol Behramoğlu 16 Ekim 2005 tarihinden itibaren Cumhuriyet Pazar ekinde Pazar Söyleşileri genel başlığı altında yazılar yazmaya başlar. Cumartesi Yazıları'nı daha çok güncel ve genel siyasi konulara ayırır. Pazar Söyleşileri'nde ise daha çok edebiyat, sanat, kültür konularına yönelir.

7.7 Yeniden Makedonya

Ataol Behramoğlu, 39. Makedon Dili Edebiyatı ve Kültürü Semineri'nin katılımcısı olarak Makedonya'yadördüncüdefagider. Aslındabugidişindeağırlıkyönügeleneysel Struga Şiir Akşamları'dır. Şair Struga Şiir Akşamları'na ilk defa 1979 yılında katıldı. Bu etkinliğin izlenimlerini daha çok Oktay Akbal'ın gözü ile daha önce gördük. İkinci yolculuğu 1990'lı yıllardadır. Behramoğlu 2005 Struga Şiir Akşamları'na da katılır.

13-20 Ağustos 2006 tarihleri arasında gerçekleşen bu toplantı sırasında Ataol Behramoğlu, 1990'lı yıllardan itibaren bilimsel toplantı ya da şiir dinletileri için katıldığı toplantılarda olduğu gibi dikkatini yine bulunduğu ülkenin sosyal, kültürel, dil yapısı üzerinde çevirir; yörenin coğrafi, tarihi, folklorik yapı ve değerlerini araştırır, şairane bir dil ile yazıya geçirir. Nitekim bu gezisini de Makedonya-Kardeş Ülke başlığı ile anı-gezi-izlenim karışımı iki yazıda okuyucusu ile paylaşır (Behramoğlu, 2006:9;6;2010:221-237).

Makedonya'nın, yüzyıllar süren ortak hayatımızın bir parçası olması dolayısıyla Behramoğlu, buraya daha bir dikkatle yaklaşır; Makedonca'daki Türkçe kelimeler üzerinde durur, mutfak kültürünün ortak yönlerine dikkat çeker; camiler, Halveti Piri Hayati Baba etrafında dini manevi hayatın yakınlığı üzerinde durur. Konuya Yahya Kemal'in açtığı pencereden baktığı bir yazısında şair şunları söyler:

“Çocukluğum Balkan şehirlerinde geçmedi. Buna karşılık, Balkan şehirlerine ne zaman yolum düşse, Yahya Kemal'in şiirleindekine benzer duygular hissederim...”

Esasen Balkanlar söz konusu olunca şiirine pek yansımaya da, şairin değişik duygular içine düştüğünü görüyoruz:

“Sanki uzak düşülmüş, fakat çok yakın bir akrabayla karşılaşmış gibi olurum” (Behramoğlu, 2006: 9).

Ataol Behramoğlu dördüncü defa gittiği Makedonya'yı artık sadece Struga Şiir Akşamları ve bilimsel toplantılar aralığından değil, geniş ortak tarihimizin hakim olduğu bir bakış açısından değerlendirir. Ve toplantıların yapıldığı ve şairin uzun uzun anlattığı Ohrid'e Türkiye'den gidenlere yollarını Çınar Meydanı'na düşürmelerini Zeynel Abidin Paşa Camisi'nin avlusunda soluklanarak bir Yahya Kemal tadı duyumsamalarını tavsiye eder.

7.8 Puşkin Ödülü ve Art Arda Diğer Ödüller

Rusya Federasyonu, Rus dili ve kültürel mirası üzerinde çalışan, araştırmalar yapan, yayılmasına yardımcı olan, bu yolla halkların ve ülkelerin birbirlerine yaklaşmalarına yardımcı olan kişilere, Yabancılara Puşkin Ödülü adı altında bir ödül veriyor. Gerek Puşkin ve gerekse Anton Çehov, Maksim Gorki, İvan Turgenyev, Mihail Lermontov gibi Rus ve dünya edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinin eserlerini Türkçeye kazandırması ve bu yazarların Türkiye'de tanınmasını sağlaması dolayısı ile Ataol Behramoğlu Rusya Federasyonu tarafından 2007'de Yabancılara Puşkin Ödülü'ne layık görülmüştür (Cumhuriyet, 2007:1).

Puşkin ödülü ile ilgili kararname devlet başkanı Vladimir Putin tarafından imzalandı ve 27 Şubat 2008 tarihinde İstanbul Rusya Federasyonu Konsoloslđu'nda düzenlenen bir törenle, madalyası ile birlikte Behramoğlu'na verildi.

Ataol Behramoğlu törende “On yaşındayken babamın kitaplığından Puşkin'in kitaplarını alıp okuduktan yıllar sonra bu madalyayı alacağımı, ne de Puşkin şiirlerinin ilk çevirmeni olacağımı tahmin edemezdim. Gençliğimin büyük bir kısmını Rus edebiyatıyla geçirdiğim için çok mutluyum” diyerek duygularını dile getirdi (Cumhuriyet, 2007:1).

Yurt dışı geziler, art arda çıkan şiir kitapları ve kazanılan Puşkin Ödülü'nün arkasından Beyaz İpek Gibi Yağdı Kar, '50 Yılda Yüz Şiir' alt başlığı ile çıktı. Onu, Kardeş Türküler'in yeni basımı takip etti (Cumhuriyet,2009:16). Kabataşlılar Derneği'nin “Yılın En İyileri” ödülllerinde, 2008 yılının en iyi şairi ödülünün (Cumhuriyet, 2010:16), arkasından 2011 yılında 14. Altın Portakal Şiir Sempozyumu'nun “Onur Ödülü”nü kazandı (Cumhuriyet, 2011:9).

Bu arada Pazar Söyleşileri, soyut anlamda sanat, müzik, resim gibi, diğer sanatlar da olmak üzere, ama daha çok şiir ve şairlere yönelik denemeler şeklinde devam etti. Bunlar, geniş ön hazırlık yapılmadan; yılların sağladığı bilgi birikiminin sonucu, engin ve derin görüş ve değerlendirmelerin, olgunlaşmış, işlek, kavrayıcı, açık ve berrak bir dille kaleme alınmış örnekleridir. Bunlar, Behramoğlu'nun usta bir denemeci olduğunu da gösterirler. Orhun Yazıtları'ndan Mevlana'ya, Yunus'tan Yahya Kemal'e Nazım Hikmet'ten Orhan Veli'ye, Tanpınar'a, Fazıl Hüsni Dağlarca'ya kadar pek çok şair; şiirin insan hayatındaki yeri, şiirin durumu, sorunları, şiir okumaları, çeviri şiirler ve şiir çevirisi; daha birçok konu bu yazılarda ele alınır. Bazen de ilk Paris yıllarının, 1980'li yılların anlatımı da bu yazılar arasında kendilerine yer bulur.

Behramoğlu bu dönemde az da olsa şiir yazmaya devam etti. Bunlar daha çok Yunus Emre'nin, Kaygusuz Abdal'ın taşlama türündeki şiirlerine benzer, dönemin yönetimini yeren şiirlerdir. Cumhuriyet gazetesinde Kâmil Masaracı imzası ile hazırlanan “Çizlenimler” sütununda 30 Ekim, 20 Kasım, 25 Aralık 2011 tarihlerinde Dörtlükler yayınlandı. Bunları Cumartesi Yazıları sütununda Kara Bir Rüzgâr, Halk Ozanı Gibi, Yunus Gibi, Ne Çok Hain izledi (2012:6).

7.9 Emeklilik, Yeni Görev, By Pass Ameliyatı

Ataol Behramoğlu 16.02.2009 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki görevinde iken emekli oldu. Aynı yıl bir vakıf kuruluşu olan Beykent Üniversitesi'nde göreve başladı. Bu üniversitede iken Profesör oldu. 2012 tarihinden itibaren İstanbul Aydın Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim Tercümanlık Bölümü Rusça Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Ataol Behramoğlu 14 Haziran 2012 tarihinde By Pass ameliyatı oldu. Kalbinde üç damar değiştirildi. Ameliyatı Prof. Dr. Bingür Sönmez yaptı (Cumhuriyet,2012:3).

Turgay Fişekçi, Behramoğlu'nun by-pass ameliyatı oluşunu duygusal bir dille değerlendirir: “Şiirimizin son elli yıllık serüveninde yüreği, halkı ve yurdu için durmadan ağrıyan bir şairimiz de, “Türkiye, üzgün yurdum, güzel yurdum”

dizelerini yazmış Ataol Behramoğlu. Sonunda onun yüreeği de “öfkeden kederden sevinçten” çatlama noktasına geldi (...). Dr. Bingür Sönmez'in ellerinde Şimdi sağlığına yeniden kavuŐtu.

Demek ağrımaya devam edebilir ülkesi ve halkı için” (Tüfekçi, 2012:14).

7.10 Behramoğlu İtalyancada

Behramoğlu'nun Şiirlerinden seçmeler, AŞkı Unutma (Nun Scurdati Di Amare) adı altında İtalyancaya çevrildi (2014:10). Eser, İtalya'nın tanınmış yayınevlerinden Raffalli Editore tarafından yayınlandı. Şiirleri İtalyanca'ya Paolo Ruffilli ile Zingonia Zingone çevirdi. 11-12 Mayıs 2014 günleri arasında gerçekteŐen Uluslararası VIII. Venedik Şiir Festivali içinde Behramoğlu'nun kitabı için özel bir toplantı yapıldı. Şiirleri çevirenler, Şairin eserlerini tanıtan uzun konuşmalar yaptılar, Şiirlerden örnekler okundu. Behramoğlu kendi Şiirlerini Türkçe okudu.

Ataol, buradan Roma'ya geçti. Orada da Cassa della Literatura kuruluşun salonunda AŞkı Unutma üzerine bir toplantı düzenlendi. Behramoğlu, bu toplantı izlenimlerini anlattığı yazısında, “bu toplantı, hem kendim, hem edebiyatımız, hem ülkemiz bakımından, yaşamım boyunca benim için en gurur verici olanlardandı” der (Behramoğlu, 2014: 6).

7.11 Ellinci Sanat Yılı

2015 Ataol Behramoğlu için çok ayrı bir anlamlar yüklenen bir yıl oldu.İlk Şiir kitabı Bir Ermeni Genaral yayınlanalı elli yıl olmuştu. 2015, Şairin Ellinci Sanat Yılı olarak benimsendi ve bütün yıl, Behramoğlu'nun çeşitli yönleri ile incelendiği, bilimsel ve anma Şeklinde çeşitli toplantıların, söyleşilerin, Şair ile röportajların yapıldığı, tanıtıcı yazıların yazıldığı, televizyon programlarının yapıldığı bir yıl olarak geçti. Bir de ellinci yıl anısına, Yarım Yüzyıldan Şiirler adı ile bir seçme Şiirler yayınlandı. Beşiktaş Belediyesi tarafından Akaretler yokuŐundaki Şairler Sofası Parkı'na Şairin doğum günü olan 13 Nisan'da heykeli dikildi.

Erdal Atabek, bu kutlamalara bir başka açıdan bakar ve Behramoğlu için yapılan etkinliklerin eksik olduğuna işaret eder. Ona göre, kutlanması gereken

şairin hayatıdır ve “Onun yaşamı nice sınavlardan geçmiş, nice acılardan süzölmüş, nice sevinçlerden damıtılmış yaşamı kutlanmalıdır. Onun yaşam seçimleri kutlanmalıdır. Bu, insanı metalaştıran sisteme teslim olmayışını kutlamalıyız. Bu çağdaş köleliğe isyan edişini kutlamalıyız (...). İnsanca namusu kutlamalıyız” demek suretiyle kutlamak için başka bir yönü işaret ediyor.

Ataol Behramoğlu 50.yıl yoğunluğu içinde yurtdışı etkinliklerinden de geri durmadı. 19-23 Mart 2015 tarihleri arasında Bakü’de toplanan 1. Uluslararası Şiir Buluşmaları’na katıldı. Bu toplantıda Behramoğlu’na, Türk halkları edebiyatlarına yaptığı hizmetler ve Azerbaycan- Türkiye edebiyatlarının yaklaşması yolunda gösterdiği çaba dolayısıyla Azerbaycan Maarif ve Kültür Nazırlığı’na “Teşekkür” diploması verildi (Behramoğlu, 2015:2).

7.12 Behramoğlu Romencede

Behramoğlu’nun 50. Sanat yılı kutlamaları arasında bir yurtdışı seyahati de Romanya’yadır. Bu, aynı zamanda Kolombiya’da geçirdiği trafik kazasından sonra ilk yurtdışı seyahatidir. Behramoğlu’nun şiirlerinden yapılan bir seçme Romanca’da kitap halinde yayınlanmış, üçüncüsü düzenlenen uluslararası şiir buluşmalarında da özel bir programla tanıtımının yapılması planlanmıştır. İşte Behramoğlu bu tanıtım için Romanya’nın Craiova kentine gider. Bu gezinin izlenimlerini Brancusi’nin Kentinde başlığı ile yayınlar (Behramoğlu, 2015:12).

7.13 Dünya Şiir Hareketi (World Poetry Movement WPM9)

Medellin Şiir Festivali’nde, Behramoğlu’nun da aralarında olduğu otuz yedi şair Dünya Şiir Hareketi adı ile bir birlik oluşturdular. Bu şairlerin hemen hepsi, kendi ölkelerindeki şiir hareketleri ile yakından ilgilidir. Bu şairlerden onu eşgüdüm kurulu oluşturur. Behramoğlu da bu kurulun üyesidir. Bu on şair, ayda bir defa, dili İngilizce olan internet sitesinden, yapılacak etkinlikleri düzenleyip karar alırlar. Sitenin adresi şöyledir:

[http://www pm2011.orgnode48](http://www.pm2011.orgnode48) (2015:4).

Dünya şiir hareketi Kolombiya’da Medellin kentinde her yıl toplanan uluslararası şiir festivallerinden birinde kuruldu. Behramoğlu bu hareket için

“şair ve şiir adına yaprak kımıldasa her ülkedeki temsilcileri yoluyla dünya şiir hareketinin ve dünya şairlerinin bundan haberi oluyor (...). Şiirin dünya barışına, daha insanca bir yaşama ilişkin neler yapılabileceğini görüşüyor, kararlar alıyor, ve uyguluyoruz” diyor (Behramoğlu, 2015:19).

7.14 Medellin Uluslararası Şiir Festivali ve Bir Trafik Kazası Daha

Ataol Behramoğlu 12-17 Temmuz 2015 tarihleri arasında Kolombiya'nın Medellin kentinde toplanan uluslararası şiir festivaline katıldı. Şair, 1990'dan bu yana her yıl toplanan festivale ilk defa 2011 yılında katılmış ve festivalin açılışında, binlerce izleyici önünde, başka şiirleri ile birlikte Onun Türküsü, Guevara'nın adlı şiirini de okumuştur. Şiirin Türkçesi büyük alkışlarla karşılandı. İspanyolcası okunurken, önce ön sıradakiler, Comandante Che Guevara şarkısını mırıltı ile okumaya başladı. Arkadan, şarkı dalga dalga binlerce dinleyici tarafından muazzam bir koro halinde seslendirilmeye başlandı. Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var'ın İspanyolcası da çığlık çığlığa ve alışılmışın ötesinde, uzun süre alkışlandı.

Behramoğlu bu anı, ömrü boyunca aldığı “en büyük onur ve heyecan verici alkış” olarak hatırlar (Behramoğlu, 2015:17).

2015 Temmuzunda 25.'sine katıldığı festivalin, 25. yıl anısına yayınladığı, 155 ülkeden 230 şairin yer aldığı Bir Dünya Şiiri (Un mapa de la poesia mundial) başlıklı seçkinin iç kapağına Behramoğlu'nun 2011'de, binlerce kişi önünde Che Guevara için yazmış olduğu şiirini okurken çekilmiş fotoğrafı basıldı. Bu baskı şairin 2011'de yaşadığı sevinç ve mutluluğu artırarak tazeler. Ancak festival devam ederken 15 Temmuz Çarşamba gecesi geçirdiği trafik kazası bütün bu sevinç ve mutluluğu kesintiye uğrattı.

Behramoğlu geçirdiği kazayı şöyle anlatır:

“Yağmurlu bir gece yarısı saatinde, ıssız denilebilecek bir sokakta, telefonla çağırdığımız taksiye birkaç arkadaşla binmek üzere hızlıca ilerlerken, bir başka taksinin nereden nasıl çıkıp beni önce havaya uçurduktan sonra nasıl yere serdiğini hâlâ anlayabilmiş değilim. Şu anda da tek bildiğim ve şükrettiğim, ölümle sonuçlanması akla daha yakın bu olaydan sağ omzumda ve kürek kemiğimde birer kırıkla sağ çıkmış olmam” (a.g.e.).

Ataol Behramoğlu bir başka yazısında bu kazayı bütün ayrıntısı ile anlatır (Behramoğlu, 2015:17).

Yukarıda işaret ettiğimiz yergi türü şiirlerden sonra şiir yazmaya ara vermiş gibi görünen Ataol Behramoğlu'nun, yaz aylarını geçirdiği yer olan Foça üzerine şiirler yazmakta olduğunu biliyoruz. Bu şiirler henüz gün yüzüne çıkmamıştır.

Dünyanın hemen her yerindeki şiir festivallerine katılan şair, biz tezimizin son gözden geçirilmeleri ve çoğaltılması ile meşgulken onun Çin'deki bir festivale katılmak üzere yurt dışına çıktığını duyduk.

8 SONUÇ

Bu çalışmada Ataol Behramoğlu'nun hayatını, ulaşabildiğimiz kadarı ile kaynaklara bağlı olarak, ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalıştık.

Behramoğlu, şair, denemeci, çevirmen, yayıncı, gazeteci-yazar ve öğretim üyesi olarak isim yapmıştır. Böyle çok yönlü şahsiyetlerin üzerinde yapılan incelemelerde, genellikle baskın taraf öne çıkarılır. Biz de öyle yaptık ve Behramoğlu'nu şair kimliği ile ele alıp hayatını bu yönü ile incelemeye gayret ettik. Diğer özelliklerine, gerektiği ve açıklayıcı özellikte oldukları zaman, kısa şekilde değindik.

Şairin hayatını, şiirini merkez olarak ortaya koymada oldukça kabarık bir malzeme yığını ile karşılaştık. Bu malzemeyi, 1960'dan günümüze, taradığımız elliden fazla derginin verdiği malzeme ile zenginleştirdik. Şairin tam bir bibliyografyasını ortaya koymayı denedik. Ocak 1960'tan günümüze, şiirlerinin kronolojisini kurduk. Ancak çalışmamızda tema, biçim ve üslup incelemesi yapmadığımız ve böyle bir çalışmayı daha sonraya bıraktığımız için, bu listeyi esere almadık; sadece temas edilenleri Kaynakçada gösterdik.

Çalışmamızı, Özet, Önsöz, Giriş ve Kaynakça dışında altı bölüm üzerine kurduk.

Giriş bölümünde Ataol Behramoğlu'nun, ulaşabildiğimiz kadarı ile ailesi üzerine bilgi verdik; doğumunu, ilk çocukluğunu, Kars ve Çankırı yıllarını ele aldık, ilk şiirlerini ve şiir etrafında kurulan ilk arkadaşlıklarını anlattık.

Şairin hayatının bu devresini, eserin ana gövdesinden ayrı gibi görünen "Giriş" bölümünde ele alalım, o yılları ayrı değerlendirmeden çok, şair kişiliğinin şekillenmesinde ilk zemini oluşturmasındandır.

I. Bölümü Ankara yıllarına ayırdık. Çalışmamızın en geniş ve Behramoğlu'nun bugüne kadar olan hayatının temel yönelişlerinin izlerini burada ele aldık ve inceledik. Bu

bölümde şiir ve siyasi yönelişlerin el ele yürüdüğünü göstermeye çalıştık.

Doğuş bildirisi, şiirde yeni ufuklara yöneliş, ilk tutuklanmalar, yeni bir şiir kuşağı, II.Yeni'ye açılan savaş, Ant Soruşturması ve Halka Doğru bu bölümde anlatıldı.

Askerlik dönemi de burada ele alındı. Bir Gün Mutlaka, Che Guevara ve Yıkılma Sakın'lar bu dönemin eseridir. Necmiye Alpay ile bu yıllarda evlenir.

II.Bölüm

Bu bölüm gurbet yıllarına ayrıldı. Londra günleri, Paris'te hayat, Paris-Moskova hattı ve gurbette hazırlanan projeler bu bölümde esere girdi.

III.Bölüm

Bu bölüm yurda dönüşü anlatır. Bu bölümün en önemli kültür ve edebiyat olayı Militan ve Sanat Emeği dergileridir. Barış Derneği ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti etrafında siyasi çalışmaları da burada yer buldu. 1971'den beri üzerinde çalıştığı Mustafa Suphi Destanı'nın gün yüzüne çıkışı da bu bölümdedir.

Annesinin ölümü bu bölümde anlatıldı. 12 Eylül askeri darbesi, tutukluluk dönemi ve bazı şiir kitapları da bu dönemde yayınlandı. En önemlisi Lotus Uluslararası Edebiyat Ödülü'nü kazanması bu bölümde anlatıldı. Maltepe Cezaevi'ndeki tutukluluk günlerini de bu bölümde ele aldık.

IV. Bölüm

Yeniden gurbet yıllarının anlatıldığı bölümdür. Bu sefer, ilk Paris yıllarından ayrı olarak, bu defa akademik çalışmalara yönelmesinin hikâyesi çalışmaya girer. Bu yıllar şair için yalnızlığın en yoğun yaşandığı yıllardır. Ama, Anka adı ile Türk edebiyatını Fransızca olarak anlatan bir dergi çıkarır. Köklerinden uzak oluşu da daima yüreğinde duyar.

V.Bölüm

Vatanın birliğine yeniden ve bir daha kopmamacasına karıştığı yıllar bu bölümün konusu oldu. Olgunluk dönemi şiirlerinin dönemi bu bölümde anlatıldı. Akademik hayata geçiş, ikinci eşinden ayrılması üçüncü evliliği, yurt dışında başlayıp sürdürdüğü şiir dinletileri, babasının ölümü, yoğun yurt dışı toplantıları bu bölümde anlatıldı. Şiirlerinin yanında geniş bir tecrübenin arkasından gelen denemelerde dil, şiir, edebiyat, sanat, siyaset, toplum vb.

konularda görüşlerini okuyucu ile paylaştı. Üniversitedeki dersleri ile akademik çevresini genişletti. Şiirlerinin başlıca dünya dillerine çevrilip kitap olarak yayınlanması hızlandı. Puşkin ödülü başta olmak üzere yurt içinde ve dışında ödüller kazandı. Geçirdiği iki kaza ve by-pass ameliyatı bu bölümde ele alındı.

Kaynakça'da eserin hazırlanışında doğrudan kullanılan ve metin içinde gösterilen makale, kitap, haber ve internet ortamından gelen kaynaklara yer verildi.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Akerman, M.T.** (2011). Çağını Yakalayanlar II, Ayrım yayınları, İstanbul.
- Behram, N.** (2005). Acının ve Umudun Rengi, Everest Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (2009). Miras, 4. Basım, Everest Yayınları, İstanbul.
- Behramoğlu, A.** (1965). Bir Ermeni General, Toplum Yayınevi, Ankara.
_____,_____; (1970). Bir Gün Mutlaka, de Yayınevi, İstanbul.
_____,_____; (1974). Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri, Cem Yayınevi, İstanbul.
_____,_____; (1976). Ne Yağmur... Ne Şiirler, CemYayınevi, İstanbul.
_____,_____; (1978). Kuşatmada, Cem Yayınevi, İstanbul.
_____,_____; (1979). Mustafa Suphi Destanı, Sanat Emeği, İstanbul.
_____,_____; (1980). Dörtlükler, ABeCe Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1983). İyi Bir Yurttaş Aranıyor, Yazko, İstanbul.
_____,_____; (1983). Şiirler 1959-1982, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1985). Kızıma Mektuplar, Yeni Türkü Yayınları, Duisburg (Almanya).
_____,_____; (1985). Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum, Yeni Türkü Yayınları, Duisburg (Almanya).
_____,_____; (1986). Yaşayan Bir Şiir, Broy Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1987). Eski Nisan, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1988). Bebeklerin Ulusu Yok, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1989). İki Ateş Arasında, Boyut Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1990). Nâzıma Bir Güz Çelengi, Boyut Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1991). Yiğitler Yiğidi ve Uçan At Masalı, Gen-Daş Yayınları,
_____,_____; (1991). Mekanik Gözyaşları, Cem Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1991). Toplu Şiirler I/ Bir Gün Mutlaka, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1991). Toplu Şiirler II/ Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1993). Sevgilimsin, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1993). Başka Gökler Altında, Telos, İstanbul.
_____,_____; (1993). Lozan, İyi Bir Yurttaş Aranıyor, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1995). Aziz Nesin'li Fotoğraflar, Düşün Yayıncılık, İstanbul
_____,_____; (1995). Şiirin Dili-Anadil, Adam Yayınları, İstanbul.
- Özel, İ.** (1995). Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, Oğlak Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1996). Utanıyorum, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Demirtaş, M.** (1997). Şiirin Kanadında Mektuplar, Oğlak Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1997). Seçme Şiirler, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1999). Aşk İki Kişiliktir, Adam Yayınları, İstanbul.
_____,_____; (1999). Kimliğim İnsan, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
_____,_____; (2002). Yeni Aşka Gazel, Adam Yayınları, İstanbul.

- _____,_____; (2002). Sevgilimsin, Adam Yayınları, İstanbul.
- _____,_____; (2007). İki Ağıt, Evrensel Basın Yayın, İstanbul.
- _____,_____; (2008). Hayata Uzun Veda, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- _____,_____; (2008). Okyanusla İlk Karşılaşma, Evrensel Basın Yayın, İstanbul
- _____,_____; (2008). Beyaz, İpek Gibi Yağdı Kar, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- _____,_____; (2008). Yurdu Teninde Duymak, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- _____,_____; (2010). Benim Prens Adalarım, Heyamola Yayınları.
- _____,_____; (2015). Şiir Hayatın Neresinde, Tekin Yayınları, İstanbul.
- _____,_____; (2015). Yarım Yüzyıldan Şiirler, Tekin Yayınevi.
- Behramoğlu, O.** (2015). Yeniden Yarattılmanın Coşkusuyla-Mektuplar (1967-1983), Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Çutsay, O.** (1997). 1960'larda Şairin Genç Bir Adam Olarak Portresi-İsmet Özel ve Atıf Behramoğlu, YGS Yayınları, Ankara.
- Erdost, M.** (1981). İlhan İlhan, Onur Yayınları, Ankara. FEDAI, C. (2011). Şiiri Konuştular, Sütun Yayınları, İzmir.
- Feyizoğlu, T.** (2010). Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor (4.Baskı), Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Fuat, M.** (1963). Memet Fuat'ın Seçtikleri; Türk Edebiyatı, de Yayınevi, İstanbul.
- Gazalcı, M.** (2014). Barış Zinciri, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Göker, M.** (2013). Yenikapı Hikâyeleri, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, M.B.** (2012). Saklı Rönesans, Türkiye Sol Edebiyat Hareketleri İçin Bir Hat, (Geliştirilmiş 2. Baskı), Renas Yayıncılık, Ankara.
- Kırali, E.** (2015). Moskova'dan Anadolu'ya Maksut ve Mustafa Suphi, Kaldıraç Yayınları, İstanbul.
- Kökten, U.** (2001). Uzun Gecenin Tutsakları, YKY, İstanbul. KUDRET, C. (1968). Karagöz, (2 cilt), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Obiçkin, G. D.** (1969). Lenin, Hayatı ve Mücadelesi, (Çev: Aykut Baykal), Ekim Yayınları, Ankara.
- Özgüden, D.** (2011). Vatansız Gazeteci, c.2 ,Sürgün Yılları; 1971-2011 Belge Yayınları, İstanbul.
- Russel, B.D.** (1979). Endüstri Toplumunun Geleceği, (çev: Melih Ölçer). Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tüzer, İ.** (2008). İsmet Özel- Şiire Damıtılmış Hayat-, Dergah Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Akbal, O.** (1979). Şiir Üstüne, Cumhuriyet, 26 Şubat, Sf.2.
_____,_____; (1980). Yıkılacak, Çürümüştür, Dörtlükler Üzerine, Cumhuriyet, 23 Mart, Sf.2.
_____,_____; (1982). Dimdik Tut Onurunu, Cumhuriyet, 13 Kasım, Sf.2.
_____,_____; (1983). Sırtında Bir Tabut Taşır Gibi, Cumhuriyet, 18 Haziran, Sf.2.
_____,_____; (1989). Sürgün Yazıları, Cumhuriyet, 18 Kasım, Sf.2, 13.
_____,_____; (2008). Vedaların Saati Yok, Cumhuriyet, 14 Aralık, Sf.2.
- Akdemir, G.** (2008). Şiir Denizinde Olağanüstü Bir Serüven, Cumhuriyet Kitap, sayı.941, 28 Şubat, Sf.16-17.
_____,_____; (2015). Ellinci Sanat Yılında Ataol Behramoğlu ile Şiir Dedik, Cumhuriyet kitap, sayı.1300, 15 Ocak Sf. 18-19.
_____,_____; (2015). Osman S. Arolat'tan Babıâli Anılarım, Cumhuriyet Kitap, sayı.1331, 20 Ağustos, Sf.13.
- Akyol, S.** (1997). Günümüz Şiiri İnsana Bakıyor, Cumhuriyet, 25 Ocak, Sf.15.
_____,_____; (2012). "İşte Bir Şiir" Dolayısıyla Ataol Behramoğlu Şiirine Genel Bir Bakış Denemesi, Varlık Kitap Eki, sayı.1257, Haziran Sf.8-10.
- Al, A.** (1993). Sanki Konferans Süsü Verilmiş Komediya, Cumhuriyet, 3 Ağustos, Sf.17.
- Aliye, Z.** (1999). Aşk İki Kişiliktir, Cumhuriyet kitap, sayı.504, 14 Ekim, Sf.14-15. AROLAT, O.S. (1969). Devrimci Genç Şairler Savaş Açıyor, Ant,sayı. 153, 2, 9, 16, 154, 155, Aralık, Sf.14-15.
- Aslankara, M.S.** (2010). Ayılana Roman, Bayılana Öykü, Cumhuriyet Kitap, sayı.1048, 18 Mart, Sf.20.
- Ay, L.** (1992). Ertuğrul ve Nazım, Cumhuriyet, 30 Mayıs, Sf.2.
- Bahar, H.İ.**(1970). Tek Sesli Koro, Soyut, sayı.27, Temmuz.
- Behram, N.** (2009). Ölü Dünyaya Canlı Şiir, Cumhuriyet Kitap, sayı.997, Sf.13.
- Behramoğlu, A.** (1964). Ropörtaj. Evrim, sayı.17, Mayıs, Sf.6
_____,_____; (1970). Nedir İkinci Yeni'den Geçmek, Devrim, sayı.31. 19 Mayıs, Sf.1.
_____,_____; (1970). Kime Karşı Kimden Yana, Halkın Dostları, sayı.4. Haziran, Sf.1-2.
_____,_____; (1970). Süheyla Hanımın Bir Yaz Gecesi Balkona Çıkmasına Gazel,Halkın Dostları, sayı.6, Ağustos, Sf.8.
_____,_____; (1970). Barikatlara, Halkın Dostları, sayı.8, Sf.1.
_____,_____; (1971). Dörtlükler, Halkın Dostları, sayı.13, Nisan,Sf.6.
_____,_____; (1971). Ben mi? Evet..., Militan, sayı.18, Haziran, Sf.48, (1976). Cumhuriyet, 13 Kasım, Sf.6.
_____,_____; (1975).Günümüz Türk Şiiri Konulu Soruşturmaya Yanıt, Cumhuriyet, 20 Eylül, Sf.6.
_____,_____; (1977). Bir Şiir, Politika, 1 Ocak, Sf.6.
_____,_____; (1978). Yüreğim Kaldı Atina'da... Politika, Şubat, Sf.6.
_____,_____; (1978). Sosyalist Devrimin Yazarı, Maksim Gorki, Sanat emeği, sayı.1, Mart, Sf.23-34.
_____,_____; (1978). Nazım Hikmet'in İlk Şiirlerinde Biçim Özellikleri ve Serbest Nazıma Giriş, Sanat Emeği, sayı.3, Mayıs, Sf.9-27.
_____,_____; (1978). Lucien Ya Da Bireycilik ve Faşizm, Sanat Emeği, sayı.8, Ekim, Sf.8-13.

- _____,_____; (1978). Ekim Devrimi Öncesinde ve Devrim Süresince Rus Edebiyatı ve Düşündürdükleri, Sanat Emeği, sayı.9, Kasım, Sf.6-13.
- _____,_____; (1979). Mustafa Suphi ve Arkadaşları İçin Bir Destan Denemesi, Sanat Emeği, sayı.19, Eylül, Sf.17-41.
- _____,_____; (1979). Şiir İnsanlığın Ortak Dilidir, Sanat Emeği, sayı.20, Ekim, Sf.10-12.
- _____,_____; (1980). Mustafa, Suphi Destanı Üzerine Behramoğlu İle Bir Söyleşi, Politika, 12 Ocak, Sf.6.
- _____,_____; (1980). Mustafa Suphi Destanı ve Bazı Eleştiriler Üzerine, Sanat Emeği, sayı.31, Eylül, Sf.46-63.
- _____,_____; (1981). Yazın Akımları Açısından Rus Yazınına Genel Bir Bakış,Türk Dili, Cilt XL 11, sayı.349, Sf.172-401.
- _____,_____; (1982). Dörtlükler Hayatımız Üstüne Şiirler,Yeni a, Sf.26.
- _____,_____; (1983). Notlar, Varlık, sayı.910, Temmuz, Sf.21.
- _____,_____; (1983). Yazarın Görevi İnsanlığın Acıların Önünde Duyarlı Olmaktır,Bilim ve Sanat, sayı.35, 10 Kasım, Sf.31.
- _____,_____; (1987). “Mustafa Suphi Destanı Sahnelenirken,Sanat 87, sayı.21, Mayıs.
- _____,_____; (1987). 60 Sonrasının Yeni ve Öncü Dergisidir,Edebiyat Dostları, sayı.7, Kasım, Sf.8-9.
- _____,_____; (1988). Şili ve İnsanlığın Onuru,Cumhuriyet, 24 Ekim, Sf.4.
- _____,_____; (1990). Barışın Ozanı Yannis Ritsos Öldü.Hayatımız Güzeldir.Cumhuriyet Kitap Eki, sayı.40, 23 Kasım, Sf.7.
- _____,_____; (1993). Bugün Nazım Hikmet,Cumhuriyet, 14 Ocak, Sf.11.
- _____,_____; (1995). Cumhurbaşkanıyla Görüşmememizden Notlar, Cumhuriyet, 11 Mart, sayı.4, Sf.9-10.
- _____,_____; (1995). İsmail Beşikçi’yi Ziyaret, Cumhuriyet, 4 Mart, Sf.4;(1999).Kimliğim İnsan,Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, Sf.7-8.
- _____,_____; (1995).Sevda ve Kavga Sözleri,Cumhuriyet, 27 Mayıs, Sf.3.
- _____,_____;(1995). Onur Duygusu,Cumhuriyet, 3 Haziran, Sf.4(1999). Kimliğim İnsan,Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, Sf.42-44.
- _____,_____; (1995). Saraybosna’da Ölmek, Cumhuriyet 12 Ağustos, Sf.6.
- _____,_____; (1995). Saraybosna’yı Gördüm,Cumhuriyet, 26 Ağustos, Sf.6.
- _____,_____; (1995). Şair Gözüyle Acılı Bosna,Cumhuriyet 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 Eylül, Sf.5.
- _____,_____; (1995). Ey Özal Gençliği! Cumhuriyet, 7 Ekim, Sf.4.
- _____,_____; (1995). Tabu ve Efsane,Cumhuriyet, Ekim, Sf.6.
- _____,_____; (1996). Kadınlar...Cumhuriyet, 27 Ocak, Sf.4.
- _____,_____; (1996). Cezaevinde Bayram,Cumhuriyet, 24 Şubat, Sf.4.
- _____,_____; (1996). Şairler,Cumhuriyet, 28 Eylül, Sf.4;(2001), Kimliğim İnsan,5 Mayıs, Sf.6, Cumhuriyet 28 Mayıs, Sf.6; (1999), Kimliğim İnsan, Sf.4, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul.
- _____,_____; (1996).Yıkıntıda Açan Çiçek, Cumhuriyet, 5 Haziran, Sf.6.
- _____,_____; (1996). Ülkücüler, Cumhuriyet 7 Aralık, Sf.4, Kimliğim İnsan,Sf.275-277
- _____,_____; (1997). Bazı Anılar, Cumhuriyet, 26 Temmuz, Sf.4.
- _____,_____; (1998). Sürgün Kime Döner, Cumhuriyet, 14 Eylül, Sf.4; Kimliğim İnsan, Sf.223-225.
- _____,_____; (1998). Paris-Yağmur, Cumhuriyet, 10 Ekim, Sf.4.

- _____,_____; (1999). Belgrad ve Ötesi (Kele Kula). Cumhuriyet, 13 Mart; Tarih Her Zaman Öğretici Değildir, Cumhuriyet, 14 Mart, Sf.7.
- _____,_____; (1999). Can Yücel'e Gecikmiş Bir Ağıt, Cumhuriyet, 11 Eylül, Sf.7.
- _____,_____; (2000). Mustafa Suphi Üzerine, Cumhuriyet 15 Nisan, Sf.7
- _____,_____; (2001). Dünyada Bir Nokta, Kabardin Balkan Ülkelerinde Bir Hafta, Cumhuriyet, 28, 29, 30, 31 Mayıs, Sf.7.
- _____,_____; (2002). Babam Yaşıyor Olsaydı, Cumhuriyet, 2 Kasım. Sf.9.
- _____,_____; (2003). Regent's Parktaki Sincap, Cumhuriyet, 22 Kasım. Sf.6.
- _____,_____; (2004). Bordeaux Güncesi, Cumhuriyet, 4, 5, 6 Ocak.
- _____,_____; (2004). Dağlarca İle Bir Öğle Sonrası, Cumhuriyet, 29 Mayıs, Sf.6.
- _____,_____; (2004). Attila İlhan'la Karşılaşmak, Cumhuriyet, 21 Ağustos, Sf.6
- _____,_____; (2004). Yarım Yüzyıl Sonra Kars'ta... Cumhuriyet, 2 Ekim, Sf.6.
- _____,_____; (2004). Okyanusla İlk Karşılaşma, Seni Düşündüğüm Zaman, Adam Sanat, sayı.226, Kasım, Sf.9-10.
- _____,_____; (2005). Azerbaycan İzlenimleri, Cumhuriyet, 23 Nisan, Sf.6.
- _____,_____; (2006). Antalya ve İlk Dinletiden İzlenimler, Cumhuriyet, 22 Ocak, Sf.6.
- _____,_____; (2006). Kar Yağarken, Cumhuriyet, 12 Şubat, Sf.12.
- _____,_____; (2006). Cahit Külebi Sokağı, Cumhuriyet, 4 Haziran, Sf.6.
- _____,_____; (2007). Benim Fransız Şairlerim ya da şiirlerde Etkileşim üzerine, Frankofoni, sayı.19, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Sf. 469-483.
- _____,_____; (2007). Orhun Yazıtları, Cumhuriyet 18 Şubat, Sf.8.
- _____,_____; (2007). Şiir Çevirisinin Bazı Sorunları Üstüne, Çeviri ve Uluslar arası Süreçler sempozyumuna sunulan bildiri, Bakü, 14 Nisan 2005; Şiirin Dili Anadil, İstanbul, Ekim, Sf.179-182.
- _____,_____; (2007). Poyrazın Yanıtları, Cumhuriyet Pazar Eki, sayı.1100, 22 Nisan, Sf.8.
- _____,_____; (2007). Güzel Çoban, Cumhuriyet, Pazar Eki, sayı.1105, 27 Mayıs, Sf.9
- _____,_____; (2007). Mevlana Üzerine, Cumhuriyet Pazar Eki, 16 Eylül, sayı.1121, Sf.9
- _____,_____; (2007). Kuramcılık Taslamak, Cumhuriyet, 27 Ekim, Sf.6.
- _____,_____; (2009). Kumda Oynamak, Cumhuriyet Pazar Eki, 24 Mayıs, Sf.5.
- _____,_____; (2010). Paris Yağmuru Üzerine Çeşitlemeler, Cumhuriyet Pazar Eki, sayı. 1254, 4 Nisan, Sf.2.
- _____,_____; (2010). 12 Eylül Mağdurunun Notları (3). Cumhuriyet, 16 Ekim, Sf.6
- _____,_____; (2012). Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet Pazar Eki, sayı.1349, 29 Ocak, Sf.2.
- _____,_____; (2012). Bir Şiir Çevirmek, Cumhuriyet Pazar Eki, 27 Haziran, sayı.1366, Sf.6.
- _____,_____; (2012). Kara Bir Rüzgâr, 14 Ocak Sf.6; Halk Ozanı Gibi, 18 Şubat, Sf.6; Yunus Gibi, 7 Nisan, Sf.6; Ne Çok Hain, 22 Eylül, Sf.7.
- _____,_____; (2012). Ne Çok Hain, Cumhuriyet, 22 Eylül, Sf.7
- _____,_____; (2012). Nazım Hikmet Tutucu Bir Şair Değildi, Cumhuriyet Kitap, sayı. 1193, 27 Aralık, Sf.9-10.
- _____,_____; (2013). Bambino'dan Yenikapı Anıları, Cumhuriyet Kitap, sayı.1426, 21 Temmuz, Sf.6.
- _____,_____; (2014). İtalya Notları I, Cumhuriyet, 25 Mayıs, Sf.4

- _____,_____; (2015). Bakü Şairler Kenti, Cumhuriyet, 12 Nisan, Sf.2.
- _____,_____; (2015). Kaza Hikâyem, Cumhuriyet, 19 Temmuz, Sf.17.
- _____,_____; (2015). Medellin’de Şiirin Büyüsü, Cumhuriyet, 9 Ağustos, Sf.17.
- _____,_____; (2015). Brancusi’nin Kentinde, Cumhuriyet, 20 Eylül, Sf.12.
- Berfe, S.** (1988). Büyük Sanatçılara Bazı Küçük Hatırlatmalar, Edebiyat Dostları, sayı. 9-10, Ocak-Şubat, Sf.4.
- Berk, K.** (1980). Mustafa Suphi Destanı, Edebiyat Cephesi, sayı.29. Sf.11.
- Bezirci, A.** (1965). Ataol Behramoğlu, Dost, sayı.66. Sf.9-13.
- Birkiye, A.** (1984). Ne anlatır bir şiir, Varlık, sayı.923. Ağustos, Sf.9.
- Contürk, H.** (1964). Edebiyat Ortamının Oluşumuna Doğru, Dönem, sayı.8, Mayıs, Sf.1.
- Cömert, B.** (1971). Edebiyat Eleştirisinde Yöntem, Gelecek, sayı.3, Temmuz, Sf.27-36.
- Çakır, M.** (2007). Mustafa Öneş’le Şiir Kuşatması Üzerine, Cumhuriyet Kitap, sayı. 889, 1 Mart. Sf.4-5.
- Çalışlar, A.** (1982). Asya Afrika Yazarlar Birliği ve Lotus Ödülleri Bilim ve Sanat, sayı. 23, 24 Aralık, Sf.27.
- Çelik, M.** (2010). Ataol Behramoğlu, Sanat Yaprağı, Eylül, Sf.3.5; Akerman, M.T(2011). Çağını Yakalayanlar II, İstanbul, Sf.35-49.
- Çetiner, H.** (2004). İhtilâlin Süvarisi, Cumhuriyet, 7 Mart, Sf.5
- Çetinkaya, H.** (2003). Yeni Aşka Gazel, Cumhuriyet, 26 Ocak, Sf.5
- Dedeoğlu, V.** (1982). Lotus Edebiyat Ödülü, Cumhuriyet, 21 Kasım. Sf.2.
- Doğrudil, S.** (2007). Ataol Behramoğlu’nun Şiirinde Uçurum İmgesi, Gösteri, sayı 292, (Aralık-Ocak-Şubat). Sf. 88-91.
- Durbaş, R.** (1971). Sanat ve Geleneklerimiz Konusunda, Cumhuriyet, 3 Ocak.
- _____,_____; (1988). Şiirin de Kokusu Var, Cumhuriyet, 18 Eylül. sayı.134. Sf.9.
- _____,_____; (1991). Geride Kalmış Günler, Cumhuriyet Kitap, sayı.77, 15 Ağustos, Sf.7.
- _____,_____; (2001). Şiirini Yaşamından Damıtın Bir Şair, Cumhuriyet Kitap, sayı.575, 22 Şubat, Sf.4-5.
- Ekmekçi, M.** (1981). Torun, Cumhuriyet, 11 Nisan, Sf.8.
- Ercan, E.** (2006). Ataol Behramoğlu; Şairler kendilerini sözcüklere, kendi bireysel dünyalarına hapsedmiş gibi yaşıyorlar, varlık, sayı.1189, 1 Ekim, Sf. 41-47.
- Erel, T.** (1982). Kafese Çarpan Kuş, Milliyet 5 Haziran, Sf.8.
- Ergun, P.** (2008). Ataol Behramoğlu’nun Dizeleri İçimi Aydınlattı, Cumhuriyet, 30 Aralık, Sf.15.
- Fazıl, N.** (1928). Tabut, Hayat. C.3, sayı.71, 5 Nisan, Sf.8.
- Fişekçi, T.** (1999). Örtülmek İsteneni Şiirle Açmak, Cumhuriyet, 21 Mart, Sf.15.
- _____,_____; (2000). İkinci Yeni, Cumhuriyet, 17 Mayıs Sf.14.
- _____,_____; (2008). Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet, 10 Aralık, Sf.12.
- Gezek, I.Ç.** (2008). Şair-Yazar Ataol Behramoğlu İle Çeviri Üzerine Bir Mülakat, Pranka- Çıpanka, sayı.1, Mayıs, Sf.6-11.
- Günay, M.** (2012). Bir Yaşama Ütopyası Olarak Şiir Ataol Behramoğlu’nun Şiirinde Hayatın ve Şiirin Gerilimi İlişkileri, Varlık Kitap Eki, sayı.1257, Haziran, Sf.23-26.
- Gündoğdu, C.** (1980). Mustafa Suphi Destanı, Demokrat, 18 Mart, Sf.8.
- _____,_____; (1980). Mustafa Suphi Destanı, Demokrat, 21 Mart, Sf.8.

- Güneş, Y.** (2012). Öznenin İncelikli Olma Hali: Ataol Behramoğlu Şiiri, Varlık, Kitap Eki, sayı.1257, Haziran, Sf.27-30.
- Gürus, A.** (1960). Melankoli, Yeni Çankırı, 4 Ocak, Sf.1
_____,_____; (1962). Varlık Yıllığı, Varlık Yayınları, İstanbul
- Gürson, E.** (1965). Bir Ermeni General. Devinim LX, sayı. 9, Ekim, Sf.1, 64.
HEKİMOĞLU, M. (1992). Bir Oyun ve Nedenler, Cumhuriyet, 20 Kasım, Sf.12.
- Hızlan, D.** (1979). Durunun, Yalının, Şiiri Ya da Hayatın Tutanağı: Kuşatmada, Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet, 1 Mart, Sf.8.
- İleri, S.** (1970). Eleştiride Düzey ve Halkın Dostları, Yeni Edebiyat, sayı.11, Eylül. Sf.24
_____,_____; (1999). Aşk İki Kişiliktir, Cumhuriyet, 19 Mart, Sf.14.
- İlhan, A.** (2000). Mustafa Suphi Muamması, Cumhuriyet, 10 Nisan, Sf.20; Öteki Mustafa, Cumhuriyet, 12 Nisan, Sf.20.
- Kalender, A.** (2004). Aşkın ve Hüznün Şairi, Cumhuriyet Kitap, sayı.726, 15 Ocak, Sf.4-7.
- Kandemir, G.** (2008). Şiirin Denizinde Olağanüstü Bir Serüven, Cumhuriyet Kitap, sayı.941, 28 Şubat, Sf.16-17.
_____,_____; (2015). İç Sesimin Tınısı Değişmedi, Cumhuriyet Kitap, sayı.1300, 15 Ocak, Sf.18-19.
- Kayıran, Y.** (2012). Ataol Behramoğlu ile söyleşi, Varlık Kitap Eki, sayı. 1257, Haziran, Sf. 3-5; Ataol Behramoğlu'nun Şiiri: poetik "şu an" cılık, Hümanist Natüralizm ve Fenomenal Toplumculuk, Varlık Kitap Eki, sayı. 1257, Haziran, Sf. 11-22.
- Kemal, M.** (1988). Çocuklar Sarılmak İster, Cumhuriyet, 21 Mart, Sf.10.
_____,_____; (1993). Mahmut Dikerdem'in Ardından Politika ve Ötesi, Cumhuriyet, 6 Ekim, Sf.12.
- Kurtuluş, A.** (1987). Politikada Emekliliği İtiraf Edemeyince, Edebiyat Dostları, sayı.7, Kasım, Sf.5-8.
- Margulies, R.** (1999). Dönemlerinin Kusursuz Aynaları, Bir Gün Mutlaka ve Yenilgiler Tarihi. Adam Sanat, sayı.164.
- Menemencioğlu, M.** (1992). Mutlu Ol Nazım, Cumhuriyet Dergi, sayı.316, 29 Mart, Sf.18.
- Mert, Ö.** (2001). Van Gölü Savunması, Cumhuriyet Kitap, sayı.598, 2 Ağustos, Sf.10.
- Mutluay, R.** (1974). Genç Şairler, Cumhuriyet, 28 Şubat. Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri, Sf.6.
- Odabaş, İ.** (2009). Ataol Behramoğlu Dilge, sayı.2, Eylül-Ekim-Kasım, Sf. 21.22.
- Oral, Z.** (2015). Bu Gün Seviştim, Cumhuriyet, 1 Şubat Sf.14
- Öneş, M.** (1970). Öznel Devirmci İki Şair, Yeni Dergi, sayı. 67, Nisan,Sf.15-17.
_____,_____; (2007). Şiir Konuşmaları, Cumhuriyet Kitap, sayı.889, 1 Mart, Sf.4
- Özdem, Y.** (2011). Şiir'den, sayı.3, Ocak- Şubat, Sf.68-71.
- Özdemir, E.** (1970). Dergiler Arasında, Halkın Dostları, Varlık, sayı.751, Nisan, Sf.18.
- Özel, İ.** (1969). Haziran Gibi Ölmek, Yeni Gündem, sayı.17, Mart, Sf.33.
_____,_____; (1969). Ataol Behramoğlu, Emperyalizm Buyruğundaki Şiiri Tehdit Ediyor, Ant, sayı. 156, 23 Aralık, Sf.15.

- _____,_____; (1970). Şair Arkadaşlara, Halkın Dostları, sayı.4, Haziran, Sf.3
- ÖZER, K. (1966). Genç Ozanlar, Şiir Sanatı, sayı. 6-7 Nisan- Mayıs, Sf.1.
- _____,_____; (1982). Şairin Şiiri Onun Kişiliğidir, Bütün Hayatıdır, Gösteri, sayı.15, Şubat, Sf.5-7
- Özgen,F.** (2007). İnsan İnsanı Arayandır, Cumhuriyet Kitap, sayı.881, 4 Ocak, Sf.16-17.
- Özmen, K.** (2009). Behramoğlu Hayatı Dokuyor En Sade Renklerle, Cumhuriyet,17 Aralık, Sf.10-11.
- Pamir, G.** (1988). Ataol Behramoğlu ile Göçmenlik ve Şiir Üstüne, Varlık, sayı.975 Aralık, Sf.13.
- Sandalcı, D.** (1971). Kalbin Tutuştuğu Yerde Hayata Seslenen Şair, Halkın Dostları, sayı.16, Sf.9-18.
- Selçuk, İ.** (1982). Lotus Ödülü, Cumhuriyet, 7 Kasım, Sf.2.
- Senemoğlu, O.** (1991). Mektuplardan, Cumhuriyet Dergi, 24 Kasım-8 Aralık sayı.298, Sf.16.
- Sirmen, A.** (2008). Ataol ile Hapishanede, Cumhuriyet, 6 Nisan, Sf.4
- Süreya, C.** (1987). Mavi Bir Şey Değildir, Halkın Dostları Bir şeydir, Edebiyat Dostları, sayı.7, Kasım, Sf.15.
- _____,_____; (1970). Dergiler, papirus, sayı.44, Mart, Sf.53-56
- Şahin, H.** (1970). Şiirimizin Gürleşen Sesi, Halkın Dostları, sayı.5, Temmuz. Sf.4-5
- Şahin, H.Z.** (1992). Lozan'dan Tarihsel Sürece Bakış, Cumhuriyet Kitap, sayı.196, 25 Kasım, Sf.8.
- Şahin, L.** (1999). Aşk İki Kişiliktir, Derin Gülün İçinde, Cumhuriyet Kitap, sayı.493, 29 Temmuz, Sf.23.
- _____,_____; (2003). Yeni Aşka Gazel, Cumhuriyet Kitap, sayı. 678, 13 Şubat, Sf.16.
- TANİLLİ, S. (1993). Şölenin Arkasından, Cumhuriyet, 21 Mayıs, Sf.4
- _____,_____; (2003). Sevgililer Günü'nde, Cumhuriyet, 14 Şubat,Sf.6.
- Tanyol, T.** (1985). 70'li Yıllarda Avant-garde ve Slogancı Şiir, Varlık, sayı. 935, Ağustos, Sf.18-20.
- Temo, S.** (2007). Halkın Dostları: Hayali Miras, Mesele, sayı.10
- Tuncer, H.** (2002).Yükleri Şiir ve Müzik, Cumhuriyet, 4 Ağustos, Sf.9.
- Tüfekçi, T.** (2008). Hayata Uzun Veda, Cumhuriyet, 10 Aralık, Sf.12.
- _____,_____; (2012). Şairin Yüreği, Cumhuriyet, 4 Temmuz, Sf.14.
- Velidedeoğlu, H.V.** (1982). İki Ödül İki Resim, Cumhuriyet, 21 Kasım, Sf.2.
- Yenel, S.** (1997). Anka On Yıldır Kanat Çırıyor, Cumhuriyet, 19 Ağustos, Sf.12.
- Yıldızoğlu, E.** (2015). Ataol Behramoğlu'ndan Yarım Yüzyılın Şiirleri, Melankoli, Nostalji ve Kavga, Cumhuriyet Kitap, sayı.1304, 12 Şubat.

Haberler

- Haber Servisi, Bir Fransız dergisinde üç Türk şairi, (1973), Cumhuriyet, 3 Ekim, Sf.6.
- Haber Servisi, Kaçış Şiiri Bulgarcaya çevrildi ve Pılamak dergisinde yayınlandı (1976), Cumhuriyet, 13 Kasım, Sf.6.
- Haber Servisi, Aşk ve Kadın Üzerine Antoloji (1978), Cumhuriyet, 27 Nisan, Sf.6.
- Haber Servisi, Asya- Afrika Yazarlar Birliği'nin her yıl düzenlediği Lotus Edebiyat Ödülü bu yıl Ataol Behramoğlu'na verildi (1982), Cumhuriyet, 2 Kasım, Sf.1.
- Haber Servisi, Behramoğlu'nun bir şiiri Yugoslavya'da Tan gazetesinde yayınlanır. (1983), Cumhuriyet, 16 Ocak, Sf.4.
- Haber Servisi, Behramoğlu Finlandiya Pen Kulübü şeref üyeliğine seçildi (1983), Cumhuriyet, 1 Ekim, Sf.6.
- Haber Servisi, Ataol Behramoğlu Üsküp'te yayınlanan Sesler dergisinin 20. Kuruluş yıldönümü kutlamalarına katıldı (1986), Cumhuriyet, 12 Şubat, Sf.4.
- Haber Servisi, Barış'a tahliye, (1986), Cumhuriyet, 11 Mart. Sf.1.
- Haber Servisi, Ataol Behramoğlu'nun şiirleri ABD'de ünlü çeviri dergisi Translasyon'da yayınlandı (1987), Cumhuriyet, 19 Kasım, Sf.4.
- Haber Servisi, Geri Dönüş Tartışması (1988), Cumhuriyet, 21 Mart, Sf.9.
- Haber Servisi, Bir sene önce Türkiye'ye dönen Ataol Behramoğlu 21 Temmuz Cuma günü 16:00, 19:00 arası Kadıköy Akademi Kitabevi'nde eserlerini imzalayıp sohbet edecektir (1989), Cumhuriyet, 19 Temmuz Sf.1.
- Haber Servisi, Birleşmiş Milletler Yazarlar Derneği'nin yayınladığı Refleations (yansımalar) adlı dergide, şiirleri yayınlar (1990), Cumhuriyet, 23 Temmuz, Sf.5.
- Haber Servisi, Ataol Behramoğlu'nun şiirleri Modern Turkish Poetry'de yayınlandı(1992), Cumhuriyet, 30 Temmuz, Sf.4.
- Haber Servisi, Fransa eski Kültür Bakanı Fack Lang'ın (1999), Cumhuriyet, 8 Mart, Sf.14.
- Haber Servisi, Ataol Behramoğlu evlendi (1999), Cumhuriyet, 28 Haziran, Sf.1.
- Kültür Servisi, Behramoğlu'na Şiir Büyük Ödülü, (2003), Cumhuriyet, 17 Mart, Sf.1,8.
- Kültür Servisi, Şiir, Yaşam, Sözcükler (2003), Cumhuriyet, 19 Mart, Sf.14.
- Kültür Servisi, Behramoğlu'nun Şiirleri Bulgarcada (2003), Cumhuriyet, 13 Ağustos, Sf.15.
- Kültür Servisi, Yazarlarımıza Puşkin Ödülü (2007), Cumhuriyet, 2 Aralık, Sf.1.
- Kültür Servisi, Ataol Behramoğlu'na Puşkin Madalyası (2008), Cumhuriyet, 28 Şubat, Sf.14.
- Kültür Servisi, Behramoğlu Şiirlerine Çeviri (2008), Cumhuriyet, 5 Ekim, Sf.1,16.
- Haber Servisi, Enver Gökçe Şiir Ödülü Behramoğlu'nun (2008), Cumhuriyet, 8 Aralık, Sf.15.
- Haber Servisi, Ataol Behramoğlu Yılın En İyi Şairi Seçildi (2010), Cumhuriyet, 14 Ocak, Sf.16.
- Kültür Servisi, Yeni Aşka Gazel, İkna Sarıaslan'ın çevirisi ile Ermenice yayınlandı(2010), Cumhuriyet, 21 Şubat, Sf.18.

Haber Servisi, Ataol Behramoğlu'na Onur Ödülü (2011), Cumhuriyet, 20 Mart, Sf.19.
Haber Servisi, Ataol Behramoğlu By-Pass ameliyatı oldu (2012), Cumhuriyet, 16 Haziran, Sf.3.
Haber Servisi, Ataol Behramoğlu İtalyanca'da (2014), Cumhuriyet, 15 Nisan, Sf.10. Haber Servisi, Dünya Şiir Hareketi Nedir (2015), Cumhuriyet, 15 Şubat, Sf.4.

Tezler:

Tamer N, (2004). Ataol Behramoğlu'nun Şiirlerinin Tematik ve Yapı Bakımından İncelenmesi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ; Adam Sanat, sayı 226, Kasım, Sf.14-26.
Doğrudil, S. (2007). Ataol Behramoğlu Şiiri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

İnternet Kaynakları

www.ataolbehramoğlu.com.tr
[http:// tr.m.wikipedia.org wiki Ataol Behramoğlu.](http://tr.m.wikipedia.org/wiki/Ataol_Behramoğlu)
[http:// edebiyatdefteri.com. yazioku.](http://edebiyatdefteri.com.yazioku)

EKLER

Ek.1: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun Çankırı Kurtuluş İlkokulu diploma defterindeki kaydı.

Sayfa: 5

Fotoğraf	TALİHENİN		DİPLOMANIN												Diplomayı almanın imzası			
	Kayıtları	Adı ve soyadı, doğduğu yer, doğduğu yıl	Tarih	Numarası	Sınıfı	Konu ve Kısım	Çinmece	Yazma	Okuma - 1g	Okuma - 2g	Arithmetik	Hayat bilgisi	Atatürk bilgisi	Tarih bilgisi		Yurt bilgisi	Tarhiye	
	196	Mustafa Kemal Atatürk Çankırı	1942		196	1. Sınıf												
	202	Mustafa Kemal Atatürk Çankırı	1942		202	1. Sınıf												
	206	Mustafa Kemal Atatürk Çankırı	1942		206	1. Sınıf												
	213	Mustafa Kemal Atatürk Çankırı	1942		213	1. Sınıf												
	214	Mustafa Kemal Atatürk Çankırı	1942		214	1. Sınıf												

X

Ek.2: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun ilkokul diploması

İlkokul Diploması

Diploma No: 903 Tarih: 26/Haziran/953

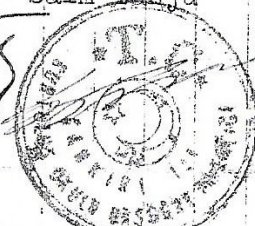
Adı ve Soyadı	Ataol Güruz
Babasının Adı	Haydar
Okul numarası	213
Doğduğu Yer ve Yıl	Çatalca 20/5/942

Yukarıda künyesi yazılı Haydar
Oğlu Ataol Güruz
Kızı 195²-195³ öğretim yılında
Pekiyi derece ile Kurtulus ilkokulunu
bitirdiğinden bu diplomayı almağa hak
kazanmıştır.

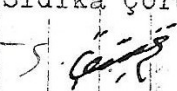
Milli Eğitim Müdürü
Muhittin Korkut

Başöğretmen
Saim Tanju

Öğretmen
Sıdrka Çörüşlü

Ek.3: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun Ortaokul 1.sınıfta iftihar listesine geçtiğini gösteren belge.

31-1-954

MEVİN ÖZÜ
Haydar Gürus
Okulunuzun I-ef sınıfı öğrencilerinden v. lisei bu-
lynduktan 267 numaralı *Ataol Gürus* iyi oku-
lucunuz ve gelişmelerinin akıllıca olarak alınması gereği için
birinci derece iftihar listesine seçilmiş bulunmaktadır
Bununla gelişmelerinin devamını diler, tebrikleri-
ni sunarım.
İzmit İlçesi
(İzzet Kaya)

13 - 1 - 954

Ek.4: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun ortaokul diploması

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MAARİF VEKÂLETİ DEVLET ORTA OKUL İMTİHANI DİPLOMASI

DİPLOMA NUMARASI: 1586

Haydar Oğlu *Ataol Gürus*

Orta Okul öğrenimini bitirip Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat Bilgisi, İş Bilgisi, İngilizce, Resim, Beden Eğitimi, Müzik derslerinden imtihan geçirek *iyi* derece ile "Devlet Orta Okul imtihanı" diploması almağa hak kazanmıştır.

21 / Haziran / 1956

Muhtetin Korkut
Maarif Müdürü

Lokman Uyanık
Okul Müdürü

Haydar Gürus

Ad ve soyadı	<i>Ataol Gürus</i>
Baba adı	<i>Haydar</i>
Doğum yeri	<i>Gahhor</i>
Doğum yılı	<i>1942</i>
Diplomayı veren okul	<i>Gandın Lisesi</i>
Öğrencinin okul №	<i>267</i>
İmtihani bilime ders yılı ve dönemi	<i>1955-1956 2.02</i>
Mecburi hizmet süresi	
Hareket Notu	

Ek.5: Ataoğ Behramoğlu (Gürus)'nun lise 1.sınıf hat çizelgesi (1956-1957).

Çankırı LİSESİ Sahife : 37

SINIF GEÇME DEFTERİ

Sınıf : IV s. A (Bu defter okulda kalacaktır) Öğretim yılı: 1956 - 1957

	Türkçe	Matematik	Felsefe	Psikoloji	Tarih	Coğrafya	Cebir	Geometri	Astronomi	Biyoloji	Jenoloji	Fizik	Kimya	Yabancı Dil	Resim	Musik	Atletik	Toplam	Hareket	Sonuç	Düşünceler	
1. Kanaat	5	5	-	3	4	2	2	-	3	-	4	4	4	4	6	9						Hasdilername 8.2.1957
2. Kanaat																						
3. Kanaat																						
Bütünleme im.																						
Engel im.																						
Sınıf geçme notu																						
Okul No.: <u>242</u>	Ad ve soyadı: <u>Hasan Bedri Hümmet</u> Baba adı: <u>Jahan Arif</u>																					
Doğum yer ve yılı: <u>Ladimkent</u> <u>1939</u>																						
1. Kanaat	4	3	-	3	3	2	4	-	3	-	5	6	5	8	5	9						K K
2. Kanaat	3	4		5	5	4	4		3		2	3	4	6	7	6						
3. Kanaat	3	3		3	3	3	3		4		3	2	4	8	7	9						
Bütünleme im.	2	5		1	2	1	1		3		X	2	3									
Engel im.																						
Sınıf geçme notu	2	5		4	4	3	4		3		3	2	3	7	6	8						
Okul No.: <u>257</u>	Ad ve soyadı: <u>Aynan Çiğdem</u> Baba adı: <u>Yunus Emre</u>																					
Doğum yer ve yılı: <u>Edirne</u> <u>1940</u>																						
1. Kanaat	8	8	-	5	3	5	3		4		3	5	4	7	6	8						K g Geometriden sorularla alakalı not geçmiştir.
2. Kanaat	7	7		4	4	6	4		5		3	5	5	6	4	6						
3. Kanaat	7	8		4	2	5	2		3		3	3	5	7	6	9						
Bütünleme im.				6	7		0		5		5	5										
Engel im.																						
Sınıf geçme notu	7	8		6	7	5	0		5		5	5	5	7	5	8						
Okul No.: <u>267</u>	Ad ve soyadı: <u>Ataoğ Gürus</u> Baba adı: <u>Haydar</u>																					
Doğum yer ve yılı: <u>Çatalca</u> <u>1942</u>																						
1. Kanaat	6	6	-	6	8	4	3		6		7	7	6	6	7	8						B1 g Celvinden sorularla alakalı not geçmiştir.
2. Kanaat	6	6		5	4	4	5		5		5	3	5	8	9	10						
3. Kanaat	7	6		6	7	4	6		6		6	8	6	9	8	9						
Bütünleme im.							3															
Engel im.																						
Sınıf geçme notu	6	6		6	6	3	5		6		6	6	6	8	8	9						
Okul No.: <u>343</u>	Ad ve soyadı: <u>M. Şeha Senler</u> Baba adı: <u>M. Ali</u>																					
Doğum yer ve yılı: <u>Çankırı</u> <u>1940</u>																						
1. Kanaat	5	4	-	4	4	5	4		5		6	4	3	7	5	8						B2 g Homopozitif den sorularla alakalı geçmiştir.
2. Kanaat	5	4		6	4	2	6		6		4	2	5	6	9							
3. Kanaat	5	3		4	6	7	6		5		5	6	4	7	6	9						
Bütünleme im.																						
Engel im.																						
Sınıf geçme notu	5	3		5	5	5	5		5		5	5	6	6	6	9						
Okul No.: <u>364</u>	Ad ve soyadı: <u>İsmail Çiğdem</u> Baba adı: <u>Hasan</u>																					
Doğum yer ve yılı: <u>Çankırı</u> <u>1937</u>																						

(Stok No. 55) Ma. 889 MAARIF BASIMEVİ

Ek.6: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun lise 2. Sınıf not çizelgesi (1957-1958).

Camiye LİSESİ

Sahife : 38

SINIF GEÇME DEFTERİ

Sınıf : 2. S. S. Sınıf [Bu defter okulda kalacaktır] Öğretim yılı: 1957. - 19 58

	Türkçe	İngilizce	Pskoloji	Tarih	Coğrafya	Cebir	Geometri	Astronomi	Biyoloji	Jeoloji	Fizik	Kimya	Yabancı Dil	İnkılap Tarihi	Atatürk İlkeleri	Askerlik	İstisna	Hareket	Sonuç	Düşünceler	
1. Kanaat	6	7	6	7	6	5	2	-	5	-	5	6	6	8	5	9					X
2. Kanaat	5	6	7	10	7	5	3		7		5	6	6	9	8	9					
3. Kanaat																					
Bütüleme im.							3														
Engel im.																					
Sınıf geçme notu	6	7	7	9	7	5	3		6		5	6	6	9	7	9					B i g
Okul No.: 146	Ad ve soyadı: <u>Cüenal Cömert</u> Baba adı: <u>Mehmet Zülfi</u> Doğum yer ve yılı: <u>Malatya - 1941</u>																				
1. Kanaat	6	6	5	5	5	6	4	-	6	-	5	6	6	5	5	9					g mte
2. Kanaat	5	5	6	6	5	5	7		5		5	4	5	8	7	8					
3. Kanaat																					
Bütüleme im.																					
Engel im.																					
Sınıf geçme notu	6	6	6	6	5	6	6		6		5	5	6	7	7	9					
Okul No.: 177	Ad ve soyadı: <u>İsmail Uğur</u> Baba adı: <u>Hansan</u> Doğum yer ve yılı: <u>Çamkırık - 1942</u>																				
1. Kanaat	7	8	5	5	3	3	2	-	6	-	3	5	7	8	5	10					B 3 K. k. - ite Coğrafyadan Çaparmı sayıldı
2. Kanaat	7	8	5	8	4	6	1		5		2	3	6	9	5	7					
3. Kanaat																					
Bütüleme im.											1	5									
Engel im.							5														
Sınıf geçme notu	7	8	5	7	5	5	2		6		3	7	9	5	9						
Okul No.: 267	Ad ve soyadı: <u>Ataol Gürus</u> Baba adı: <u>H. Ergülen</u> Doğum yer ve yılı: <u>Çatalca - 1942</u>																				
1. Kanaat	7	7	6	8	6	5	4	-	6	-	6	7	7	9	6	9					g iji
2. Kanaat	5	5	6	9	7	7	5		6		5	4	8	10	7	10					
3. Kanaat																					
Bütüleme im.																					
Engel im.																					
Sınıf geçme notu	6	6	6	9	7	6	5		6		6	6	8	10	7	10					
Okul No.: 378	Ad ve soyadı: <u>İsmail Uğur Ali Çelebi</u> Baba adı: <u>H. Suni</u> Doğum yer ve yılı: <u>Çamkırık - 1942</u>																				
1. Kanaat	6	6	6	6	6	6	5	-	5	-	6	6	6	6	6	10					g iji
2. Kanaat	7	7	7	8	6	5	4		5		4	5	7	8	6	9					
3. Kanaat																					
Bütüleme im.																					
Engel im.																					
Sınıf geçme notu	7	7	7	7	6	6	5		5		5	6	7	7	6	10					
Okul No.: 526	Ad ve soyadı: <u>İlhan Turşut</u> Baba adı: <u>Hüseyin</u> Doğum yer ve yılı: <u>Eskişehir - 1941</u>																				

(Stok No. 53) MAARİF BASKINEVİ

Ek.7: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun lise son sınıf ders çizelgesi (1958-1959).

Çarşamba LİSESİ

FEN KOLU DEVLET LİSE DİPLOMASI DEFTERİ

Sahife: 1

Asıl öğrenci
Okul dny.

Öğretim yılı: 1958... - 1959...

Yazılı bölümü dersleri notları		Sözlü bölümü dersleri notları										Diploma			Fotoğraf									
Ürke - Kompozisyon	Matematik	Fizik	Tabiat Bilgisi	Türk dili - Edebiyatı	Felsefe	Tarih	Coğrafya	Tabiat Bilgisi	Fizik	Kimya	Yabancı dil (Fransızca)	Beden Eğitimi	Resim-Sanat tarihi	Müzik		İkinci yabancı dil	Askerlik	Okul No.	Derecesi	Numarası	Tarihi	Kaç yıl parasız yatılı okuduğu	Diplomayı alanın imzası	
5	X		6	5	5	5	7		5	X	5	8		5		9	7							
Beş	Sıfır		Altı	Beş	Beş	Beş	Yedi		Beş	Sıfır	Beş	Sekiz		Beş		Dokuz	Yedi							
Öğrencinin adı ve soyadı: <i>Ali Rıshin Kalebir Kaise ağlu</i>																								
Babasının adı : <i>Mehmet</i> Okul No. : <i>2</i>																								
Doğum yer ve yılı : <i>Çarşamba - 1940</i>																								
6	3		5	7	5	5	6		5	5	6	9	6		9	5								
Altı	Üç		Beş	Yedi	Beş	Beş	Altı		Beş	Beş	Altı	Dokuz	Altı		Dokuz	Beş								
Öğrencinin adı ve soyadı: <i>Mustafa Selçuk</i>																								
Babasının adı : <i>Mehmet</i> Okul No. : <i>256</i>																								
Doğum yer ve yılı : <i>Çarşamba - 1937</i>																								
8	2		6	8	7	7	5		1	5	6	8	5		9	6								
Sekiz	İki		Altı	Sekiz	Yedi	Yedi	Beş		Bir	Beş	Altı	Sekiz	Beş		Dokuz	Altı								
Öğrencinin adı ve soyadı: <i>Ataol Gürus</i>																								
Babasının adı : <i>Henkalan</i> Okul No. : <i>267</i>																								
Doğum yer ve yılı : <i>Çarşamba - 1942</i>																								
7	1		7	6	5	7	8		5	6	6	10	8		10	6								
Yedi	Bir		Yedi	Altı	Beş	Yedi	Sekiz		Beş	Altı	Altı	On	Sekiz		On	Altı								
Öğrencinin adı ve soyadı: <i>Özer Şahin</i>																								
Babasının adı : <i>Mustafa</i> Okul No. : <i>307</i>																								
Doğum yer ve yılı : <i>Karşınlar - 1940</i>																								
5	X		5	5	6	5	5		X	5	5	8		5		9	6							
Beş	Sıfır		Beş	Beş	Altı	Beş	Beş		Sıfır	Beş	Beş	Sekiz		Beş		Dokuz	Altı							
Öğrencinin adı ve soyadı: <i>Adil Gürus</i>																								
Babasının adı : <i>Mustafa</i> Okul No. : <i>783</i>																								
Doğum yer ve yılı : <i>Eskepoyun - 1938</i>																								

(Stok No: 65 B) MAARIF BASIMEVİ

Ek.8: Ataol Behramoğlu (Gürus)'nun Çankırı Lisesi kayıt çizelgesi

**ÖĞRENCİLERİN SAĞLIK, SOSYAL ve RUHSAL DURUMLARINI
İNCELEME ve KAYIT DOSYASI**

Foto
Yüksekokul

Öğrencinin adı ve soyadı: Ataol Gürus

Okul Numarası [1]	Okulun adı	Okulun bulunduğu		
		İl	İlce	Köy
<u>267</u>	<u>Çankırı Lisesi</u>	<u>Çankırı</u>		

[1] Öğrenci okul değiştirdikçe durum altalta yazılacaktır.

— I —

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

Lisans Diploması

Esas ders

Rus Dili ve Edebiyatı

Tamamlayıcı dersler

İngilizce

Türkçe Türkçesi ve Grameri

1942 tarihinde Çatalca'da doğmuş olan Haydar ¹⁹⁵⁴ oğlu Ataoğ Behramoğlu Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde 1965-1966 ders yılının yaz sömestri sonunda yapılan imtihanlar neticesinde yukarıdaki derslerden İyi derece ile mezun olmağa layakat kazanmış ve Devletin kanun ve nizamlarının tanıdığı haklardan istifade etmek üzere bu lisans diploması 28.10.1966 tarihinde kendisine verilmiştir.

Rektör

Prof. Dr. Tahsin Örgüç

Dekan

Prof. Dr. Şerafettin Turan

Diploma Numarası : 4650

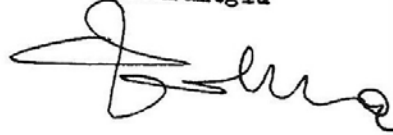
Ek.10: Ataçl Behramoğlu'nun İstanbul Şehir Tiyatrolarına dramaturg olarak baŐvuru dilekçesi

Şehir Tiyatroları M¼d¼rl¼đ¼ne

Şehir Tiyatrolarında Dramaturg olarak çalışmak istiyorum.
Gereğinin yapılmasına m¼saadelerinizi arz ederim.

Adres: Taş mektep sokak
Serah apt. 3/1
G¼ztepe/İstanbul
Tel: 55.51.55

Ataçl Behramoğlu

Y¼netim Kurulu
4-9-1974

ŞEHİR TIYATROLARI M¼D¼RL¼Ő¼	
Sayı	1994
Tarih	4.9.1974
Eki	4

Ek.11: Ataol Behramoğlu'nun İstanbul Şehir Tiyatrolarında dramaturg olarak çalışmak için verdiği dilekçe ekindeki el yazısı ile hayat hikâyesi.

Ataol Behramoğlu (Öz geçmişi) 1

1942'de Çatalca (İstanbul) da doğdum. Orta ve lise öğrenimini Çankırı tamamladım. 1966 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Rus dili ve edebiyatı bölümünü bitirdim. Gheor'dan yaptığım iki ayın çevirisi, Ivanov ve Orman Ciri, Belgi yayınevince yayımlandı. Ivanov 1970'te Şehir Tiyatrosunda oynandı. Puşkin ve Gorki'den çevirilerim de kitap olarak yayımlandı. Üç şiir kitabım, Bir Ermeni General, Bir Gün Müflaka, Yolculuk - Ödem - Cesaret ve Kavga Şiirleri 1965-70 ve 74 yıllarında Toplum, De, Cem yayınevlerinde yayımlandılar. 1970'te yurt dışına çıkarak Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliğinde, dil - edebiyat - tiyatro konularında çalıştım. 1974 yılında yurda döndüm.

4.9.1974

Ataol Behramoğlu

Ek.12: Ataol Behramoğlu'nun Fransa'daki Üniversite De La Sorbonne Nouvelle Paris III'ten aldığı yüksek lisans diploması

R É P U B L I Q U E F R A N C A I S E

MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE, DE L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR ET DE LA RECHERCHE
UNIVERSITÉ PARIS III SORBONNE NOUVELLE

DIPLOME D'ÉTUDES APPROFONDIES

Vu le décret n° 84-573 du 5 juillet 1984 modifié relatif aux diplômes nationaux de l'enseignement supérieur;

Vu l'arrêté ministériel du 5 juillet 1984 habilitant l'université de Paris III - Sorbonne Nouvelle à délivrer le diplôme d'études approfondies de

POÉTIQUE COMPAREE.

Vu les pièces justificatives produites par Monsieur BEHRAMOGLU Ataol né(e) le 20 mai 1942 à Catalca (Turquie)

en vue de son inscription au diplôme d'études approfondies de

POÉTIQUE COMPAREE.

Vu les procès-verbaux du jury attestant que l'intéressé(e) a satisfait au contrôle des connaissances et des aptitudes (et au stage) prévu(s) par les textes réglementaires

Le **DIPLOME D'ÉTUDES APPROFONDIES** de

POÉTIQUE COMPAREE

Mention Assez Bien est décerné à Monsieur BEHRAMOGLU Ataol au titre de l'année universitaire 1984/1985.

Fait à Paris, le 28 janvier 1997

Le Président

Le titulaire

Jean-Louis LEUTRAT

Le Recteur d'Académie
Chancelier des universités

N° PARIS 051721

Ek.13: Ataol Behramoğlu'nun Fransa'daki Üniversite De La Sorbonne Nouvelle Paris III'ten aldığı yüksek lisans diplomasının denklik belgesi

SURET

T. C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
DİPLOMA DENKLİK BELGESİ

No 05428
20 ŞUBAT 1998

Sayı : B.30.0.DEN.0.00.01-430 Tarih :

18.02.98* 2067

Ataol Behramoğlu'nun

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde gördüğü lisans öğrenimi üzerine Fransa'daki Université de la Sorbonne Nouvelle Paris III'ün

Karşılaştırmalı Edebiyat Programını

başarıyla tamamlayarak bu alanda

yüksek lisansa

eşdeğer öğrenim gördüğüne ilişkin Denklik Belgesi, 2547 Sayılı Kanununun 3 ve 7/p maddeleri uyarınca, Yükseköğretim Yürütme Kurulunun 13 Haziran 1996 tarihli kararıyla verilmiştir.

Prof. Dr. İsmail TOSUN
Başkan Vekili

BEYOĞLU 9. NOJERİ
FAZLI TANYERİ

Seri No: 001836

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad :Figen Yılmaz

Doğum Tarihi ve Yeri :Sivas - 1982

E-posta :figenyilmaz@aydin.edu.tr

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans :2004, Lefke Avrupa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

2016, İstanbul Üniversitesi (AUZEF). Felsefe Bölümü son sınıf öğrencisi

Yüksek Lisans :2007, 2008 İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı

2016, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

2016, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı

YAYINLAR

Kitaplar:

YILMAZ, F. (2014). *Dünyaya İki Satır*, Denemeler Şiirler, İkinci Adam Yayınları, İstanbul

BİRİNCİ, N. YILMAZ, F. (2016). *Aydın Düşünceler I*, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul

Makale:

Yayınlanacak Makale

Modern Türk Şiiri'nde Divan Şiir Geleneğinden Yararlanma Sorunu (1960-1970).

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nde yayınlanmak üzere dergi yönetimine teslim edilmiştir.

